

**ЖОРЖИ АМАДУ
СТАРИТЕ МОРЯЦИ
ПЪЛНА ИСТИНА ЗА
ОСПОРВАНИТЕ АВАНТЮРИ
НА КОМЕНДАНТА ВАСКО
МОСКОСО ДЕ АРАГАУМ
КАПИТАН ДАЛЕЧНО
ПЛАВАНЕ**

Превод от португалски: Тодор Ценков, 1972

chitanka.info

*Но от самия него не знаете и нито пък
някога ще узнаете, тъй като той никога не е
живял, нищо беше, да, беше нищо, като тези
неща, които съществуват само във
въображението.*

Който може, нека да измисли друго.

*Карлос Пека Фильо
(„Зловещ епизод“)*

*На конгрес се събраха всички ветрове по
света.*

*Жоаким Кардозо
(„Конгрес на ветровете“)*

*На Дорис и Пауло Лоурейро в тяхното море при Мария
Фариня, с вятъра откъм сушата, събарящ кокосовите палми*

ПЪРВИ ЕПИЗОД
ЗА ПРИСТИГАНЕТО НА КОМЕНДАНТА В
ПРЕДГРАДИЕТО ПЕРИПЕРИ В БАЙЯ
ЗА РАЗКАЗА НА НЕГОВИТЕ НАЙ-
ПРОСЛАВЕНИ АВАНТЮРИ ИЗ ПЕТТЕ
ОКЕАНА, ИЗ ДАЛЕЧНИ МОРЕТА И
ПРИСТАНИЩА СЪС СУРОВИ МОРЯЦИ И
ПЛАМЕННИ ЖЕНИ
И ЗА ВЛИЯНИЕТО НА ХРОНОГРАФА И
ТЕЛЕСКОПА ВЪРХУ ТИХОТО ОБЩЕСТВО
В ПРЕДГРАДИЕТО

ЗА ТОВА КАК РАЗКАЗВАЧЪТ, ЧОВЕК С ИЗВЕСТЕН ПО-РАНШЕН И ПРИЯТЕН ОПИТ, СЕ ПОДГОТВИ ДА ИЗВАДИ ИСТИНАТА ОТ ДЪНОТО НА КЛАДЕНЕЦА

Моето намерение, моето единствено намерение, вярвайте ми, е само да възстановя истината. Пълната истина, по такъв начин, че да не остане никакво съмнение около коменданта Васко Москосо де Арагаум и неговите необикновени авантюри.

„Истината е на дъното на един кладенец“ — това четох някога, но вече не си спомням дали в книга беше или във вестникарска статия. За всеки случай бе с печатни букви и как да се съмнявам в това отпечатано твърдение? Аз поне нямам обичай да оспорвам и още по-малко да отричам литературата и журналистиката. И като че това не стигаше, та неколцина сериозни мъже повториха тази фраза, не оставяйки дори мъничко местенце за грешка, за проверяване, за да се извади истината от кладенеца и да бъде поставена в по-добро убежище: в дворец („истината е в царски дворец“) или във врат („истината се крие в шията на красивите жени“), на полюса („истината забягна на северния полюс“) или в народа („истината е с народа“). Всичко това са думи, които ми се струват по-малко груби, по-елегантни и не оставят това мрачно чувство на изоставеност и студ, присъщи на думата кладенец.

Предостойният д-р Сикейра, пенсиониран съдия, уважаван и честен гражданин, с бляскава и учена плешивост, ми обясни, че се отнася до едно обикновено място, или с други думи, нещо толкова ясно и познато до степен, че се е превърнало в пословица, в приказка на всички хора. С неговия сериозен, с безапелационна отсенка глас, той изтъкна една куриозна подробност: не само че истината се намира на дъното на един кладенец, но там тя се намира напълно гола, без никакъв воал, който да покрива тялото и срамните ѝ части. На дъното на кладенеца тя е гола.

Доктор Алберто Сикейра е върхът, кулминационната точка на културата в предградието Перипери, където живеем. Той е, който произнася речта на Втори юли на малкия площад, също на Седми

септември пред учащата се младеж, без да говорим за други помаловажни дати и за наздравници при годишнини и кръщавки. На съдията дължа много от малкото, което зная, при нашите вечерни разговори по време на разходките пред неговия дом, дължа му уважение и благодарност. Когато той, с неговия тържествен глас и отмерени движения, ми изясни някакво съмнение, от този момент всичко ми се струва ясно и лесно и то не ме обзема отново. След като се разделим обаче и започна да обмислям въпроса, изчезват яснотата и очевидността, както например при този случай с истината. Всичко отново става тъмно и сложно, мъча се да си припомня обясненията на Предостойния, но не успявам. Цяла бъркотия! Но как да се съмняваме в думите на човек с толкова знания, с рафтове, претърпкани с книги, кодекси и трактати? Въпреки това, колкото той да ми обяснява, че това е само една народна поговорка, много пъти се хващам, че мисля за този кладенец, действително дълбок и мрачен, където истината е отишла да скрие своята голота, оставяйки ни сред най-голямо объркване по всички въпроси и причинявайки ни разруха, отчаяние и война.

Кладенецът не е кладенец, дъното на един кладенец не е дъно на кладенец, съгласно поговорката това означава, че истината може мъчно да бъде открита, нейната голота не се излага на площада, достъпна за всеки смъртен. Но наш дълг, на всички нас, е да търсим истината за всеки факт, да се ровим из мрака на кладенеца, докато намерим нейната божествена светлина.

„Божествена светлина“ е израз на съдията, както и целият погорен пасаж. Той е толкова културен, че говори като че произнася реч, служейки си с красиви думи дори и в семейните разговори с неговата предостойна съпруга доня Ернестина. „Истината е фар, който осветява моя живот“, обича да повтаря Предостойният с вдигнат пръст, когато вечер под едно небе с безброй звезди и малко електрическо осветление разговаряхме относно новините по света и в нашето предградие. Доня Ернестина, премного дебела, лъснала от пот и малко нещо слабовата умствено, се съгласяваше, като поклащаше слонската си глава. Един фар с могъща светлина освети внезапно и надалече истината на благородния пенсиониран съдия.

Може би тъкмо за това неговата светлина не прониква до най-близките ъгли, из улиците с каменна настилка, в прихлупената уличка

„Трес Борболетас“, където се приютява в приятната полусянка на една къщичка между дърветата красивата и усмихната мулатка Дондоса, чиито родители потърсиха за съвет Предостойния, когато Зе Канхигиня изчезна от циркулация, заминавайки на юг.

Той добре опипал гърдите на Дондоса, според цветистия израз на стария Педро Торесмо, угрижения баща, и след това зарязал малката, без чест и без пари:

— Съсипа ни, доктор съдия, съсипа ни...

Съдията произнесе едно слово върху морала, нещо достойно да бъде чуто, и обеща да вземе мерки. И пред трогателната картина на жертвата, която се усмихваше през сълзи, той ѝ подаде малко пари, тъй като под коравия, колосан нагръдник на ризата на магистрата пулсираше, колкото и мъчно да може да се повярва, едно добро сърце. Обеща да издаде заповед за търсене и залавяне на „нечестния Дон Жуан“, забравяйки, от ентузиазъм към каузата на оскърбеното целомъдрие, за своето положение на пенсионер, без да има под свое разпореждане никакви органи. Все едно той ще заинтересува със случая своите приятели от града. И „евтиният завоевател“ ще получи заслуженото...

И той лично отиде, толкова добросъвестен е доктор Сикейра към своите задължения на съдия (сега пенсиониран!), да съобщи на оскърбеното и бедно семейство новината за предприетите мерки, в далечното им жилище. Педро Торесмо спеше, лекувайки се от изпитата предната вечер ракия. Слабата Еуфразия, майката на жертвата, се трудеше из градинката и переше дрехи, докато самата жертва наглеждаше огнището. На месестите устни на Дондоса цъфна една плаха, но изразителна усмивка, съдията я изгледа строго и я хвана за ръката:

— Идвам да ти се карам...

— Аз не исках. Той беше... — изплака красавицата.

— Много лошо си направила — той я държеше здраво за закръглената, стегната ръка.

Тя се обля в сълзи на разкаяние и съдията, за да може по-добре да я съди и съветва, накара я да седне на коленете му, погали я по бузите, пощипна ѝ ръцете. Възхитителна картина: неумолимата строгост на магистрата, омекотена от разбираща, човешка доброта.

Дондоса скри засраменото си лице в неговото успокоително рамо, нейните устни невинно гъделичкаха бележитата шия.

Зе Канхигиня никога не беше намерен, но в замяна на това Дондоса остана — след онова навременно посещение — под закрилата на Правосъдието. Днес тя се носи елегантно, спечели къщичката на притулената уличка „Трес Борболетас“ и Педро Торесмо окончателно престана да работи. Ето тук една истина, която фарът на съдията не осветлява и бях принуден да ровя в кладенеца, за да я търся. С други думи, за да разкажа всичко, цялата истина, трябва да изтъкна, че това беше приятно, прелестно ровене, тъй като на дъното на този кладенец се намираще дебелият вълнен дюшек на леглото на Дондоса, където тя ми разказва — след като изоставям след десет часа вечерта научния разговор с Предостойния и неговата обемиста съпруга — забавни интимности за бележития магистрат, за нещастие неподходящи за печатни букви.

Притежавам, както се вижда, известен опит по въпроса — не за първи път търся истината. Така че под влиянието на съдията — „дълг на всички нас е да търсим истината на всеки факт“ — се чувствавам разположен да развия кълбото с авантюрите на коменданта, да изясня веднъж и завинаги един толкова оспорван и сложен въпрос. Не се отнася само до заплетените конци на едно кълбо — това е доста по-сложно. По средата съществуват мъчни възли, моряшки възли, хвърчащи краища, отрязани парчета, конец от друг цвят, работи случили се и работи въображаеми. И къде е истината на всичко това? От епохата, през която всичко това се случи, има повече от тридесет години. В 1929 г. авантюрите на коменданта и самият той бяха център на живота в Перипери, давайки повод за горещи спорове, разделяйки населението, предизвиквайки враждебност и озлобление, почти една свещена война. От една страна, привържениците на коменданта, неговите безусловни почитатели, от друга страна, неговите клеветници начело със стария Чико Пачеко, пенсиониран инспектор по хранителните стоки, човек със златен, но отровен език, непочтителен и скептик.

До всичко това впрочем ще стигнем с време и търпение: търсенето на истината изисква не само решителност и характер, но също така добра воля и метод. За сега все още се намирам при ръба на кладенеца, търсейки най-добрия начин да сляза на тайнственото дъно.

И ето че старият Чико Пачеко излезе от своя гроб в забравените вече гробища, за да ме смути, да ми наложи своето присъствие, да ме обърка. Противен и безочлив човек, обзет от манията да изпъква, обичащ да се показва, неговата амбиция беше да бъде първият човек в това цветущо крайградско поселище, където всичко е благост и спокойствие, дори и морето, море в залив, където никога не се надигат яростни вълни, плаж без вълни и течения, с мирен и бавен живот.

Моето желание, моето единствено желание е — вярвайте ми! — да бъда обективен и безучастен. Да търся истината посред споровете, да я изровя от миналото, без да взема страна, да смъквам от най-различните версии всички була на фантазията, способни да закрият, макар отчасти, голотата на истината. Макар че аз съм имал случая да констатирам със собствената си плът най-хубавото от позлатената плът на Дондоса, не всякога е по-съблазнителна пълната голота, от онази, която се показва и крие под един чаршаф, или какъв да е парцал, за да прикрие една гръд, една част от крак, извивката на бедрото. Но истината в крайна сметка ние не търсим с толкова упорство и отчаяние по този свят около нас, за да легнем с нея в един креват.

ЗА ПРИСТИГАНЕТО НА ГЕРОЯ В ПЕРИПЕРИ И ЗА НЕГОВАТА БЛИЗОСТ С МОРЕТО

— Напред, юнги!

Глас, свикнал да заповядва. Направи жест с ръка, сочейки посоката, слезе по трите стъпала на перона и пое ръководството на прехода с твърда ръка на кормилото и очи в компаса.

Образува се нещо като малко шествие, което дефилираше из улицата: начело, решителен и спокоен комендантът. Няколко метра назад, Како Подре и Мисаел, двамата носачи с част от багажа. Како Подре по този час вече беше изпил своите обичайни чашки, неговите крачки бяха несигурни, но не му се стори съвсем лошо обръщението „юнга“, с което се отнесе към него новопристигналият. Любопитните дойдоха отпосле, разменяйки си шушукания, и групата им растеше, тъй като колелото на корабно кормило на главата на Мисаел беше примамлива реклама.

Не влезе в къщата. Задоволи се само да я посочи на носачите и продължи да ходи. Отправи се към плажа, отиде до скалите, спря се да ги измери с поглед на познавач и започна да се изкачва. Не бяха високи, също не бяха стръмни, по техния склон летните дни децата се качваха и слизаха, а нощем там се криеха влюбени. Но в държането на коменданта имаше толкова достойнство, че всички разбраха колко мъчно е предприетото, сякаш изведнъж скромните скали се бяха превърнали в отвесна стена от камъни, никога непобеждавана от човешки крак.

Когато стигна на върха, той застана прав, с ръце скръстени на гърдите, загледан във водата. Така неподвижен, с лице срещу слънцето, с коси развявани от вятъра (този лек и постоянен бриз в Перипери), той наподобяваше войник, застанал мирно на някакъв парад, или поради неговата импозантност — на някаква бронзова статуя на генерал. Облечен беше в някакво странно сако, в което имаше нещо от военен шинел, синьо и от дебел плат, и с широка яка. Само Зегиня Курвело, страстен читател на авантюристични романи, отгатна, че пред тях се намира, от плът и кръв, един човек на морето, свикнал с

корабите и морето. Пошепна своето впечатление на другите: дреха като тази имаше на илюстрацията на корицата на един роман за авантюри из океана — една история на крехка платноходка по средата на някакво море сред бури и водорасли. Морякът от корицата беше облечен в едно такова сако.

Тази неподвижност трая едва един момент, но беше един продължителен момент, почти вечен, с който се запечати този образ в паметта на съседите. После новодошлият протегна в продължителен жест късата си ръка и каза:

— Ето тук сме, океане, отново заедно.

Отново скръсти ръце на гърдите си и това беше едно потвърждение, но също така и едно предизвикателство. Неговият поглед обхващаше спокойните води, където морето и реката се размесваха в приветливия, тих залив. В далечината тъмнееха закотвени кораби и бързи платноходки, чиито бели платна пунктираха ведрата синевина на пейзажа. В този поглед и в неподвижната поза нещо напомняше за някогашна близост с океана, породена от любов и гняв, от преживени истории, към кои то бяха чувствителни тези кротки сърца, стоящи далече от всякакви авантюри и героични дела. Справедливо е да се направи изключение за Зегиня Курвело, тъй като той с друго не живееше, а жадно поглъщаше евтини брошури за пирати и пионери и беше напълно подготвен, за да стане пророк или свети Йоан Кръстител — предвестител на пристигналия герой.

Така че, когато комендантът слезе от скалите и навлезе в кръга на съседите, мърморейки, сякаш говореше сам със себе си „далече от океана не мога да живея...“, той завладя окончателно възхищението на своите съграждани. Изглеждаше обаче, че не ги вижда, че не си дава сметка за тяхното присъствие и любопитство.

Всеки негов жест като че се подчиняваше на едно точно пресмятане: първо измери с поглед разстоянието, което го отделяше от близката и усамотена къща, близо до плажа, с прозорци, разтворени към морето. Установи посоката и се насочи към къщата. Съседите внимателно следяха неговите движения и го разглеждаха с уважение: лице кръгло и зачервено, коса гъста и посребрена, моряшко сако с блестящи, металически копчета. След като всички се раздвижиха, между съседите и коменданта се настани Зегиня Курвело — той вече зае своя пост.

Носачите пристигаха с останалия багаж и комендантът издаваше точни и категорични заповеди: куфари, кровати и шкафове из стаите, сандъци и други вещи да се оставят в салона.

Само след като беше свършена тази работа, той сякаш си даде сметка за малкото множество, което го наблюдаваше от улицата. Той им се усмихна, поздрави с поклащане на глава и сложи ръка на гърдите с жест, в който имаше нещо ориенталско, нещо екзотично. Едно хорово „добър ден“ отговори на неговия поздрав. Зегиня Курвело, след като се въръжи с кураж, пристъпи една крачка по посока на вратата.

Комендантът вадеше от един от двата големи джоба на самото някакъв непознат предмет, който изглеждаше револвер, и Зегиня отстъпи назад. Не беше револвер, но какъв дявол беше това? Комендантът го сложи в устата си и се оказа, че е една лула, но не някаква проста лула, която сама по себе си пак би била една екстравагантност в тяхното предградие. Беше от морска пяна, художествено изработена: мундщукът представляваше голи крака и бедра на жена, а нейните глава и бюст оформяха самата лула. „Ох!“ — измърмори Зегиня и загуби инициативата.

Когато си я възвърна, току-що дошлият съсед вече се отдалечаваше от вратата. Зегиня избърза, предложи му услугите си и го запита не би ли могъл да му бъде полезен с нещо.

— Много, много благодаря... — отклони предложението комендантът. Той извади визитна картичка от един портфейл и я подаде на Зегиня, като подчерта: Един стар моряк на вашите заповеди.

После го видяха, подпомаган от носачите в салона, да отваря с чук и тесла сандъците. Появиха се странни инструменти: един огромен далекоглед, един компас. Любопитните постояха още из околностите да го наблюдават. После се пръснаха, за да разпространяват новината, а Зегиня показваше визитната картичка, украсена с една котва:

Комендант *Васко Москосо де Арагаум*
капитан далечно плаване

Ето как стана неговото пристигане в Перипери, в онзи ранен, безкрайно син следобед, когато с един замах той установи своята репутация и изтъкна своите разбирания.

КЪДЕТО СЕ РАЗКАЗВА ЗА ПЕНСИОНЕРИ И ХОРА, ОТТЕГЛИЛИ СЕ ОТ СДЕЛКИ, С ЖЕНИ НА ПЛАЖА И В КРЕВАТА, ЗАБЯГНАЛИ ДЕВОЙКИ, РАЗОРЕНИЕ И САМОУБИЙСТВО И ЕДНА ЛУЛА ОТ МОРСКА ПЯНА

Един особен климат, изпълнен с трагедия и мистерия, предшествуваше паметния ден на пристигането на коменданта, като че съдбата подготвяше населението за събитията, които щеше да преживее.

Само от време на време и нарядко някоя неочаквана случка нарушава монотонността на живота в предградието. Това трае от март до ноември, защото през трите ваканционни месеци — декември, януари и февруари — всичките тия селища на бразилския Изток, от които Перипери е най-голямото, най-населеното и най-красивото, се изпълват с летовници. Много от най-хубавите резиденции стоят затворени през почти цялата година, принадлежащи на семейства от града, и се разтварят едва през лятото. Тогава Перипери се оживява от внезапно нахлулата весела младеж: момчета играеха футбол на плажа, девойки по бански костюми се изтегляха на слънце върху пясъка, кораби кръстосваха из залива, после идваха разходки, пикници, забави, любов под дърветата на площада или в сянката на скалите.

Със спомените за тези три месеца, с коментари върху истории и случки през последното лято живееше следващите девет месеца местното население. Хората си припомняха любовни истории, празненства, свати между млади страстни и ревниви атлети, угрозата да се удави едно детенце, балове по случай годишнини, пиянски оргии, смущавали нощната тишина.

Местното население (като се изключат рибарите, неколцина търговци — собственици на единствената хлебарница, на две кръчми и на още толкова магазини за пресни и сушени плодове и аптеката, някои служители в Източните бразилски железници в къщите близо до гарата) се състои от пенсионери и хора, оттеглили се от търговска дейност с техните съответни семейства, които почти всякога се състоят от съпругата и понякога от някоя сестра, стара мома. Някои от тези

възрастни личности уверяват, че предпочитат Перипери за неговото тихо ежедневие отпреди и след лятото, но в името на истината те всички се оказват замесени по един или друг начин в бурното вълнение през лятото. Ако не гледаха крадливо, с облещени и алчни очи полуголите женски тела на плажа — а имаше такива жени! — то те кисело коментираха случки около влюбените двойки по тъмните ъгли. Господин Адриано Мейра, бивш собственик на железарски магазин, всяка вечер през лятото излизаше след девет часа с едно електрическо фенерче, за да „направи преглед на влюбените и да види дали те работят добре“ — както сам казваше. Той установи една пълна обиколка на глухи улички, скали и камънаци, отдалечени кътове из градините, вратници и ъгли, където влюбените търсят подходящата за любов самота. На следния ден господин Адриано поднасяше едно подробно и пикантно описание. Старите пенсионери потриваха ръце с блеснали очи.

Всичко това служеше не само за през летните месеци. Беше припомнян, продължително анализиран и разочоплян всеки факт, после, когато си заминаха летовниците и световният покой слизаше над Перипери, когато времето бавно минаваше, а фенерчето на господин Адриано осветяваше из тъмните ъгли само маймуните на Како Подре или срещите на готвачки с рибари.

Съществуват и изключителни лета. Не се отнася до красотата на дните, до по-големия блясък в зелено и синьо на дърветата и водите, до нощите с много освежителен бриз и по-многобройни звезди. Такива неща имаха малко значение за пенсионерите и бившите търговци. Изключителни са онези лета, при които става някакъв добър скандал, един истински и шумен скандал — блюдо, което е в състояние да храни само то единствено разговорите през два мъртви месеца. Но това се случва толкова нарядко! Просто е печално!

Е, добре — лятото, предшествувало пристигането на коменданта, беше с никога невиждано разточителство откъм събития. За два скандала, един в началото на януари и другият след карнавала, с трагичен завършек, беше отделено особено място в календара на предградието.

Не може да се установи добросъвестно конкретна връзка между случая на подполковника от военната полиция Ананиас Миранда и коменданта Васко Москосо де Арагаум. Но има една обща тенденция

да се свързват двата факта, като че нещастieto на Ананиас беше нещо като пролог към авантюрите на Васко.

Гласът на народа не би заслужавал уважението на историците и нито би си струвало труда да се разказва тук този, безкръвен скандал през януари, ако всякога, във всеки факт, нямаше поуки за научаване. Така в шумните и бързо развили се събития, обхванали подполковника, неговата съпруга Рут и младия студент по право трета година Арлиндо Пайва, ще намерим най-малко две ценни поуки. Първо: че дори и най-добрите, и най-чисти намерения могат да бъдат изтълкувана лошо. Второ: че не бива да се доверяваме на часовите разписания, колкото и строги да са те, нито дори и на военните часови разписания.

Добрите намерения се отнасят до студента, а часовият график — до пламенния офицер от военната полиция. За Рут се отнася самотата през горещите следобеди, продължителността на свободното време, нуждата от морална утеха. Тя беше една красавица в сочна зрялост, меланхолични очи с дълги мигли, обгорено от слънцето на плажа тяло, тъжно от това, че за нищо не и служи да има съпруг, като няма компания през мъртвите следобеди в Перипери. Подполковникът закусваше в десет часа сутринта и изтичваше да вземе влака, тъй като беше много строго часовото разписание в неговата част. Той се връщаше едва към седем часа вечерта, вмъкваше се в една пижама, вечеряше и сядаше при вратата на един разтегателен стол, за да си подремне. Това ли значеше да имаш съпруг, господар на живота ти, със задължение да му даваш обич и нежност, да се грижиш за неговото тяло и неговата душа? — питаше се на плажа, измъчена и самотна, Рут де Морайс Миранда, докато слънцето обгаряше нейното тяло, а пренебрегването разяждаше нейната душа.

Трогнат от меланхолията на госпожа подполковничката, толкова нуждаеща се от морална помощ, от компания, която да наруши нейната сурова самотност, младият Пайва не се поколеба да пожертвува няколко часа от своите дни, изпълнени с приятни занимания. Той изостави разходките, веселите развлечения на плажа, поучителните разговори с колеги, дори и един многообещаващ флирт. Благородно поведение на едно добре устроено сърце, достойно за всякакви похвали! Тъй като в Перипери самотната госпожа не можеше да запълни своите следобеди с отиване на кино, посещения на приятелките си, покупки на улица Чили, то той постави своите дарби,

младостта си и едни начални и съблазнителни мустачки в служба на нейната безутешна тъга.

От друга страна най-после подполковникът успя да заобиколи строгостта на военния часов график. Реши да направи една изненада на своята женичка, вечно оплакваща се от неговото отсъствие. Винаги, когато се връщаше привечер и искаше да я прегърне, тя отмъстително го отблъскваше с наранена женска гордост:

— Зарязваш ме тук през целия ден, като че аз не съществувам...

Той купи един килограм грозде, любим плод на Рут. Тя обичаше да разкъсва със зъби сочните зърна. Купи кашкавал и кутия мармалад. И за да довърши празника — също една бутилка португалско вино. Взе влака от два часа и тридесет минути следобед — бедната Рут, навярно беше самотна и тъжна...

Не беше тя самотна и тъжна. Едва прекрачил прага на входа, подполковникът получи първата изненада: като го видя, слугинята Зефа, чиято преданост към семейството датираше отпреди много години, излетя през вратата към задния двор, като викаше за помощ. От спалнята долитаха весели гласове: смехът на Рут, но и друг смях. Боже мой! С пакетите, закачени на пръстите и бутилката вино под мишницата, Ананиас разтвори вратата на спалнята с един ритник. Човек малко чувствителен към естетичните гледки, той не се затрогна от зрелището на двете млади и голи тела, нито от поетичността на разменяваните нежности между даровития студент и красивата подполковничка. Той не се изпълни с възхищение, а се изпълни с ярост, но му пречеа пакетите (канапите се бяха врязали в пръстите му) и му отнемаха част от достойнството, нужно в този момент. Това и спаси младия Пайва. Без да се грижи за дрехите си, той скочи от кревата, отвори прозореца и се добра до улицата. Гол, както господ го беше дал на този свят, той прекоси пълния с хора плаж с бързина, достойна за някой шампион по бягане. Освободил се най-после от пакетите, подполковникът от военната полиция се появи доста след това с револвер в ръка да го гони с псувни и гърмежи. През отворения прозорец по-дръзките любопитни още можеха да видят голата и утешена самота на Рут, която викаше, че е невинна.

Студентът изчезна, скрит от роднини или приятели. Между военния и неговата съпруга станаха продължителни обяснения при затворени врата, после бяха стегнати куфарите и те заминаха още

същата нощ с последния влак. Двамата били много притиснати и нежни, според свидетелството на някои щастливци, които са присъствували на заминаването.

Да се свържат тези факти с коменданта не изглежда лесна работа. Въпреки това старият Леминьо, пенсиониран от пощите и телеграфите, единственият жив свидетел на събитията, всеки път, щом си припомни историята на капитана за далечно плаване, не пропуска да каже: „Тия неща започнаха, когато един майор от полицията пипна жена си с един студент в кревата“. Не се знае защо Леминьо понижава подполковника в майор и установява някаква връзка между рогата на Ананиас и авантюрите на коменданта. Но все пак твърдението е категорично, Леминьо е човек умен, той навярно ще да има своите основания и нам се полага да ги уважаваме.

Колкото до втория скандал, то той е свързан конкретно с коменданта. Известни неща се случиха в къщата, в която той отпосле щеше да дойде да живее, защото ако не беше трагедията, случила се със семейството Кордейро, той действително не би имал случая да я купи на оказионна цена.

Това семейство Кордейро се състоеше от бащата Педро Кордейро, собственик на едно предприятие за алкохолни напитки, от майката и четири дъщери за омъжване. Педро Кордейро беше в прекрасно финансово положение, но харчеше много и беше непредвидлив. Доказателство беше тази лятна къща, издигната върху солидна каменна основа, просторна и комфортна, почти толкова богато обзаведена, колкото и неговото жилище в града. Той похарчи много пари, за да я построи и даде едно пищно празненство при откриването ѝ. Задоволяваше и всички капризи на дъщерите си и дори им купи една голяма моторна лодка.

Майката командуваше момичетата в търсене на годеници. За целта се устройваха безкрайни забави в къщата със зелени прозорци и двойки танцуваха в големия салон към морето, където отпосле комендантът инсталира телескопа си. Девоjkите излизаха с моторната лодка, вечер закъсняваха из скалите, отиваха на пикници в Парипе и не спираха нито за момент те бяха душата на летовниците. Една от тях, втората, Росалва, успя да се сгоди предната година с един агроном и вече не търсеше нощем пътеките из плажа, а стоеше притисната до

годеника си на верандата с преплетени ръце. С преплетени ръце, уста и бедра, както уточняваше господин Адриано Мейра, онзи с фенерчето.

По време на карнавала имаше танци от събота до вторник в резиденцията на Педро Кордейро. И някой и друг ден след това избухна скандалът: Аделия, най-младата от четирите сестри, мургава и незадоволена, изчезна, отнасяйки своите дрехи и най-хубавите на сестрите си и за балансиране — доктор Аристидес Мело, лекар и женен. Практически цялото население присъствува на спектакъла, даден от напуснатата съпруга, нахлула с плач в объркания дом на Кордейро, да иска с викове съпруга си, който „курвичката, твоята дъщеря, ми открадна“. Кордейровци избягаха от Перипери и още се коментираше случилото се, когато отекна револверният изстрел, с който Педро Кордейро се самоуби в писалището си във фабриката в Байя, при обявяване на неговия фалит. Ехото от изстрела пристигна в предградието с влак, придружено от цяла вълна слухове: имуществото на самоубиеца било ипотекано, нетърпеливи кредитори обкръжавали трупа. Агрономът развали годежа, аргументирайки се със сериозни основания: неморално семейство, годеница без зестра. Другата дъщеря, най-голямата, също се сприятели с един женен мъж — нещо като проклетие или мода в семейството. За нищо друго не се говореше и жените си шепнеха неприлични подробности за влюбванията на момичетата Кордейро.

При един случай господин Адриано Мейра със своето фенерче освети най-голямата от сестрите с рокля, вдигната до пъпа, с „лъснал задник“, търкаляща се с един непознат на плажа рано призори. Разказваха се много работи от този род. Валяха силни, неспирни дъждове, които наводняваха пясъчните улици и подхранваха въображението.

Ех, на един такъв скандал с бягство на женен мъж с едно момиче, с друга, скитаща по плажа, със самоубийство и разоряване само обитателите на Перипери могат да придадат неговата истинска стойност. Той изпълва дъждовните дни, когато летовниците се разбягват и предградието почва да живее със спомени.

Два весели месеца и после Перипери си запазва само някакъв изглед на селище за празненства. Това може би се дължи на пъстроцветието на къщите, боядисани в синьо, розово, зелено, жълто, на клонестите дървета на площада, на плажа и на гарата. Нещо повече

— навярно се дължи и на факта, че болшинството от местното население се състои от хора, които няма какво да правят, пенсионирани чиновници, бивши търговци, хора, незаети с нищо. В града те отиват един път в месеца, за да получат нари, загубват привичката да си връзват връзка, сутрин ходят само по пижама или със стар панталон и разкопчана риза. Всички се познават, срещат се всеки ден: съпругите им разговарят върху домашни проблеми, разменят си цветя за градините, рецепти за сладкиши и сладка, мъжете играят на карти или дама, заемат си вестници, някои се занимават с риболов и всички се събират при гарата и насядали по пейките изчакват преминаването на влаковете. Те също се събират привечер на площада и сядат около дърветата на люлеещите се или обикновени столове, на походни креватчета или на двете груби пейки. Там спорят за политика, припомнят си случки през последните летни месеци и удължават старостта си далече от кипежа на големия град, чиито светлини се запалват в далечината и отбелязват часа за вечеря. В безкрайния покой на това убежище времето минава бавно и през горещите часове на следобедната почивка се създава впечатление, сякаш времето окончателно е спряло.

Когато коментарите около трагедията на Кордейровци бяха най-оживени, дойде една изненадваща новина: къщата със зелените прозорци била продадена. Как можеше да стане това в тяхно отсъствие, без те да знаят за водените преговори? Никога там не беше се продала някоя къща без активното участие на съседите, които даваха мнение, спореха за цената, обръщаха внимание на заинтересования върху дефектите и качествата и нерядко предизвикваха безсилния гняв на посредниците. И все пак продажбата на толкова забележителна къща, опръскана, така да се каже, с кръвта на Педро Кордейро, беше извършена, без те да бъдат изслушани, без да бяха проучили купувача и да установят връзки с него. Цяла мистерия! Говореше се мъгляво за някакъв заможен господин, оттеглил се от активна дейност. Но каква дейност, какво положение, какъв господни беше този? Всъщност нищо не знаеха за състоянието на неговото богатство, семейно положение и професия. Всички се чувствуваха измамани.

Тайната се дължеше на дъждовете — нямаше друго възможно обяснение. Всъщност сестрите Магалхаенс, три съседки с очи и уши,

внимателни към всички слухове и движения, чисто жилище се намираще близо до къщата на Кордейровци, разказаха, че преди около месец усетили някакви хора да ходят наоколо, двама мъже в мушамы и с чадъри. Но дъждът е бил толкова силен, че не им е било възможно да държат отворени прозорците. Освен това Карминя, средната, била грипава и трябвало да пазят болната, пък и не допусkali, че ще се продава къщата, и всичко това отслабило активната им бдителност. Двама души с гумени мушамы и с чадъри, навярно посредникът и купувачът, все пак те нищо не знаеха за това!

Пристигането на прислужницата, една тъмна четиридесетгодишна мулатка, със сутрешния влак разкри нови перспективи за латентното им любопитство. Едва прекрачила през вратата и сестрите Магалхаенс предложиха услугите си, като я бомбардираха с въпроси. Понеже дъждовете бяха престанали, пред къщата се бяха струпали множество старци. Те идваха из околностите да се припичат на слънце и постепенно се приближаваха, търсейки да поведат разговор. Но тази мулатка Балбина беше малко разговорчива, опака и мърмореща под носа си. Миейки пода, тя отговаряше едностранно и отказваше предложенията за помощ. Въпреки това успяха да научат, че новият собственик щял да пристигне следобед.

— Със семейството си?

— Какво семейство?

Установиха дежурство на гарата и беше обявено положение на тревога. Този път новият съсед нямаше да им избяга. Слънцето се върна, мекото зимно слънце, дните бяха хубави, приятен беше бризът откъм залива. Хората правеха догадки: дали играе на дама? Беше ли добър играч на карти. Може би, кой знае? Или пък е очакваният партньор на шахмат от Емилио Фагундес, бивш началник-отдел в Министерството на земеделието, който играеше шах по кореспонденция, тъй като в Перипери нямаше друг познавач на тази толкова научна и сложна игра.

Така че, когато комендантът слезе от влака в два и половина часа следобед и се отправи към товарния вагон, за да ръководи разтоварването на багажа си, болшинството от дошлите там да го чакат мъже откъснаха очи от сутрешните вестници или таблите за дама, за да разгледат възникския, трътлест гражданин, със зачервено лице, гърбав нос и облечен в онова необикновено сако.

— Какво е онова? — запита Зегиня Курвело, сочейки голямото колело на корабното кормило, опаковано в решетки от летвички.

Дори самият Аугусто Рамос, пенсионер от Министерството на вътрешните работи и правосъдието и страстен шампион на дама, не устоя пред гледката на корабното кормило, макар че в този момент подготвяше един решителен ход, с който щеше да изяде една дама и три камъка на Леминьо (този от пощите и телеграфите). Той заряза играта и се присъедини към групата. Багажът беше пръснат по перона някакви тайнствени сандъци с надписи с червени букви: „Чупливо? Мореплавателни инструменти!“, един огромен глобус, една навита въжена стълба. Комендантът изискваше от носачите да бъдат внимателни. После дойде незабравимото изкачване на скалите.

Същият този следобед, когато слънцето отиде към залез и сянка покри почти целия площад, Зегиня Курвело разказваше на ония, които бяха загубили голямата сцена на пристигането и изведнъж през гръбнака му премина студена струя, като съгледа коменданта високо на скалите безстрашен, с лице срещу слънцето, с очи, втренчени в морето. Насядали по пейки, столове и дънери на дървета, пенсионерите и бивши търговци слушаха и одобряваха, а Зегиня се разгорещяваше:

— Преди да влезе в къщата и отиде да види морето.

Визитната картичка минаваше от ръце на ръце. Старият Хосе Пауло, познат под името Мареко, бивш търговец на медикаменти, сподели:

— Колко ли работи има тоя човек за разказване...

— Тия хора на морето — във всяко пристанище и една жена... — каза Емилио Фагундес с известна завист.

— Стига да го погледне човек и веднага се чувства човекът на действието — каза Руй Песоа, пенсионер от щатското финансово управление.

Зегиня Курвело, в ръка с книгата, на чиято цветна корица храбрият моряк беше облечен в дреха, подобна на тази на коменданта, обобщи тези първи впечатления:

— Един герой живее сред нас, приятели мои.

Нощта се спускаше бавно, без да бърза, също като живота в Перипери.

— Ето той идва... — оповести някои.

Всички се обърнаха възбудени. С бавните и тържествени крачки на човек, свикнал да кръстосва из корабните дюнетки през продължителната самота в морето, комендантът се приближаваше по улицата, облечен в своето моряшко сако с лула в устата и върху разбърканите му коси някакво неவிжданo преди такенце, украсено с една котва. Той гледаше унесено, навярно потънал в своите спомени: неговите мъртви моряци, неговите изоставени жени из далечни пристанища. При минаване край групата той вдигна ръка към такето за поздрав, на който отговориха много сърдечно. Отново настъпи мълчание, което го придружи в неговата разходка. Неспokoйният Зегиня Курвело не издържа:

— Ще поведе разговор...

— Иди и виж да го доведеш тук на малко приказки...

Тръгна с бързи крачки и настигна коменданта.

— Този човек трябва да е цяла енциклопедия... — каза Марекo.

Комендантът и Зегиня се връщаха, но сега по посока на групата. Зегиня сочеше с пръст съседите — навярно оповестяваше имена и титли.

— Елате насам...

Всички оживено се надигнаха от пейки и столове. Зегиня започна да представя съседите, комендантът стискаше ръцете им.

— Един стар моряк на вашите заповеди...

Предложиха му внушителния стол с облегалки за ръцете на стария Хосе Пауло. Комендантът седна сред съседите си, изпусна кълбо пушек от лулата си (всички очи не се откъсваха от лулата, където гърдите и голите бедра на жената подсказваха странни наслади) и сподели с малко хрипливия си глас:

— Дойдох тук да живея, защото никъде по света не видях две места, толкова приличащи си като Перипери и Расмат — един остров в Пасифика, където живях няколко месеца...

— На летуване?

Комендантът се усмихна:

— Като корабокрушенец... По онова време аз още бях старши офицер и плавах с един гръцки кораб...

— Господин коменданте, моля ви, един момент, един момент... Почакайте една минута, преди да започнете... — беше Аугустo Рамос,

който го прекъсна. — Почакайте първо да повикам моята жена. Тя обожаваше да слуша истории...

ЗА ТОВА, КАК ЧУВСТВЕНАТА ТАНЦЬОРКА ЗОРАЙЯ И СУРОВИЯТ МОРЯК ЖИОВАНИ ВЗЕХА УЧАСТИЕ ПРИ БДЕНИЕТО И ПОГРЕБЕНИЕТО НА СТАРАТА ДОНИНЯ БАРАТА

Нито дори смъртта — впрочем очаквана от месеци на Дониня Барата, вдовица на Астрожилдо Барата, пенсионер от „Вода и канализация“, не успя да направи някаква пролука в интереса, предизвикан от идването и настаняването на коменданта. Като че ли на хората вече не оставаше толкова излишно време за страха.

Външно нищо не се промени, бдение и погребение бяха подчинени на същите церемонии: появиха се някакви тъмни роднини от града, дойде отец Хусто с трамвая, за да благослови тялото, жените обраха цветята из градините си, старците обуха обувки и си вързаха връзки за погребението. Въпреки това имаше една недоловима и неопределена разлика, като че присъствието на смъртта не се чувствуваше така брутално, като че тя беше се задържала по-малко време между тях. Защото когато от време на време смъртта минаваше през Перипери, след това не си отиваше веднага, едва приключила своята мрачна работа. Тя оставаше наоколо, дори и след погребението, нейната ледена сянка се простираше върху пенсионерите и бившите търговци, върху техните приведени съпруги, и сърната се свиваха, сякаш хищната лапа на смъртта ги стискаше, за да ги опита. Бризът губеше своята нежна милувка, те се чувствуваха с превити плети от страх и от погребалното дихание, разнесено от смъртта. За кого щеше тя да дойде при своето следващо посещение?

Не, не беше същото нещо присъствието на смъртта там, в град Байя. Там тя беше бърза и банална — под колелата на някой автомобил, на леглата в болниците, из страниците за злополуки и престъпления. Тук тя беше лека и второстепенна, понякога не заслужаваше повече от два реда във вестниците и се губеше посред толкова живот, който я обграждаше, толкова шум и борба. За нея нямаше място в припрените сърца, нейната сянка се разтваряше в светлините и смехът не позволяваше да се чуе нейният шепот. Как

можеха да почувствуват нейния дъх на гнило жените, потънали в парфюми и страстни пристъпи на желание? Смъртта преминаваше незабелязана: едва извършила своята работа и вече изчезваше, защото нямаше време за губене с нея сред толкова припряност и жажда да се живее.

„Еди-кой си е умрял“, оповестяваше се във вестниците, по радиото, при разговори и се казваше: „нещастния!“, „бедния!“, „вече беше късно!“, „беше още толкова млад!...“ и повече не се говореше за това, защото имаше още много неща за коментиране, много смях за смеене, много амбиции за задоволяване, много живот за живеене.

В Перипери беше различно. Това не беше живот, направен от работа и борба, от амбиции и мъчнотии, от любов и омраза, от надежда и отчаяние за ония, които там живееха или вегетираха. Там времето се удължаваше, нищо не го караше да бърза, събитията се случваха и се задържаха. И най-продължителното от всичко беше смъртта, която никога не беше банална и бърза, винаги внезапна и закъсняла със своето пристигане, тя загасваше всички прояви на живот в селището. Не бяха ли вече започнали да умират те, пенсионерите и бившите търговии, когато дойдоха тук, доведени от желанието да живеят колкото е възможно повече време, да удължат годините далече от вълненията и желанията? Това беше едно селище от стари хора без друг реален интерес, освен към собствения си живот и смъртта на някой от тях убиваше по малко всички — те ставаха мълчаливи и меланхолични.

Игрите на дама и карти ставаха редки, някои дори преставаха да излизат от домовете си, други преувеличаваха болестите си, дните бяха тъжни и редките разговори меланхолични. Едва след като поотмине сянката на смъртта, най-последно прогонена от този остатък на живот, от единственото желание и любов, което им оставаше — това да не умират, тогава наново се раждаше умореният им смях, малката амбиция да се спечели една партия на табла или карти, отново се оживяваха разговорите при гарата, на площада, а сега вечер и в салона на коменданта.

Слаби бяха изградените стени от интереси, за да прикрият с тях смъртта, да ги защитят те от нейното мрачно присъствие, да затворят очите им за нейното зловещо видение.

Комендантът отиде на бдението, облечен в своето сако от дебел син плат с металически копчета, с лулата и такето. Но може би защото беше току-що пристигнал от града, той не влезе приведен и съкрушен, сякаш този труп е нещо като пролог на неговата собствена смърт... Погледна изсушеното лице на Дониня, което не беше успял да опознае, и каза почти усмихнато:

— Вижда се, че като млада е била хубава жена...

Бдението беше сънливо и мълчаливо. Всеки мислеше за себе си, виждаше се проснат в ковчег, заобиколен от лошо миришещи свещи, с цветя в краката и свършил завинаги. Понякога един или друг потреперваха — страхът беше се вкопчил във всеки един от тях, страхът от смъртта. Не мислеха за Дониня, за нейната младост, за нейната далечна и съмнителна красота. Казаното от коменданта ги откъсна от това вцепенение. Марекото, който познаваше покойната от младини, се порови из паметта си.

— Да, доста хубавичка.

Комендантът седна, кръстоса крака, запали лулата си (не беше оная от морска пяна, неприлична за бдение, а една черна лула с извит мундщук), погледна наоколо и поде разговор:

— Лицето на покойната ми напомня, дори и не зная защо, за една арабска танцьорка, която познавах, изминаха вече много години оттогава, когато плавах на борда на един холандски товарен параход. По нейна вина моят пилот един швед — Йохан, щеше да си провали живота... Но успях да го спася...

Така е с човек, който много е живял: каквато и да е случка, пейзаж или лице, му напомнят нещо от миналото, някаква любовна история край бреговете на една река, лицето на някой. Комендантът не видя ли в сбръчканото и мършаво лице на Дониня, където другите виждаха само смъртта, мургавото, с цвят на пшеница лице и дългите синкави коси на Зорайя, грешницата, нежната танцьорка с огнени устни? Онази, за която Йохан, трагичният пилот швед беше сключил заеми, продал предмети от кораба и искал да се самоубие. С танцови стъпки Зорайя изпълваше салона, докато комендантът мъчително се напрягаше да си спомни екзотичната мелодия на влудяващия танец, за да я тананика:

— Не съм силен в музиката, но запомних тая мелодия...

И как да се забрави, господа, като тя клокочеше в кръвта на мъжете, музика, изтощаваща като някакъв порок? Опорочи се Йохан и загуби главата си. Музика и танец — Зорайя беше като някаква болест, която прониква в кръвта и я отравя... Със змийски ръце, с изваяни крака, с блясъка на скъпоценни камъни на върха на гърдите и едно цвете на пъпа ѝ — кой не би си загубил главата?

Всички присъстващи дават право на Йохан, трогват се от грижите на коменданта към своя другар от екипажа, за да го изтръгне от похотливите и скъпи прегръдки на танцорката. Ех, тия ръце, тия крака, тези гърди...! Всеки един от тях виждаше Зорайя в салона. Тя танцуваше и нейната голота от рози и есмемалди закриваше рахитичния труп на Дониня, прогонваше страха и смъртта.

На следния ден сутринта, на погребението, отново пак комендантът ги откъсна от обкръжението на смъртта, като се появи в една великолепна парадна униформа. Още не бяха го виждали така, в пълна униформа: със сребърни еполети, с бели ръкавици на ръцете, носещ едно ново таке с позлатена котва. И с ордени на гърдите. Той каза:

— На море това ставаше твърде бързо: трупят се увива в едно платнище, покрива се със знамето, един моряк изсвирва с корнет погребалната и тялото потъва във водата. По-бързо и по-хубаво, не е ли така?

— Вие, коменданте, присъствували ли сте на някое такова погребение?

— Е, да... на десетки... присъствувах и командувах... десетици.

Той притваряше очи и съседите му чувствуваха дефилирането на спомените в този негов прост жест.

— Спомням си за бедния Жиовани... Един моряк, който беше под моите заповеди много години. Аз се премествах на друг кораб, той също се махваше — беше много привързан към мене. Само че беше италианец, а както господата знаят, италианците са много суеверни. Винаги ме молеше: „Коменданте, ако аз умра на парахода, искам да бъда хвърлен във води на моята родина“. Според него, ако тялото му бъде хвърлено в други води, неговата душа нямало да намери покой...

Погребението се движеше бавно и гласът на коменданта беше тих, отмерен:

— Когато той умря, тоя храбър Жиовани, ми създаде една дяволска работа...

— От какво умря?

— От много пиене. От какво друго би могъл да умре Жиовани? Пиеше като отчаян човек — семейни неприятности. Е, добре: когато той умря, бях принуден да направя двудневно плаване извън моя маршрут. Извън маршрута, господа, знаете ли какво значи това? И то само за да се спусне тялото в италиански води!... Аз бях обещал и изпълних. Промених посоката, пътувахме четиридесет и осем часа...

— А... покойникът...

— Какво?

— Издържа ли толкова време без...

— Тялото сложихме в хладилната камера на парахода. За часа на церемонията беше твърд като осолена риба, но беше много добре запазен, само че, загдето изпълних дадената дума, имах страшни усложнения със собствениците... Не искаха и да знаят...

Не, тук хората искаха да знаят и питаха. И там Жиовани с неговото пиянство и неговите семейни огорчения, с бронзовата кожа, ощавена от морската сол, се движеше между тях и ковчега на Дониня из улиците на Перипери. Комендантът разказваше и за спора си със скъперниците собственици на парахода, за неговите категорични и доста иронични отговори, защитавайки правото на своите моряци да бъдат хвърлени във водите на тяхната родина и техните тела да бъдат разкъсани от риби, които те добре познават. Така, като се потопят за последен път, техните мъртви очи ще могат да съгледат в далечината бреговете на родината и да протегнат към тях своите неподвижни ръце. Но беше невъзможна работа да се убеди един дръвник като Менендес, шефа с много зъл характер, един отвратителен чиновник на фирмата, който с интриги и блъскане стигнал до върховното ръководство на предприятието, подхвърлил почти на мизерия предишния шеф, един добър човек, който можеше да разбира моряците... Един бандит беше тоя някой си Менендес и комендантът го ненавиждаше.

Как хората да се заврат по стаите си, скрити в леглата под завивките, влошили се внезапно техните болести, треперейки от страх, притиснати от смъртта, когато комендантът през същия този следобед беше на площада и разказваше за корабокрушението, което преживял край бреговете на Перу при едно земетресение? Вълни като планини,

морето се разтваряло в дълбоки пропасти, а небето било толкова черно, че никога вече не могъл да види такава черна нощ.

Нощта на погребението на Дониня Барата беше с пълна луна и лунният блясък се разливаше по водата и пясъка. При друг случай те дори не биха забелязали красотата на небето и биха стояли заключени из стаите си с неумолимата увереност в близката смърт. Но сега комендантът ги канеше да пийнат по чашка в неговата къща и да гледат небето с телескопа.

ЗА ТЕЛЕСКОПА И ЗА НЕГОВОТО РАЗНООБРАЗНО ПОЛЗВАНЕ, С ДОРОТИ ПРИ ЛУННИЯ БЛЯСЪК НА ПАРАХОДНАТА ПЛОЩАДКА (ДЮНЕТКА)

Ах, телескопа...! С него тръгнаха на път към луната и звездите, на фантастични пътешествия и разкъсваха границите на монотонността и на скуката. Като по някакъв магически знак Перипери престана да бъде едно тихо селище в Бразилския изток, обитавано от старци, очакващи смъртта, и се превърна в междупланетна станция, откъдето излитаха смели пилоти за завладяване на звездните пространства.

Онзи просторен салон с прозорци, отворени към морето, където ставаха толкова оживени празненства през последните летни месеци, когато девойките Кордейро и техните приятелки танцуваха в прегръдките на младежи, сега беше се преобразил напълно. Изчезнали бяха вазите с цветя, пианото, на което Аделия чукаше валсове и фокстроти, грамофонът и претенциозните мебели, сега салонът изглеждаше като някаква командна кула на параход и то до степен, че Леминьо, който беше с деликатен стомах, усещаше да му се повдига и желание да повръща, когато влизаше там. Въжената стълба, спусната от един прозорец, отвеждаше направо към плажа и Зегиня Курвело, кандидат за бордов комисар, проектиреше някои ден да влезе и излезе оттам, когато го поотпуснат болките от неговия ревматизъм.

В центъра на стената бяха на качени дипломите в богати рамки, датиращи отпреди двадесет и три години. На една от тях беше записано, презаверено с подписа на някогашния началник на пристанищата, какво Васко Москосо де Арагаум е издържал всички изпити и изпитания, необходими за получаване званието „капитан далечно плаване“, което му дава право да командува всякакъв род и вид кораби от търговския флот по морета и океани. Преди двадесет и три години, още сравнително млад, на тридесет и седем годишна възраст, той получи дипломата си на комендант. Млад на възраст, но вече един стар моряк, тъй като, както сам разказваше, започнал съвсем малък, на десет години като юнга в един разтропан товарен параход и

изкачвал постове един по един, докато стигнал до пръв пилот, пръв помощник-капитан. Безброй пъти е променял параходите, обичал да вижда нови земи, да прекосява моретата, да пътува под най-различни флагове, да се впуска във военни и любовни авантюри. Но когато на тридесет и седем години се почувствувал годен да кандидатствува за поста капитан далечно плаване, той се завърнал в Байя, тъй като там, в неговия морски институт, той искал да получи жадуваното звание. Той желяел пристанището, където ще бъдат регистрирани неговите качества и способности, да бъде неговото родно пристанище, откъдето тръгнал като дете за морски авантюри. Също и той си има своите предразсъдъци — увери през усмивка комендантът. Зегиня протестира: това е било едно благородно отношение, разкриващо патриотизма на коменданта — да дойде от Ориента, за да даде изпитите си в Байя.

„Освен това, без фалшива скромност, с известен блясък“ — уточни капитанът. Това му казал възторжено, по случай изпитите, комендантът Жоржес Диас Надреу, тогава пристанищен комендант, а днес бележит адмирал в нашия славен военноморски флот.

В другата рамка на стената беше дипломата на кавалер на ордена на Христос, важният почетен орден на Португалия, с право на медал и огърлица, даден на коменданта от дон Карлос I, цар на Португалия и Алгарвес, за неговите забележителни заслуги към морския търговски флот.

Той винаги сядаше на един сгъваем стол, от тези употребявани на борда, със седалка и облегалка от гумирано и боядисано платно, до голямото кормилно колело, с лула в ръката и поглед, зареян надалече през прозорците. Върху една дълга маса се намираха огромният и въртящ се глобус, редица навигационни инструменти: компас, секстант, хигрометър. А през големия черен далекоглед се виждаше съвсем наблизо град Байя. Там се намираше и паралелната линия за очертаване посоките и възхитителната колекция от лули, в която всички бяха влюбени. Също и бордовият часовник, който се наричаше хронограф.

По стените бяха накачени навигационни карти, карти на океаните, на заливи, пристанища и малки, загубени острови. Върху мебел, където комендантът пазеше напитки и чаши, в една огромна стъклена кутия имаше миниатюрно копие на голям презокеански параход „един морски гигант, моят незабравим «Бенедикт»“,

последният от многото кораби, с които той беше плавал, неговият последен параход. Поставени в рамки, имаше увеличени снимки и на други параходи, от различни големини и разнообразни националности, някои от тях бяха оцветени. Всеки един от тези кораби представляваше един къс от живота на коменданта Васко Москосо де Арагаум, припомняха му разни истории, случки, радости и дълги самотни ноци.

А телескопа! Бе цяла сензация, когато бе монтиран и неговата тръба насочена към небето. „Увеличава осемдесет пъти големината на луната“ — оповестяваше Зегиня Курвело, чиято интимност с инструментите, параходите в рамки и коменданта неспирно се увеличаваше.

През тази осветена от лунния блясък нощ всички забравиха сутрешното погребение на Дониня Барата, жадуващи да наблюдават небето, да открият тайните на небесното пространство, да видят планините на луната, нейното тайнствено лице, да разпознаят някоя звезда, научена някога в университетските аудитории. Всички искаха, с младежка жизненост, да открият Южния кръст.

Дни по-късно те щяха да открият друга и не по-малко увлекателна използваемост на телескопа. Те го насочваха сутрин по посока на много посещавания плаж Платаформа и разглеждаха — увеличени осемдесет пъти — подробности на женските тела при къпането им в морето. Те си оспорваха, сред кикотене, реда за гледане и си разменяха шепнешком неприлични закачки. Изглеждаха като някакви юноши.

Започнаха да привикват да ходят в дома на коменданта, да наблюдават небето, да слушат разни истории. Комендантът приготвяше един вкусен грог по рецепта, научена от някакъв стар морски вълк край бреговете на Хонконг. Неговото приготвяне отнемаше половин час с помощта на мулатката Балбина. Това беше цял ритуал. Стопляха вода в един чайник и изгаряха захар в малко тиганче, обелваха един портокал и кората нарязваха на дребни късчета. Тогава комендантът вземаше няколко от своите сини и дебели чаши (тежки, за да не се обръщат при клатенето на парахода), слагаше във всяка една от тях по малко горена захар, глътка вода, друга глътка португалски коняк и ги украсяваше с надробената портокалова кора. В началото само Адриано Мейра и Емилио Фагундес — естествено и Зегиня Курвело — се осмеляваха да пият това толкова странно питие. Но понеже те

твърдяха, че е вкусно и слабо, „това дори служи като лекарство“ — уверяваше Зегиня, започнаха и другите да се решават и мляскаха с устни. Дори старият Хосе Пауло и въздържателят Мареко, който никога не се докосваше до алкохолни напитки, пожелаха един ден да опитат и станаха редовни консуматори.

Те сядаха по платнените столове и отпиваха с наслада на малки глътки от ароматното питие. Когато си дадяха сметка, то часът минаваше девет, понякога и девет и половина вечерта. Останалата част от историята оставаше за следния ден при гарата или на площада.

Не мина много време и комендантът стана най-важният и популярен гражданин в Перипери. Неговата слава се разпростираше и из други предградия. Възхваляваха неговото възпитание, неговите маниери, неговата щедра сърдечност, липсата на позъорство. Беше толкова важна личност и въпреки това се отнасяше към всички добре, бил той богат или беден, не си придаваше важност.

Една нощ с навъсено небе, заплашващо да вали, Руй Песоа, онзи от финансовото управление, не можа да овладее любопитството си и запита коменданта защо напуснал още относително млад професията си: преди шестдесетгодишна възраст, тъй като шестдесет щеше сега да навърши, а беше се пенсионирал преди три или четири години. Все още би могъл да плава още десетина години поне, нали така?

Комендантът сложи чашата си на края на масата, до която седеше, изгледа отрупания с облаци хоризонт, лицето му стана сериозно и почти тъжно. Не заговори веднага. Огледа бавно групата приятели, като че за да прецени дали заслужават неговото доверие. Зегиня Курвело започна да нервничи. Руй Песоа беше може би нетактичен. Човек като коменданта неизбежно си има своите тайни, заровени дълбоко в душата, и дълг на приятелите е да уважават неговото мълчание. Канеше се да промени разговора, когато комендантът стана, направи две крачки по посока на прозореца и каза:

— По причина на една жена, за какво друго би могло да бъде...?

Посочи параход „Бенедикт“ в неговата стъклена кутия и продължи:

— Аз командувах това „параходче“ и пътувахме за Австралия. Никога не пожелах да се ожения — това вече ви казах. Предпочитах една любов тук, друга там, както бог даде при спиранията по пристанищата...

Една францужойка в Марсилия, туркиня в Цариград, рускиня в Одеса, китаяка в Шанхай, една индуска в Калкута — любовни лудории, разбити сърца и после самотата на кораба през нощите на море. Жените били толкова, че никога не поискал да татуира някое име на гърдите или ръцете си, както това правят мнозина моряци. Записвал имена и адреси в един бележник, от много от жените пазел снимки, кичур коса, парче интимна долна дреха или кристалния звън на някой смях, вълнението на една сълза, отърколила се при раздяла. Но и това вече не притежавал, тъй като, когато се запознал и влюбил на борда на „Бенедикт“, пожертвувал за нея и бележника с имена и адреси, които били като някаква карта на двете полукълба, и конкретните спомени за всички останали жени.

Казвала се Дороти, била мургава и слаба, немирните коси падали на лицето ѝ, имала дълги крака, една неспокойна уста и малко тъга в очите. Била с променливо настроение: ту сладка и плаха като дете, ту сурова и отбягваща, чувствуваща се заплашена от всички. Пътувала със съпруга си, едно аморфно същество, собственик на големи фабрики кой знае за какво, зает винаги с цифри и сделки, безразличен към красотата на съпругата си и тъгата, настанила се в нейните очи. Обикаляли света, той, за да отпочине, тя да се опита да намери своето бъдеще — както се изповядала после. Вечер оставала дълго наведена над перилата, загледана във водата.

Как започнал този случай? И сам не знаеше. Той беше капитанът, естествено е да има контакт с тях и се заглеждал в нея: възхищавал се от нейната красота и мълчаливо я желал. Но голяма била разликата в годините — тя едва навършила двадесет и пет години. Вярното е, че разговаряли много. Той ѝ разказвал за морето, за бурите и за своята хубава страна, за своята интимност със звездите. Когато слизал от командния мостик късно вечер, намирал я самичка при парапета. Разговаряли за едно и друго нещо, а нейните очи го гледали, сякаш искали да го разгадаят. И една нощ, без да знае как и защо станало това, той я почувствувал в прегръдките си.

В качеството си на капитан нямал право да стори това, това е истината. Един капитан далечно плаване, когато слезе на някое пристанище, може да се отдаде на най-големи оргии, на най-разюздана вакханалия. Но на командния пост на своя параход той е длъжен да се държи като някакъв светец, далеч от всякакви изкушения.

— А изкушенията не липсват...

Дороти разхождаше из салона стройното си тяло, неспокойните си устни, горещото си желание... Пенсионерите и бившите търговци я виждаха и желяха.

— И господин комендантът глътна ли я?

Просташкият глагол огорчи коменданта. Това беше любов, една никога невиджана любов, неизмерима и абсурдна, поглъщаща го целия и довеждаща го до лудост още от момента, когато я взел в прегръдките си и опитал вкуса на нейните устни. Но той беше капитанът и никога през неговата кариера, през неговите четиридесет години моряшки живот не се е измърсявал и с най-малкото петно и не можеше, не можеше... И така ѝ го казал с овлажнени очи, той, който никога не беше плакал през целия си живот.

Дали някой от господата е опитвал някога да убеди една жена, да я накара да разбере едно такова преясно положение? Дороти, полюбена и от него, нуждаеща се от него, готова да се самоубие, да се хвърли в морето, ако той не я пожелае, стигнала до крайния предел една ранна утрин, когато по нощница се изкачила към кабините, запазени за офицерите, и почукала на вратата на неговата кабина.

Облечена била в тънка, ефирна нощница, цялата в дантели, едва прикриващи жадуваното тяло, Дороти тичаше с боси крака между слушателите в салона. Андриано Мейра си облизваше устните.

— И господинът не устоя...

Не познаваха те добре неговата непреклонност при изпълнение на дълга. Устоял! Върху голите ѝ плещи (деколтираната нощница разголвала шията и се виждали потръпващите гърди. Тук Аугусто Рамос въздъхна) той наметнал една непромокаема пелерина и я повел обратно почти насила. Тъкмо в този драматичен час, борещ се между дълга и любовта, докато тя стояла полуприпаднала в неговите обятия, той и обещал да слезе на първото пристанище и да замине с нея завинаги, към някакъв скрит за света кът. Пред безкрайното море си разменили само една целувка.

Оставката си той дал по кабела. От параходната компания дошли молби, настоявания, предложения за увеличение на заплатата. Собствениците били в паника — неговото име било обградено с известно уважение и известна слава из далечните морета между моряци и собственици на параходи. Той не отстъпил — бил човек на

думата си и бил страстно влюбен. На първото пристанище Макасар, мръсно и загубено пристанище в далечния Изток, той се сбогувал с екипажа си. Стари моряци със загорели лица плачели, когато стискал тяхната честна десница. Срещата с Дороти била определена в къщата на някаква си Карол, контрабандистка на опиум, на която при един случай направил известна услуга. Съпругът напразно чакал и продължил сам пътуването.

Прекарали две безумни седмици, скрити в една малка къщичка в покрайнините на града срещу тропическия лес, отдадени на своята любов с лудешка необузданост, като че са предусещали...

— А съпругът появи ли се?

Какво значение има съпругът — един глупак и половина! Наричаше се Роберт. Комендантът го презирал и не се интересувал от него през цялото развитие на събитията. Тъпак и самомнителен, той мислел да купи любовта и верността на Дороти с женитбата и парите си... Не, съпругът нямаше значение, но треската — да. Онази смъртоносна треска на островите. За два дни тя ликвидирала Дороти и кариерата на коменданта. Как можеше да се върне да командува параходи, да кръстосва моретата, като още там, в онова пристанище на Макасар, той не можеше да престане да вижда пред себе си, нито дори за момент, очите на Дороти, онези печални очи, станали огромни от треската, които го гледали като че той може да я спаси? С изкривена от болка уста тя го молела да не я оставя да умре сега, когато най-последно намерила смисъла, радостта да живее. Не можел дори и да умре с нея, както желяел това и молел небето, тъй като имал имунитет срещу тази треска поради многобройните му пътувания из тия места още като съвсем млад. Известно време бил като луд, отдал се и на опиум, а предложения от собственици на параходи валели отвсякъде, но той се завърнал в родната земя. Никога вече няма да се изкачи на команден мостик, за него всичко е свършено и той е дал тържествена клетва за това над гроба на Дороти. За пръв и последен път той наредил да гравират на ръката му едно женско име. Той запретна ръкава на ризата си и показва татуировката: името на Дороти и едно сърце.

Смъкна ръкава и се обърна към прозореца с гръб към приятелите си. Те имаха чувството, че чуват едно задавено хълцане. Тръгнаха си всички наведнъж, мърморейки развълнувани „лека нощ“, а Зегиня Курвело хвана ръката на коменданта и я стисна топло и съчувствено.

Всеки един от тях отнасяше със себе си Дороти, нейната жажда за любов, нейната тревожност, незабравимия ѝ образ.

Останал сам, комендантът загаси светлините в салона. Предпочиташе да не беше убил Дороти, да не беше я закопал в онова мръсно пристанище, агонизиращо от треската. Спокойно можеше да я накара да слезе от парахода в някое по-цивилизовано пристанище, но как може да завърши една толкова жадна и цялостна любов, освен със смърт? Движейки се из коридора, осветяван от лунен лъч, той възкресяваше неспокойната и тъжна Дороти с босите си крака при офицерските кабинни — това беше големият момент — предлагащите се гърди, разкъсващи деколтето на нощницата, жадните устни, тръпнещия корем като някаква разпалена жаравя...

Блъсна вратата на стаята на прислужницата, хвана Дороти за ръка и мулатката Балбина, мърморейки, се размести на леглото, за да стори място за коменданта.

КЪДЕТО НАШИЯТ РАЗКАЗВАЧ СЕ РАЗКРИВА ДОНЯКЪДЕ КАТО ДОЛЕН ЧОВЕК

Кой на този свят може да се спаси от завистниците? Колкото повече изпъква един човек в преценката на своите съграждани, колкото по-висока и уважавана е неговата позиция, толкова по-лесна прицелна точка става той за отровата на завистта, срещу него се надигат на вълни подлостта и океаните на клеветата. Никоя репутация, колкото и да е тя неопетнена, никоя слава, колкото и да е тя чиста и недосегаема, не може да се спаси от завистта.

Доказателство за това имам пред себе си: предостойният доктор Алберто Сикейра прави чест и издига Перипери, като живее сред нас, с неговите титли, неговите знания, неговите гърди с колосани ризи, неговото богатство. Ако пожелаеше, би могъл да купи къща в Литуба или Итапоан, там, където живеят и летуват изисканите, богати хора. Въпреки това той предпочита нашето предградие, където малцина са в състояние да проумеят неговите разбирания, неговия висококултурен разговор, речите му, изпълнени с толкова думи от речника... Предпочитание, за което би трябвало всички да се гордеем, отнасяйки се към Предостойния с перманентна благодарност.

Но вместо това какво се получава? За него говорят като за дявола! Няма значение неговите схващания, публикувани в специализираните списания, блестящите съдебни решения, произнесени от доктор Сикейра. Аз имах случая да прелистя редица броеве от „Списание на трибуналите“ (подвързано в кожа), където юридически произведения, дължими на знанията на Предостойния, заемат много страници. Да съдя за тези схващания и съдебни решения не мога и не се осмелявам, не отиват дотам моите претенции, тъй като половината от редовете са писани на латински, а другата половина със заглавни букви. Но не потвърди ли друг юрист, коментирайки в цитираното списание едно становище на нашия съдия, че доктор Сикейра е „едно светило на юридическата наука“?

Е, добре: нито дори такива напечатани доказателства в списанията на Сан Паулу, нито федералните похвали, нищо не попречи

на хора като Телемако Дореа, един простак, пенсиониран от общинската префектура, изпълнен със самочувствие, защото печата някакви си глупави стихове в неделните издания на вестниците в Байя, да казва, че Предостойния не е нищо повече от „един напълно товарен кон, неопитомена магария“ (изразите са на този кретен Дореа!), че бил „най-голямата нула сред съдийската колегия през всички епохи“. Ето докъде може да стигне липсата на уважение, завистта, разяждаща един човек... И най-лошото е, че хора като Телемако Дореа намират кой да ги слуша и да се съгласява с тях, кой да товари дърва за тяхното огнище от мизерии...

Цяла една група от злоезичници скъсяват живота на съдията в миналото и в настоящето. Те не се задоволяват с това — да отричат неговото видимо и възхвалявано значение в южната част на страната ни, но и нападат неговата чест като магистрат, който според тях бил продажен, крайно продажен. Разказват те една не много ясна история за две различни и противоположни присъди за един и същ случай: първата присъда била: против претенциите на голяма фирма за износ, а другата, издадена след първата, признавала исканията на могъщите магнати. Не виждам нищо за критикуване в този случай, ако нови доказателства към делото, както обяснява Предостойния, са изменили основно въпроса и преобърнали същността на проблема. Но, според известни прости хорица от Перипери, тези „нови доказателства“ били изразени в куп от 500 контос де рейс, половин милион крузейрос, прибавени към банковата сметка на доктор Сикейра, а не някакви „нови факти“ по делото.

Казват, че Предостойния така бил изградил своето богатство, а не било то наследено от богати родители. Истинско наследство била получила съпругата му, тъй като той не бил се оженил по друга причина за дона Ернестина, която още като девойка вече била едно буре с мазнини, позната под прякора „Цепелина“.

Хората не се задоволяват да ровят в миналото, но чоплят и в настоящето и изкарват на повърхността и нежната Дондоса. Като че е някакво престъпление един бележит човек да потърси уютно убежище за своите интелектуални бдения през мъртвите следобеди в Перипери.

Дона Ернестина хърка през следобедната почивка и Предостойния използва това време, за да се отдаде на фантазията си и на сладкото очарование на любовта. Той ми се изповяда и с това ме

отрупа с честта на неговото доверие, че хранел към любовницата си едно чувство на покровител, едно почти бащинско чувство. Едно бедно измамано и изоставено момиче, пълно с добри качества, чиято съдба щеше да бъде отвратителната професия на проститутка, ако една приятелска десница не беше я подкрепила и не я покровителствувала. Освен това той напълно заслужаваше правото на тия малки отклонения от строгия морал като компенсация за неговите „мъчителни и тежки“ брачни задължения.

Да, мъчителни и тежки, това мога добре да си представя с дона Ернестина и нейните сто и двацет килограма. Не мога мислено да не си представям и описаната от него сцена, и жалостивите прилагателни на съдията: ония разгопени тлъстини, освободени от пояси и корсажи, разхвърляни по леглото... Това действително трябва да струва истинска мъка и усилие на Предостойния.

Овладях усмивката си, защото не е право да се шегуваме с тези неща, когато те се отнасят до личности, достойни за уважение, като доктор Сикейра и неговата съпруга, дебела, но пък почтена. А колкото се отнася до Дондоса, какво друго чувство може да пробуди в мене съдията, освен това на благодарност? Ако не беше неговият благороден малък грях, аз не бих могъл да се възползвам гратис да си служа с един превъзходни чехли, оставени от съдията, да ям шоколад, донесен от него, и от прелестите на най-хубавата и най-пламенна мулатка в Байя. Но самата природа на човека е доста непочтена: въпреки че се излежавам с Дондоса в креват, платен от съдията, ям сладкиши и плодове, купени от него, слушам хитрушата да ми разказва известни особености, изпитани с нейния покровител, аз не успявам да престана да си представям Предостойния как практикува тия особености с Цепелина, когато се заеме със своето мъчително задължение...

Не мога, погледнато добросъвестно, да критикувам типовете, които сякаш живеят, за да измислят глупости против знанията и честта на Предостойния. Ако самият аз, неговият длъжник за толкова благоденствия и добрини, се смея и подигравам на неговите малки слабости, ако прави това Дондоса, неговото протеже, как може да се иска от другите да се отнасят справедливо и с уважение към него? Но така или иначе той така наречен Телемако Дореа, той самомнителен и самодоволен субект не мога да го преглътна. Отидох да му прочета откъси от историята на коменданта, резултат от търпеливо проучване и

мъчителна работа. Това поетище ми направи серия от критики: слаб и несигурен стил, действие бавно и бледо, множество обикновени неща, действащи лица без вътрешен живот. Един израз, за който, признавам си това, се гордея, израз, който оставих за края: „... против него се надигат на огромни вълни от подлост, океаните на клеветата“, предизвика язвителното неодобрение и подигравателния смях на така наречения Дореа, неспособен да почувствува силата и красотата на този образ.

Колкото до това, същият израз получи най-големи похвали от бележития и културен юрист, човек привикнал с добрите автори, читател на Руй Барбоса и на Александър Дюма. Също и Дондоса, когато прочетох този откъс на висок глас, повече за самия мене, отколкото за нея, тя плесна с ръце и възкликна: „Хубавичко!“. Не й липсва чувствителност, което между другото аз вече бях проверил в кревата. Така, подкрепен от интелектуалния елит, представян от съдията, и аплодиран от народа посредством сладкия глас на Дондоса, аз гледам с най-абсолютно презрение на глупашкия смях на Телемако Дореа, някакъв си тъп поет, и отсега занапред ще избягвам неговата неинтересна компания. Независимо от всичко друго, отнася се и до един авантюджия — още ми дължи сто и осемдесет крузейрос, които ми поиска миналото лято, за да си купи риба. „Следобед ще ви ги върна“, но и до днес не стори това.

И нека се върна към историята на коменданта, защото, когато тъчах началните коментари върху завистта, не мислех за съдията, за неговата почтена съпруга, за Дондоса, за всезнаещия Дореа. Съдията влезе само за да послужи като пример и остана, както някои натрапчиви гости, лишени от чувството за време. Мисля също, че малко се позабавих, за да споря с оня никаквец Дореа и да се протягам в леглото на Дондоса, в нейните галювни прегръдки. Така забравих за поетото задължение: да изясня заплетената история на коменданта, да накарам да блесне истината, голата и пълна истина, върху неговите авантюри.

Никой, както се вижда, не може да избяга от завистниците. Как можеше да избяга комендантът Васко Москосо де Арагаум, който само за един месец, прекаран в Перипери, вече беше най-важната личност в предградията, най-споменаваното име, местна слава и даващ мнение по най-различни въпроси. Мнението му се уважаваше и хората се

кълнях за него. „Комендантът казва...“, „питай коменданта...“, „комендантът ми гарантира...“ се чуваше при споровете. А когато той снемаше от устата си лулата от морска пяна и казваше своето мнение, то това беше последната неоспорима дума.

Този меден месец на коменданта в Перипери, без облаци на безкрайно синьото небе, продължи горе-долу един месец. Може би щеше да се удължи още, ако не беше се завърнал от града, където прекара няколко месеца при сина си — адвокат, стария Чико Пачеко, бивш инспектор по хранителните стоки, живеещ в Перипери отпреди повече от десет години, където беше нещо като господар на земята.

Аз вече говорих относно неговия характер: антипатичен и свадлив човек, сприхав, със зъл език, винаги съмняващ се и подозрителен. Пенсиониран беше преди време поради някакви административни преследвания, намесваше се в политиката настрана на опозицията. Той казваше, че бил жертва на могъщи неприятели и от години водеше дела против държавата. Отчасти постигна успех, като получи значително увеличение на пенсията си, но продължаваше упорито, като искаше по съдебен ред да получи от правителството цяло състояние.

Този процес беше един от най-коментираните въпроси в Перипери и в неговите перипетии се съсредоточаваше голяма част от престижа на Чико Пачеко. Неговото завръщане от постоянните му пътувания до Байя, където престояваше в дома на сина си, за да следи хода на делото, беше цял празник за пенсионерите и бившите търговци. Чико Пачеко обичаше да разказва подробностите на спора, който сега се разглеждаше във Върховния трибунал на правосъдието и умееше да върши добре това. Той изливаше гнева си срещу съдиите, громеше разните бюрократи и политици, разказваше дребни подробности от живота на магистрати, прокурори, адвокати, на всички ония, които по една или друга причина имаха каква да е намеса в делото. Беше като някакво хранилище от анекдоти, злостни подхвърляния, мизерни закачки.

Неговият безкраен процес в действителност принадлежеше на цялото население на Перипери. Солидарни с Чико Пачеко, пенсионерите и бившите търговци се бунтуваха, когато някакво възражение на неприятеля влезеше в сила, когато някое искане за преразглеждане отлагаше решаването на делото. Госпожата на Аугусто

Рамос, онази ценителка на истории, дори даде обещание пред сеньор до Бонфим, че ще нареди да се отслужи една литургия в неговата църква, ако възтържествува Чико Пачеко. Жалко, че по онова време не живееше там предостойният доктор Сикейра. Каква голяма помощ би могъл той да окаже не само на Чико, но и на цялото население там със своите познания и своите проблясъци... С едно монументално празненство, проектирано през дългите следобеди, щеше да бъде чествувана победата и Чико Пачеко обещавахе да поднесе дори и шампанско, когато получи парата.

Този път той се връщаше огорчен. Всичко било пред решение, делото било почти спечелено, когато държавата излязла с нови искания и отново отложили решението „до зелена трева“, както той каза при слизането си от влака на началника на гарата.

Пристигна пълен с истории, с анекдоти, с разобличения против съдии и адвокати — цял куп новини. Същевременно той се нуждаеше от солидарността, от вниманието и насърчението на съседни и приятели. И се намери захвърлен като ненужен на заден план: прясната и шумна слава на капитана за далечно плаване изпълваше Перипери от край до край, неговото име беше във всички уста, неговите дела — предмет за разговор на всяка крачка. Какво струваха хитруванията в един процес в сравнение с историите за корабокрушения, бури и любов? Как да се сравни това „за преразглеждане“ с Хонконг или Хонолулу? Без да се говори за телескопа, за кормилото, за хронографа...

— Знаете ли какво е хронограф, господни Чико Пачеко?

— Нито искам да знам... Аз ще ви разкажа мръсотията на съдията Питанга, оня, на когото жената изтърси седем деца от седем различни държави. Тоя цар на рогоносците...

— Вие трябва да видите колекцията лули. Ще забравите дори и вашия спор...

И така продължи: Чико Пачеко се натрапваше с неговия процес, а му отговаряха с географски карти, арабски танцърки, пияни моряци. Той говореше за нова апелация, те му отговаряха с някоя авантюра на коменданта.

Един следобед той разказваше заплетените нови моменти около делото пред малко ентусиазирана публика, когато едно внезапно оживление разкри коменданта, като се приближава с неговата крачка

на господар на моретата. Чико Пачеко изгледа с малките си очички възниския, плещест и набит кавалер с гъста коса и гърбав нос и плю:

— Капитан далечно плаване ли? Според мен този субект не е способен да командува една лодка... Има лице на някакъв стопанин на вехтошарски дюкян...

ЗА ВРЕДАТА ОТ ТОВА ДА НЕ СЕ ЗНАЕ ГЕОГРАФИЯ И ЗА ПОГРЕШНИЯ ОПИТ ЗА БЛЪФИРАНЕ В ИГРАТА НА ПОКЕР

— Ах, ако аз знаех география...!

Чико Пачеко повтаряше между зъби тази фраза, съжелявайки за скитнишките юношески дни: той беше широко известен бегач от лекциите. А свободното време през цял един живот похаби за безполезни неща, докато би могъл да се посвети, от сърце и душа, на упорито изучаване на географията, наука, за чиято полезност едва сега си даваше сметка.

— Къде ли скита Маркос Ваз де Толедо? — питаше се той с надеждата да види да слиза от влака, като по чудо, на гарата на Перипери, колегата му по служба, с когото не беше се виждал повече от двайсет години.

Маркос Ваз де Толедо, южняк и изпълнен със самодоволство, беше всезнаещ по география: столици, главни градове, заливи и острови, езера и лагуни, планини и вулкани, пълноводни реки и малки рекички, морски течения и пристанища — речни и морски... Той имаше на върха на езика си десетици пристанища по избор от Европа, Америка, Африка, Азия и Океания. Изключителен със знанията си, този Маркос Ваз де Толедо беше донякъде рязък, маниак със своите знания и караше другарите си да бягат от него, да отбягват дружбата му. Достатъчно беше да му се даде и най-малкият повод и той, човек с дълго цигаре и изненадваща памет, започваше да рецитира мъчни имена от Хамбург до Шанхай, от Ню Йорк до Буенос Айрес. Самият Чико Пачеко — приятел на говоренето и враг на слушането — го нарече „товарен кораб“ от ония, които не могат да зърнат никое пристанище, колкото и мизерно да е то, без да спрат на него.

Чико Пачеко признаваше със закъснение това подценяване на географските познания. Той считаше Маркос Ваз де Толедо за натраплив, крайно банален и като го видеше, завиваше зад първия ъгъл. Но какво не би дал да го има сега в Перипери, с неговите вътрешни морета, неговите течения и меридиани, с онези стоици

имена на прекрасни пристанища... От отегчителните контакти с разни места за спускане на котви той запомни само най-познати и лесни имена, напълно безполезни да разобличи един измамник. Защото беше сигурен, че се отнасяше до един измамник, злоупотребил с доверчивостта на тази старческа простотия в Перипери, с тези слабоумни наивници, готови да повярват, на който и да е шарлатанин, да преглътнат и най-глупавите измислици. Сам той при много случаи им подхвърляше такива лъжи, че да настръхнат на човек косите, а те, нещастниците, дори не се съмняваха.

В света нямаше друг толкова подходящ пазар за един лъжец да пласира своята стока като Перипери. Заплащаше му се с монетата на почит и уважение. Доказателство за това беше сам той, Чико Пачеко: повече го почитаха за измислените истории относно съдии и прокурори, за пресилването в разказите за съдебните средства и трикове, отколкото за понесената от него неправда. Неговите лъжи бяха обаче просташки и ограничени, неговото поле на действие не отиваше по-далече от град Байя, с хора познати и със сцена само на половин час път с влака.

Как да се конкурира с един безмерно прекаляващ човек, щръкнал на кувертата на параходи сред далечни морета и океани, обграден от бури, корабокрушения, акули, брулен от всички ветрове и изпълнен с жени, множеството от тях страстни и похотливи.

Чико Пачеко присвиваше малките си очи: никога не беше виждал подобно дебелоочие. Нито дори Ромеу дас Дорес, чиято професия беше да свидетелствува лъжливо пред съдилищата (плащането предварително!), стар пияница и пройдоха, не беше такъв циник. Комендантът (комендант — краставици!) нямаше никакво чувство за смешното, хвърляше се дръзко и разказваше, като вмъкваше истории със звучни и сложни имена на пристанища и географски произшествия, с мореплавателни термини и продаваше добре своите лъжи на най-висока цена. А около него се лигавеха наивни глупци, сбирщина от тъпаци. Само оставаше тия идиоти да лижат краката на коменданта (комендант — краставици!).

Да се конкурира беше невъзможно. Оставаше му само да разобличи измамника, да разкрие шарлатанина. Ах! Да би знаел география! Би захвърлил в краката му разни там морски течения, някакви си ширини и дължини, свил би неговите въжени стълби,

заставил би го бързо да слезе от командния мостик и завинаги да се махне от парахода. „Нужно е да поръчам да ми пратят някои учебници от Байя“ — реши той.

Откакто се завърна, живееше разяждан от страхотно огорчение. Неговата обикновена бледност стана по-жълта и го застрашаваше една атака на жлъчката. Фигурата на Васко Москосо де Арагаум, неговите лули, навигационните инструменти, картите и параходите в рамки, бинокъла и телескопа, неговото високомерно кепе господствуваха в Перипери от край до край, от гарата до плажа и нямаше място за друго важно нещо, за друга известна личност, за друг герой. Подръпвайки от своята пура със сламка и рядък пушек (но какво струваше една пура със сламка, колкото и да е тя миризлива, пред една лула от морска пяна и ароматичен тютюн!), Чико Пачеко предъвкваше злобата си и кроеше планове за отмъщение.

Все пак — размишляваше той — на лицето му е изписана лъжата, това не вижда само който не иска, или тия идиоти, негови слушатели, които са повече на другата страна, по пътя за гробищата. Глупакът Зегиня Курвело, превърнал се от толкова възхищение в моряк от втора категория, вървеше след шарлатанина като някакъв ординарец, носеше му далекогледа при гротескната церемония за инспекциониране на залива от високите скали при влизане на параходите. Той събираше хората да гледат, като че сега пристанището на Байя беше под наблюдението и управлението на обитателите на Перипери. При слизане Васко съобщаваше:

— Един холандски параход. Съвършена маневра...

Или разкриваше тайнствено:

— Един товарен от Панама... Трябва да пренася много контрабанда...

Хората разменяха затворнически погледи, чувствуваха се замесени в рисковани сделки, всеки поотделно малко нещо контрабандист и най-вече Зегиня Курвело. „Палячовщина“ — мърмореше Чико Пачеко, пожълтял още повече, с горчивия вкус на завистта в устата му, пълна с гнили зъби. Разглеждаше усмихнатото и сърдечно лице на коменданта (комендант, ама утре!), видът му на голям хитрец, и все повече се убеждаваше, че ако някой ден този тип се качи и то на някое миниатюрно крайбрежно параходче, малко по-

нататък от пристанищата Илеус, Аракажу и Белмонте, то това няма да бъде с негово знание.

Чико Пачеко подмяташе уж мимоходом своите подозрения. Тогава му навираха в лицето дипломата, подписана и заверена, сложена на видно място в салона в позлатена рамка. Да, дипломата беше една реалност, която мъчно можеше да се отрече. Но какво доказваше тя, освен командването на някое от ония миниатюрни корабчета на Компания Байяна, в които за краткото пътуване от Каравелас до Салвадор пътниците си повръщаха и червата? А може би дори и това да не е! Кой знае може и никога комендантът (комендант — трици!) да не е излизал от реката Сан Франциско, от някое речно параходче, пътувало цял живот от Жоазейро до Пирапора и от Пирапора до Жоазейро. В този негов вид на амбулантен търговец, на продавач на изплащане, само глупците се мамеха, но не и той, Чико Пачеко, свикнал да се бори с хитреци адвокати, с многознайковци от съдилищата, с всякакъв вид мошеници. Тези истории за азиатски пристанища, за острови из Индийския океан, за жени от Цейлон, за гръцки моряци, Васко действително ги знаеше, прочел ги е някъде, чул е да ги разказват, или просто ги измисляше. Миниатюрно параходче по реката Сан Франциско — това беше максималното, което му признаваше Чико Пачеко.

Победен от дипломата при своето първо нападение, той не се обезкуражи — беше със закалена жилка от десетгодишните дела с държавата. Докато очакваше учебниците, поръчани на сина (бяха толкова, сякаш щеше да посвети остатъка от живота си за изучаване на географията...!), той реши да проучи слабите страни на неприятеля; подробности, които да са в състояние да предизвикат съмнения и да го сдобият със съюзници.

Обърна внимание на разочарованието на Емилио Фагундес. Когато беше в Министерството на земеделието, Емилио Фагундес достигна да види името си напечатано във вестниците благодарение на своята страст и майсторство и шахматната игра. Дори участва в един шампионат в Рио де Жанейро и постигна четвърто място, нещо, което беше цяло събитие. Сега, вече пенсиониран, неговото единствено недоволство от Перипери беше липсата на един добър партньор, а там нямаше такъв, като се изключат играчите на дама, домино или на карти. С пристигането на коменданта (комендант — един дърдорко!)

той се беше изпълнил с надежда, но скоро се разочарова — човекът не можеше да различи един топ от един офицер, един кон от един цар. Трябваше да продължи да играе по кореспонденция с партньори от столицата и да решава задачите от специализираните отдели във вестници и списания. Голямо разочарование!

— Мислех, че един човек на морето трябва да знае шахмат... — призна един ден той пред Чико Пачеко.

За пръв път в живота си бившият инспектор по хранителните продукти се увлече по сложностите на шахмата. Преди това той я считаше за някаква отегчителна игра, а Емилио Фагундес за чудак. Действително беше странно един човек на морето да не се интересува от игра, толкова полезна за убиване на времето. През дългите часове на спокойно плаване навярно не може да има по-добро средство за минаване на времето. Реши да се хвърли към командния мостик с шахматната кутия, точно в най-вълнуващия момент, когато комендантът (комендант — козел!) предотвратява едно сблъскване с трагически последици между неговия параход и един огромен айсберг в Северно море, в една мъглява и студена нощ. Мъглата била толкова гъста, че могло да се реже с нож като някакъв кашкавал, черният параход се движел с намален ход, неговите сирени жаловито известявали опасността, пътниците били обзети от паника, когато бялата ледена маса, цяла плаваща планина, се появила от лявата страна на парахода...

— Господин Васко, искам да ви питам нещо...

— Комендант Васко Москосо де Арагаум, на вашите заповеди.

Държеше на титлите си, понеже, както сам той казваше, друго богатство и чест не притежава, освен документите на капитан. Чико Пачеко, като задържа с усилие циничните думи, повтори титлите му и каза:

— И тъй, господин комендант (лайнен...) кажете ми едно нещо, което ме гъделичка: как така господинът, морски човек, разполагащ с толкова свободно време, да не знае да играе шах? Чувал съм да казват, че тази игра е на голяма почит сред моряците...

— Значи осведомили са ви погрешно, скъпи приятелю. Моряшка игра е играта на зарове или на карти, хазартни игри. Един добре оспорван покер — това да. Прекарал съм дълги нощи, без да спя, до изгрев-слънце, край масите на покер...

Схванал подмятането, той продължи несмутимо:

— Онзи път, когато претърпях корабкрушение при Расмат, острова приличащ на Перипери, в лодката си имахме само някакви сухари, малко вода и едни карти. И тъкмо там, застрашени от всички страни, ние изиграхме един добър покер. Бяхме петима и когато един оставаше при кормилото, четиримата залагаха. Играехме на сухарите и на глътките вода, на които имахме право. Беше забавно. Два дена и две нощи...

Но Чико Пачеко играеше добре покер:

— Покер? Тогава, ура! Можем да направим едно каре. Беше почнало да ми става мъчно за една добра партия... Мареко е пристрастен...

— Пристрастен не съм, но бих играл една партия...

— ... Леминьо също играе, без да говорим за Аугусто Рамос...

Кой знае дали тази история да играят покер не беше още някаква хитрина на Васко? Ах, та той ли не знаеше правилата, той ли нямаше мярка при залагане, той ли не знаеше хитрините при блъфа...

— Можем още сега да направим едно каре...

— Сега не, извинете! Трябва да довърша случая, за който разказвах... — измъкна се Васко и се върна на прекъснатия разказ.

— Оставете края за после... — натискаше се Чико Пачеко.

— Беше на най-вълнуващото място... — припомни Руй Песоа.

— Дотам, че започнах да чувствавам студ по гръбначния стълб — призна си Зегиня.

Чико Пачеко изгледа с презрение групата около Васко. Глупци! Значи те още не виждаха лъжата? Сигурно е, че той измамник не знае дори с колко карти се играе, нито стойността на една поредица или пък на една тройка! Усмихна се обнадежден. Гласът на коменданта (комендант в задника!) разгръщаше шумно драматичната история. И така ледената планина почти щяла да се блъсне с парахода — пътниците крещели, моряците си загубили главите, когато той грабнал от ръцете на кормчията кормилното колело...

— Докато вие свършите, аз ще повикам Аугусто Рамос... Можем да се съберем и в твоята къща, нали Мареко?

— Аз играя само ако е на евтиничко... Въпрос на стотинки... — Мареко беше притеснен, защото помагаше на една своя снаха в Байя, вдовица и с деца.

Айсбергът премина леко отъркал се о парахода и Чико Пачеко отиде да търси Аугусто Рамос и карти. Хванал здраво кормилото, Васко наблюдавал тържествуващо ледената планина, която бавно се отдалечавала, влачена от ледените течения.

Не липсваха карти, почти всички си хвърляха пасианси през самотните следобедни часове, преди разговорите на площада. Карти, станали дебели и мръсни от всекидневната употреба.

— Хайде, хайде да влизаме... — бързаше Чико Пачеко.

— Зяпачите да не подсказват... — обяви Леминьо, тъй като всички заемаха места, за да присъствуват на партията.

— Аз вече бях чувал да говорят за тази история с айсберга.

— Не си ли спомняш потъването на „Титаник“? Блъснал се в едно такова парче... Много е опасно...

Васко се усмихваше, приближи се и взе картите. Чико Пачеко сълзна, когато комендантът (комендант — дръвник!), като погледна мръсните карти, хвърли ги върху масата, поклати глава и отказа:

— С тези карти не! Невъзможно е!

— Ех пък вие, господине, не бъдете придирчив. За една игра на шега, на стотинки, те служат много добре. Хайде да седаме... — и Чико Пачеко придвижи един стол.

Зегиня Курвело продължаваше да вижда айсберга:

— Аз бих се хвърлил във водата, ако видя пред себе си едно такова парче...

— Не, с тези карти не играя, не е приятно.

— Да не би да не знаете как се играе покер? — тържествуваше Чико Пачеко.

Васко Москосо де Арагаум го изгледа с очи, изпълнени с изненада:

— Защо пък да не зная?

— Е, знае се тя...

Васко даде гръб и излезе припряно. Чико заключи:

— Тази мутра никога през живота си не е виждала покер. Да се играе в спасителна лодка — къде се е виждало това? Това типче мисли, че хората са идиоти... Трупа лъжите си една върху друга...

— Лъжа ли?

— Разбира се, господин Леминьо. Та значи вие не виждате това? Достатъчно е малко да се понатисне и той смъква панталоните. Не

видя ли сега тази история с покера? Играл на сухарите и глътките вода... Намирам карти и партньорите и тоя тип побягна... — Само защото картите са малко поизносени и извинението е готово... Кой моряк, колкото и той да е пропаднал, не играе своето покерче?

Зегиня слезе от своя айсберг още зъзнец и се яви в защита на своя идол.

— Кой ви каза, че не знае? Той ли ви каза това?

— Ето ви и вас с вашите ласкателства към това човеченце...

— Ласкателство, но честно, обаче не изпитвам завист...

— Към кого завист? За какво?

— Спокойствие, господа... — прекъсна ги Мареко. — Какво е това? Двама стари приятели да спорят без причини!

— Не позволявам да се съмняват в думите на един честен човек...

— Съмнявам се в неговия покер...

— Истината е, че той изчезна... — отбеляза Руй Песоа.

Но Васко вече пристигаше и донесе две тестета карти и една кутия с фишове. Картите нови и красиви бяха в неотворен пакет, блестящи, с фотографията на един трансатлантически параход, от чийто комин се издигаше син дим, отпечатан от двете страни на пакета. Да, ето това бяха карти! И картите преминаваха от ръце на ръце.

Този следобед поражението на Чико Пачеко не се ограничи само в тази подробност. Добър играч на покер, но нервен и раздразнителен, склонен да блъфира всеки момент, той не беше партньор на висотата на Васко Москосо де Арагаум, човек със заразяващо добро настроение, играещ с познание, сигурност и мореплавателни термини. Той знаеше кога да влиза и кога да излиза от играта, знаеше да блъфира точно навреме, бързо разбираше хитруванията на всеки играч. Чико Пачеко можеше всичко да му отрича, но не и способностите му в покера. Той беше истински майстор!

Зегиня Курвело следеше играта седнал отстрани. Айсбергът изчезна надалече, топейки се от южната топлина, и сега сигурната ръка и точен поглед на Васко се извяваха на игралната маса. Зегиня от време на време хвърляше поглед на превъзходство към несправедливия бивш инспектор по хранителните продукти. А колкото до Васко, то той с един прост чифт дами прибра един голям залог на Чико Пачеко. Тия

пари бяха заложени на някакъв мизерен чифт седмици и Зегиня не издържа:

— Завистта убива, господин Чико Пачеко.

Действително убиваше: Чичо Пачеко чувствуваше болки в черния дроб и купи жетони за още пет милрейса.

Тази незабравима игра на покер предизвика раждането на нова привичка в Перипери: всеки четвъртък вечерта се събираха в дома на Васко, за една оспорвана партия, старият Хосе Пауло, Аугусто Рамос и Леминьо, плюс двама неизбежни зяпачи. Зегиня Курвело започна да прониква в тайните на играта — един моряк има задължението да познава и обича покера. Чико Пачеко отказа да участвува в групата. Не, той няма да стъпи в къщата на коменданта (комендант — тоя курвин син!).

ЗА ПРАЗНИЦИТЕ НА САН ЖОАУМ, С ЛИКЬОР, ЦАРЕВИЧНИ ПИТКИ И АКУЛИ, ИЛИ ПОБЕДЕНИЯТ ЗАВИСТЛИВЕЦ

Юни дойде със своята свита от дъждове, наводни песъчливите улици и натрупа в кухните мамули за приготвяне на мануес, канхика^[1] и памоня^[2]. Месец на преяждане и препиване, когато пенсионерите и бившите търговци зарязваха диетите, празнеха чашите с ликьор от хенипапо^[3] и очистваха блюдата с вкусни ястия. За тези прекалявания те щяха да плащат после: мнозина от тях ще се видят принудени да спрат солта или захарта поради влошаването на различните им страдания — от диабета до ревматизма. В много къщи се възнасяха молитви за тринадесетините на Сан Антонио — първо молитвите с песен пред импровизирания олтар на светията — сватовник, после танците под звуците на хармоника. На площада се издигаше висок стълб със знамето на Сан Жоаум, приготвяваха се и кладите за светата нощ. Накрая на месеца вдовици и вдовци ще чествуват Сан Педро — техния патрон. Цял един месец празници: децата възпламеняват бомбички и бенгалски огън, младежи се влюбват по време на тринадесетината, девойки стоят приведени над магически легени с вода, за да видят в нея лицето на бъдещия годеник. И накрая избор на кръстник за празника на Сан Педро — чест, жадувана от всички мъже в предградието.

Празник на Сан Жоаум в действителност имаше във всяка къща, тъй като дори и в най-бедния дом се отваряше бутилка ликьор от хенипапо и се предлагаше парче канхика, сладкиш от царевично или оризово брашно, кускус от тапиока или крехко парче памоня. Но работата се отнасяше до празненството на площада със забавления за бедните деца на рибари и служители в източната железница и учащи се. Отец Хусто идваше от Платаформа, отслужваше литургия в малката църквица, обядваше в дома на някой от важните граждани и следобед присъствуваше на веселбите. Вечерта се запалваха кладите, в тях печеха царици и сладки картофи — искрите проблясваха из въздуха,

към небето се възнасяха балони и те увеличаваха безкрайния брой на звездите.

Тази история за кръстник на празника задължаваше отец Хусто да бъде крайно дипломатичен. По-добре казано, под неговото расо се криеше сюртукът на един дипломат — умееше да убеди и най-упоритите, успокояваше обидчивите, с един пиеше кафе, с друг обядваше, с трети закусваше, пиеше ликьор и хапваше канхика в десетки домове и се връщаше в Платаформата в мир със своите вярващи в Перипери и едно страшно стомашно разстройство.

Всяка година кандидатите за кръстник бяха много. Всички се чувствуваха с правото да председателствуват празника следобед, когато малките се надбягваха с чували и с яйца и се изкачваха по мачтата с подаръци, на чийто връх имаше банкнота от пет милрейса. Това струваше известни разноски, но те нямаха никакво значение в сравнение с честта да се седне до преподобния отец на площада и да се слуша хвалебственото слово, произнесено от някой ученик, слово, написано от учителката и разкрасено от оратора с цената на заплахи, усилия и шамари.

Още през месец април отец Хусто започваше да получава в своята енория подмятания, поръчения и посещения от кандидатите и техните роднини. Подаряваха се на черквата големи свещи, а някои дори заплащаха отслужването на литургия.

Почти всички най-стари жители биха вече удостоени с това върховно годишно отличие в Перипери. Старият Хосе Пауло беше го заслужил три пъти и дори понастоящем не се кандидатира, за да избегне ненужни разноски. Адриано Мейра, Аугусто Рамос и Руй Песоа бяха вече избирани преди. Дори Леминьо, сравнително нов жител на предградието, пенсиониран на четиридесет и пет години по здравословни причини, вече е бил кръстник на празника. Чико Пачеко също — едва са изминали четири години, откак той председателствува с блясък и величие празненствата на Сан Жоаум. Защо тогава през тази година на пристигането на коменданта той реши да претендира наново за жадувания пост?

Ако някой имаше право на този пост, то това беше Зегиня Курвело, живеещ там от пет години и дотогава забравен от отчето. Въпреки това самият Зегиня беше, който напомни на отчето в присъствието на останалите името на Васко Москосо де Арагаум.

Според него не може да бъде друг кръстникът на тазгодишния Сан Жоаум и е въпрос на висша справедливост да изберат бележития моряк, който извисява славата на Перипери с присъствието си между тях. Отец Хусто се съгласи, чувствуваше благоразположение към новите жители, обичаше да печели доверието и приятелството им. Изглеждаше, че ще е един мирен избор: важните хора като стария Мареко, Адриано Мейра и Емилио Фагундес, всички бяха съгласни. Без да се говори за бедните хора — те обожаваша коменданта, винаги готов да помогне на един или друг, да отпусне някоя пара, да плати чашка ракия. Това беше, както той обясняваше, един обичай, придобит от връзките му с моряците, с техните проблеми, с техните пиянства: обичаше да помага на хората, да ги съветва, да ги изслушва, като разказват своите болки. Този път отец Хусто очакваше, че няма да засегне никого, няма да предизвика завист с избора, тъй като името на коменданта му се струваше горещо одобрявано от всички.

Той се лъжеше. Когато новината се разнесе из Перипери, Чико Пачеко се разяри. Преди повече от месец той беше дал на отчето да разбере, че е кандидат, изпрати му подарък един охранен скопен петел и бутилка специално вино, марка „Северен лъв“ — чист нектар. И изведнъж му се забива нож в гърба, измамват го мизерно. Като че не му бяха достатъчни отлаганията на неговото дело, разочарованията, понесени в Перипери, та сега черквата саботираше неговата кандидатура и се съюзяваше с измамника, с шарлатанина. Чико Пачеко изведнъж беше обзет от яростен антиклерикализъм, изпълни се със симпатии към масонството, започна да бълва змии и гущери срещу духовенството изобщо и по-специално против отец Хусто, комуто приписваше любовници и деца.

Ако все пак беше друг избраният, той би могъл да приеме мълчаливо унижението. Дори и самият Зегиня Курвело би бил поносим, макар че Чико беше се кандидатираше тъкмо за да предотврати „ординарецът“ на Васко да получи най-сетне забавените почести. Искаше да попречи на победата на подмазвача и резултатът беше едно страхотно поражение, по-лошо и от това, което вече понесе. Да, той беше толкова възбуден след онази история с покера, че изглеждаше като да беше забравил делото си, да тича до съдилищата в Байя, като че в света нямаше друг неприятел, с когото да се бори, освен коменданта Васко Москосо де Арагаум.

В последно време, след следобеда с айсберга и с новите карти, той изостави терена на подмятанията и премина към фронтални обвинения. Той ходеше от човек на човек, анализираше историите на Васко, изтъкваше предполагаеми противоречия и им обръщаше вниманието към абсурдни според него подробности.

Не може да се каже, че той беше постигнал успех в опита си да деморализира и унищожи своя конкурент. Но без съмнение неговото постоянство успя накрая да внуши известно съмнение в духовете, някакво неясно недоверие: дали наистина беше толкова героичен комендантът, дали неговата кариера беше изпълнена с толкова рискове, опасности и жени? Можеше ли такива и толкова вълнуващи неща да се случат на един-единствен човек, да бъде толкова богат един живот, докато на всички тях беше толкова посредствен и беден животът?

Адриано Мейра, стар и непочтителен шегаджия, отиде дотам да рискува с лоша закачка при един случай, когато комендантът разказваше за един от своите най-сензационни подвизи — онази история за деветнайсетте моряци, разкъсани от акули в Червено море. Той, Васко, се спасил благодарение на божието благоволение и на своята ловкост с ножа, с които разпрал коремите на три гладни акули, на три — ни повече, ни по-малко.

— Сторете това на по-малко, коменданте. Акулите са много...

Васко го изгледа със своите чисти, детски очи:

— Какво казахте, приятелю?

Адриано се обърка от толкова спокойния глас, така чистия поглед на капитана. Но понеже беше дошъл след един разговор с Чико Пачеко, той направи усилие и повтори закачката си.

— Прекалено много акули, коменданте...

— А какво знаете вие, приятелю, за акулите? Плавали ли сте из Червено море? Вашата забележка няма място, уверявам ви. Няма друго място в света с толкова много акули...

Не, това не можеше да бъде някакъв лъжливек! Той дори не долови иронията и съмнението, вложено в закачката, нито пък подигравателния му тон. Ако беше някакъв шарлатанин, както твърдеше Чико Пачеко, той щеше да се разсърди, да отговори раздражено. Адриано Мейра се разкаж:

— Имате право, коменданте. Човек не бива да говори за онова, което не познава...

— Това е, което аз винаги казвам: нито да се говори, нито да се командува...

Защо той не прегледа „Ел Гамил“, египетския товарен параход, когато прие да го командува при онзи бавен и монотонен преход между Суец и Аден, натоварен с цимент? Лудост, за което си дал сметка едва след като вече било късно: параходът се намирал в много лошо състояние и дори телефонната уредба не работела. А екипажът се състоял от съмнителни типове със страшни лица. За щастие с него бил верният Жиовани, онзи моряк, за когото години по-късно той се скарал с европейските корабоприетелатели. И когато „Ел Гамил“ потънал с един отвор в корпуса си, само той и Жиовани успели да се спасят, прибрани от един норвежки параход, след онова избиване между хора и акули. Той още пази този даден му от providението нож и ще им го покаже някоя вечер, когато отидат да пият по чашка в неговия дом.

Не се стигаше по-далече от тези преходни съмнения и моментни бегли подозрения, резултат от безогледната кампания на Чико Пачеко. И когато Адриано Мейра го срещна, забеляза:

— Ето пак идвате с тия ваши приказки... Единственото, което знаете да кажете, е, че тоя човек бил лъжливец. Аз ви повярвах и се изложих. Комендантът дори ми показа и ножа, с който е убил акулите...

— Вие сте едни глупаци!

Той ставаше все по-нетърпим за едни и за други, все по-огорчен и хаплив, с уста, изпълнена с мръсни думи, като в своето презрение и гняв той обхващаше цялото население на Перипери, пенсионерите и техните съпрузи, които бяха фанатични слушатели на авантюрите на коменданта.

Избирането на Васко за кръстник на празника на Сан Жоаум, като се пренебрегна неговата кандидатура, преля чашата. Все пак той се опита да упражни натиск върху свещеника, припомняйки му по-раншни подаръци и разкривайки му перспективи за значителни дарения, когато спечели делото срещу държавата. След това нададе вой против преподобния отец, изкарвайки го безнравствен и опортюнист. Това, разбира се, беше явно прекаляване, тъй като свещеникът само се стараяше да поддържа мир сред своето стадо и дори и най-отровните езици не знаеха за никакви фусты в неговия живот, освен момичето,

което се грижеше за жилището му, девойка със спокойна и скромна красота, наподобяваща изображението на някоя светица.

Чико Пачеко, преди най-ласкаещият от обитателите на Перипери, уважаван почти толкова, колкото стария Мареко, чието присъствие винаги биваше приветствувано с ентузиазъм, сега не можеше да понася такова унижение, такава нелоялност. Той не би понесъл да види шарлатанина с неговото лице на тъпак, на стопанин на вехтошарско дюкянче, до неблагодарното отче (трябваше поне да му върне угоения петел и специалното вино, ако беше му останало поне малко достойнство) да председателствува празненствата на Сан Жоаум. Реши да замине. Но тъй като също не искаше да създаде радост на неприятеля си, той измисли, че неговото дело е насрочено и на път да бъде решено. Нито дори с тази новина, преди цяла сензация, той не успя да разтърси безразличието, което го обкръжаваше, и всичко това по вина на един долен лъжец, облечен в смешно моряшко сако. Замина под един проливен дъжд и гарата беше празна. Той изглеждаше като някакъв беглец, завладян от своята безсилна ярост.

[1] Мануес и канхика — вид лакомства от царица. — Б.пр. ↑

[2] Памоня — месо задушено с царевична подправка. — Б.пр. ↑

[3] Хенипапо — тропически плод. — Б.пр. ↑

КЪДЕТО ДОНДОСА СЛАГА МОРАЛНИ РОГА НА РАЗКАЗВАЧА

Признавам си, че злостната кампания, рожба на завистта и огорчението, разгърнатата от Чико Пачеко против коменданта, разклати малко моето предишно безусловно възхищение от несравнимата фигура на героя. Някои от неговите авантюри, разгледани под светлината на унищожителната критика на бившия инспектор по хранителните стоки, ми се струват донякъде прекалени. Не казвам това, за да окажа влияние за някакви прибързани преценки. Аз заставам в положението на един обективен историк и ако говоря по това, то е, защото ми направи известно впечатление фактът, че пенсионерите и бившите търговци бяха отдали толкова малко значение на коментарите и забележките на Чико Пачеко и бяха толкова солидарни с коменданта.

В една проучвателна работа като тази, с която се захванах (за да убия времето, а също така и да видя дали мога да участвам в един литературноисторически конкурс на Обществения архив), за да се опитам да установя истината, известни подробности трябва да бъдат изложени, ако не на обществено обсъждане, то поне на проучване от изтъкнати личности, способни да дадат авторитетно мнение върху тези неща.

Ето защо аз се допитах по въпроса до предостойния доктор Алберто Сикейра, чиято важност представлява днес в Перипери онова, което в миналото е означавало присъствието на коменданта Васко Москосо де Арагаум. Съдията е човек с универсални знания, нито един раздел от човешките познания не убягва на неговото любопитство, от правото до философията, от икономиката до спорни сексуални въпроси. Дори и от медицина разбира малко, за да не кажа достатъчно, тъй като той е, който лекува сполучливо и всеотдайно при силните и чести грипове Дондоса. Аз вече имах случай да видя това (тъй като напоследък, като още едно доказателство за доверие и уважение, той ми отвори посред бял ден вратата на това негово допълнително жилище, в което аз влизах само нощем и крадешком). Запретнал

ръкавите на ризата си, той изми с топла вода и един леген гальовните крака на Дондоса и после ги зави с един пешкир. Според Предостойния не съществувало по-добро лекуване от това за простуда и грип. Добро лечение, струва ми се, за болната и за нейния импровизиран лекар, тъй като под претекст да мие краката на момичето, неспокойните ръце на съдията понякога се изкачваха към коленете и околностите им, което караше Дондоса да се търкаля на кревата, смеейки се от удоволствие и дяволитост, като ми намигаше заговорнически с едно око. Тогава той й мърмореше сладки думи, нежни фрази: „Моето котенце! Бедничката! Тя ми е болничка!“

Трогателна картина на този бележит човек, слава на Байанската юриспруденция, наведен пред един фландърски леген, да мие, да разтрива и да целува краката на скромничката мулатка, простичка и лишена от всичко. Това беше ново доказателство за неговите добри чувства, които аз тук изтъквам, като възползвам от случая.

Когато го консултирах относно моите съмнения, той ми каза, че за него не представлява изненада лековерието на слушателите на коменданта, тъй като те се намирали пред конкретни доказателства на неговите твърдения: дипломата в рамка, много важния Орден на Христос, компаса, телескопа... Как да се съмняват, как да вярват и да ценят злословията на Чико Пачеко, някакъв предшественик на ония зли езици, които и днес тровят нашето тихо предградие, злословейки срещу другите, измисляйки мизерни срещу чуждата чест.

Напоследък нашият учен магистрат е доста сърдит, защото бяха достигнали до ушите му сведения за един повдиган спор относно неговата кариера.

Не зная кой му е донесъл за този спор и не искам да рискувам с имена, тъй като за казано-речено клюкарите изобилствуват в нашата миниатюрна общност. Така или иначе, трябва да отдам възхвала на индискретния^[1] и на неговата несдържаност, понеже от това аз излязох с увеличен кредит пред Предостойния. На този факт дължа включително и поканата да го придружа до къщата на Дондоса, едно обнадеждаващо доказателство за приятелството му, дори и за интимност. Добре знаем колко лесно един женен мъж отвежда някой, който и да е познат, в своето домашно огнище и при своята съпруга, но мъчно би го отвел в къщата на своята любовница и то в нейно

присъствие. Само най-близките като побратими заслужават такова доказателство за доверие.

И това стана, защото го бях защитил, когато Отониел Мендоса, един подмазвач и ласкател на Телемако Дореа, разправяше с крясъци, че доктор Сикейра се бил пенсиониран като съдия в столицата на щата, след като неговото име било на три пъти задрасквано в тройните листи за съдия в по-горна инстанция. При последния тур шефът на правителството бил заявил, че ако бъде заставен да избира между един плъх и Предостойния, той, представете си, щял да назначи плъха, защото щял по-малко да краде и да вонява.

Възмутен, аз защитих пламенно оскърбената чест на учителя. Аз имах да уреждам стари сметки с този Отониел Мендоса и очаквах да ми се падне случай. Субект, още относително млад, той ми устрои една лоша игра, когато по време на ваканцията протягахме и двамата ръце към една женичка, попаднала не знам след какъв проливен дъжд в Перипери. Споменът за гримираната Манон ме изпълни с възмущение и красноречие, излях моето огорчение и някои остри прилагателни върху тоя кретен и получих одобрението на присъстващите. Самият Отониел, изплашен, като ме видя толкова разгорещен, се отказа от своите твърдения, обяви се за почитател на съдията и каза, че само разказвал истории, които циркулират из Байя. Както виждате, освен клеветник, той е и страхливец.

Връщайки се впрочем към работите на коменданта, истински и единствено обект на тези мои разсъждения, изложих този проблем на Телемако Дореа, поета модернист. Нашите обтегнати в последно време отношения бяха се подобрили. Той дойде да ме потърси, преизпълнен с любезности, за да ме поздрави за един мой сонет — добре отмерен александрийски стих, благодаря на бога! — публикуван в едно симпатично вестниче, собственост на един мой приятел, интелигентен и предприемчив момък. Има хора, които го считат за нахалник, обвинявайки го, че измъква пари от богатата испанска колония и пише ужасни сатири против търговците, които отказват да дават обявления в неговия вестник. Мисля, че всичко това не е нищо повече от интриги и неверни слухове и предпочитам да не се меса. Действително на Телемако се харесваше сонета и той не спестяваше похвалите си. Сравни ме с Петиньон де Вилар и Артур де Салес и ме развълнува с неговото спонтанно признание на моята поетична жилка. Трогна ме и

го прегърнах — не е лошо момче той. Само малко избухлив, понякога злословен, но не е ли това огорчение резултат от неговите финансови мъчнотии? Получава някаква мизерна пенсия, с която може едва да преживява. Да му се отрече таланта е невъзможно и ако изостави манията си към футуризма, би могъл да напише добри стихове.

Обясних му моята загриженост относно поведението, възприето от населението на Перипери, през онази първа фаза от борбата между коменданта и Чико Пачеко.

Телемако не се съгласи с Предостойния: „Какво разбира това животно от държанието на хората?“ Според него не били конкретните и материални доказателства — дипломи, карти и хронограф основната причина за подкрепата, дадена на коменданта. Това не било така просто и така лесно, хората не давали такава стойност на материалните доказателства. Онова, което ги е накарало да поддържат коменданта и да застанат срещу Чико Пачеко и неговия страшен език, било самата нужда, чувствувана от всички тях, непретенциозни и плахи пенсионери и бивши търговци, за своя порция от авантюри, за своя част от героизъм. Колкото и улегнал да е един човек, колкото и скромнен да е неговият живот, вътре в него има един пламък, понякога само една искрица, способни да се превърнат в пожар, ако се представи такъв случай. И тя е, която ги кара да бягат от посредствеността, все едно дали намират това в думите на някаква разказана история или в страниците на една прочетена книга, да бягат от досадата на малките, скучни, равни дни. В авантюрите на коменданта, в неговия изпълнен с рискове и смелост живот те намират опасностите, през които не са преминали, борбите, които не са водили, главозамайващата и греховна любов, която, ах! те не са изпитали.

Какво им предлагаше Чико Пачеко? Сплетните и бъркотията на едно дело против държавата. Ако поне беше някакъв криминален процес с убийства, със съпруга измамница и непочтен любовник, с ножове или изстрели, с развълнувани съдебни заседатели, с прокурор и адвокати, с ревност, омраза и любов, може би щеше да има някакви възможности... Но този спор около една пенсия беше почти нищо в сравнение с многото, от което се нуждаеха хората поради липсата на един по-истински и дълбок живот. Комендантът беше един щедър дарител на човешко величие — ето в това е и тайната на неговия успех.

Признавам, че всичко това ми се стори сложно и объркано, също и малко нещо претенциозно. Телемако Дореа е такъв, но в дъното на душата си не е лош субект. Каза ми още някои похвали, взе ми двеста крузейрос, за да ги върне след два дена, и си замина.

Накрая изложих въпроса и на Дондоса в топлото легло, където замествах нощем Предостойния, без неговите високо интелектуални качества, но с известни физически предимства. Хитрушата се разсмя със своя кръшен смях:

— Тоя комендант, макар и старичък, има свое очарование. Харесва ми неговият глас, хубавите му очи и косите. Трябва да е хубаво да слушам, излегната, как разказва своите случки. Няма жена, която да не хареса един такъв мъж...

— Само да го слушаш или и за...?

Тя си прехапа устната и се разсмя тихичко:

— Кой знае, може би...

Безсрамница, като че не ѝ стига съдията! Но тя ме дърпаше за косите и ми говореше с уста до моята:

— Разкажи още една негова история, една, в която има жена посред морето. Разкажи, моя радост...

Заклевам се, че тая кучка мислеше за коменданта.

[1] Който не пази тайна. — Б.пр. ↑

ЗА ТОВА, КАК СЕ РАЗВИХРИ БУРЯТА СЛЕД ЧЕСТВУВАНИЯТА НА ВТОРИ ЮЛИ, ИЛИ ЗАВРЪЩАНЕТО НИ БАНДИТА С ОБВИНЕНИЯ ПРОТИВ МОМЧЕНЦЕТО

Внезапно през един от тези съвършени зимни дни, с ясно и безоблачно небе, спокойно море и когато природата е в мир с хората, бурята се развихри.

Това стана малко след Втори юли, чествуван тази година с изключителен блясък в Перипери. По-рано чествуването на националния празник на щата Байя се състоеше в едно празненство в училището: учител произнасяше реч и децата изпяваха химните с дрезгави и фалшиви гласове. Извън това, празникът беше един мъртъв ден и всеки поотделно си припомняше други Втори юли, прекарани в града с шествието на мулатите, церемониите на „Праса да Зе“ на Кампо Гранде и фойерверките.

Тази година обаче комендантът, безспорен авторитет по гражданските въпроси, застана начело на чествуването. Той вече революционизира празненствата на Сан Жоаум, закачвайки една съвсем новичка банкнота от двайсет милрейса — нещо прекалено! — на върха на специалната мачта: увеличи броя на съревноваващите се деца с повече награди за победителите. Той също финансира едно празненство за бедни хора в къщата на Есмералдина, специална шивачка, приятелка на песните и танците, обичаща да оженва и разженва и беше нещо като фатална жена за работници и рибари с един значителен актив от побоища, наранявания с бръсначи и заплахи за убийство. Там изобилно се ля ракия, хармоники и китари стенеха до късна нощ и тупурдията стана оглушителна, когато към единайсет часа вечерта се появи комендантът, придружен от Зегиня Курвело — който сега също пушеше с лула, — за да види празненството, облечен в парадната си униформа.

С парадната си униформа осъмна той на Втори юли и с украсена с патриотичен пламък душа. Никой не знае как той откри, че Како Подре е бил, през неговите добри времена, тръбач в армията. Може би

благодарение на неговия обичай да разговаря с всички хора, търпеливо да изслушва изповеди и спомени, да обсъжда проблеми. Резултат: на този Втори юли населението на Перипери беше разбудено рано призори от тревожните, войнствени звуци на тръбата. Беше Како Подре, който на площада свиреше с ентузиазма на човек, комуто се възвръщат загубените години на младостта. Колкото за коменданта, то той, подпомаган от Зегиня, издигаше знамената на Бразилия и на Байя на специалната мачта. Възможно е да имаше някакви грешки в акордите, тъй като музикалната памет на Како Подре беше малко притъпена, но кой можеше да забележи една толкова нищожна подробност? Пенсионерите и бившите търговии наскачаха от креватите сънени и изплашени: какъв дявол беше това, което става? Те напрягаха слуха си, а звуците на тръбата режеха утринната тишина и разбуждаха слънцето на Втори юли, както твърди това и известният химн: „Слънцето този ден е бразилско, блести повече, отколкото на първи юли“.

Изглежда нещо във връзка с въоръжените сили, мислеха си изплашените хора: да не е революция, тъй като вестниците бяха пълни със слухове. Сигурно беше революция, тъй като веднага след това една ужасна бомбардировка разтърси основите на Перипери. Ракети се кръстосваха из въздуха, а бомбичките служеха като оръдейни залпове, под компетентния контрол на коменданта, издавайки заповеди на Мисаел или друг работник от гарата.

— Двадесет и един! Стига!

По прозорците се появиха изплашени още сънени лица. Деца тичаха към площада, където вече се събираха рибари и железопътни работници. За тях комендантът за пръв път произнесе реч през този паметен ден. След малко започнаха да идват по пижами старият Хосе Пауло, Андриано, Емилио, Фагундес, Руй Песоа и останалите. Зегиня Курвело, застанал мирно до мачтата, беше закачил на ревера си една златистозелена лентичка.

В десет часа се проведе обичайният акт в училището, впрочем много разширен, с декламация на „Ода за Втори юли“ от Кастро Алвес и нова реч на коменданта — едно изчерпателно слово с блестящи пасажии. Васко Москосо де Арагаум идваше с Лабатут, Мария Китерия и Перикитаум от полесраженията при Кабрито и Пираха, от битките при Итапарика и Качоейра, преди да влезе в града Салвадор по пътя на

Лапиня и Соледаде; той развълнувано се поклони пред трупа на Жоана Анхелика, повалена при вратата на манастира на покаяните, на Лапа, прогонил веднъж завинаги колонизаторите португалци. Комендантът се преобразяваше, избухваше от възмущение против потисниците португалци и превъзнасяше паметта на храбрите байянци, освободители на Родината. Защото на Втори юли всъщност беше истински осъществена независимостта и кръвта на байянциите превърна в реалност вика при Ипиранга.

След химните комендантът подреди начело двамата спечелили при състезанието, учителите и учениците, Зегиня Курвело и жителите и ги поведе да манифестират през главната улица към площада. Неговият войнствен глас издаваше кратки заповеди: „Ходом марш!“, „Напрано и завивай!“, „Внимание посоката!“. Копчетата на униформата му блестяха на слънцето, лек ветрец повдигаше сребрият прах, която придружаваше шествието.

На площада се подредиха децата, учители и учителки, Зегиня и носачите (Како Подре беше малко нестабилен в краката — започнал беше да пие преди зазоряване) и всички положиха клетва пред знамето. Към края на следобеда комендантът произнесе още няколко думи пред множеството, събрало се, за да присъствува при свалянето на националните знамена. Тази заключителна церемония донякъде беше оцетена от един факт, за който трябва да се съжалева: Како Подре се намираше в състояние на кома, степента на напиването му беше такава, че той беше неспособен да изтръгне и една нота от тръбата. Заместен беше от един ученик с неговия корнет^[1], но не беше същото нещо. Въпреки това не се стигна до помрачаване блясъка на празника: бомбите, блясъкът на ракетите и моргиите извършиха своето и компенсираха. Мисаел се поддържаше относително трезвен.

— Да, господа... — казваше отпосле старият Мареко... — трябваше комендантът да дойде тук да живее, за да имаме едно отпразнуване на висота на Втори юли... Той е нещо изключително!

Репутацията на коменданта беше здраво циментирана: той се издигаше, така да се каже, като статуя на висок пиедестал, непоклатимо и окончателно в почитта и възхищението на своите съграждани в Перипери. Никой и никога някой друг там не е бил толкова почитан, така единодушно ухажван и уважаван. Новината за този Втори юли разнесе славата на неговото име до крайните предели

на селищата из Бразилския Изток. Из тези краища не се поместваше дори една сламка без мъдрия съвет на коменданта.

И изведнъж, скоро след онзи блясък на Втори юли, в един светъл ден, предразполагащ към спокойни радости, се развихри бурята. Чико Пачеко слезе с викове на гарата, силно възбуден и бързащ.

— Спечелил е делото... — помисли си Руй Песоа, като го видя да слиза.

Той едва стъпи на перона и веднага се обърна наперено към Руй, към началника на гарата, чиновниците и работниците по линиите, също и към Како Подре и Мисаел:

— Не ви ли казах аз? Не ви ли предупредих? Предупредих всички ви! Мен никога той не ме излъга... Един шарлатанин! Никога не е стъпвал на някой параход, никога!

Тръгна от къща на къща, потърси всички един по един, дори и Зегиня Курвело беше удостоен с неговото посещение — беше великодушен, защото го превъзхождаше и тържествуваше. В джоба си носеше един черен бележник, в който беше вземал бележки и от време на време го отваряше, и консултираще. Своята странна история против коменданта той повтаряше сред кикот и цинични думи.

— Шарлатанин и курвин син...

Имаше хора, които напълно му повярваха и започнаха да гледат коменданта с презрение и да се смеят при неговото минаване; други намираха, че има прекаляване от едната и от другата страна — нито Васко е такъв герой, нито толкова истинска е историята на Чико Пачеко и тези бяха малко; трети не вярваха нито една дума от разказа на бившия инспектор по хранителните стоки и продължаваха да бъдат безусловно верни на оспорвания капитан далечно плаване. Между първите беше Адриано Мейра, между последните — Зегиня Курвело и по средата между тях, опитвайки се да ги помири, старият Хосе Пауло и уважаваният Мареко.

Помирението беше мъчно и може би невъзможно, тъй като спорът достигна острота, непозната преди в Перипери. Духовете се възбудиха, позициите бяха непримирими: стари приятели престанаха да се поздравяват, за малко Чико Пачеко и Зегиня Курвело не започнаха да си бият шамари. Раздели се предградието, свърши се някогашният мир, хвален дори и във вестниците на столицата. Страстите, подобно някакъв циклон, пометоха Перипери.

С бележника си в ръка Чико Пачеко повтаряше неуморно своите открития, своята ужасна история. Историята започваше в началото на века, при управлението на Хосе Марселино.

[1] Меден духов инструмент с клапи. — Б.пр. ↑

ВТОРИ ЕПИЗОД
ТОЧНО И ПЪЛНО ВЪЗПРОИЗВЕЖДАНЕ
РАЗКАЗА НА ЧИКО ПАЧЕКО,
ПРЕДСТАВЛЯВАЩ СЪЩЕСТВЕНА
КАРТИНА НА ОБИЧАИТЕ И НА ЖИВОТА В
ГРАД САЛВАДОР (БАЙЯ) В НАЧАЛОТО НА
ВЕКА, С БЕЛЕЖИТИ ФИГУРИ В
ПРАВИТЕЛСТВОТО И БОГАТИ ТЪРГОВЦИ,
СКУЧАЕЩИ ДЕВОЙКИ И ПРЕВЪЗХОДНИ
ПРОСТИТУТКИ

ЗА ПАНСИОНА „МОНТЕ КАРЛО“ И ЗА ПЕТИМАТА ВАЖНИ ГОСПОДА

Блеснала в скъпоценности: пръстени по ръцете, огърлици около шията, диадема в косите, големи обеци на ушите, влачейки опашката на вечерната си рокля, с бюст, издигнат високо от сутиена, с полуотворени в усмивка уста, Карол избърза, като ги видя да се появяват на края на стълбището:

— Е, най-последно... Мислех, че днес няма да дойдете.

Тя носеше с изящество своите петдесет и шест добре преживени години и дебелината си, срещу която се бори без полза: тя дойде с годините и със спестяванията, добре вложени в полици и недвижими имоти. Победна кариера, изпълнена с труд и мъки: четиридесет години в публични домове, първо като пансионерка и после като собственичка, от онзи далечен ден, когато един търговски пътник, минавайки през Гараньоунс, я взе със себе си, като я подмами с хубавите си приказки и държанието си на човек от големия град, обещавайки ѝ звездите от небето. И всичко това бе за една седмица, когато я заряза в Ресифе. Момиче на шестнайсет години, без стотинка, без познати, без опит, тя скиташе по мостовете, загледана във водите на реката като на едно разрешение...

През един от спокойните следобеди, излегнала се на люлеещия се австрийски стол като на някакъв трон в салона за хранене, с касата със скъпоценности върху дебелия ѝ бедрен, Карол си припомняше онази нощ на раздвоение: малката, обезчестена Каролина, с един възел в гърлото и трепереци крака, изгубена из улиците и ужасена от града, беше привлечена от водите на Капибарибе. Тя опипваше пръстените с брилянти, огърлицата от истински перли, брошките и гривните, изумрудите и топазите и си припомняше онази нощ, когато нейни бяха само всичката умора и всичкият страх на света.

Карол дойде на себе си малко след това и сега може да се усмихва, припомняйки си часовете пред самоубийство и търговския пътник. Когато се появи в Гараньоунс, той ѝ се стори като някакъв принц от приказките, с неговите чанти с мостри и неговото

сладкодумие, а беше само някакъв беден дявол, без пари и без очарование. Принцове бяха тези млади мъже, които сега се изкачваха по стълбите на пансиона „Монте Карло“. Той бе разположен на един просторен етаж на площада на театъра и беше най-елегантният и луксозен пансион за леки жени в град Байя, чиято единствена и абсолютна собственичка е Каролина да Силва Медейрос, повече позната като Карол — Златния език.

Петимата млади мъже, всички облечени в бели костюми от скъп ленен плат, с елегантни шапки от фина слама, елегантни бастуни, с накъдрени бакенбарди и мустаци, блестящи и шумни, я обградиха и обсипаха с изобилие от прегръдки и целувки, със закачки и комплименти:

— Слава на нашата царица и господарка! — поклони ѝ се един висок към четиридесетгодишен мъж, здравеняк, с бронзова кожа и скоро остригана коса.

— Колко голяма чест, полковник! Влезте като в свой дом.

Пред краката на Карол се поклони с комично смирение един силен и симпатичен кавалер, много рус, с дяволити сини очи:

— Кланям се в краката ви, господарке на моето сърце...

— Не чак толкова, коменданте, познавам господарката на вашето сърце...

— По-хубава от всякога... — казваше третият; като ѝ целуваше обсипаната с пръстени ръка, опитен в ласките.

Впрочем тя беше, която се наведе, за да го поздрави, и после го прегърна:

— Добре дошъл, доктор Херонимо! Дайте заповедите си на тази ваша слугиня...

Тя се обърна към един почти голоброд, красив и мълчалив младеж:

— Поручикът е очакван с нетърпение...

Накрая тя обгърна в една прегръдка, в която имаше истинско приятелство, последния от групата, с прегърбен нос, романтична коса и известна меланхолия на влюбен в очите му:

— Господин Арагаум! Мили Арагаумчо! Щастливи са очите, които ви виждат...

Погледът на Арагаум стана още по-мътен, въпреки видимото благоразположение в гласа на Карол и нейния ентузиазъм. Тя забеляза

неговата тъга, помисли, че знае причината, и пошепна на ухото на младежа:

— Постоянствувай и накрая ще победиш... Аз знам какво говоря... — и добави по-високо: — Чувам признания и въздишки...

Полковникът каза през смях:

— С нашия Арагаум няма кой да се мери. Не помагат нито пагони, нито титли...

Към него също се обърна и келнерът с писклив глас и женствени движения:

— Запазих масата в ъгъла, господин Арагаум, тази постоянната.

Отидоха да я заемат и Карол ги придружаваше като изява на върховно уважение. Жените от другите маси се раздвижиха, готови да нарежат евентуалните си клиенти при най-малкия знак на господарката на дома или на някой от новодошлите. Поручикът се прегърна с една дребна руса женичка, доскоро самотна, скрита зад оркестъра.

Арагаум обгърна с поглед салона, докато срещна погледа на Дороти. Там беше тя с ръце в ръцете на Роберто, който я бе прилепил на дебелиите си гърди, в положение, прекалено дори и за един пансион на веселието. Той завираше свинската си уста в шията на жената. Неспokoйните, почти умоляващи очи на Дороти се спряха на Арагаум и една страхлива усмивка цъфна на нейните устни. Някаква пролетна топлина се надигна в гърдите на Арагаум. Този доктор Роберто Вейга Лима, надут и глупав, син на богати родители, не заслужаваше крехката и строга красота на Дороти, нейните плахи очи, тази жажда за любов, която изгаряше лицето ѝ като треска.

Не беше случайна, нито безплатна тази голяма изява на уважение от страна на опитната Карол: петимата мъже, насядали около масата и поръчващи напитки, правеха чест и покровителствуваха нейния пансион. Те бяха каймакът на Байя, най-ухажваните бохеми сред ония, които се движеха из кафенета, игрални и публични домове, пансиони за леки жени. Около тях се събираха мнозина други и образуваха една голяма, прахосническа група — най-добрите хора на града. Но петимата бяха неразделни, те се събираха всеки ден привечер, играеха билиард, пиеха бира и продължаваха нощта на покер и вечеря в кабаретата.

— Тия петимата са господарите на щата... — казваха за тях, като ги видяха да влизат в двореца, в някое учреждение, в някой бар или

пансиона „Моите Карло“, и имаха известно право.

Карол шепнеше нещо на ухото на полковника и правеше знаци на една висока, мургава и елегантна жена:

— Днес пристигна от Ресифе... Тя е нещо изящно.

— Грижете се само за полковника... А военноморският флот нищо ли не заслужава? — оплака се онзи със сините очи и лице на гринго.

— За коменданта имам нещо изключително сочно... Тъкмо по вашия вкус, с обгорена кожа...

Всички на масата се разсмяха. Негърката се приближаваше с вид на фатална жена. Оркестърът засвири едно аржентинско танго и Роберто излезе да танцува с Дороти. Медицина не научи за десет години, прекарани в университета (според злите езици той получил дипломата си поради прослужени в университета години), но беше научил валс, танго и мачиче^[1] и то така, че беше изключителен танцьор, въпреки тлъстините си. Ето сега с Дороти той правеше такива сложни стъпки в тангото, че бе цял спектакъл. Тя се възползуваше, за да запали гърдите на Арагаум с дълбоки погледи и плахи усмивки. Келнерът идваше с напитки, жени се движеха близо до масата в очакване на едно повикване. Негърката Мусу седна на колената на русия комендант и го гъделичкаше по врата. Карол сияеше, горда със своя пансион, с оркестъра, с жените, подбрани една по една, с внимателните келнери, със запаса от скъпи напитки, с първокласните клиенти. И преди всичко с тия петима клиенти.

Полковник Педро де Аленкар, дошъл от Рио де Жанейро, вдовец без деца, командуваше 19-и пехотен полк на гарнизон в града. Капитан втори ранг Жоржес Диас Надреу, капитан на пристанищата, син на баща французин и майка бразилка, беше като луд за една партия покер, една добра негърка и някоя забавна дяволия. Той живееше, за да измисля шеги и закачки с приятелите си, някои от тях тежички, но беше най-преданият между приятелите, когато станеше нужда от това. Той беше, който накара да изпишат, да поставят в рамка и да окачат в пансиона „Монте Карло“ двустиието: *Кабарето е домашното огнище на бохемите*. Доктор Херонимо де Пайва, младеж на тридесетина и няколко години, адвокат без клиентела и журналист, непознат в Рио де Жанейро, дойде в Байя, доведен от роднината си губернатор, на когото пишеше речите. Като началник на

губернаторския кабинет той се радваше на най-голям престиж. Искаше да бъде политически деец и да стане федерален депутат на предстоящите избори. Поручикът Лидио Мариньо, адютант на губернатора, беше желаната партия, по която въздишаха всички девойки за женитба в града. Син на прославения полковник Америко Мариньо, феодален господар от околностите на Сан Франсиско и щатски сенатор, девойките го дебнеха иззад пердето на прозорците и въздишаха, когато той минаваше наперено в своята униформа. На вечеринките и домашните празненства те мечтаеха да танцуват с поручика. Мечтател и романтичен, Лидио също беше фаворитът на жените в публичните домове и пансиони, където често ги сменяше.

И накрая „господни“ Васко Москосо де Арагаум, Арагаузиньо, шеф на фирмата „Москосо и компания“, една от най-богатите в града, търгуваща с риба, вина, масла, европейски сиренета, английски сладки картофи и най-разнообразни други продукти. Фирмата търгуваше със селищата в целия щат Байя и проникваше в Сержипе и Алагоас посредством цял легион търговски пътници. Васко Москосо де Арагаум беше считан като един от най-богатите хора сред търговците в Байя и неговата фирма за една от най-уважаваните и солидни.

Напитките се лееха на масата — тези клиенти не се спираха пред разноските. Не им липсваха нито обществено положение, нито пари. Карол, седнала между тях, чувствуваше се малко нещо на власт, като че също и тя принадлежеше на официалните среди и голямата търговия, близка с двореца и банките, заповядваща в живота на щата. Та няма не посещаваше често нейното разкошно легло доктор Херонимо, привличан още като съвсем млад от такива зрели, опитни и дебели жени? Когато Жоржес се шегуваше с него, началникът на кабинета отговаряше:

— Не съм куче, за да оглозгвам кокали. Също не обичам зелени плодове. Карол има своите тайни... Да, нейните тайни: познанията от огромния ѝ опит. И нейният престиж: та вече не беше ли направила да назначат един неин племенник в официалната печатница, син на нейна по-малка сестра, омъжена в Гараньоунс, чийто мъж си прекарва живота да хули пропадналата балдъза. Една обикновена молба към Херонимо през една нощ на безумие беше достатъчна. Тя произвеждаше войници в ефрейтори, настаняваше свои протежета, деца на бедни хора, нейни кръщелничета, в морското училище.

Арагаузиньо ѝ поръчителствуваше всеки път, когато тя имаше нужда да вземе пари от банката да купи още някоя къща за даване под наем. За баловете в двореца, когато там се събираше цялото байянско общество, Карол изготвяше менюто, доставяше напитките и келнерите на пансиона „Монте Карло“ бяха викани, за да обслужват строгите господа и добродетелните госпожи. Хитроумно тя оправяше и разваляше много работи и дори политици от вътрешността идваха да я ухажват и да молят за нейното покровителство. Онази малка Каролина от Гараньоунс, почти самоубийца през една нощ при мостовете на Ресифе, днес бе покрита със скъпоценности на площада при Театъра в Салвадор да Байя. И се усмихваше на масата на петимата господа.

[1] Мачиче — бразилски танц и неговата музика. — Б.пр. ↑

ЗА ФИРМАТА „МОСКОСО И КОМПАНИЯ“ — ГЛАВА ЗА ТЪРГОВИЯТА С ЕДНА ЧАСТИЧКА ПЕЧАЛ

Фирмата, основана от стария Москосо, дядо по майчина линия на Васко, твърде скоро преуспя и си създаде кредит. Този Хосе Москосо беше един португалец с търговски усет и строги принципи, чиято дума струваше повече от подписан документ. В продължение на петдесет години той живя изключително за своята фирма — от къщи на работа, работеше като най-последния от служителите си, „за да даде пример“, равнодушен към удобствата и развлеченията, умерен в яденето, в обличането и в любовта. Съпругата му даде само една дъщеря и останал вдовец, той се задоволяваше от време на време с черната готвачка.

Васко го замести в шефството на предприятието, което през изминалите петдесет години беше се разраснало от едно скромно дюкянче в една солидна триетажна сграда в подножието на Ладейра да Монтаня. На последния стаж спяха служещите, а в по-малки стаички — добрите клиенти от вътрешността, преминаващи през столицата. Служещите в предприятието също се хранеха там и нямаше определено работно време дори в неделните и празнични дни.

Загубил баща си на тригодишна възраст, а скоро след това и майка си, безсилна да понесе тъгата по неверния и пламенен съпруг, Васко бе отгледан от дядо си. На десетгодишна възраст, едва завършил основното си образование, той бе доведен в предприятието, където започна да работи отдолу: метеше помещенията и склада, после пренасяше стоки като всеки общ работник. Спеше с другите служители на третия етаж и с тях закушваше сутрин и след обяд на патриархалната маса, председателствувана от стария Москосо. Първата жена, която бе имал, беше черната готвачка, посещавана и от дядо му. И тези нощи с черната Роса, в стаята без прозорци, задушаваци се от топлина, бяха неговата единствена радост. Дядо му не му даваше никакво възнаграждение, освен това да му целува ръка за сутрешна благословия.

Докато бе жив, старият Москосо наблюдаваше внука си и обезкуражено поклащаше глава. Малкият не проявяваше влечение и усет към търговията, беше небрежен и разсеян, без чувство за отговорност. Още младеж, Васко бе изпратен като търговски пътник в Хекие и Сержипе и това бе опит с жалки резултати. Потвърдиха се най-песимистичните предвиждания на дядото и на Рафаел Менендес, главен служител в предприятието, олицетворение на оперативност и компетентност.

Беше бързо, дори светкавично, преминаването на Васко през забележителната корпорация на търговските пътници, работа доста съблазнителна в онова време. Той продаваше в зависимост от своите симпатии и отпускаше кредит на фактически фалирали търговци, чиито дюкяни останалите пътници заобикаляха внимателно. Неспособен да осъществи каквото и да било закъсняло плащане, той даваше абсурдни срокове за издължаване. В град Естансия, в щата Сержипе, обект за едnodневен престой, той се забави цяла седмица, очарован от неговите сенчести улици, от веселите къщички, от баните в реката Пиаутинка, от красивите девойки по прозорците или при пианото, от ухажванията на Оталия, господарката на пансиона, луда по новия търговски пътник. Никога един търговски пътник на Хосе Москосо не бе предприемал толкова бавно и с такива катастрофални резултати пътуване. Стана нужда по тази линия, считана за най-леката от всички, да изпратят един опитен пътник, за да възстанови предишния авторитет на фирмата, сериозно разклатен от младия пътник комета, привидно разположен да революционизира професията. Все пак той постави на незабравима висота престижа на фирмата и своя личен престиж в публичните домове по градовете, посетени от него. Той изкара един пълен курс по женска линия и навакса загубеното през годините на затворничество във владението при полите на Ладейра да Монтана, където строгите принципи на стария Москосо налагаха невъзможни часове и свеждаха насладите до оскъдните прелести на черната Роса, които, въпреки това, пак бяха оспорвани и нелегални.

Като поклащаше меланхолично глава, старият Москосо отново го настани в канцеларията, където той продължаваше да бъде горе-долу безполезен. Беше полезен само за да придружава при посещения в града клиентите от вътрешността, които преспиваха в имението на

фирмата. За тази работа той беше много добър: момък с добри обноски, приятен и добър събеседник — добър другар за една безсънна нощ. Безсънна нощ в определени рамки, тъй като, ако старият Москосо не можеше да наложи на клиента, с банкноти между пръстите, определения час: — В осем часа в кревата и нито минута по-късно! — то го прилагаше чрез внука с една никога непроменена строгост, дори когато на мястото на мъх пораснаха гъсти мустаци по чувствените устни на момъка. И без да се говори за ограничените средства, строго пресметнати за разходите по развеждането на госта.

Също и върху гостите старият Москосо упражняваше известен натиск по отношение на часовете и парите, харчени за гуляи и жени, като много често споменаваше колко малко доверие той има на хора с нередовни привички, посетители на барове и публични домове: „Какво доверие може да се има на един субект, отдал се на пиене и курви?“ Този въпрос възпираше похотливите проекти, кроени в продължение на месеци в провинцията от търговците в очакване да посетят столицата и да преситят тялото си. Дори и така, все пак клиенти идваха и Васко използваше всеки случай да саботира съветите да посещава шумните и живописни места, като ги заменяше с уютната обстановка в публичните домове, където младият, богат наследник започваше да си създава трайни познанства.

Старият Москосо с очила, закачени на носа, в леко черно сако, приведен над книгите на фирмата, преценяваше замислено внука си, изправен пред едно започнато писмо, замечтан, с поглед зареян през прозореца към хоризонта. Кръстосал обезсърчения си поглед със строгия, критичен поглед на Рафаел Менендес — старият поклати глава и главният чиновник направи една съжалителна гримаса. Всъщност Хосе Москосо обичаше много повече фирмата, отколкото фамилията си, сега сведена само до внука, нехаен и фантазьор като баща си, онзи Арагаум, бърбривец и комбинатор, лъжец с дълга слава, който завладя единствената му дъщеря и живя на негов гръб в продължение на пет години. Той му струва много пари дори и след смъртта си, тъй като оная идиотка, вдовицата му, настоя за „обожавания съпруг“ да се направи първокласно погребение и мраморен мавзолей. Докато, според мнението на облекчения тъст, равна дупка метър на два бе прекалена чест за нежелания зет, познат сред приятелите си като Арагаум Самохвалкото. Старият Москосо не

вярваше да съществува на земята друг субект, по-голям циник и безсрамник. Безчувствен към намеците и подхвърлянията, той се изсмя в лицето на тъста си, когато след продължителния меден месец един ден той му предложи да работи в канцеларията на фирмата. За какъв го взема тъстът? — питаше той малко развеселен и малко оскърбен. За някакъв некадърник, за някакъв беден дявол, годен само за унижителната работа в едно търговско писалище и да се разправя със сушени плодове и напитки, с риби и сладки картофи? За кого, мисли той, е омъжил дъщеря си? Изглежда, че той не познава неговите дарби, неговите способности, неговите връзки и планове. Нека не се грижи уважаваният тъст да му търси служба. Той е с осигурено бъдеще и ако все още не е започнал да работи, то се дължи именно на мъчнотията да избира между пет или шест предложения, кое от кое по за завиждане, поставени на негово разположение от приятелите му, хора с най-голям престиж. Самият господин Москосо тепърва много ще се облагодетелствува от приятелите на зетя: ще получи за фирмата си договори за доставки на държавата, на различни корпорации, договори за лесно печелене на пари. Какво би казал господин Москосо например за доставка на сушено месо и риба на военната полиция в продължение на една година? Ако той, Арагаум, пошепне една дума на ухото на шефа на интендантството и въпросът ще бъде решен. Господин Москосо може да разчита на този договор като нещо свършено, все едно че парите са в касата. Пари непокътнати, понеже той като зет и приятел няма да приеме никаква комисионна.

В продължение на петте години като женен той се намираще в същата нерешителност, без да спре избора си на никое от петте или шестте великолепни предложения, или на новите предложения на неговите претоварени с престиж приятели. Също не постигна никакъв официален договор — неизменно отиваше да говори по въпроса на следния ден. Той обаче поддържаше твърдо отказа си за едно чиновническо място при тъст си, считайки честото подновяване на това предложение почти като една обида или някаква провокация. Беше един толкова цялостен характер, че никога не стъпи в триетажното предприятие, познавайки го само от виждане при преминаване през Ладейра да Монтаня.

След неочакваната му смърт — никой никога не бе допускал, че има болно сърце — появили се кредиторите с пресрочени полици, най-

различни заеми, разписки, надраскани с молив — цяло едно богатство за изплащане, което старият Хосе Москосо, човек също с характер, категорично отказа да признае. Смъртта на Арагаум Самохвалкото, може да се каже, беше оплаквана от съпругата му, от многото приятели из баровете и от многобройните негови кредитори, ужасени от каменното безчувствие на тъста на умрелия.

Вдовицата не издържа на удара от загубата на обожавания съпруг и месеци след това беше погребана под същия мраморен мавзолей. Тя никога не се усъмни, нито за миг дори, в своя съпруг, в неговото величие, в неговата вярност, в неговата предана любов. И в известен смисъл Арагаум Самохвалкото беше един прекрасен съпруг: посвещаваше на жена си почти целия следобед, милваше я, беше крайно внимателен с нея, третираше я като разглежено дете, показващ се винаги влюбен, и правеше любов с постоянство и умение. Но след вечерята той беше един свободен човек за нощта в Байя — винаги имаше за решаване сериозни политически и търговски въпроси, както старателно обясняваше това на съпругата си. Връщаше се призори, миришец на ракия и на жена, с неизменната си пура и неизменната си доволна усмивка. Дори раждането на син му не го привърза повече към съпругата му и не измени редовността на неговите нередовни привички (според мнението на стария Москосо). Ставаше на обяд, ядеше и пиеше от хубавото и най-хубавото, запазваше следобеда за съпругата и син си и нощта беше свободна за баровете и публичните домове, за разговор с приятелите, на които разказваше разни истории.

Една само добродетел му признаваше тъстът: никога не беше го виждал пиян — неговата издръжливост беше учудваща.

Наведен над своята маса, старият Москосо разглеждаше внимателно внук си и в него се възвръщаше споменът за ненавиждания зет. За какво му послужи да го довежда още дете на десет години във фирмата, за да го насочи към търговията? Той имаше същите мечтателни очи на баща си, същата доволна от живота усмивка, същото пълно безразличие към проблемите на предприятието. Това беше цяло нещастие. Трябваше да вземе мерки и то сериозни, ако не иска да бъде унищожена от ръцете на внука могъщата и реномирана фирма, дело на целия негов живот.

И действително, като почувствува приближаването на смъртта, той превърна фирмата от лична в акционерно дружество, като направи

съдружници и заинтересовани в предприятието някои от неговите най-стари и способни чиновници. Главният служител, онзи испанец Рафаел Менендес, влезе като силен съдружник и в неговите ръце, по разпореждане в завещанието на стария Москосо, остана цялото ръководство на бъдещото предприятие. Васко наследи и дела на дядо си и това му осигури контрол над фирмата, по-голямата част от печалбите, едно значително богатство и никаква отговорност.

Така той се видя освободен от задачи, работни часове и задължения и пълен с пари. Предостави на Менендес пълна свобода да решава и само веднъж не се съгласи с него и наложи своята воля: когато испанецът реши да уволни стария Жиовани, един носач, постъпил във фирмата почти при нейното основаване. В продължение на повече от четиридесет години той пренасяше на главата си денкове от склада до колите, неуморно, без нито един ден за почивка, без нито едно оплакване, служеше и нощем като пазач в сградата, спеше върху денковете в склада и отваряше вратата на закъснелите клиенти, на онези, които дръзваха да нарушат определените от стария Москосо часове. Васко му беше признателен, тъй като негърът Жиовани винаги го покровителствуваше, още от неговите начални и мъчителни дни след идването му в предприятието на десетгодишна възраст. Вечер му разказваше разни истории: на младини той бил моряк и му говореше за морета и пристанища. Роден като Жоаум и роб, той, за да бъде свободен, побягнал към морето и там екипажът на италианския параход го превърнал завинаги в Жиовани. Той беше единственият, който показваше симпатии към детето, пленник на мрачното здание, където миризмата на разните подправки замайваше главата. Остаря във фирмата, стигна до седемдесет години и силите започнаха да му изневеряват — вече не вършеше напълно добре работата си. Менендес реши да го уволни и да вземе друг носач.

Васко, дори и след смъртта на дядо си и неговото ново положение на шеф запази известен страх от Менендес. Испанецът беше от тези подмазвачи, които всячески угаждаха на своите началници и се държаха арогантно и просташки с ония, които зависеха от него или бяха с по-нискостоящи постове. Той пое ръководството на предприятието с желязна ръка и работите вървяха превъзходно. Но служителите се оплакваха, положението им беше по-лошо, отколкото през времето на стария Москосо, Васко се страхуваше от студения и

критичен поглед на испанеца, от неговия начин да говори без крясъци, без екзалтация, но с непреклонна решителност. Някога, като дете и юноша в канцеларията, Менендес не го упрекваше, както това правеше с другите. Той донасяше, и това Васко знаеше, на дядо му за всяка негова грешка, за всяко нарушение на реда в предприятието. Включително и за неговите редки нощни измъквания, когато вече бе мъж с мустаци, покровителствуван от негъра Жиовани. Сега Менендес се огъваше пред него, показвайки му внимание и уважение, каквито преди проявяваше към стария Москосо. Въпреки това, той се опита да наложи своето решение, когато Васко, огорчен и възмутен, дойде да оспорва случая с уволнения негър. Жиовани беше го потърсил предната вечер, за да му разкаже случилото се с него. Менендес му изплатил мизерната заплата и без никакво обяснение го освободил от работа. Жиовани бе навършил седемдесет години, неговите крака вече нямаха предишната сигурност, ръцете му губеха херкулесовската си сила. Той намери Васко в един бар с приятели, обясни му положението, като примигваше с уморените си очи, за да не заплаче, и с разтреперан глас заключи:

— Фирмата ми изяде месата, сега иска да изхвърли навън кокалите ми...

— Това няма да стане... — увери го Васко.

Старият негър му благодари с един съвет:

— Оня гринго^[1] не ми харесва, господин Арагаузиньо. Бъди предпазлив с него, иначе той може да ти изиграе нещо лошо.

На следния ден Васко осъмна в писалището си, нещо съвсем странно. Повика Менендес на разговор, беше сериозен и свъсен и служителите започнаха да си шушукат. В кабинета на стария Москосо, сега запазен за Васко, се чуваше възбуденият глас на шефа на фирмата. Гласът на Менендес никой не чуваше — от неговите твърди устни никога не бе се чул един вик, една по-високо произнесена дума, нито дори когато ругаеше с най-остри думи някой сгрешил служител.

Не беше лесно Васко да наложи своята воля. Той повишаваше глас, казваше, че е нечовешко уволнението на Жиовани, че не е право да бъде превърнат в просяк на края на живота си един човек, чието съществуване изцяло е било отдадено на работата за преуспяването на фирмата. Менендес се усмихваше с неговата студена усмивка, поклащаше глава в знак на съгласие, но стоеше на своята принципна

позиция — когато един служител не може да върши своята работа, остава само да бъде уволнен и да се назначи друг. Такова е правилото на играта и той го прилага. Ако се направеше изключение за Жиовани, ако продължават да му изплащат заплатата, то и други служители ще поискат същото отношение. Господин Васко (сега Менендес поставяше с уважение думата „господин“ пред името на новия шеф, след като в продължение на повече от двайсет години беше го наричал просто Арагаузиньо) може ли да си представи катастрофалните последици от такава политика? Не, не можеше да постъпи по друг начин!

Васко не искаше нищо да знае за принципи, за прилагане на някаква политика, само намираше, че е една жестокост, една истинска мизерия уволнението на Жиовани. Менендес си умиваше ръцете: господин Васко е шеф на фирмата и каквото той реши, ще бъде изпълнено. Той обаче би трябвало да премисли два пъти, преди да отмени един порядък, който направлява целия търговски живот: той щеше да постави в опасност самата структура на фирмата. Без да се смята, че не само Васко е оцетеният, другите съдружници също ще бъдат оцетени. Той, Менендес, не говори за себе си, неговата позиция е в защита на един установен принцип и не за някакви си незначителни милрейса.

Васко загуби контрол над себе си и започна да вика. В крайна сметка повече от петдесет процента от дяловете му принадлежаха и можеше сам да решава. Испанецът се съгласи съвсем угоднически. И виждайки гнева на господаря, той предложи една формула, която да бъде в състояние да примири всички. Жиовани беше уволнен и ще продължава да бъде уволнен. Но те двамата, господин Васко и Менендес, ще му осигурят съществуването, като му дават месечно средства, с които да живее, да плаща наем за стаята си и за храната. Така всичко ще бъде решено. Това предложение беше началото на дълги преговори, тъй като старият негър не приемаше да напусне склада, нито дори да се премести в къщата на Васко. Накрая стигнаха до едно споразумение: Жиовани ще продължава да работи като нощен пазач с половина от предишната заплата и другата половина ще бъде плащана за сметка на Васко. Негърът, като благодари, повтори предупреждението си:

— Господарю, бъди внимателен с тоя гринго. Той е покварено животно и нищо не струва...

За Васко, Менендес означаваше почивка и безгрижие. Минаваше през писалището за облекчение на съвестта си, разменяше няколко думи с испанеца, слушаше го разсеяно, като говореше за сделките, и отиваше да види Жиовани в склада. Задържаше се малко — винаги имаше някаква определена среща с някой от множеството негови приятели, оная банда, на която сега принадлежеше, или го очакваше някоя нова жена в публичния дом, някое съвсем ново завоевание.

Ерген, увличащ се лесно, нежалещ парите, прахосник до крайност, каращ се, за да плаща сметките из барове и кабарета, той беше популярен сред жените от публичните домове и когато някоя от тях му харесаше, той се увличаше, подреждаше ѝ къща и я обсипваше с подаръци. Напоследък се увлече по Дороти, лека жена, издържана в пансиона на Карол от доктор Роберто Вейга Лима, богат лекар и без клиника, прочут сред леките жени със своята брутална ревност и грубостта си. В известен смисъл беше пълна противоположност на Васко. Жените бягаха от него, въпреки парите му: за нищо и никакво той набиваше жената и имаше хора, които казваха, че тази негова мания да набива компаньонката си в леглото било негов порок. Дороти той доведе от вътрешността при едно пътуване до панаира в Сант Ана. Държеше я почти като пленничка, заплашвайки я всеки момент, и Карол съжеляваше, че я бе приела в пансиона „Монте Карло“. Не можеше да откаже — Роберто беше редовен клиент, харчеше много, неговата фамилия се радваше на престиж. И въпреки това тя се разкайваше. Бедната Дороти живееше по-затворено, отколкото калугерка в някой манастир, Роберто се появяваше в най-неочаквано часове и заплашваше нещастницата с бой. Вечер в салона за танци той бе цяло зрелище: притиснат с Дороти, той показваше майсторството си в тангото и мачиче и бе готов да се обиди, да предизвика скандал, ако някой друг клиент отправи поглед или усмивка към бедната нещастница. Карол, универсален изповедник, знаеше за интереса на Васко, също знаеше, че и Дороти беше увлечена по него. През тези месеци, прекарани в пансиона „Монте Карло“, момичето бе научило много неща. Тя вече не беше неопитното селянче, открито на панаира от лекаря, и не искаше да чуе за друго нещо, освен как да се освободи

от грубия си покровител, за да падне в обятията на симпатичния и либерален търговец.

На тази сложна и мъчителна страст отдаваха Карол и Херонимо меланхолията, изразена в очите на Васко. Комендантът мислеше, че причината е друга — влюбване в някоя девойка с намерение за женитба, лудост, за която Дороти би била добро лекарство, безпогрешен лек. Полковникът не се съгласяваше с едните и с другите и неговата диагноза беше една постоянна и неизлечима тъга, предшествувала всичките тези истории, идваща от по-далечно време. Поручикът Лидио Мариньо нямаше предварително оформено мнение и само констатираше факта: това говедо Васко, разполагащ с всичко, за да бъде весел, беше предразположен към кризи на хипохондрия, което може би идваше от черния дроб, но така или иначе беше една идиотщина за човек с толкова пари. В едно нещо бяха съгласни всички — трябва да се открие тайната причина за тази мъка, която разяждаше гърдите на Васко Москосо де Арагаум.

Забавни разговори и приятна компания, богат и млад, радващ се на желязно здраве, защо все пак той правеше впечатление, че крие някакво тайно огорчение, някаква неизлечима рана? Приятелите се загрижиха и най-много комендантът Жоржес Диас Надреу, човек по природа весел, когото обиждаха лично тъгата и страданието.

[1] Гринго — презрителен епитет за чужденци, главно американци. — Б.пр. ↑

ЗА КАПИТАНА НА ПРИСТАНИЩАТА С НЕГОВИТЕ НЕГЪРКИ И МУЛАТКИ И МАДАЛЕНА ПОНТЕС МЕНДЕС, ОТЕГЧЕНАТА ГОСПОЖИЦА

Капитанът на пристанищата Жоржес Диас Надреу обичаше да гледа около себе си весели лица, усмихнати уста. Това беше неговият климат. Той не понасяше тъжни хора, нещо, което може би обяснява неговото отчуждаване от семейното огнище, където съпругата му беше съвършено олицетворение на тъгата и на благочестието. Тя беше всецяло отдадена на черквата, на благотворителната дейност, благоговееше пред болните и страдащите, сираците и вдовиците и бе напълно щастлива през светата неделя с Процесията на срещата и на Мъртвия бог с измиване краката на бедните, с големите восъчни свещи и черни воали и погребалните звуци на дървените черковни клепала, заместили веселия звън на камбаните.

Как се ожени той, веселият поручик от военноморския флот, за девойка с толкова различен темперамент? Грасиня, когато в салоните на морския клуб в Рио де Жанейро той се запозна с нея и се влюби, нямаше нищо меланхолично. Тя цялата беше една свободна и чиста усмивка и намираще много духовити устройваните от младежа шегги, на които невинаги ръкопляскаха адмиралите. Смъртта на десетмесечното им дете беше причина за това огорчение от живота, за тази незаинтересованост към измамните радости на тоя спят. Малкият, обожаван от майката, заболя внезапно — повиши температура без причини и без диагноза. Умря, когато Грасиня и мъжът ѝ се намираха на някакъв празник на борда на един военен параход. Танцуваше в прегръдките на Жоржес, когато дойде новината. Тя се счете отговорна за смъртта на сина си, облече се в траур завинаги, отказа се от празници и развлечения и се обърна с лице към небето, където навярно се намираще невинното ѝ дете, и към черквата, така може би щеше да заслужи прошка от бога и възможност да срещне отново сина си след смъртта — нещо, за което се молеше всеки ден в своите молитви. В нейното отвращение от радостите на живота се включи и мъжът ѝ, или поне що се отнася, до какъвто и да е физически контакт. Жоржес

страда за смъртта на детето, което наричаше Моряка и за което мечтаеше да направи кариера и да постигне големи успехи. Но той не се отпусна като съпругата си и се опита да я убеди в необходимостта от други дечица, за да запълнят мястото, оставено от Моряка. Тя го отблъскваше с отвращение и го молеше със сълзи на очи никога да не повтори да я търси за такива греховни цели. Тези неща за нея се били свършили и то завинаги. Искеше да има своя отделна стая и съветваше Жоржес също да изостави измамните наслади на живота, да се обърне към бога и да чака от неговото милосърдие прошка за сторените грешки. Жоржес широко разтвори уста от изненада. Той разбираше и съчувствуваше на началното отчаяние на жена си, но ѝ даде за това един кратък срок — два или три месеца. Междувременно тя се затвори окончателно в своето нещастие, превърна се в призрак, движещ се из къщата, шепнеща молитви с безкръвните си устни, скрила красотата си, едва показваща се през черните рокли и безкрайните сълзи. Отиде да спи в стаята на детето, превърната в нещо като параклис за молитви. Жоржес я търси известно време, за да ѝ помогне да надживее болката и това отпускане, но не постигна резултат. Постигна разместване в службата и в града, но Грасиня продължаваше да не се интересува от всичко, което не е във връзка със спомена за детето и вечния живот. Тогава той си изми ръцете и започна да живее свой живот.

Вкъщи прекарваше възможно най-малко време. Занимаваше се с проблемите около капитанството на пристанищата и на Школата за млади моряци, с малкия парк, който обграждаше къщата му край морето на Байя. После сменяше дрехите си, обличаше се цивилно и тръгваше да търси Херонимо в двореца, полковника в казармата или отиваше направо в Барис, където живееше в къщата, наследена от дядо му, и в която бе прекарал първите години от своето детство Васко Москосо де Арагаум. Излизаха да играят бiliarд, да играят на зарове за аперитива, заедно да вечерят и после идваше часът за жените или за покер.

Дружбата на Васко с този кръг от хора с такъв престиж бе започнала преди доста време в едно кабаре по причина именно на коменданта Жоржес. Облечен цивилно, Жоржес приличаше със сините си очи и руси коси на някакъв пътуващ чужденец и никой не би могъл да допусне, че той е капитан втори ранг от военноморския флот. Васко заемаше сам една стратегическа маса, близо до сцената, на която щеше

да се представи Зорайя, една танцьорка, преминаваща през града. За нея и за нейните танци беше чувал да разказва един негов приятел, швед, вносител на тютюн, метли и какао, с кантора в долната част на града, на име Йохан, чието презиме беше невъзможно нито да се напише, нито да се произнесе. На съседната маса беше капитанът на пристанищата. Васко го взе за европейец и за известно време се забавляваше да гадае от каква точно националност е — италианец или французин, германец или холандец? Ако не бяха достатъчни, косата му с цвят на жито и небесносините му очи, то обстоятелството, че беше в компанията на една апетитна много изписана мулатка, потвърждаваше предположението му, че е гринго. Васко се задълбочи в размисъл. Куриозен бе фактът, че негърките и мулатките упражняваха мощно въздействие над чужденците. Те не можеха само да зърнат някоя потъмня мулатка, без да изпаднат в най-голяма възбуда. Що се отнася до него, бразилец със смесена кръв, то той си даваше и живота за някоя руса, с бяла, почти розова кожа. На какво се дължеше това различие във вкусовете? Не успя да намери отговора, тъй като трима типове с навъсени лица влязоха в кабарето, преминаха край него и блъснаха просташки неговия стол. Те навярно идваха с някакво определено намерение, това се виждаше от тяхното грубо държане. Намерението им Васко установи веднага: тримата разбиха лицето на грингото и му отнеха насила мулатката. Но, дяволски чужденец измамник!... Онова, което изглеждаше напълно редовен побой, се превърна в ожесточена борба — европейецът не беше лесна жертва. Полетяха бутилки и столове и Васко не се въздържа. Намери, че е абсурд трима души да се бият срещу един, и се намеси в бъркотията, като взе страната на непознатия. Мулатката викаше — един от субектите беше й ударил няколко шамара. Васко беше силен, израснал бе, пренасяйки денкове, и от Жиовани бе научил някои удари на капоейра.

Борбата беше ожесточена и завърши с поражението и изгонването на нападателите. Собственикът на кабарето, знаец самоличността на Жоржес, също се намеси в скандала. С него и с келнерите надделяха над тримата млади хора, чиято история научиха отпосле. Бяха любовникът на мулатката и негови двама приятели, готови да отмъстят за измяната към техния приятел и така да излекуват непоносимата болка от рогата му. Тържествуващият Жоржес не се съгласи да повикат полицията, както предложи Васко. Мулатката, с

разцепена устна, изглеждаше трогната от избухването на любовника си, от силата на неговото чувство, довело го дотам, да замисли и да осъществи нападение над капитана на пристанищата, господар на моряците и на плавателните съдове.

Този подвиг я спечели наново и тя напусна победителите в кабарето и се спусна с викове за любов след победения шампион.

Васко прие поканата на Жоржес да седне на неговата маса, размениха си визитните картички и търговецът сяйна, като научи за кого се отнася, кому бе помогнал в един труден момент:

— Коменданте, много се радвам! Представете си, господине, аз мислех, че сте чужденец...

— Моят баща беше французин, но аз съм роден във Вила Рика, щата Минас...

— За мене е голяма чест. Господинът може да разполага...

— Нека оставим настрана тая работа с „господине“. Ние сме приятели...

Побратимяването завършиха със Зорайя към края на нощта. Йохан се появи и се присъедини към тях, ръкопляскаха на балерината, дъщеря на един арабин от Сан Паулу, поръчаха й шампанско и я отведоха с други две жени в един отдалечен публичен дом, посещаван от коменданта. На следния ден Васко бе представен на полковника, на поручика и на доктор Херонимо. Последният не закъсня да му поиска пари в заем, като по този начин окончателно се оформи това приятелство и влизането на Васко в тази забележителна среда.

Също и във висшето общество. Започнаха да го канят за празниците в двореца, на приеми, на балове, да присъствува на парада на Втори юли и на Седми септември на официалната трибуна редом с губернатора, с висшите представители на властта и висшите офицери. Херонимо, сприятелил се веднъж с него, не го изоставяше, по-точно казано, и четиримата го ценяха, а също и останалите — майори, капитани, съдии, депутати, правителствени секретари, — които понякога се появяваха в групата за разговор, за една партия на покер, на някои гуляй. Отвориха се вратите и на други заведения за него, интимният приятел на началника на кабинета на губернатора, приятелят на неговия адютант, на командира на полка, на капитана на пристанищата. Васко напусна своята стара среда, съставена от търговци из долната част на града, хора с ограничен манталитет и

лишени от блясък. Само Йохан, на когото Жоржес симпатизираше, продължи да заслужава приятелството му. Той се появяваше от време на време, винаги страстно влюбен в Зорайя, канещ се да я измъкне от кабарето. Тя беше една превъзходна жена, стихия в кревата, но като балерина най-голямата скитница измежду всички, които Йохан бе виждал да танцуват из кабаретата. А той беше обиколил половината свят, преди да се установи в Байя.

Васко Москосо де Арагаум имаше всичко, за да се чувства щастлив: пари и обществено положение, здраве и добри приятели, пресищане от жени, щастие в играта, сигурна ръка в покера, никаква грижа не го тревожеше. Тогава за какъв дявол беше този пристъп на меланхолия, който помрачаваше неговите открити очи и прекъсваше веселия му смях?

Комендантът Жоржес Диас Надреу обичаше да вижда около себе си весели лица. Реши да проучи тайната причина за тази необяснима тъга и същевременно да открие подходящо лекарство, което да бъде в състояние да разгони облаците от лицето на приятеля му. В продължение на известно време той мислеше, че се отнася до несподелена любов, болка от младини, рана, която ще зарасне с течение на времето, с някоя нова страст, като например Дороти. Напоследък Васко бе проявил интерес към една госпожица от обществото, запознанство на едно празненство в двореца, дъщеря за женитба на един висш съдия, високомерната Мадалена Понтес Мендес. Жоржес се разтревожи. Как може една превзета и занесена госпожица, суха като някаква тояга и с лице, сякаш усеща на всички страни воня на лайна, да развълнува така един уравновесен мъж, познавач на жените, обичащ да се радва на живота? Един абсурд, но от абсурди беше направена цялата вселена и в това той все повече се убеждаваше.

— Тая така наречена Мадалена извика в мене желание да повръщам... — казваше капитанът на пристанищата на полковника. — Тя е едно нищожество...

Неговата надежда за излекуване на Васко лежеше в Дороти, в нейните пламенни очи, в ония устни само за целуване. Тя бе жена, жадна за любов („достатъчно бе да се зърне нейното лице и това се виждаше“), нуждаеща се от мъжкар, способен да я язди из полетата на

нощта и да галопира пред вратите на зорницата чак до идването на съня и на умората.

— Тая, да, заслужава си едно главоболие... Вместо да страда за някаква самодоволна лигла и идиотка.

Според загриженото мнение на Жоржес на Васко е нужно да разреши веднъж завинаги случая с Дороти. Върху този въпрос той продължително разговаря с Карол.

ЗА ДЕЙСТВИТЕЛНОСТТА И ЗА МЕЧТАТА ВЪВ ВРЪЗКА С ТИТЛИ И ДИПЛОМИ

Да, Мадалена Понтес Мендес и нейният достатъчно изкривен нос имаха нещо общо с тайната мъка на Васко Москосо де Арагаум. Все пак не се отнасяше до страдание от любов, болка от рогата, несподелено увлечение, както си го представяше комендантът Надреу. Ако търговецът бе подхранвал някакво намерение за женитба по отношение на киселата госпожица, то никога неговото сърце не бе пулсирало неравномерно за нейната строга и кокалеста фигура, никога не притвори очи, за да си я представи гола, и той посвещаваше повече време и уважение на бащата, съдия и астма тик, и на майката, потомка на барони, отколкото на високомерната им дъщеря.

Какъвто и да е бил проекта за женитба, ако е имал такъв, то той беше дошъл на ума му като част от един план, с помощта, на който да се вмъкне напълно в това високо байянско общество от хора със звания и титли, в тази затворена обществена среда. Но ако това действително беше му минавало през главата, объркана от внезапната промяна на обстановката, от светлините в двореца и близостта на губернатора, от елегантността на тези превъзходни госпожи, то съвсем не стигна дотам да се конкретизира в едно определено намерение.

Мислеше за една блестяща женитба, при която да свърже своето честно и плебейско име, миришещо на риба и сушено месо, с едно високопарно презиме от онова местно благородническо съсловие, парфюмирано с още прясната кръв на робите и донякъде разорено с премахване на робството. Пресметвач без опит, той спря погледа си на Мадалена Понтес Мендес с един барон в майчината фамилия и писма от Педро II в архива на дядото по бащина линия, просветен законодател, високомерен и собственик на един западнал чифлик. Той манифестираше намерението си, като ласкаеше родителите и ухажваше момичето.

При един фатален валс дойде разочарованието. Танцуваха с Мадалена и от дума на дума заговориха за годеж и женитба по отношение на друга девойка. Мадалена му откри своето единствено

изискване към онзи, който би пожелал да отведе нейната кутия с кокали пред олтара: една титла или една диплома. Тя не изискваше благороднически титли, макар че безспорно един граф, един маркиз или пък един барон би било нещо идеално, но сега това е мъчно при републиката, след мизерното предателство, извършено към бедния император, приятел на нейния дядо, с когото дори са си кореспондирали. Тя имаше предвид републикански титли, университетски: докторска диплома или чин в армията или флотата. Тя няма да се омъжи за какъв да е, тя, внучка на барон, дъщеря на висш съдия, за да бъде унижената съпруга на някой „господин Еди-кой си“, на някой „господин Белиграно“ или „господин Сикрано“. Тя иска да бъде госпожа доктор или капитан, или комендант и за нея не бяха толкова важни парите, а преди всичко фамилията, името. На това тя държи!

Васко се спъна, сгреши стъпката, пребледня и посърна. Той поведе разговора по този въпрос, за да ѝ намекне, а тая горделива мърша хвърли в лицето му неговото положение на „някой кой и да е“, един от ония „господин Еди-кой си“, за които тя говореше с тон на голямо презрение. Не стигна дори до това да се изяви като кандидат — той се смути, обърка и мълчаливо се влачеше до последните акорди. И неговата тъга се увеличи.

Защото неговата тъга имаше като единствена и изключителна причина фактът, че не притежава една титла, която да предшества името му. Защо не се хвърли най-сетне за завладяване на Дороти, свързана с Роберто само с парите, които той ѝ даваше? Васко би могъл да ѝ гарантира много повече пари, друг лукс, собствена къща и освен това весел живот с празници, разходки, нощен живот, шампанско. Без да се говори за ужаса от близостта с една свиня като Роберто, който я стискаше за гърлото, притискаше я до себе си и с когото трябваше да се търкаля в кревата. За Дороти въздишаше Васко, за нея пулсираше загрижено неговото сърце и нощем си я представяше гола, с набъбнали гърди, стройни бедра и кадифен корем. Тогава защо не я изтръгне из ръцете на Роберто? Страх? Да, страх от Роберто. Не физически страх, той не се страхуваше от неговите тлъстини, освен това човек, който бие жена, винаги е страхливец, неспособен да застане срещу друг мъж. И кой би се осмелил да предизвика Васко Москосо де Арагаум, приятел на доктор Херонимо, заповядващ в полицията, с войници и

моряци под неговите разпореждания? Нужно бе само да каже една дума на полковника и на коменданта...

Това беше друга форма на страх, роден от уважението на търговеца към доктора с неговото следване в университета, пръстен за ранга, защитата на дисертация... Не, Васко никога не би могъл да преодолее разстоянието, отделящо го от докторите. Той стоеше смирено пред тях — не беше им равен.

Тази е търсената причина за онзи меланхоличен израз на постоянна мъка, която разяждаше радостта му и безпокоеше приятелите му. За Васко хората с титла или диплома образуваха отделно съсловие, намираха се над другите смъртни, бяха висшестоящи същества.

Васко чувствуваше всеки момент своята малоценност. Когато влизаше в пансиона „Монте Карло“ и Карол го поздравяваше нежно — „господин Арагоузиньо“, след като бе произнесла: полковник, доктор, комендант, поручик пред имената на другите четирима. Когато биваше открита някоя нова жена и присъединена към групата на масата в някое кабаре или в нелегалния салон на някой публичен дом и като се осведомяваше за положението на другите, запитваше и за неговата титла или предлагаше сама да отгадае:

— Оставете, аз ще позная... Господинът е майор, готова съм да се закълна...

Когато при приемите в двореца представяха на държавния глава видни личности, след имената обявяваха звучните им титли. Но когато идваше неговият ред, казваха просто:

— Господин Васко Москосо де Арагаум, голям местен търговец.

Господин Васко... Той чуваше през целия ден тези омразни думи, те му причиняваха болка като някакъв удар в лицето, някакво нарочно отправено му оскърбление. Това го унижаваше до дъното на душата, чувствуваше, че се изчервява, навеждаше глава и губеше вкус към празненството. За него беше един провален ден. Какво значение имаха всичките пари на негово разположение, симпатиите, показвани от толкова хора, приятелството на важни личности, като не беше действително един от тях, като нещо ги разделяше, поставяше между тях едно разстояние? Имаше хора, които завиждаха на Васко, считаха го за привилегирован в живота, притежаващ всичко, за да бъде щастлив. Не беше истина. Липсваше му една титла, за да замести това

„господин“, анонимно и вулгарно, което го приравняваше с босяците, с утайката на обществото, с масата.

Сред тишината на своя ергенски дом, след веселите нощи, той много пъти бе мислил по този въпрос с помрачено добряшко лице. Какво ли не би дал за една диплома, дори такава на зъболекар или фармацевт, стига това да му даде възможност да носи един пръстен за званието му и едно „доктор“ пред името му...

Стигна дотам да проектира закупуването на патент от Националната гвардия, от ония, продавани в началото на републиката с хиляди на земевладелци от вътрешността за няколко хиляди милрейса. Из вътрешността имаше продадени толкова патенти, че понятието „полковник“ се превърна в означаване изобщо на богат чифликчия, изгуби войнствения си колорит и войнишкото достойнство. Освен това не се отдаваха военни почести, нито дори поздрав на тези полковници, нито пък им се позволяваше да носят военна униформа. С това не би стигнал доникъде и би било смешно.

Мечтаеше, впрочем мечтите са свободни, за папско благородничество, но това не отиде по-далече от една фантазия, моментна утеха и всичко се сгромолясваше пред суровата действителност. Една графска титла във Ватикана струваше някаква абсурдна сума, която беше напълно извън неговите възможности и дори цялото му състояние не би стигнало, за да я плати. В Салвадор имаше само един папски благородник, беше един от Магалаевците, съдружник в една голяма фирма, в сравнение, с която фирмата „Москосо и компания“ беше някакво пазарско дюкянче. Този Магалаес построи сам, от собствения си джоб, една черква, изпрати на папата един Христос от злато, издържаше отци и религиозни братства, вложи двеста хиляди милрейса, за да получи едно графство, пътува до Рим и въпреки всичко едва постигна титлата на командор. Не бяха достатъчни само парите. Изискваше се да е правил важни услуги на църквата, да е проявявал религиозна пламенност и близост с манастирите, нещо, което видимо не бе силната страна на Васко Москосо де Арагаум, бохем, малко посещавал богослужения, с бедни черковни връзки и име непознато в епископския дворец.

В кревата, потънал в своите мисли, понякога с хъркаща до него уморена и задоволена жена, Васко хулеше паметта на дядо си, човек с просташки и ограничен манталитет, за когото съществуваха само

парите. Защо, вместо да го вмъкне още от дете в зданието на Ладейра да Монтаня, за да мете подове, да разнося поръчки, да носи денкове, не беше го изпратил да учи в гимназия, да завърши някакъв факултет, медицина или право, и да го издигне по обществената стълба? Нищо подобно — старият Москосо мислеше само за фирмата и да подготви внука един ден да го замести.

Той отстраняваше образа на дядо си, за когото не бе запазил спомени, заслужаващи труда да си ги припомня. Оставяше свободно да лети въображението му и в продължение на минути беше напълно щастлив от насладата да прибавя към своето име жадуваните и непостижими титли.

„Доктор Васко Москосо де Арагаум“... Той се виждаше на трибуната на защитата в адвокатска тога и шапка с пръст, насочен към прокурора при някой светкавичен апостроф, или в момента на защита да разказва с разтреперан глас историята на подсъдимия — жертва, а не престъпник, безсилен пред съдбата си... Човек добър и трудолюбив, изпълняващ своите задължения, баща, обичащ семейството си, внимателен съпруг, лудо влюбен в жена си, а тя, леката жена, да му сложи рога... Не, не, това не беше израз, достоен за един защитник... А тя, неверницата, без да държи сметка за любовта на мъжа си, за невинността на дечицата, за честта на семейното огнище, за клетвите за вярност пред свещеника, влачеше почтеното име на мъжа си из леглото на изневярата... Така, да... Хареса му фразата и сам той се развълнува. Неговото име става прочуто като имената на най-добрите адвокати в щата, цитиран е при разговори и хвален без мярка: „Какъв талант! Какво красноречие! Изтръгва сълзи дори и от едно каменно сърце! Няма съдебни заседатели, които да могат да му устоят!“

След като оправда убиеца, той се видя със запретнати, ръкави, с черни презрамки, гумени ръкавици и платнена маска, закрила лицето му, в залата за операции. Сега беше доктор Васко Москосо де Арагаум, лекар със стаж в болниците в Париж и Виена, прочут хирург (той не приемаше друга специалност!), който с уверени и внимателни ръце отваря корема на губернатора пред внимателните и тревожни погледи на роднините, на Херонимо, на политици, на студенти и сестри. Заболяването е внезапно, народът е разтревожен, има опасност за живота на губернатора, ако веднага не се оперира. Но една такава операция (Васко не знаеше точно от какво оперира, кой от вътрешните

органи е засегнат, каква част от губернаторския корем щеше да отвори и зашие, но това бяха второстепенни подробности), никога неопитвана в Байя, караше лекарите да се страхуват, разтревожени от огромната отговорност. Отказал бе и прославеният професор от медицинския факултет. А животът на губернатора беше в опасност, държавните работи в щата изоставени, политиката кипеше и опозицията потриваше очаквателно ръце. После дойде драматичният призив на Херонимо към неговото приятелство и опит. В операционната зала обстановката е напрегната, но лекарят е с усмивка на устните — неговата опитност, спокойствие и хладнокръвие, натрупаните знания го правят уверен. От корема на превъзходителството той извади един... но какво е това? Един огромен камък! Той бе чувал да говорят за камъни в бъбреците, нещо напълно смъртоносно и неизлечимо. Студентите не издържат и избухват в ръкопляскания и ура, учените от факултета идват да го поздравят.

Спасил един човек от затвора, спасил и живота на губернатора, сега премина в областта на инженерството. Доктор Васко Москосо де Арагаум, инженер на свободна практика, специализирал и практикувал в Германия, сега кръстосва неприветливия Сертаум^[1] с железопътни линии, за да доведе там прогреса. Под жарките слънчеви лъчи, сред гъстите бодливи храсти на дивата равнина, начело на големи групи работници, изобилна пот мокри замисленото му чело, за да преодолява препятствията, обезсърчението и умората. А онази там планина, изникнала не на място сред пустинния равен пейзаж, затваряща пътя на релсите и на прогреса! Прокараният тунел, един от най-големите в света, е безсмъртно дело, изтъквано в помагалата по география. В деня на откриването машинистът му отстъпи своето място. На големия инженер, на човека, победил пустинята, планините и реката, се падаше да управлява първия локомотив, покрит с цветя. Идва и Дороти, неочаквано станала съпруга на антипатичния секретар на транспорта, един случаен тип и груб като животно, който се отнасяше пренебрежително към търговеца Арагоузиньо, приятеля на Херонимо и на поручика Лидио Мариньо, но комуто сега инженерът подаде два пръста, поздравявайки го формално и разсеяно. Дороти беше трогателно красива и докато чупеше о железата на локомотива бутилката шампанско при откриването, търсеше с очи чествувания

инженер — между него и неочакваната съпруга на държавния секретар имаше плахо увлечение...

Майор Васко Москосо де Арагаум от кавалерията, тъй като на кон беше по-достойно и романтично, дефилираше начело на своите войски, наперен, с войнствена стойка и ордени на гърдите. И тъй като войната не можа да бъде избягната, аржентинските войски предателски бяха преминали границите на щата Рио Гранде, железопътната спирка Сете де Сетембро се превърна в място за товарене на войската за юг, по пътя на дълга, на славата и на смъртта. Цялото население на града бе се струпало из улиците, разплакани жени прегръщаха войниците, девойките хвърляха рози из пътя. Яхнал своя белоглав, пъстър кон, с искряща сабя в ръка и свиреп поглед, майор Васко Москосо де Арагаум беше самото изображение на войната и на победата. Бърза щеше да бъде неговата кариера на полесражението, от подвиг към подвиг, от повишение към повишение, стигайки до генерал след няколко месеца и редица сражения, умрял славно на края на войната. При влизането му в Буенос Айрес посред адския огън на оръдия и картечници — един заблуден куршум прониза гърдите му. Но дори и след това той не пада от белоглавия си пъстър кон. Приведен над седлото, с разкъсани гърди, неговата непреклонна воля го отвежда до правителствения дворец. Неговото име се превръща в легенда и делата му се изучават от децата в училищата.

Но тъй като тази война се водеше по суша и по море, преди всичко по море, корабът под командуването на адмирал Васко Москосо де Арагаум, най-младият във военноморския флот (започнал бе като капитан трети ранг при започване на войната!), разкъса преградата на аржентинския флот, сам бомбардира Буенос Айрес, накара да замлъкнат укрепленията на неприятелския град и влезе в пристанището на борда на своя крайцер с развятото знаме на младата бразилска република. От командния мостик, облегнат на едно оръдие, адмиралът даваше заповеди: „Всеки на своя пост, за да умре за Бразилия!“ Фраза, донякъде песимистична. По-добре ще е да я измени: „Всеки на своя пост, готов да даде живота си за победата на Бразилия!“ Така е по-добре, по-пламенно! Вземаше бинокъла и изучаваше аржентинските позиции. Със сигурен глас той командуваше: „Огън!“ и оръдията бълваха смърт върху гордия град. Един след друг той потопяваше аржентинските кораби с бързи, дръзки и невиджани

дотогава маневрирания. Разруши укрепленията, разкъса отбраната и сред пушеците и пламъците на пожарите, застанал на кулата на своя кораб, влиза в завладяното пристанище, слага край на войната, той, комендантът Васко Москосо де Арагаум.

Жената се размърда на кревата, отвори сънени очи и огледа стаята и леглото. Да, имала е щастието да бъде тя избраната снощи, трябва да му се хареса, защото той дори можеше да се влюби в нея. Протегна ръце и с тих, разглезен глас каза:

— Господин Арагоузиньо...

Тя разкъса и направи на парчета мечтата, която е истинската свобода на човека и която не може да бъде обуздана никога, потисната или открадната; онази мечта, която е последно и окончателно благо на човека. Тя изтръгна коменданта Васко Москосо де Арагаум от кулата на неговия кораб.

[1] Сертаум — пустинна, безводна равнина в Бразилия. — Б.пр. ↑

КЪДЕТО ОТНОВО СЕ ПОЯВЯВА ТОВА ГОВЕДО РАЗКАЗВАЧЪТ, ОПИТВАЙКИ СЕ ДА НИ НАТРАПИ ЕДНА КНИГА

Позволете ми да прекъсна разказа за авантюрите на коменданта, според версията на Чико Пачеко, предопределена да има толкова сериозни последствия в Перипери, за да подчертая тържествено, изхождайки от живия опит, че не е никаква шега този въпрос за титли и дипломи. Дори и днес, когато времената са се изменили, едно нещо е един доктор или офицер и друго, много различно нещо е един нещастник без диплома. За първите са дадени всички привилегии и прерогативи, а за останалите — суровия закон. Дипломираните притежават дори правото на специален затвор, без да се говори за офицерите, задържани в казарменото казино, което е чиста формалност.

Днес има хора, които иронизират докторите, подиграват се с адвокатите, считайки, че пръстенът за званието не доказва компетентност. Аз четох в един вестник статия, препълнена с аргументи, в която се доказва като „а“ и „б“, че в бакалаврите се крият всички злини, измъчващи Бразилия. Това е твърде възможно, аз също мисля така, но не споря относно свободата на мнение. Готов съм да се закълна все пак, че авторът на статията е доктор в нещо си или действащ офицер, иначе откъде щеше да намери кураж за такива твърдения? Да се съперничи с един доктор е идиотщина, безнадеждна лудост и аз съм доказателство за това.

Ето защо давам пълно право на коменданта (докато версията на Чико Пачеко не бъде напълно доказана, аз няма да му отнема титлата — един историк не може да бъде прибързан!). Причината за неговата меланхолия ми се струва като една от най-правдивите. Макар и богат и с уреден живот, той навярно ще да е понасял унижения и пренебрежения — поради липсата на едно „доктор“ или „майор“ пред името му, защото не е следвал в университет. Дори когато тези дипломи са изкарани от мошеници, седящи спокойно на задника си, никога не виждани из аудиториите, като Отониел Мендоса, онзи

приятел на Телемако Дореа, срещу чиито злословия защитих навреме бележития доктор Алберто Сикейра. И така този неграмотен човек е бакалавър по право. През студентските си години той си клатеше краката из района на най-долните проститутки и говореше лошо за чуждия живот при вратата на книжарница „Цивилизация“ на улица „Чили“. Професорите едва ли бяха му виждали мутрата, нещо, от което нищо не губеха многоуважаемите учени. Въпреки това, отлагайки изпитите си, повтаряйки семестрите, лавирайки ловко, той получи дипломата си, изкопа си веднага една обществена служба (от тези, при които няма никаква работа за вършене) и продължи на улица Чили да говори лошо за цялото човечество. Не отиваше всеки ден на държавната служба в определения от него час. И въпреки това реши, че губи прекалено време и подхвърли за някакво затъмнение във върха на левия дроб. Без да мигнат, му дадоха отпуск да оправи здравето си, а той, дебел и червендалест, продължава да е в отпуск до днес, за да замърсява с присъствието си пейзажа на Перипери.

Сега ето и разликата: само защото нямам докторска титла, се измъчих като куче без стопанин, докато да получа шестмесечен отпуск в моята служба. С една страхотна упоритост лекарите отправяха най-големи похвали към моето зрение и според тях никога не били преглеждали толкова свършени очи. Един приятел беше ме уверил, че хватката с болест в очите винаги хваща: трогнатите лекари подписвали книгата без спор и прегледи. Празни приказки! Ако нему не са преглеждали очите, то е, защото са уважили неговия диплом на зъболекар, един вид доктор от втора категория, което все пак имаше своите предимства. Отървах се само след като случайно открих, че един от лекарите е племенник на един мой побратим. Нахвърлих се върху чичото с молба и тоя комедиант изрови някакво опасно перде и дори ме заплаши с ослепяване. Даде ми шест месеца отпуск и после я поднови. Така можах да се посветя, за сметка на държавата, да напиша моето произведение върху „Под председателството на Републиката“. Не зная дали познавате този мой труд, ако не сте го чели, струва си труда да сторите това, тъй като, казвам го без фалшива скромност, книгата беше посрещната и оценена добре.

Освен това случаят с тази книга идва да докаже още веднъж колко важно е да си доктор. Написах я, за да запълня една празнота и да оправя една неправда — много се пише върху председателите на

републиката и особено когато са на власт им се отправят хвалби по всички посоки. А подпредседателите в това време биват забравени, освен ако не поемат властта. Кой си спомня по памет пълния списък на подпредседателите на Републиката? Кой си спомня например името на подпредседателите по време на управлението на президента Морайс или на Хермес да Фонсека? Съмнявам се, че някой знае това. И то е достатъчно, за да докажа колко навременна е моята книга.

За тази сложна работа също така ме въодушеви и конкурсът, обявен от многоуважавания Исторически и географски институт, за исторически монографии с една скромна премия в пари и отпечатване на избрания труд за сметка на института. Тези почетни лаври ме съблазниха, намерих време благодарение на очното перде и побратима и се нахвърлих на подпредседателите. Написах един ценен труд, простете ми суетността, където интересуваният се намира пълното име, родословието, датата и мястото на раждането и смъртта, посещаваните училища и университети, заеманите длъжности, написаните трудове, значителните дела на всеки един от подпредседателите. Ме забравих също така съпругите и децата им и цитирам дори някои от внуците. Това ми създаде една ужасна работа и един упорит катар, дължим на прахта в щатската библиотека.

Е, добре, явих се на конкурса уверен, че ще докопам премията, и имах разочарованието да я видя дадена на другия единствен конкурент доктор Епаминондас Торес, с някакъв труд върху хвойната. Дори по брой на страниците на пишещата машина неговата монография е по-долу от моята — четиридесет сухи страници, точно половината на моята книга. И защо му дадоха премията при една толкова очевидна неправда? Веднага ще узнаете това. Оскърбен в моя ентусиазъм, отидох в института да оспорвам решението с господин секретаря. Той ме погледна изпод очилата си и ми отговори:

— Кой е господинът, та да идва тук да говори за неправда? Нима не познавате доктор Епаминондас Торес, не знаете, че се отнася до един от нашите най-бележити адвокати? Какви титли притежава господинът?

Видяхте ли? Моята грешка бе, че съм се конкурирал с един бакалавър, с един доктор. Какви титли имах аз? Никакви, като не се смятат няколко сонети, публикувани из ъглите на страниците на вестници и списания. Преглътнах оскърблението и се опитах да

постигна от института поне да отпечати книгата, тъй като ми бяха откраднали премията. Благородните историци трябва да са били с гузна съвест, тъй като проявиха добра воля. Но директорът на държавната печатница, където трябваше да се отпечатат ръкописите, моят и награденият, хубавичко изигра старците от института, не изпрати оригиналите в печатницата, месеци по-късно напусна поста си, а новият директор не искаше и да чуе за тази работа. Така трудът на доктор Еламинондас никога не се публикува и така не можеше да се направи сравнение с моя труд, нещо, което ме кара да мисля, че в цялата тази работа е имало голяма мръсотия.

Колкото до „Подпредседателите на републиката“ издадох книгата на моя сметка, като я отпечатах в печатницата на господин Зителман Олива. Той ми взе една абсурдна цена, но ме улесни в плащането, като му подписах полици. Изпотих се, докато плащах, но излезе едно хубавичко томче от деветдесет и две страници с „полезни информации“, както писа за него просветеният автор на „История на Байя“, доктор Луис Енрике Диас Таварес: „Скъпи колега, съобщавам ви, че получих и благодаря за вашата книга «Подпредседателите на републиката», хранилище на полезни информации. От сърце: Луис Енрике“.

Ако тук цитирам целия текст на похвалното писмо на бележития байянец, то е, за да го прочете памфлетистът Уилсон Линс. Скрит зад псевдонима Риблум Браз, този злобен журналист се опита да ме унищожи с една бележка в „А Тарде“, да ме направи смешен. Ако имах аз една докторска титла, то той щеше да бъде по-любезен и внимателен. Той и цялата критика: вместо да ме ругаят, щяха да образуват хор от хвалебствия.

Тези прибързани критици би трябвало да се запознаят с мнението относно моя труд на един бележит историк от Сан Паулу, доктор Серхио Буарке де Холанда, на когото аз дори не бях пратил книгата си, защото не знаех, признавам си това, за неговото съществуване и неговата слава. Във в-к „Естадо до Сан Паулу“ в една статия относно известен много заслужил и достопочтен Орден на Синия Хипопотам, той споменава „Подпредседателите на републиката“, сочейки го като една от важните книги за тази просветена институция и подчертава, че тази книга е „едно удоволствие, една истинска наслада“. Предлагаше, включително в своя

явен ентузиазъм от творбата, моята кандидатура за достопочтения орден, в чиито редици той считаше за наложително да фигурира и моето невзрачно име. За ордена зная само това, което писа за него доктор Холанда, на един малко мъгълъв и объркан език, какъвто впрочем трябва да бъде езикът на един истински историк. Успях да разбера все пак, че се отнася до една институция с високи заслуги и цели, основана от черквата Сан Педро дос Клеригос в Ресифе, от представителни личности на нашата интелигенция. За нещастие не получих повече никакви новини нито относно, тоя Орден, нито по моята кандидатура, така великодушно лансирана от доктор Серхио де Холанда. Навярно са предприели проучвания, открили, че не съм доктор, и са ме саботирали.

Книгата също заслужи думи на абсолютна възхвала, с които се гордея, от нашия бележит пенсиониран съдия, доктор Алберто Сикейра. Той ми посочи две или три незначителни граматически грешници, но ме увери, че това недоглеждане не отива по-далече от някакви си маловажни подробности в едно толкова ценно и патриотично произведение. Пропуските ще бъдат премахнати в едно близко второ издание, тъй като практически се изчерпиха петстотинте екземпляра от първото издание, въпреки зложелателството на книжарниците — липсва ми авторитетът на една титла. Те не излагаха книгата ми на витрините, нито я нареждаха на видно място по тезгяхите и я криеха под рафтовете. Продадох я аз лично на приятели и познати, една тук, друга там, изменяйки цената в зависимост от кесията на купувача.

Всичко това доказва прекалено ясно, че не са липсвали основания на коменданта Васко Москосо де Арагаум да бъде меланхоличен и загрижен. Една титла препоръчва дадено име, придава му значение, разтваря врати и обятия, засилва уважението. Това е толкова вярно, че дори и най-обикновени хора чувствуват остротата на този проблем. Само преди някой и друг ден Дондоса, това сладкопойно птиче, чието неспирно чуруликане весели монотонните съществувания на Предостойния и на този ваш слуга, ми съобщи между целувки за нейното скорошно и тържествено провъзгласяване с диплом в рамка и значка. Запазила в тайна, че учи, за да ми направи една изненада. И направи ми тя и то най-голяма изненада, тъй като нашата изящна

Дондоса, (нашата, значи моя и на съдията, нека сме наясно!), едва знае да се подпише и пресмята с дългите си и красиви пръсти.

— Провъзгласяване ли, нощна звезда на моя живот? И какво си завършила? Какъв факултет?

— В школата за кройки и шев на дона Ермелинда в Платаформа, господин Глупчо. Отнасяй се към мене с уважение, че сега съм докторка...

„С уважение, сега съм докторка“ видяхте ли? Имам ли или нямам право? Докторка по иглата и ножицата, нашата сладка Дондоса, на която не стигаше, че е докторка, заслужила професорка, несравним магистър в любовната наука!

Днес комендантът не би имал проблема, която да го тревожи. За четири или шест месеца, като заплати някаква дреболия, би станал доктор по обществените отношения, в подрязване и вчесване на косата, в администрацията или рекламата.

Не преди много време бях представен в столицата на един много бърлив и доволен от себе си млад мъж, какъвто друг като него не съм срещал. „Доктор по рекламата“, обясни ми той благосклонно. Завършил в Сан Паулу и Ню Йорк, той печелеше сто и двадесет хиляди крузейрос месечно, ех, боже мой! Той ме убеждаваше да го оставя да направлява моя живот, моите покупки, моя вкус, посредством науката и изкуството на рекламата, чудото на века.

Най-благородната от настоящите професии, в това той ме уверяваше и го доказваше, е тази, която стои в основата на производството, на консумацията и на прогреса на страната. Най-висшата форма на литературата и на изкуството, последната дума на поезията, това е обявата и търговската реклама. Омир и Гьоте, Данте и Байрон, Кастро Алвес и Друмонд де Андраде са незначителни пред един млад рекламен бард, специализиран в поеми относно тоалетни сапуни, пасти за зъби, хладилници, кухненски принадлежности, пешкири от изкуствени материи. Според категоричното мнение на доктора по рекламата най-голямата поема на нашето време, произведение първокачествено и връхна точка на поетическата гениалност, било написано от този специалист с предназначение да се увеличи продажбата на „Свещички за младежкия анус“. Това е една възвишена поема по нейното вдъхновение, по свършената ѝ форма,

по силата на емоционалното ѝ въздействие: съвременната муза увеличила със 178 на сто продажбата на презаслужилите свещички!

Ако комендантът живееше днес, би могъл да стане доктор по рекламата, дори по кореспонденция.

ЗА ОТВЛИЧАНЕТО НА ДОРОТИ С ЕДИН СЪДИЯ ПО ДОЛНИ ГАЩИ

Планът за отвличането на Дороти беше изготвен от въоръжените сили, от полковник Педро де Аленкар и коменданта Жоржес Диас Надреу, с върховното сътрудничество на държавата, представена в заговора от началника на кабинета и адютанта на губернатора. На Карол се падна общото ръководство на тази сложна операция и никой от големите стратегии в историята не я надмина по съвършенство на организацията, по точното познаване на местата, по детайлно проучване на подробностите, в подбора на компетентни хора за всеки етап на това тайно и много трудно мероприятие. Макар че идеята за този подвиг беше на коменданта Жоржес, нейният пълен успех, без съмнение, се дължи на Карол. Успехът на акцията и Карол бяха чествувани с шампанско и гуляят беше такъв, че за малко не бе записан в историята на — кабаретата и публичните домове в Байя, тъй като комендантът Жоржес, след великолепия резултат от отвличането на Дороти, пожела да разшири схемата, използвайки опита и ентузиазма, за да съживи през тази нощ „Отвличането на Сабинянките“.

В Ладейра да Монтаня 96 имаше един публичен дом на Сабина, пансион за жени, специализирал се в чужденки: францужойки, полякини, германки, мистериозни рускини и една египтянка. Някои от тях бяха се родили някъде из просторна Бразилия, но други се приютиха в лоното на Сабина след дълга кариера, започнала из пристанищата на Европа, с престой в Аржентина и в Уругвай. И между тях изпъкваше не по своята красота, но по своите изящни познания в изкуството прочутата Мадам Лулу, безспорна францужойка, с повече от тридесетгодишна практика и беше толкова хвалена и търсена, че при нея имаше непрекъснато опашка от клиенти, чакащи своя ред. И колкото и бързо тя да работеше, винаги оставаше някой клиент за следния ден. Разказаха за един полковник, чифликчия някъде из Амаргоса, че бил дошъл нарочно в Байя за едно „тет а тет“ с толкова търсената и компетентна куртизанка, смятайки да прекара само два дена в столицата. Трябвало да се забави цяла една седмица, толкова

много било запълнено времето на тази бележита парижанка, която допринесе в Байя, като никой друг, за влиянието на културата и цивилизацията на вечната Франция върху бразилските обичаи. Чифликчията похарчил за една седмица почти един милион милрейс, на времето цяло богатство, за пътни, хотел, храна и други някои разноски. Но, както сам той заявил при качване на парахода на връщане: „Беше евтино и си струваше още една седмица и още един милион милрейс“. Всякаква друга похвала за компетентността на Мадам Лулу и за публичния дом на Сабина става ненужна след това свидетелство.

Капитанът на пристанищата предлагаше, ни повече, ни по-малко, на доброволците и тържествуващи похитители на Дороти да нахлуят в публичния дом на Сабина, крепост, защитена от любопитството на публиката с херметически затворени прозорци, чиято врата едва се полуотваряше за клиентите — приятелю и познати или препоръчани лица. От тях, след нападението, битката и победата да пренесат в пансиона „Моите Карло“ всички жени, включително и Мадам Лулу и да предадат това чуждестранно и трудолюбиво население на Карол, за да ги експлоатира като роби военнопленници. Карол е заслужила това и много повече, твърдеше комендантът Жоржес, вдигайки своята чаша, за да пие за прекрасните качества на характера и на сърцето на домакинята, която се усмихваше благо и спокойно на своя люлеещ се австрийски стол.

Не без известни усилия приятелите успяха да отклонят коменданта Жоржес от неговите войнствени планове. Но все пак не можаха да му попречат да измие краката на Карол с шампанско в изблик на върховна почит.

Колкото до приятелите, то те отпразнуваха успеха на отвличането в далечната къщичка из околностите на Амаралина. Наета преди няколко дена, обградена от океанските ветрове, осветена от пълната луна, специално избрана от романтичния поручик Лидио Мариньо, там неспирно се носеше шепотът на разбиващите се о скалите вълни и възбуждащия мирис на море. Васко Москосо де Арагаум взе в ръцете си, като копнеещ младоженец в брачната нощ, деликатното тяло на Дороти, изоставяйки недокоснати крехкото пиле, английската шунка, студеното филе, ябълките, крушите и испанското грозде, като едва овлажни устните си с шампанско. Други бяха

старите, упорити и разкъсващи го жажда и глад, които не се успокояваха с хляб и вино — това бе жажда за целувки и милувки, глад за отдаване и притежаване, да живеят и да умират в прегръдките един на друг.

В същото време, все още треперещ, заключен под седем ключа в бащиния си дом в Назаре, доктор Роберто Вейга Лима се мъчеше да си обясни тази ужасна мистерия: мъже с лица, закрити с маски от черни чорапи, нахълтали в пансиона „Моите Карло“ посред бял ден, вържени до зъбите, надаващи заплахи и проклетия, бяха го измъкнали от леглото на Дороти. Този ден той видя смъртта и още чувствуваше някакъв студ в сърцето си.

Това се случи в спокойния час по средата на следобед, когато пансионът се изпълваше с тишина и покой. Жените бяха из улиците по покупки, на разходка, на кино, защото беше четвъртък, ден за дневни представления. Келнерите щяха да дойдат едва в пет часа, а самата Карол много пъти използваше този свободен от движение интервал, за да отиде до банките или да посети наемателите си, за да получи наемите от своите къщи. Само Дороти никога не излизаше — на нея беше забранена всякаква разходка или развлечение, освен ако не е в компанията на Роберто. Тъкмо затова той се чувствуваше задължен да отива в този час всеки ден: изпъваше се на леглото с Дороти и си получаваше за похарчените по нея пари. Понякога той я водеше на вечеря, връщаха се вечер късно, за да танцуват и пият, и той я оставяше едва призори, за да се прибере в бащиния си дом, където живееше. Жена, плащана от него, беше така — с къси юзди и запълнено време.

Този ден Карол остана в пансиона и почиваше в салона на своя люлеещ се стол. Също и една от малките — хитрушата Мими, почти още девойче — която беше заета в една стая. Беше денят на съдията Руфино, старчок на седемдесет години. Той идваше неизменно и с точност през един четвъртък в три часа следобед. Неговото задъхано дишане се чуваше още от стълбището, когато кукувицата в салона започваше да съобщава часа. Съдията плащаше добре, но затова пък изискваше младички, нови момичета, такива като Мими, горе-долу на възрастта на неговата внучка. Той винаги носеше едно пакетче със сладки и бонбони и целуваше ръка на Карол.

Съдията едва се бе затворил в стаята, още се разсъбличаше, развързал беше връзките на високите си обувки и веднага след това започна да смъква гащите си, когато трополенето на нашествениците прекъсна движенията му:

— Какъв е този шум?

Мими не знаеше, тя беше гола в кревата и ядеше сладки и бонбони. Един отчаян вик отекна из салона — беше Карол, която викаше за помощ. Мими скочи от кревата и отвори вратата. Съдията, без да си даде сметка, я придружи с един крак облечен и другия гол, с разголени кокалести гърди, с треперещите си крака, навлечени в прости памучни гащи.

Карол беше на стола с уста, превързана с кърпа, и един маскиран мъж бе насочил към нея някаква пушка. Откъм стаята на Дороти се носеха някакви неясни звуци. Като продължаваше да държи оръжието насочено към гърдите на Карол, маскираният се обърна към Мими и ужасения съдия:

— Там вие двамата... Прави и никакво движение!

— Нищо не съм сторил... — проплака старецът. — Оставете ме да се махна... моят син е депутат... за бога...

— Не прави нито крачка или ще получиш едно олово...

— В какво се забърках, боже мой... Какво ли няма да приказват, като се научат... За бога, оставете ме да се махна...

През широко отворената врата на стаята на Дороти достигаше умоляващият глас на Роберто:

— Не ме убивайте!... Нямам нищо общо с нея... Не бях първият, тя самата може да каже. Когато я намерих, тя вече беше продупчена... Нека каже самата тя...

Роберто бе взел похитителите за възмутени роднини на Дороти, някакви отмъстителни селяни, дошли от панаира в Сантана, за да измият с кръв честта на момичето. С кръвта на съблазнителя, защото навярно те мислеха, че той е човекът, който я бе отклонил от правия път и я довел, за да я направи жена на живота. Опитваше се да обясни, че бе я намерил вече обезчестена, полумъртва от глад, на един ъгъл на улицата. Но, с насочено към него оръжие, бандитите му налагаха мълчание. Един от тях носеше сноп въжета, завърза ръцете и краката му и беше майстор на възлите. Друг, с гъгнив глас, заповяда на Дороти да се облече и да си стегне куфара. Те си заминаха с нея, като оставиха

Роберто с облепени очи, с чело, потънало в пот, и му отправиха едно последно предупреждение:

— Не се опитвай да я търсиш, ако обичаш живота!

В салона другият бандит бе седнал на един стол срещу Карол, за да може по-удобно да я държи под оръжието си и заповяда на Мими:

— Ела тук! Тук, близичко до мене, не се страхувай!

Гласът му напомняше на Мими друг много познат глас и тя почти го разпозна. Идиотка, как можеше да бъде поручик Лидио този маскиран? Подчини се на повикването и се приближи. Със свободната си ръка бандитът започна да опипва голото ѝ тяло и задържа ръката си на кръста ѝ. Съдията чувствуваше, че ще припадне — от разстроения му стомах се повдигаха внезапни колики, които не можеше да контролира.

Другите от стаята на Дороти дойдоха и един от тях носеше куфара ѝ. Мими беше отстранена от любезния бандит (същия парфюм, употребяван от поручик Лидио Мариньо, колко интересно!) и заднешком, с оръжията, насочени към изплашения съдия, нашествениците се добраха до стълбата и слязоха тичешком. Съдията Руфино промърмори:

— Нуждая се от една баня...

Карол, освободена от превръзката, най-напред се погрижи за стареца — в своите добре изготвени планове беше забравила, че този ден е третият четвъртък от месеца, денят на съдията. Отпрати го към банята, придружен от Мими, с нов сапун и чист пешкир. После отиде да освободи Роберто и води продължителен разговор с младия лекар. Ще бъде по-добре за спокойствието на всички той вече да не се връща в пансиона „Монте Карло“ и да се откаже завинаги от Дороти. Иначе ония типове, лишени от всичко човешко, излезли кой знае откъде („Това са нейните роднини...“ — упорствуваше Роберто на своето), биха могли да се върнат, да го убият там, на самото място или в салона за танци и да разорят завинаги предприятието и мнението за Карол, в чието заведение никога не е ставало скандал, сбивания или престъпление.

— Ще замина за Рио де Жанейро с първия параход...

— И докато го чакате, по-добре е да не излизате от дома си.

Роберто ѝ остави парите, които носеше в себе си, които не бяха много, но щяха да послужат. В крайна сметка той беше виновникът за

това нападение, за уплахата на съдията — целият се бе изпоцапал, бедничкият! — за моралните щети, нанесени на пансиона „Монте Карло“. Когато се разнесе новината, кой би се осмелил да посещава такова опасно място? Роберто обеща да ѝ изпрати една по-голяма сума, преди да замине. Той само помоли Карол да слезе и да разгледа околностите, да не би да е останал някъде в засада някой от бандитите. Тя се върна, уверявайки го, че всичко е спокойно, и той си отиде.

Карол все още се смееше, когато съдията излезе от банята. Той също желаше да напусне колкото се може по-скоро тия опасни места, но как да стори това без гащи? Ако обуеше панталоните си направо, можеше да си лепне най-малко един силен грип, а кой знае — може би и някоя пневмония. Карол му зае едни дантелени гащи на едно от момичетата, слаба и с дълги крака. Смяха се и тя и Мими, като го видяха облечен в тия гащи, смя се също и съдията. Прие да вземе едно ободряващо питие и макар че отказа да остане през този следобед — как би могъл да постигне нещо след тоя страх — обеща да дойде пак в следващия четвъртък, убеден вече, че подобен скандал няма да се повтори. Карол му обясни случилото се като последица от стара вражда с Роберто, комуто сега е забранено завинаги влизането в пансиона „Монте Карло“. Лош елемент, съгласи се съдията. Той плати на Мими за времето и за банята, целуна ръка на Карол и помоли двете да запазят тайна върху неговото миришещо участие в събитията.

Тези събития бяха чествувани шумно до късна утрин от постоянните четирима приятели и други пет или шест души, чието участие в отвличането се наложи, за да му се придаде по-блестяща инсценировка според вкуса на коменданта Жоржес Диас Надреу. Мъчно беше да го убедят да изостави идеята за „отвличане на Сабинянките“, при което Мадам Лулу трябваше да се изкачи през Ладейра да Монтаня за площада на театъра, натоварена с вериги, и да бъде робиня на разположение на Карол. Капитанът на пристанищата беше радостно възбуден: свърши се завинаги, така мислеше той, с причината на онзи израз на тъга, който помрачаваше честното лице на Васко Москосо де Арагаум. Сега вече търговецът можеше да се радва, без каквито и да е следи от меланхолия, на богатата, с които го бяха отрупали провидението и дядо му: богатството, положението му на ерген, щастието в играта, обаянието сред жените и вродената му симпатичност.

— Бих дал моето звание за твоето щастие в покера... — уверяваше комендантът.

— А аз бих му дал моето за неговото щастие с жените — въздъхна полковникът.

— Аз бих разменил със затворени очи моя адвокатски диплом срещу една пета част от неговия месечен доход от фирмата — разсмя се доктор Херонимо и добави: — И за добавка бих му дал и моя бъдещ депутатски стол.

— Дори и депутатския стол? — учуди се Карол, познаваща амбициите на журналиста.

— Какво струват титлите и дипломите, Каролита, в сравнение с парите? Имайки пари, можеш да имаш всичко, което пожелаеш: звания, дипломи, депутатско и сенаторско място, най-хубавата жена. С парите всичко се купува, мое дете.

За сега Васко Москосо де Арагаум имаше Дороти при лунния блясък, при парфюма на морето, с песента на вълните, милвана от ветровете, умираща във въздишки, оживяваща с жажда за любов, с трескаво лице, с ненаситни уста — неразгадаема роза в синия мрак. Когато силите се изчерпаха при последната схватка и тя заспа, Васко се изпъна уморен и благодарен и сънува с отворени очи, усмихнат, чуващ в далечината сирената на един параход. В бурната нощ той спасява намиращия се в опасност кораб: блъскан от пороен дъжд, той го докарва до пристанището, където измъчената и неспокойна Дороти очакваше любовника си — коменданта Васко Москосо де Арагаум.

ЗА ТОВА КАК ПРИ ЕДИН ГРАНДИОЗЕН ГУЛЯЙ ВАСКО ПЛАЧЕ НА РАМОТО НА ЖОРЖЕС И ЗА РЕЗУЛТАТА ОТ ТЕЗИ ИЗПОВЕДИ

Изминаха месеци. Роберто отпътува за Рио де Жанейро и оттам се завърна, донасяйки с багажа си една перуанска индианка, примирена и тиха. Лидио Мариньо има четири или пет нови случаи из пансионите и публичните домове, включително с Мими, на която разкри тайната с отвличането и маскираните бандити. Съдията Руфино умря в един публичен дом и скандализира целия град. Въпреки обещанията, дадени на Карол, той вече не се върна в пансиона „Монте Карло“ ужасен пред перспективата за ново нападение. Той започна да посещава по-прикрити публични домове и умря в този на Лаура, където бе открил някоя си Арлете, момиче на ненавършени петнайсет години. Бедното момиче, като почувствувала стареца върху нея в предсмъртни спазми, надала силни викове, почнала да плаче и крещи и привлякла всички съседи, включително един полицаи от цивилната гвардия, зает да играе на Бичо из околностите. Така произшествието стана публично достояние. При пренасяне на тялото пред публичния дом при Ладейра де Сан Мигел се събра голяма тълпа от любопитни. Хората си подхвърляха обидни остроти, които предизвикваха висок, смях; сина на починалия депутат те сочеха с пръст. Арлете и Лаура бяха откарани в полицията, където бяха подложени на най-различни оскърбления. Полицаят беше единственият, който извлече известна изгода от тази скандална случка; той повторно заложи на Бичо, рискувайки 500 милрейс на 7.015, като събрал цифрите на годините на покойника и Арлете. Интелигентно и щастливо предчувствие: играта Бичо изисква проникателност, внимателно наблюдение на околните сили на съдбата, способност да се долавят поуките (или предчувствията!) от събитията.

Отминаха толкова неща, дори и страстното увлечение на Васко и Дороти, толкова напрегнато и трескаво, толкова стихийно и дълбоко в продължение на известно време! Увлечение толкова силно, че той нареди да татуират нейното любимо име и едно сърце на дясната му

ръка, работа, изпълнена с вещина от един китаец с брадичка, появил се кой знае как в Байя. Тази лудешка страст започна да отслабва, естествено, малко по малко, при всекидневното съжителство. Васко започна да спира продължителни погледи на други жени, да си поспива тук и там, макар че Дороти прекара цялото лято на негови разноски в къщичката в Амаралина и той редовно я водеше да танцува в пансиона „Монте Карло“. Когато настъпи зимата, тя се завърна окончателно в пансиона и Карол, познавачка на човешката природа и крехкостта на увлеченията, я посъветва да се усмихва и на други клиенти, да ги окуражава в техните претенции. Васко си запази известни права на предимство и известна отговорност в нейните разходи, но любовта вече беше свършила.

Само онази стара тъга, меланхолията, която помрачаваше очите му и се отразяваше на усмивката му, продължаваше и се засилваше. Приятелите му започнаха сериозно да подозират за някаква скрита болест: дали пък Васко не бе осъден да умре в някакъв кратък срок и това той пазеше в тайна? Може би някаква болест на сърцето, позната само нему и на лекаря. Не умря ли от сърце още млад неговият баща? Това би обяснило много неща, според полковник Аленкар, горещ поддръжник на тази теза: ергенството на Васко, пилеенето на пари, жаждата да живее припряно, като че искаше да изпита до максимум прелестите на живота за малкото време, с което разполага... Не би могла да бъде друга тази тайнствена причина.

Доктор Менандро Коймараенс ги разочарова. Прочут специалист и то по сърдечни болести, при него Васко бе водил неведнъж за консултация Дороти, постоянно изложена на заболявания от грип.

— Онзи е силен като бик — отговори доктор Менандро на делегацията от приятели. — Има сърце от стомана. Ще умре от старост като дядо си. Съвсем абсурдна е тази ваша идея.

— По дяволите! — възкликна комендантът Жоржес Диас Надреу. — Ще открия причината за тъгата на тоя човек. Обзалагам се, че ще я открия.

— Васко си е такъв, трябва да се дължи на неговата природа. Защо да си създавате грижи? — философствуваше лекарят, за когото имаха значение само болките на тялото.

— Защото не понасям да гледам тъжни хора. И още по-малко един мой приятел.

Тогава се започна „фазата на големите разпити“, както я нарече Херонимо. Срецнеха ли се с Васко и комендантът Жоржес започваше да го сондира, да повдига най-различни въпроси и да се опитва да изтръгне от него изповеди. Той се порови в детството и юношеството на приятеля си, във времето, прекарано в писалището, пътуванията му като търговски пътник, неговите първи влюбвания, неговите планове. Капитанът на пристанищата не се задоволяваше да изтръгне нещо само от търговеца. Той се срещна с Менендес, с шведа Йохан — винаги влюбен в Зорайя, с която бе започнал да живее извънбрачно — дори и с негъра Жиовани води продължителен разговор. Безплодни издирвания, които не водеха до нищо. Жоржес никога не бе срещал човек с толкова основания да бъде весел, напълно и изцяло щастлив. Защо, по дяволите, тогава беше тази тъга?

Но всичко в света има край, също и най-добре пазената тайна. Всичко свършва с това, че става известно, всяка тайна намира някой ден своето обяснение. Това стана една нощ на голямо пиянство — чествуваха годишнината на поручик Лидио Мариньо и неговото сгодяване. Поручикът беше се сгодил същия следобед при едно интимно празненство с дъщерята на един чифликчия от южния край на щата и женитбата бе определена за декември.

Започнаха да пият още съвсем рано, преди церемонията за искане ръката на момичето. Продължиха по време на вечерята, предложена от тъста в малкия дворец в Кампо Гранде, с португалски вина и френско шампанско. Когато пристигнаха в пансиона „Монте Карло“ една голяма група от приятели и жени, намериха салона украсен с малки знаменца от копринена хартия, всички момичета облечени изящно, келнерите и оркестърът по местата си и нито един клиент. Карол в една трогателна изява на приятелство тази вечер беше отпратила другите клиенти и запази за тях целия пансион.

За това важно чествуване компанията беше се увеличила много. Бяха дошли офицери от 19-и полк, от пристанищното управление, от военната полиция, колеги от двореца. Комендантът Надреу ходи от пансион в пансион, от публичен дом в публичен дом и събра закуп всички познати от поручика жени, за да му направи една изненада. Срещата с всичките тези жени той определи в пансиона „Монте Карло“, също и с още няколко други, включително и Мадам Лулу, натоварена да произнесе приветствено слово на Лидио, на най-чистия

френски език от парижките публични домове. Жоржес и Васко бяха застанали начело на подготовката на празненството и те искаха да устроят нещо невиждано, нещо, което да надмине всяко друго пораншно чествуване. Когато пристигнаха за вечерята при годежа, те биха вече готови: комендантът се смееше неспирно, а търговецът беше мрачен, както обикновено, когато пиеше много. Във всеки посетен от тях пансион или публичен дом те глътваха по чашка: да откажат това би означавало едно невнимание към Мадам и момичетата.

Това действително беше едно несравнимо празненство, паметно пиянство, гуляй, заслужаващ да бъде записан в анализите на града. Призори мъжете по гащи и жените по корсети организираха едно шествие на площада на театъра за удоволствие на закъснелите приходящи, пред очите на безсилните стражари и пазачи. Само ако бяха луди, те биха се намесили да възпрепятствуват тази оригинална манифестация, като начело на шествието те разпознаха доктор Херонимо Пайва, племенник на губернатора, вдигнал бутилка шампанско, пеещ с хриплив глас.

По средата на празненството, когато оживлението беше най-голямо, след демонстрацията на канкан, изнесена от Мадам Лулу, Жоржес оповести на полковник Педро де Аленкар, като сочеше Васко, чиято тъга се увеличаваше след всяка чаша:

— Ще хвана бика за рогата. Тоя мухльо ще ми каже какво му е...

Отстрани мулатката Клариса, настанила се на коленете му, хвана Васко под ръка и го отвлече към един тих кът на салона:

— Господин Арагозиньо, днес ти трябва да ми кажеш какъв вид лайна са се настанили в гърдите ти. Отваряй устата си и бълвай тая история.

— Каква история?

— История или жена, или болест, или угриzenie за някое престъпление — каквото и да е. Искам да зная за какъв дявол е тая твоя тъга...

Васко погледна приятеля си и почувствува неговата преданост, неговия чистосърдечен интерес. Да, капитанът на пристанищата е един добър човек!

— Това, което ме потиска, в основата си е една глупост. Но не мога да се освободя от нея, да не мисля за нея...

— В това, кое? — дошъл бе върховният момент и на Жоржес се възвърна напълно съзнанието, излекуван от пианството.

— Не съм като вас, не съм...

— Не си какво?

— Еднакъв с вас, разбираш ли?

— Не...

— Ето как: ти си капитан на пристанищата, военноморски офицер, комендант... Педро е полковник; Херонимо — доктор; Лидио — поручик... А аз? Аз съм нищо, аз съм едно лайно — господин Васко, господин Арагозиньо, без никаква титла, чин.

Загледа се в коменданта, разтвори сърцето си и се откри:

— Господин Васко... Господин Арагозиньо... Всякога, когато чуя да ме повикат, става ми нещо тук, вътре, огорчава ме...

— Но каква глупост, драги мой! Никога не съм помислил за такова нещо. За всичко помислих, дори и за това, че си извършил някое престъпление, знам ли... Но за това, че страдаш, защото нямаш титла, не, не помислих. Срещат, се едни такива работи...

— Но то е, защото не знаеш...

— Какво...? Та само преди един ден хората тука искаха всеки поотделно да разменят своята титла, своето положение за твоя живот... Какво нещо са хората...

— Ти знаеш ли какво значи да ходиш през цялото време с полковници, комендант, доктори, а сам да си нищо?

Внезапно комендантът започна да се смее, сякаш отново го бе хванало пианството, сякаш огорченията на Васко бяха ужасно смешен анекдот и той не спираше да се смее. Търговецът се обиди:

— Ако беше, за да се посмееш и затова ме запита... — и той се надигна да става.

Комендантът го дръпна за ръкава на дрехата:

— Сядай тук, господин глупчо! — и продължи да се смее, но с усилие. — Искаш да кажеш, че ако имаш някаква титла, ще се свърши с тая твоя тъга, с това нацупено лице?

— С каква титла бих могъл да се сдобия на тази възраст?

— Но аз ще те сдобия с една...

— Ти? — не повярва Арагаум, свикнал с шегите на Жоржес.

— Лично аз. Можеш да бъдеш спокоен.

— За бога, Жоржес, аз те моля за една услуга: шегувай се с всичко, което искаш, прави си всякакви закачки с мене, но не и с тази работа. Това е една услуга, за която те моля...

Той беше сериозен и развълнуван. Капитанът на пристанищата поклати глава и сините му очи се спряха на Васко:

— Не бъди глупак! Значи аз съм човек, който може да се шегува с огорченията на един приятел? Казах, че ще те снабдя с една титла и ще го сторя. Говоря сериозно. Днес е празник, да отидем да пием. Утре отново ще разговаряме. Аз ще реша твоя случай.

На следния ден, рано следобед, комендантът изпрати един моряк в дома на Васко с една заръка: очаквал го в дирекцията на пристанищата. Търговецът още спеше, изморен от гуляя предния ден. Само Жоржес притежаваше тази брутална издръжливост — той можеше да си легне призори и ще заеме поста си в дирекцията точно в определения час, обръснат, с усмихнато лице, като да е спал дванайсет часа.

Васко се приготви набързо — в паметта му се възстанови снощният разговор посред големия гуляй. Какъв ли вид титла ще бъде тази, обещана толкова тържествено от Жоржес? Все още се страхуваше от някакъв фарс, но онзи говореше сериозно и неговите шеги имаха една граница. Васко не успяваше да налучка обещаното решение на неговия проблем: в крайна сметка титлите и дипломите не се намират из улиците, за да ги подритват хората.

Когато пристигна в дирекцията, там вече се намираше полковник Педро де Аленкар. Той каза на Васко:

— Но колко е абсурдно, драги Васко...

Васко измърмори смутено:

— Не зависи от моята воля. Не искам да мисля, а мисля за това, не искам да чувствавам, а чувствавам...

— Е, добре, аз ще те сдобия с титла — отново потвърди Жоржес. — Какво ще кажеш, драги Васко, за титлата: капитан далечно плаване? Знаеш ли какво е един капитан далечно плаване?

Васко слушаше невярващ:

— Капитан на търговски кораб, не е ли това?

— Точно това... Как ти се струва: Комендант Васко Москосо де Арагаум, капитан далечно плаване.

— Но как? — обърна се и към полковника той: — Как?

— Много е просто. Жоржес ще ти обясни...

Капитанът на пристанищата притвори очи, облегна се на въртящия се стол, неговото лице се покри с блаженство и започна да обяснява. В онова време титлата капитан далечно плаване, постът комендант в търговския флот, не се получаваше в никаква школа след редовно посещение на лекциите и годишни изпити. Постигаха го заместник-капитаните и пилотите с многогодишен опит, лоцманите и бордовите офицери посредством един конкурсен изпит, полаган в дирекцията на пристанищата, пред изпитна комисия, съставена от морски офицери. Конкурсът, доста обстоен и мъчен, се състоеше в представяне на един труд, нещо като дисертация за докторат, в която кандидатът показва своята компетентност, описвайки едно пътуване по море, една част от брега, с всичките му географски и технически подробности от излизането от някое пристанище до пристигането в друго. В този труд кандидатът трябваше да реши също различни проблеми от навигацията — при спокойно море, сред буря, при дефекти в кораба, опасност от корабокрушение. След одобрение на дисертацията кандидатът се подлага на изпит по различни предмети само устно: астрономическа навигация, метеорология, навигационна полиция — морска и речна, морско търговско право, международно морско право, бордови машини и парни котли. След като премине изпитите, връчва му се титлата и може да излезе в открито море командоващ своя параход.

— Просто, нали? — запита го Жоржес и му подаде един напечатан лист, на който Васко задържа смаяните си очи.

Той прегледа набързо листа, изпълнен с много дребни и гъсти букви. Успя да научи, че изпитът по астрономическа навигация обхващаше ползването и коригирането на секстанта, употребата и чертаенето на карти, астрономическа навигация (върху един максимален кръг), употребата и пълно опознаване на хронометъра, ползване, теория и корекция на компаса.

Дори не пожела да се осведомява за другите материи и сложи листа на масата. Да, нямаше никакво съмнение: Жоржес още веднъж се забавляваше за негова сметка.

— Ти ми беше обещал...

— ... една титла и това сега изпълнявам...

— ... че няма да ми устроиш някоя шега...

— А каква шега сега си правя, моля? — той беше сърдит.

— Сега не, но... Един такъв изпит... Без да говорим, че аз не съм нито пилот, нито лоцман, нито нищо подобно. До днес съм се качвал само на тези параходи, там по реката Парагуасу, за да отида до Качоейра. Веднъж отидох до Илеус с парахода „Мараху“ на Компания Байяна подир някаква си фуста и си повърнах и душата...

— Прав си. Забравих да ти кажа, че не е необходимо да си пилот, нито лоцман, нито бордов офицер, за да положиш изпит. Той е свободен за всички. Е, ясно е, че по принцип се допускат хора, прекарали години на борда, с всеотдаен опит. Но неотдавна, за да съм сигурен, проучих закона, с който се установява този изпит — свободен е за всички. Въпросът е само да кандидатствуваш и да подадеш молба. Впрочем аз съм готов с черновата, ти само ще трябва да я препишеш и подпишеш.

Той му подаде друг лист и Васко остана с него в ръка:

— Много добре, мога да кандидатствувам. А как ще изкарам изпитите? Нищо не разбирам от целия този латински, никога не съм виждал друго толкова сложно нещо. Без да говоря за дисертацията — къде да търся знания, за да я напиша? Не обичам да напиша дори и едно писмо и затова съм ял много пердах от дядо ми...

— Аз предвидих всичко, драги мой. Дисертацията, описание на едно пътуване от Порто Alegre до Рио де Жанейро, минавайки през Паранагуа и Флорианополис, вече се пише.

— Ти лично?

— Не, дотам няма да отида, стар съм за такава работа. Поручик Марио ще ти направи тази услуга... После, ако искаш ще му направиш един подарък... Някаква, каква да е глупост...

— Каквото той би предпочел, без да говорим за моето вечно приятелство. Ами устните изпити? От всичко, което е писано в тая хартия, не зная нито бъкел.

— Много просто, мое момче, помислил съм за всичко. Върху всеки предмет ще подготвим два или три въпроса и едновременно отговорите. Ще ти предадем въпросите и отговорите. Ти ще изучиш на памет отговорите, ще се явиш на изпит и издържал го с отличие, ще получиш твоята жадувана титла.

Васко изглеждаше, сякаш се съмнява в истинността на това неочаквано предложение. Жоржес продължи:

— Не забравяй, че изпитната комисия е назначавана и председателствувана от мене. Ще назнача поручик Марио и поручик Гарсия, добри момчета и твои приятели. И ти ще станеш комендант, заклет и миропомазан и без опасност за човечеството, защото никога няма да се навреш да командуваш кораб.

— Опазил ме господ!

Жоржес стана и потупа Васко по гърба:

— И ако след това ми се явиш с оклюмал нос, ще повикам няколко моряци и ще им заповядам да те набият добре.

Полковникът се намеси, потривайки ръце:

— А в деня на получаване на дипломата ще направим един зверски гуляй. По-голям от онзиденшния... Един от тия гуляи, които измиват душата.

— След един месец ще свикам изпитната комисия — събщи Жоржес.

— Защо толкова късно? — стресна се Васко.

— Ти вече бързаш, а? За да дам време на Марио да редактира писмената работа и на тебе да я препишеш с твой почерк и да запаметиш отговорите за устния изпит, едно по едно, буква по буква. Всичко трябва да ти е на върха на езика. Това е цената, която ще заплатиш за титлата капитан далечно плаване, господин лайнен коменданте.

— А ако аз се объркам през време на изпита, ако стана нервен?

— Не се обърквай и не ставай нервен! А сега препиши молбата и после я остави вън, че имам много работа.

— Ще започнем да подготвяме чествуването — събщи полковникът.

Васко се наведе над хартията и започна да преписва. Беше замаян, всичко това му се струваше нереално, някакъв абсурден сън. Очите си чувствуваше влажни и едва разчиташе буквите. Нямахше нищо по-добро в света от приятелството, приятелите са солта на земята. Искаше му се да им каже това, но не знаеше как.

ОТ АСТРОНОМИЧЕСКАТА НАВИГАЦИЯ ДО МЕЖДУНАРОДНОТО МОРСКО ПРАВО — ГЛАВА ИЗКЛЮЧИТЕЛНО НАУЧНА

В продължение на един месец комендантът Жоржес Диас Надреу се смя с глас, наслаждавайки се на нервността на Васко, на неговите усилия на прилежен ученик и по този начин получаваше възнаграждение за услугата, която правеше.

Забавляваха се също полковникът, Херонимо, Лидио, поручик Марио и поручик Гарсия. Васко дори отслабна — толкова усърдие влагаше той в задачата си да запамети сложните отговори на трите въпроса по всеки предмет, изпълнен с разни секстанти, морски ветрове и течения, навла, териториални и вътрешни морета, влагомери, магнетични показатели, с една дума, цяла каша.

По изричната заповед на коменданта всеки следобед подлагаха разтревожения кандидат на проверка. В началото Васко се объркваше с непознатите думи, паметта му не възприемаше тия непонятни термини и поручик Гарсия заплашваше, че ще го скъса. С голяма мъка успяваха да го отведат да играят билиард, на покер или при жените — Васко искаше да пропилява нощите си в учение.

Марио и Гарсия си поживяха нашироко през тези тридесет дни. Васко всеки ден ги канеше на вечеря, плащаше им аперитивите, португалско вино от доброто и от най-доброто, вечерите в пансиона „Монте Карло“. Малко по малко той започна да овладява отговорите, станаха му фамилиарни необикновените названия на бордовите инструменти. Един ден в дирекцията на пристанищата поручик Марио му показа някои от тези предмети. Васко изпадна във възторг — те му се сториха красиви и вълнуващи и той започна да обича своята нова професия.

От всичко най-лошото бе това, че трябваше да преписва със свой почерк писмената работа, изготвена от поручик Марио, „неговата дисертация за докториране“ както обичаше да казва. Цели тридесет и две страници, изписани с неразбираем почерк, като че той момък беше лекар, а не морски офицер, и освен това пълни със задрасквания. Той

прекарваше сутрините си да преписва, заключен в салона и забранил на слугинята да отваря вратата на когото и да било.

Предадена и одобрена дисертацията, най-после бе определен и денят за устен изпит. Тържествена церемония в присъствието на полковника в униформа, доктор Херонимо и поручик Лидио Мариньо. Моряци, застанали мирно, пазеха вратата на залата, където изпитната комисия, състояща се от коменданта Надреу и двамата млади поручици от флотата, седяха със строги лица край голяма маса, отрупана с предмети и карти. Блед и развълнуван, Васко бе въведен от един моряк, повтарящ си тихичко, за последно припомняне, въпросите и отговорите. Чу името си произнесено тържествено от Жоржес, приближи се и седна вдървено на стола пред масата с бурно подскачащо сърце. Но отговорите му излизаха лесно и точно, без нито една грешка, без дори някакво объркване в произношението.

Издържал напълно изпита, беше издаден и диплом, а в една книга на дирекцията на пристанищата бяха вписани името и адреса на новия капитан далечно плаване. Всеки път при промяна на жилището той трябваше да съобщава в дирекцията новия си адрес. Това беше една дебела, подвързана книга със зелена корица и с герба на републиката. На всяка страница имаше по едно име, с датата на изпита, бележка за успеха, цифри и сведения, възрастта, семейно положение и адреса на положилия изпита. Малко бяха попълнените страници, едва няколко имена преди това на Васко. И почти всички бяха притежатели само на „гумена карта“, както наричаха дипломите на капитаните на речни кораби, за чието получаване се изискваше само писмената работа и се премахваше устният изпит. Тези дипломи се даваха на капитаните на параходите по реката Сан Франциско, на които беше забранено навигацията по море, по океанските пътища. Дипломата на Васко беше от истинските, даваше му власт над реките, големите езера и моретата, той бе упълномощен и имаше право да командува параходи от всякаква националност и под всяко знаме, по всички пътища на петте океана, въоръжен с международното морско право и с науката за астрономическа навигация.

— Сега — каза му полковникът, след като всичко бе свършило и Васко стискаше любовно дипломата, — хайде да отпразнуваме. Комендант Васко Москосо де Арагаум, морски лъв, хващай се за кормилото и води ни при курвите!

ЗА ТОВА, КАК СЕ СЪЗДАДЕ ЕДИН СТАР МОРЯК, БЕЗ КОРАБ И БЕЗ МОРЕПЛАВАНЕ

Никога в историята на мореплаването не е бил толкова на почит постът капитан далечно плаване, толкова ревниво пазено званието комендант, както това вършеше Васко Москосо де Арагаум, с неговия диплом в позлатена рамка, окачен на стената в салона, с неговата поза на човек, кален из далечни морета, с неговото достойно държане на опитен морски вълк.

Той поръча да му се отпечатат с най-голяма бързина визитни картички с неговото име, предшествувано от титлата и следвано от чина му. Той минаваше при познати семейства, връзки, създадени на празненствата в двореца и на приемите, където биваше поканен и оставяше своята картичка с поздравите на коменданта Васко Москосо де Арагаум, капитан далечно плаване.

Той изискваше да се произнася титлата му и не приемаше вече срамното — „господин“ да предшествува неговото име.

— Как сте, господин Васко?

— Извинявай, приятелю: комендант Васко, капитан далечно плаване.

— Не знаех, извинявай!

— Впрочем сега знаеш и моля те да не го забравяш — и подаваше визитната си картичка, от която раздаде толкова много, особено в началото.

Из публичните домове и пансионите, когато някоя заинтересована женичка обхванеше с ръка шията му и се притиснеше до него, шепнейки:

— Господин Арагозиньо...

Той реагираше сдържано и твърдо:

— Дете мое, не съм „господин Арагозиньо“, имам титла и съм комендант Арагаум, от търговската флота.

Дори и Карол бе заставена да измени обръщението си, като го поздравяваше горе на стълбата и сега отронваше сричките като прелестна мелодия:

— Коменданте Арагозиньо, мой скъпи капитане...

Полковникът и комендантът на пристанищата даваха пример: коменданте насам, коменданте натам — около билиярда, на масата за покер, пиейки бира или при избухване на шампанското.

Дори и губернаторът, осведомен за случая и за новото щастие, изпълнило гърдите на щедрия приятел на неговия племенник, разтвори обятията си, като го видя за пръв път след церемонията на дипломирането:

— Как се чувствувате, коменданте?

Васко се поклони развълнувано:

— В служба на Ваше Превъзходителство, господин губернаторе!

В писалището на фирмата „Москосо и компания“ той сега се явяваше едва един или два пъти седмично, като че миризмата на риба и сушено месо дразнеше носа му, свикнал с мирис на море. Заповедта беше категорична от Менендес до Жиовани — забранява се категорично да се произнася името на господаря, без да се прибавя титлата на комендант. Рафаел Менендес, когато получи тази заповед, наведе глава в знак на съгласие, прикривайки пресметливата си усмивка. Той заяви, че това отличие, дадено на шефа, е една голяма чест за цялата фирма. И потриваше вечно влажните си ръце.

Жиовани, изненадан и без да разбира това внезапно качество на моряк на господарчето си, но намирайки го за заслужено, разказа му разни истории от времето, когато е бил моряк. И когато Васко се появеше в предприятието, най-много се бавеше при Жиовани, за да извлече всичко от изпразнената глава на негъра.

След визитните картички, неговата непосредствена грижа беше униформата. Неговият шивач, измежду най-добрите в града, се оказва неспособен, но му даде указания: имало една шивачница на Байча до Сапатеyro, специализирана за униформи, там командирите на параходите на „Байяна“ си шиели куртките и панталоните. Също и офицерите от армията. А при приближаване на карнавала момчурляците от разните клубове там си поръчваха фантазии на руски принц, италиански граф, френски мускетар или безотечествен пират.

Толкова голяма поръчка от един само клиент тази шивачница никога не бе получавала. Това беше съвсем прекалено! Васко искаше най-малко две униформи от всеки вид, за лято и за зима, всекидневни и за празник, униформа официална и униформа парадна, униформа

смесена синьо с бяло, с подходящите шапки и нашивките с конци от истинско злато. Един пълен чеиз! И при това бързаше, необходима му бе поне една парадна униформа, която да бъде готова до петнайсетина дни за парада на Втори юли. Шивачът, изпаднал в делириум, обеща да работят извънредни часове, да прекарат безсънни нощи, за да му предаде навреме една бяла униформа за сутринното дефилиране и една синя за приема в двореца вечерта. Васко обеща тлъсто допълнително възнаграждение за опитните майстори на иглата.

Сутринта на Втори юли беше един апотеоз. По Ларго да Соледад всичко бе наредено за дефилирането — колите с мулата и мулатката, носилките с портретите на Мария Китерия, Лабатут и Жоана Анхелика, ораторите по местата си, полковник Педро де Аленкар начело на строената войска, коменданта Жоржес Диас Надреу начело на моряците от дирекцията на пристанищата, военните музики, изпълняващи военни маршове — когато се появи в своята бяла униформа със златни висулки комендантът Васко Москосо де Арагаум и се присъедини към групата представители на гражданската власт в очакване на губернатора.

Застанал мирно и вдървено, той слушаше речите със сърце, разтуптяно от патриотизъм и гордост. Редом с Херонимо, той дефилира зад губернатора, полковника и капитана на пристанищата до Ларго да Се, претъпкано от хора, в чиято предостойна черква архиепископът отслужи тържествена литургия. Вечерта, на приема, той се издокара със синята униформа, по-официална и пищна, но в замяна на това топла за четиристотин дявола. На целия празник нямаше по-великолепна и благородна фигура, с толкова достойна и забележителна стойка.

В даден момент Жоржес се приближи до него и го поздрави:

— Ти си съвършен! Ако те видеше самият Васко да Гама, би ти завидял. Само едно нещо липсва, за да бъде пълен твоят блясък.

— Какво? — разтревожи се Васко.

— Един орден, мое момче! Един хубав орден.

— Не съм военен, нито политик, откъде да се сдобия?

— Ще се сдобием... Ще се сдобием... Само че ще ти струва някоя и друга банкнота... Но струва си трудът.

Херонимо се натовари да преговаря с португалския консул, собственик на една сладкарница на площада Мунисипал, та по този

начин да го накарат да почувствува интереса на правителството за тази проява на почит към коменданта Васко Москосо де Арагаум.

— Но това не е ли Арагозиньо от фирмата „Москосо и компания“ на Стария Хосе Москосо, при подножието на Ладейра да Монтаня?

— Да, това е той същият, господине. Само че сега той е комендант от търговския флот...

— Не знаех, че той пътува с параход...

— Не пътува, но положи изисквания от закона изпит.

— Аз познавах добре дядо му, един честен португалец, един добър човек. А за какво негово царско височество трябва да даде орден на внук му?

Херонимо изтърси пепелта от пурата си и го изгледа с циничните си очи:

— За неговите забележителни морски дела...

— Морски? Доколкото аз зная... той дори не е стъпвал на кораб...

— Е, добре, господин Фернандес, човекът си плаща и негово царско и разорено височество ще награди с орден нашия добър Арагозиньо, срещу една добра купчина контос де рейс... И ако не би могло да се намери друг претекст, спомнете си, че той се казва Васко, комендант е, внук на португалци и почти роднина на адмирала Васко да Гама... За какъв дявол вие още искате да спорите? Измислете мотивите, уредете поръчката и то бързо...

Така се затвърди окончателно славата на коменданта Васко Москосо де Арагаум, когато след няколко месеца и с пет контос де рейс, платени предварително, негово величество Дон Карлос I, цар на Португалия и Ангарвес, му даде ранг на Кавалер на ордена на Христос, създаден преди 700 години, още през епохата на кръстоносните походи, за неговия „забележителен принос за прокарване на нови морски пътища“. С орден и огърлица — нещо, което заслужаваше да се види! Церемонията беше скромна и интимна, но после отличието беше оповестено от вестниците и чествувано пищно с вишновка и португалско вино, както гласеше протоколът.

С титла, в униформа, с орден, Васко Москосо де Арагаум вече не се появи с увиснал нос пред капитана на пристанищата. Неговата веселост беше пълна и шумна — никога някой друг не бе се движил толкова щастлив из улиците на стария град Байя.

Голяма част от времето си сега посвещаваше да търси из вехтошарските дюкяни (впрочем имаше само два в Байя) предмети, свързани с морето, бордови инструменти. Заплащаше ги, на каквато и да е цена. По този начин той сложи началото на своята колекция от карти, гравюри на параходи, секстанти, компаси, старинни часовници. От едно пътуване до Рио де Жанейро комендантът Жоржес му донесе за спомен няколко инструмента.

Неговият морски музей се обогати още повече, когато край бреговете на щата Байя, близо до столицата, претърпя корабкрушение един английски параход. Предмети от него бяха разпродадени на публично наддаване и най-много наддаваше комендантът Васко Москосо де Арагаум. Той закупи кормилното колело, един прекрасен далекоглед, хронометри, магнетични игли, анемометри, влагомери, бордов хронограф, една въжена стълба, без да говорим за двата сандъка уиски, за да почерпи приятелите си.

Тази мания да купува мореплавателни инструменти той нямаше никога да загуби. Няколко години по-късно той стигна дотам да купи един телескоп от един авантюрист германец на минаване през града. Германецът бе се опитал да експлоатира уреда на улицата, като взимаше един милрейс на всеки клиент, интересуващ, се да види небето отблизо, да доближи луната и звездите. Опитът се бе провалил, а трябвало да плаща сметката в пансиона и телескопът се намери в къщата на улица Дос Барне, в която комендантът вече проектираше да се премести.

Негов любим предмет, от винаги растящата му колекция, беше миниатюрата на един кораб, наречен „Бенедикт“. Дълга половин метър, миниатюрата възпроизвеждаше с най-малките му подробности един пътнически параход, поставен в една стъклена кутия. Беше подарък от Херонимо за рождения ден на Васко. Това нещо журналистът бе открил в избата на двореца, в кутия, покрита с прах, захвърлена в един ъгъл като непотребна вещ. Васко подлудя, не намираще думи, за да изкаже благодарността си.

При един от своите дълги разговори с Жиовани той научи, че било привичка на бордовите офицери и най-вече на капитаните да си служат с лула. Капитан, без да смуче от лула не бил капитан, според подчертаното мнение на стария негър. На следния ден Васко се появи в компанията, издокаран с една английска лула, дяволски мъчна за

пушене, угасваща прекалено често. С течение на времето той се научи да пуши с лула и не закъсня да се снабди с няколко с различни форми и от различен материал, от дърво, от порцелан и от морска пяна.

От време на време, рано следобеда, Васко посещаваше коменданта Жоржес Диас Надреу в дирекцията на пристанищата. Тогава той се издокарваше в работната си униформа, с моряшката шапка на главата и лулата между зъбите. От прозореца на дирекцията той гледаше морето и внимателно следеше акостирането на параходите.

Един ден беше представен в един бар, където очакваше полковника, на някакъв господин от Пилаум Аркадо. Двата поведоха разговор и селянинът бе очарован от тази градска връзка:

— Тогава значи господинът е комендант на параход? Но на истински параход, не на някой от ония речните, които само засядат тук и там... Навярно имате много неща за разказване. Кажете ми едно нещо: пътували ли сте вече към китайските или японските брегове?

Невинните очи на коменданта се спряха на бронзовото лице на човека от Пилаум Аркадо:

— В Китай и Япония ли? Да, няколко пъти, господине... Познавам всичко онова...

— Е, кажете ми едно нещо, което искам много да зная — любопитството ясно бе изписано на лицето му: — Истина ли е, че тамошните жени са без косми, само на главата имат косми, иначе никъде нито косъмче, и че онова нещо в тях е напреко? Тия работи ми разказаха...

— Лъжа, занасяли са ви! Няма нищо такова. И там жените са като навсякъде, само че по-стегнати, нещо много приятно...

— Вярно ли? Как изглеждат? С много жени ли е бил господинът?

— Един път в Шанхай излязох из улиците без посока... В една притулена уличка попаднах на някаква разплакана китайка. Наричаше се Лиу...

Очите на суровия селянин пламнаха, когато комендантът Васко Москосо де Арагаум потъна из потайностите на Шанхай, сред оргии с опиум, воден от Лиу, една нежна китайка от лак и слонова кост.

Вечерта се спускаше над Ларго да Се, кръвта на залеза падаше върху черните камъни на старата черква. Васко хвана за ръка Лиу и започна своето пътуване...

ЗА ОТМИНАВАНЕТО НА ВРЕМЕТО И ЗА ПРОМЕНИТЕ В ПРАВИТЕЛСТВОТО И ВЪВ ФИРМАТА, С РАЗНИ ИМАМИ И ЕДНА ГОРДО ИЗПРАВЕНА ГЛАВА

Комендантът Васко Москосо де Арагаум изпълни своето обещание: никога вече той не се яви пред коменданта Жоржес Диас Надреу с оклюмал нос. Имаше си титла, беше щастлив и никое огорчение, никаква трудност не можеше занапред да помрачи сияещия му израз, неизчерпаемата му радост. За една кратка минута можеше да се възбуди или да се натъжи, но веднага се връщаше към своята веселост, без да дава място на тъгата, без да дава голямо значение на трудностите в живота.

Тъга и трудности все пак не липсваха. Но един командир на кораби, един капитан далечно плаване привиква да плува по гребена на вълните, на непостоянството на морето и времето, калява своя характер, обогатява сърцето си и става годен да посрещне с усмивка на устните си разочарованията и огорченията.

Огорчение и то от най-големите и първото, което му се случи, беше преместването на Жоржес Диас Надреу, повишен и назначен за командир на един ескадрен миноносец. Как можеше Васко да си представи нощите в Байя, пансионите и публичните домове, бохемството, жените, магията на любовта без присъствието на моряка с коси като цвета на житото, с небесносини очи, измисляш забавни шеги и закачки и винаги имащ под ръка някоя негърка или тъмна мулатка? Когато новината се разнесе сред жените и нощните гуляйджии, отчаянието беше общо — имаше сълзи и жалби и се организира един прощален банкет, достоен за Жоржес.

— Изправи гребена, коменданте! — каза Жоржес на Васко, когато го видя вечерта намръщен и мълчалив на прощалната вечеря. — Един моряк не се огъва пред мъката.

На следния ден отидоха всички да го изпратят на пътничкия параход, с който щеше да пътува до Рио де Жанейро, и за пръв път видяха Грасиня, съпругата му, в строг траур, със слабо, безцветно лице, покрито с черен воал, и стиснати устни. При представянето тя им

протягаше върховете на два ледени пръста. Тогава Васко разбра, че не е някаква куха, лишена от смисъл фразата, произнесена предната вечер от някогашния капитан на пристанищата. „Един моряк не се огъва пред мъката“, тези думи на Жоржес придобиваха внезапно конкретно значение — той не бе се огънал пред мъката, не се остави да бъде победен.

Върнаха се към центъра, отидоха да играят билиард, но вече не беше същото нещо. Жоржес сякаш изпълваше бара, пансиона „Монте Карло“ и след неговото отсъствие нощта изведнъж стана празна.

Една година преди това беше се оженил поручик Лидио Мариньо и за известно време изчезна от циркулация. Но всички знаеха, че неговото отсъствие е временно, че ще се върне, когато неговият живот на женен човек се нормализира, и така стана. След като свършеше служебното му време в двореца, той започна да се явява да играе билиард и доста вечери се присъединяваше към приятелите си след вечеря. Започна да влачи крака из пансиона, понякога се забъркваше с някоя от малките и продължаваше да има любовници из публичните домове. Съпругата беше, за да му даде деца да пази къщата, да посреща гостите. Жоржес, между другото, заминал вече, нямаше никога да се върне: в Рио де Жанейро той навярно щеше да събере друга компания, колеги от кораба, приятели, различни от досегашните. Раздялата беше една тежка вечер, но Васко си спомняше фразата, виждаше пред себе си покъртителната фигура на Грасиня и окуражаваше другите — един моряк не се отдава на мъката.

Новият капитан на пристанищата, заместникът на Жоржес, който може би щеше да го замести в компанията, дойде месеци по-късно и бе пълно разочарование: беше един затворен субект, малко разположен към създаване на приятелски връзки, изпитваше ужас от безсънните нощи, от леките жени и беше улегнал и благоразумен. Васко престана да посещава дирекцията на пристанищата.

Продължи обаче да ходи на пристанището, да гледа влизането на параходите, да се възхищава от красотата им, да разпознава знамената им. Той купуваше, където намери, мореплавателни уреди и щампи на параходи, излизаше всяка вечер с Херонимо и полковника, за да играе покер и да се увлича по нови жени. По това време той беше на малко повече от четиридесет години и вече всички бяха свикнали да го наричат „коменданте“.

Наближаваше краят на мандата на губернатора и това бе един тъжен край, тъй като президентът на републиката, подведен от други видни личности в партията, наложи вето на неговия кандидат за заместник, натрапи му друг и за малко не му отне сенатския стол, запазван по традиция за губернаторите, чийто мандат е изтекъл. Той получи сенатския стол, но отиде по дяволите депутатството на Херонимо и неговата политическа кариера. Нагласиха му едно място в министерството на правосъдието в Рио де Жанейро като прокурор или нещо подобно, но равностойно. Не беше лошо, но неговите политически планове се провалиха.

С промяната в правителството също си замина и Педро де Аленкар и за командир на 19-и пехотен полк дойде един друг полковник, приятел на новия губернатор. Васко дори не пожела да му бъде представен — той беше човек верен на своите приятели, на спомена на прочутата компания и изчезна от двореца, от приемите и празненствата в обществото. Васко все още участвуваше в парадите на Втори юли и Седми септември с неговата парадна униформа, но далече от хората на правителството и размесил се с народа.

Той не пожела да се събере с друга група, да влезе в друга компания. Човек, който като него е принадлежал на върховния елит на града, не можеше наново да се смесва с търговци и търговски служещи, пък дори и с млади лекари и адвокати. Той заемаше самотии маси в пансионите и кабаретата и шампанското в неговите уста започна да има горчивия вкус на спомените.

И един ден Карол продаде пансиона „Монте Карло“ на някакъв сводник аржентинец, отегчителен субект, търгаш и неприятен. Васко я придружи до парахода, тя се връщаше в Гараньоунс, където зет ѝ беше умрял и сестра ѝ се нуждаеше от помощ и компания. На пристана те си спомниха за бурните нощи и приятелите: за Херонимо, на когото тя е била любовница; за красивия поручик Лидио Мариньо, сега капитан на служба в Порто Алегре; за полковник Педро де Аленкар, несмутим пияч; и за онзи незабравим комендант Жоржес Диас Надреу, с неговия вид на чужденец, луд за някоя негърка и рядко забавен човек. За Карол всичко онова беше приключило. Сега отиваше да помага в отглеждането на внуци и внучки, като уважавана госпожа и богата вдовица, в тихото градче, където се бе родила. Целуна Васко по двете бузи, с очи, потънали в сълзи:

— Спомняш ли си за отвличането на Дороти?

Къде ли се намираше сега Дороти? Един полковник от вътрешността се бе влюбил в нейните неспокойни очи, беше вдовец и я отведе в чифлика си. Васко прекара с нея последната нощ преди заминаването, нощ на лудост, като че някогашното увлечение, лудата страст беше се възродила със същата някогашна сила. Никога вече не научиха нещо за нея — дали е останала с полковника или не. Но на дясната ръка на Васко оставаха татуирани името на Дороти с едно сърце.

— Спомняш ли си за китаеца с татуировките?

Толкова спомени, толкова неща си припомниха из пътя за пристана. Параходът вдигна котва за Ресифе. Карол, дебела и разплакана, размахваше една кърпичка. „Един моряк не се огъва пред мъката“ дори когато е останал като изоставено сираче на пустия пристан на града.

Изминаха се годините и комендантът Васко Москосо де Арагаум започна да изчезва от пансионите за жени и от салоните на публичните домове. Също вече не беше и шефът, господарят на фирмата „Москосо и компания“. Негърът Жиовани умря, но не спираше да му повтаря да бъде предпазлив с Менендес, че той гринго не е за доверие. Но когато Васко реши да послуша този съвет, истински да поеме ръководството на предприятието, Менендес вече беше истинският господар на фирмата. През изтеклите десет години на разгулен живот Васко бе похарчил каквото притежаваше и каквото не притежаваше — сметката му „да дава“ беше страхотна. Започнаха бавни и сложни преговори с алчни и опитни адвокати. Накрая Васко напусна фирмата, получавайки някой и друг имот за рента и известно количество държавни ценни книжа, които му осигуряваха достатъчно доходи, за да живее прилично. Тогава той продаде резиденцията си в Барис и купи по-малка къща на Ларго Дойс де Хульо, където инсталира своите мореплавателни инструменти; на стената в салона за гости дипломите за капитан далечно плаване и на Кавалер на ордена на Христос, а в центъра на масата стъклената кутия с миниатюрата на „Бенедикт“.

„Един моряк не се огъва пред мъката“ дори когато от милионер започва едва да преживява, когато изчезнат приятелите, не се подновяват вече любовните контакти, загубва вкус към питиетата и сънят идва преди полунощ. В новата си къща, като си създаде връзки с

непознати съседи, комендантът Васко Москосо де Арагаум стана популярен и уважаван. Сядаше на стол на тротоара пред къщата си и хората се събираха да го слушат да разказва своите морски авантюри. Винаги си имаше и една хубавичка, добре избрана готвачка, да го обслужва.

Изминаха други години, посребриха се косите на коменданта, вече не бяха така хубави неговите готвачки, животът стана скъп, а неговите ренти не се увеличаваха. Също и съседите не гледаха на него така сериозно като преди. Имаше хора, които казваха, че тон никога не бил влизал в един параход, че титлата му комендант била резултат от една шега през време на управлението на Хосе Марселино, че орденът на Христос бил платен с купчина злато, когато той плувал в пари, а Португалското консулство в Байя било дадено на един търговец.

Изминали бяха повече от двайсет години след церемонията в дирекцията на пристанищата и един ден някакъв случаен тип, установил се на улицата с една помпа за нафта, комуто Васко — винаги разположен да създава връзки и приятелство — започна да разказва за ужасното му преминаване през Персийския залив една нощ на ураган, но героичният му разказ бе прекъснат с висок смях.

— Та на мене ли тия... Остави тия приказки, за да шашваш глупците... Та не знам ли аз цялата история? Всички я знаят и се смеят зад тебе... Имам си работа, господин коменданте, и нямам време да слушам измислици...

„Един моряк не се предава“, но беше вече мъчно да повдигне отново гребена си. Къде ли се намираше сега Жоржес Диас Надреу, днес навярно вече адмирал; къде ли са Херонимо, полковник Аленкар, поручикът Лидио и поручикът Марио? Дороти, колко хубаво би било да видя пак твоя изящен профил, неспокойните ти очи, твоето трескаво лице!... Дали още бе жива Карол, за да гледа децата на племенниците си в град Гараньоунс, казвайки, че е вдовица? Той все още отиваше на пристанището при слънце и при дъжд, за да гледа, влизането и излизането на параходите, познаваше и всички знамена.

Вече не можеше да ходи с изправен гребен там, на Ларго Дойс де Хульо, нито из коя да е друга улица на Байя. Продаде къщата на добра цена и купи друга в Перипери, едно предградие, до което не достигаха шумовете на града. Взе със себе си мулатката Балбина, негова готвачка и любовница, навигационните инструменти, кормилното колело,

въжената стълба, далекогледа и телескопа, лулите и дипломите в рамки, взе и своето минало, прекарано на капитанския мостик на разните кораби, кръстосвал сред бури моретата, и се премести...

Един стар моряк с изправена глава, с развяна от вятъра коса там високо на скалите...

КЪДЕТО РАЗКАЗВАЧЪТ, ОБЪРКАН И ОПОРТЮНИСТ, ПРИБЯГВА ДО ПОМОЩТА НА СЪДБАТА

Вижте сега господата: захваща се един смел историк да разследва истината в едни толкова объркани анали като тези и изведнъж се сблъсква с противоположни и противоречиви версии, привидно заслужаващи доверие и едните, и другите. На кой да се доверим? От двете изложени версии — тази на самия комендант, човек с безспорни заслуги, или тази на Чико Пачеко, с толкова подробности, които могат да се проверят — коя да се предпочете и предложи на доверчивите читатели? Този кладенец донякъде е задръстен от препятствия, кормилни колела и разгулни леки жени и не зная как да стигна до дъното му, за да изтръгна оттам блестяща и гола истината, която да е в състояние да възвеличи паметта на един от двамата противници, а другият да изложи на публично порицание. Кого да възвеличим и кого да разобличим. За да бъда искрен, трябва да призная, че на тази висота на събитията се намирам дезориентиран и объркан.

Посъветвах се с доктор Алберто Сикейра, нашето бележито, макар и оспорвано, светило в юридическата наука. Съдия в продължение на толкова години из вътрешността на страната и в столицата, той би трябвало да бъде в състояние да долови светлината на истината в цялата тази бъркотия. Предстойният се измъкна, като твърдеше, че му е невъзможно да отсъди или пък да даде мнение без задълбочен анализ на подробностите по делото. Като че ще трябва да съди спора между Чико Пачеко и държавата, а не един исторически изследователски труд с оглед на една премия от обществения архив. Нарани ме неговото отношение към моите написани страници и му казах това. Но този самомнителен магистрат ми възрази сухо, че в моето проучване липсват най-елементарни познания за това, какво представлява работата на един историк. Да се започне от датите: недостатъчност на дати. Никой няма да може да разбере точно кога стават разказаните събития, времето, протекло между тях, ден, месец и година на раждането и смъртта на главните фигури. Къде се е видяло

книга върху историята без дати? И какво е историята, освен едно редуване на дати за припомняне на случки и факти?

Преглътнах мълчаливо критиката, не бях се замислял над тази подробност. И използвам да изясня въпроса тук, на самото място, като дам веднага нужните данни. За раждането и смъртта не зная датите на почти никой, нито на стария Москосо, нито дори на губернатора. Колкото до коменданта, той умря в това предградие Перипери в 1950 г. на 82-годишна възраст. Като се направи сметка, ще се види, че е бил роден в 1868 г. и е бил тридесет и няколкогодишен, когато стана интимен приятел на онези влиятелни личности. Вече се знае, че фактите, разказани от Чико Пачеко, истински или измислени, са станали в началото на века, през време на управлението на Хосе Марселино, започнало в 1901 г., а преместването на коменданта в Перипери е станало в 1929 година. Какви други дати трябва да посоча? Не зная — нека си го кажа открито. Всъщност аз никога не съм могъл да запомням дати от книгите по история, нито пък названията на реки и вулкани от географията.

Освен това сухата забележка на Предостойния се дължи не толкова на едно правилно критично отношение, колкото на известно лошо отношение към мене, проявено напоследък от съдията. Има няколко дена, откак започна да не се отнася към мене със същото някогашно уважение, вече не ме кани да го придружавам до къщата на Дондоса следобедите и колкото и да го ласкаех, като възхвалявах неговите разбирания и добродетели, той се държеше резервирано и ме поглеждаше с упрек. Не зная причината за тази рязка промяна. Навярно някои са направили някоя интрига в Перипери не липсват интриганти и мнозина от тези подлещи завиждат на близостта ми с един юрист, чиито трудове са публикувани в списания на Юг.

Започнах да мисля най-лошото: дали Предостойният нямаше някакви подозрения, макар и най-леки, за моите отношения с Дондоса? Това би било цяла катастрофа. Разговаряйки по въпроса с тази сладка женичка, още повече се разтревожих, тъй като и тя забелязала, че съдията е променен в отношенията си към нея, разпитвал я, разглеждал възглавниците и чаршафите и всеки момент настоявал да му се къдне във вярност.

Отгоре на всичко и това! Като че не ми стигаха мъчнотиите в моята работа, в тази много трудна задача да установя пълната истина

около оспорваните авантюри на коменданта. Тук, пред мен, имам цял куп от бележки, резултат от моите проучвания. И какво се получава? Като взема едни бележки, намирам се сред морето, пътувайки за Азия, на път към Океания, а Дороти е тъжната съпруга на невнимателния милионер, когото напуска заради любовта си към един капитан на параход, в чиито обятия умира от страст и от треска в мръсното пристанище Макасар. Като взема от другите бележки, Дороти е една проститутка в пансиона „Монте Карло“ (пансион, за който установих, че действително е съществувал на първия етаж на една голяма сграда, където по-късно се установи редакцията на „Диарио да Байя“), зарязваща един любовник за друг, спяща, с който и плати, свършвайки с това, че става метреса на един полковник от вътрешността. Онзи швед Йохан е пилот в едни бележки и търговец в други. Менендес преминава от корабоприитежател до съдружник в търговска фирма, но въпреки това си остава с един много тежък характер. Една дяволска бъркотия!

Вече ми казаха, че времето е, което винаги в последна сметка установява истината, но аз не вярвам в това. Колкото повече отминава времето, толкова по-мъчно могат да се проучат фактите, да се намерят конкретните доказателства, разяснителните подробности. Ако беше мъчно за жителите на Перипери да открият още на времето кой казва истината и кой лъже, представете си как може да стане това сега, през този месец януари на 1961 г., тридесет и две години след случката. Стигнах до извода, че само с намесата на съдбата, при една от тези още необяснени случайности, понякога действително може да се стигне до научаване на истината. Без това нещо ще остане вечно съмнението: дали Мария Антоанета е била лека и развратна, както казват, че е била привържениците на Френската революция, или е била едно цвете на чистотата и добротата, както я рисуват обожателите на царския обскурантизъм? Кой е в състояние да открие истината, след като е минало толкова време? Кой знае дали тя е спала или не с всички ония графове, включително и с шведа?

Ако съдбата не бе се намесила точно навреме, аз не зная какво щеше да се случи в Перипери през онази 1929 година към края на зимата. Защото населението след ужасната история, разказана от Чико Пачеко, се раздели на две половини. Привържениците на коменданта от една страна, издигнали като знаме званието му и ордена на Христос,

и неговите хулители от друга, крещейки високо историята на бившия инспектор по хранителните продукти. Образуваха се две партии, две секти, две враждебни колони. Разгорещените спорове следваха един след друг и малцината, които бяха запазили хладнокръвие, като стария Мареко, се страхуваха, че всеки момент може да избухне конфликтът. Пенсионерите и бившите търговци, ревматици, със зле функциониращи бъбреци, почти всички страдащи от стеснение на пикочния канал, заплашваха се едни други, обиждаха се и един ден Зегиня Курвело пристъпи заслепен към Чико Пачеко, заявявайки високо и ясно своето намерение да изтръгне вонящия му език. Както казва началникът на гарата, старчоците били с дявола в тялото си.

Раздели се населението, а също така и кварталите: на пейките при гарата, които гледаха към морето, седяха привържениците на коменданта, а на ония, които гледаха към улицата — тия на Чико Пачеко. Плажът остана за първите, а площадът за вторите. В Платаформа отец Хусто получаваше новините и се хващаше за главата — как да избере за следващата година кръстника за празненствата на Сан Жоаум?

Посред всичко това един човек оставаше тих и спокоен, усмихнал се със своята добряшка усмивка. Той се изкачваше по скалите, за да наблюдава с далекогледа пристигането на параходите; вечер приготвяше своя топъл грог; печелеше на покер и разказваше своите истории — това бе комендантът Васко Москосо де Арагаум.

Когато достигнаха до ушите му първите слухове за възбуждението, предизвикано от Чико Пачеко, той сподели с интимните си приятели:

— Засегнат е от нещо...

И повдигна рамене, готов да не обръща никакво внимание на всичко това. Но не бе му възможно, тъй като една част от предишните внимателни слушатели му дадоха гръб и мнозина се смееха на неговите истории. И самите негови привърженици му казаха, че е нужно да направи нещо, което да докаже, без сянка на съмнение, неверността на разказваното от бившия инспектор по хранителните стоки. Зегиня Курвело, след като едва не стигна до сбиване с Чико Пачеко, му разкри сърцето си:

— Коменданте, извинете ме, но нужно е да сторите нещо, за да накарате да млъкнат тия клеветници.

— Мисля, че вие имате право. Мислех да се правя, че не зная за тия мизерии. Но понеже има хора, които вярват в тях, не ми остава друго, освен да взема едно решение...

Той се намираще в един от най-добрите си моменти: ръката опряна на прозореца, погледа зареян из морето, косите развени от лекия ветреца.

— Ти, скъпи приятелю, и Руй Песоа сте определени като мои секунданти, за да предизвикам този клеветник на дуел. Тъй като аз съм оскърбеният, имам право да избира оръжието. Настоявам за револвер с шест изстрела, като може да се ползват всичките. Ще застанем на двайсет крачки един срещу друг и мястото ще бъде плажът. Умрелият ще се отърколи в морето...

Зегиня Курвело бе завладян от ентузиазъм и излезе припряно да изпълни мисията си. Провали се. Чико Пачеко не пожела дори да посочи секундантите си. Не бил той човек за дуели, това било безсмислена идиотщина, в наше време дуелът не бил на мода, бил нещо смешно. Той, Чико Пачеко, изпитвал ужас от огнестрелните оръжия и не обичал дори и да ги гледа. Шарлатанинът е бил близък с офицери от армията и флотата и е възможно да се е научил да стреля, да има точна ръка. В тая той не се забърква. Ако шарлатанинът иска, нека да прибегне до правосъдието, да заведе дело за клевета и той, Чико Пачеко, ще докаже всичко, което е разказвал. Ако има кураж, нека се отнесе до правосъдието. Един дуел не доказва нищо, има предимство, който е по-добър стрелец. Не, той не иска и да чува за дуели...

Зегиня Курвело произнесе само една дума:

— Страхливец!

Това предизвикателство се разнесе из площада, където се събираха неприятелите на коменданта и Чико Пачеко изгуби малко нещо от авторитета си пред своите почитатели. Изгледите за един дуел бяха приятни и на двете групи, възбуждаше ги. Но все пак това предимство на коменданта беше преходно. На дъното си оставаше съмнението, неговите истории вече не намираха някогашния отзвук, вече не предизвикваха предишния ентузиазъм.

Самият Зегиня Курвело един ден му каза:

— Истината е, че измислиците на тоя мошеник никога не бяха опровергани.

Комендантът го изгледа с чистите си очи:

— Ако аз трябва да търся доказателства, за да се защитя от един страхливец, който избяга от полето на честта; ако между моята дума и неговата има хора, които да се колебаят, тогава предпочитам да се махна оттук. В един вестник прочетох обявата за продажба на една къща на остров Итапарика. Там поне ще бъде сред морето, като че се намирам на някакъв кораб, далече от подлостта и завистта.

И той повдигна падналия си гребен:

— Един ден ще разберат грешката си, ще почувствуват моята липса. Но аз няма да се унижа да опровергавам един малодушник, една костенурка.

В такава задънена улица стояха работите, когато се случи един нов факт и истината се наложи. Това не бе в зависимост нито от коменданта, нито от Чико Пачеко, нито от Зегиня Курвело, от Адриано Мейра, от стария Хосе Пауло или от Мареко, единствения, който не се възбуди и запазваше равновесие посред бурята. Беше съдба, хазарт или случайност — дайте му име, каквото най-вече ви харесва.

Аз също бих искал намесата на съдбата, за да отстраня растящите подозрения на Предостойния съдия, доктор Алберто Сикейра, нещо, с което да му докажа чистотата на моите отношения с Дондоса, които са само отражение на моето приятелство към бележитото и недоверчиво светило. Невъзможно! Защото фактически украсявам с рога главата на Предостойния и изяждам шоколадите и държанката му? Само за това ли? Тогава не знаете ли, че съдбата е капризна? Когато тя се намеси, за да установи истината, то тя прави това в зависимост от симпатиите си и не според доказателствата и документите. Тогава защо да не мога да докажа на съдията моята невинност, като включително държа сметка и за услугата, направена от на Предостойния, замествайки го в леглото на Дондоса? Оставям я сутрин доволна и весела и разположена да понася с търпение и усмивки безмерната тъпост на бележитото светило.

КЪДЕТО СЕ РАЗКАЗВА ЗА ТОВА, КАК КОМЕНДАНТЪТ ЗАМИНАВА КЪМ НЕИЗВЕСТНА СЪДБА ИЛИ ЗА ДА СЕ ИЗПЪЛНИ НЕГОВАТА СЪДБА, ТЪЙ КАТО НА ТОЗИ СВЯТ НИКОЙ НЕ МОЖЕ ДА ИЗБЯГА ОТ СЪДБАТА СИ

В този ден на неспирен дъжд, изсипващ се като из ведро, със студен и режещ вятър, идващ откъм развълнуваното море, което сякаш щеше да помете предградието, с небе, покрито с тъмносива пепел и със залети улици, комендантът също беше в траур. На шапката си имаше черна лента, също и на ръкава на сакото си, ушито с широка яка. На интимните си приятели той обясни с развълнуван глас, че тази дата е годишнината от смъртта на дон Карлос I, цар на Португалия и Алгарвес, убит от екзалтирани републиканци в 1908 г. малко време след като бе признал неговите заслуги и го бе зачел с декорацията на ордена на Христос. Всяка година на тази дата комендантът си слага траур в памет на височайшия монарх, който от висотата на своя трон, съумял да обяви и награди делата на човека, който бе прокарал нови пътища за търговския флот.

На гарата, малко посетена в този ден, на една пейка, обърната към залива, Зегиня Курвело ораторствуваше и навираше под носа на Чико Пачеко (седнал на другия край на перона на пейка, обърната към улицата) онзи орден на Христос с медал и огърлица, аргумент, на който положително не може да се възрази. Само един безотговорен човек бе способен на такова лесно и смешно твърдение: един цар на Португалия да продаде, както се продава сушена риба или клечки за зъби, едно толкова ценно отличие или да продава като някой, който и да е зарзаватчия един уважаван орден, идващ още от времето на кръстоносните походи, толкова ценен и жадуван, че бяха го запазили дори и републиканците и за неговото постигане се караха управници и дипломати, учени и генерали. Действително беше голяма подлост да се говорят и слушат такива безсмислици. Това предградие Перипери не заслужаваше да се подслони, в неговата славна старост, един гражданин с такава слава и престиж като коменданта, носител на едно отличие, каквото в Байя притежаваше само Х. Х. Сеабра — Ордена на

Христос. Комендантът вече мисли, при наличието на толкова завист и неблагодарност, да замине, да отнесе в друго по-цивилизовано селище своята привилегия.

— Ще избяга разобличен — възрази Чико Пачеко, — ще отиде да разправя своите лъжи на други клиенти, тоя стар безсрамник...

Не продължи, защото пристигна влакът в десет часа и от него слезе тайнствен пътник, никога невиждан там, загърнат в една гумена пелерина и разтвори чадъра си. Той запита дали някой от господата не знае къде живее един известен капитан далечно плаване, комендантът Васко Москосо де Арагаум. Трябвало да го види по спешност и да обсъди с него важен въпрос. Приятели и врагове единогодушно се предложиха да го отведат в къщата с разтворени към морето прозорци, въпреки че в това време се изсипа нов проливен дъжд. Шефовете на двете групи — Чико и Зегиня, искаха да се осведомят за характера на важния въпрос, по който чужденецът щеше да разговаря с коменданта.

Непознатият не чака да го молят и по пътя, изпълнен с локви, в които потъваха краката, той разказа: един параход на Националната компания за крайбрежно плаване, един голям ИТА, тази дъждовна сутрин пристигнал със знаме, издигнато наполовина. При прехода от Рио де Жанейро до Салвадор починал капитанът и първият помощник поел командването на парахода, но законът изисквал още на първото следващо пристанище, до пристигането на някой капитан на компанията, параходът да бъде воден от някой друг капитан далечно плаване, никой, който и да е, намиращ се там без работа, в отпуска или пенсиониран. Абсурдни закони, като че първият помощник не може да откара парахода до Белен, където компанията разполага с друг капитан, един от Парана, който прекарва отпуската си на своя земя и на когото вече е изпратена телеграма.

Той, непознатият, бил господин Америко Антунес, представител на компанията в Байя, и му се паднало да оправя и тая беля. Като че не му стигаха тичанията и грижите около погребението на починалия капитан...

— Не са ли спуснали тялото в морето? — запита Зегиня.

Да бяха го спуснали навреме, биха му спестили работа и неприятности. Къде да намери друг капитан? Отишъл, както е редно, в дирекцията на пристанищата, в чиито книги са вписани имената и адресите на капитаните далечно плаване, дипломирани там. Почти

всички бяха капитани за речно плаване, без да могат да служат по море, бяха капитали за бреговете на Сан Франциско, за малките речни кораби. Истински комендант, с пълен изпит и одобрен труд имало само един — този някой си Васко Москосо де Арагаум, но за неговия адрес нищо не знаеха в дирекцията, а на Ларго Дойс де Хульо не бе намерен. Успял най-сетне да открие сегашния му адрес и идва, за да го покани да поеме командуването на парахода. Той ще трябва да го отведе до Белем, крайното пристанище за пътуването на отиване, а там другият капитан очаква, за да поеме парахода за връщане. Това ще бъде една услуга на компанията и на пасажерите, някои от които видни личности, включително един федерален сенатор от Рио Гранде до Норте, тъй като, ако той не беше открил този пратен от провидението капитан, трябвало параход и пътници да чакат три или четири дена, докато дойде друг капитан от Рио де Жанейро. Закъснение за пътниците и огромни загуби за компанията.

Чико Пачеко се изсмя иронично:

— Тогава ще има да почакаат, защото този капитан няма да командува никакъв параход... Той няма да откъсне краката си оттука...

— Не вярвайте това — засече го Зегиня Курвело. — Комендантът ще бъде щастлив от тази възможност.

— Щастлив или не — забеляза господин Антунес, — той трябва да го стори. Законът го задължава. Също ако е в отпуск или е пенсиониран...

Стигнаха до входната врата на къщата на коменданта и го видяха в дъното на салона пред големия прозорец, загледан в развълнуваното море. Зегиня Курвело го извика, представи ги и обясни случая, потривайки ръце:

— Сега, коменданте, ще смажете тия змии.

Противниците бяха останали отвън, под дъжда, и влязоха само Зегиня Курвело, Емилио Фагундес заедно с Антунес. Комендантът изгледа мълчаливо едните и другите. Представителят на параходната компания допълни обясненията на Зегиня и каза, че компанията ще бъде признателна и ще го възнагради по достойнство с оглед на оказаната услуга.

— Когато се пенсионирах, се заклев никога вече моят крак да не стъпва на командния мостик. Това бе една тъжна история, която присъстващите тук приятели знаят в подробности.

На Зегиня Курвело не хареса това начало:

— Но при дадените сега обстоятелства...

— Клетвата е клетва, думата на моряка не се връща назад.

Намеси се и господин Антунес:

— Извинете ме, коменданте, но вие сте задължен от закона. Всъщност господинът знае това по-добре от мене. Това е законът на морето.

— И на честта, окаляна от завистливи хора — подчерта Зегиня.

Комендантът видя групата на противниците си отвън да се разпръсква, разгонена от все по-засилващия се дъжд. Най-упоритите обаче се заслониха при входа на къщата на старите моми, сестрите Магалхаенс и между тях съгледа фигурата на Чико Пачеко. Обърна се към двамата си приятели:

— Позволете ми да поговоря насаме с господин Америго. Искам да обсъдя с него някои подробности.

Отведе го в салона, като остави при входа Зегиня и Емилио. Разговорът продължи малко повече от десет минути и видяха комендантът да се връща, придружен от представителя на параходната компания, който повтаряше:

— И тъй, бъдете спокоен, всичко ще стане добре.

Едно ръкостискане и чужденецът се затича под дъжда, тъй като се чуваше шумът на влака, идващ от Парипе, и той не би го взел, ако не побързаше. Чико Пачеко тръгна по следите му, за да научи какво става, но не можеше да се сравнява по бързина с другия и когато стигна на гарата, влакът вече заминаваше.

Комендантът обясни на Зегиня и Емилио:

— Изисках от компанията един документ, подписан от председателя на параходството, в който да се обясняват причините, поради които нарушавам моята клетва...

— Искате да кажете, че ще поемете командването? — зарадва се Зегиня.

— А защо да не отида, като ме задължава дългът и ми дават една декларация относно клетвата? Дороти ще ми прости...

Ще отиде, няма да отиде, той е един комедиант, не, той е един голям човек — и спорът се разрастваше, новината се разнесе, измъкна от домовете им пенсионерите и бившите търговци, довеждайки ги на гарата, въпреки неспирния все по-силен дъжд. Спорът и дъждът

продължиха също и след заминаването на коменданта, придружен от Балбина, с влака в два часа следобед, облечен в парадната си униформа. Както Подре носеше куфарите му, комендантът стискаше в ръка прекрасния далекоглед. На гарата той стисна ръце за сбогом на приятели и врагове, без разлика. Би стиснал ръката може би и на Чико Пачеко, ако бившият инспектор по хранителните продукти не бе се отдалечил към другия край на перона. Когато влакът пристигна, комендантът Васко Москосо де Арагаум прегърна Зегиня Курвело и го притиска продължително до гърдите си. Не каза нито една дума. На вратата на вагона той отдаде чест за сбогом.

— Избяга... — оповести Чико Пачеко. — Никога вече няма да се върне.

— Ще командува парахода до Белем — увери Зегиня Курвело.

— Нужно е човек да е голямо магаре, за да вярва в това. Ако не намерят друг капитан, този параход ще пусне корени в пристанището. Тоя шарлатанин ще се запилее по света и никой нима да чуе нещо за него.

— Клевети!

— А защо тогава той отведе и слугинята? Някой ден ще видите, че ще се яви някой, за да му прибере парцалите, носейки новината, че къщата е продадена. Той вече си подготвяше бягството и сега то само се ускори.

— Истината ще се узнае. Който е жив, ще види! — каза Зегиня, който обичаше силните фрази.

В пет часа следобед неколцина от тях се намираха на плажа, въпреки дъжда. Оттам те виждаха пристанището на Байя и въпреки облачния ден ясно различаваха черния и величествен корпус на парахода, маневриращ, за да се отправи на път. От комина излизаше дим и навярно в този момент сирената свиреше. После се отправи към изхода на залива и скоро изчезна зад вълнолома.

Споровете, предизвикателни и бурни, продължаваха, докато вестниците донесоха първите новини, пристигнали по телеграфа.

**ТРЕТИ ЕПИЗОД
ПОДРОБНО ОПИСАНИЕ НА
БЕЗСМЪРТНОТО ПЪТУВАНЕ НА
КОМЕНДАНТА, КОМАНДУВАЩ ЕДИН ИТА,
НА МНОГОБРОЙНИТЕ СЛУЧКИ НА
БОРДА, РОМАНТИЧНИ ВЛЮБВАНИЯ,
ПОЛИТИЧЕСКИ СПОРОВЕ, БЕЗПЛАТНО
ПОСЕЩЕНИЕ НА ГРАДОВЕТЕ ПРИ
ПРЕСТОЯ С ПРОЧУТАТА ТЕОРИЯ ЗА
БАКЕАНКИТЕ^[1] И РАЗВИХРЕНИТЕ,
ЯРОСТНИ ВЕТРОВЕ**

ЗА КОМЕНДАНТА НА КОМАНДНИЯ МОСТИК

Изкачи се по стълбата на борда придружен от Америко Антунес, представителя на компанията. Един моряк носеше двата му куфара. Обзе го силно вълнение, когато стъпи на парахода, и едва дочуваше гласа на другия, който му представяше един добре облечен мъж:

— Доктор Хомеро Кавалканти, сенатор от Рио Гранде до Норте, комендант Васко Москосо де Арагаум...

— Щастие е, коменданте, че се намирате в Байя. Иначе щяхме да бъдем задържани тук, а това за мене би било ужас. Имам важна работа в Натал, която ме чака...

— Комендантът беше много любезен — обясни Антунес.

— Само изпълнявам моя дълг.

Представен беше на бордовия комисар, пътниците ти обграждаха с любопитство. Това пътуване беше пълно с произшествия: със смърт на борда и тялото на капитана, поставено за една нощ и един ден в салона за танци, превърнат в погребален салон, с опасност за забавяне в Байя и накрая — радостната новина за откриване на един пенсиониран капитан.

Воден от Америко Антунес, комендантът премина сред голямото безредие преди заминаване: сбогуващи се хора, куфари, пренасяни от обслужващи кабините, деца, които се пречкаха из краката на проходящите, лаят на едно уплашено куче в ръцете на една зряла и натруфена госпожа. Кученцето изръмжа заплашително към коменданта, искайки да се освободи от ръцете на пътничката. Тя се усмихна на капитана далечно плаване и се извини:

— Простете му, капитане, то не може да си представи колко много ви дължим...

Пътниците знаеха за неговия жест, ценяха го и Васко се почувствува горд:

— ... моят дълг, уважаема госпожо...

Беше хубавичка и нейният парфюм последва коменданта, който питаше тихичко Америко:

— Значи, само да кажа...

— ... да, само да кажете...

Изкачиха се по тясната стълба, водеща към кувертата, запазена за офицерите. Морякът вървеше пред тях и остави куфарите на коменданта в неговата кабина. Васко посочи с пръст леглото:

— Тук ли умря той?

— Не. Умря на командния мостик от колапс, бедният!

Минаваше бордовият лекар, беше му представен и той ги придружи до командния мостик, където офицерите вече чакаха, строени в права редица.

— Комендантът Васко Москосо де Арагаум, който ни прави честта и голямата услуга да поеме командването на парахода до Белем.

— Хейр Матос, нашият пръв помощник-капитан!

Пристъпи напред един рус, усмихнат млад мъж. Васко остана с впечатление, че той и представителят на компанията си размениха някакъв поглед, нещо като намигване. Но първият помощник вече му протягаше ръка:

— Голяма чест е за мене да служа под заповедите на носител на такова високо отличие. — Той имаше предвид значката на ордена на Христос, която блестеше на униформата му.

Изредиха се пилотите, шефът на машинното, неговият помощник. После първият помощник-капитан, застанал пред останалите на командния мостик, се поклони и каза:

— Очакваме вашите заповеди, капитане.

Васко отпрати бърз поглед към Америко Антунес, той направи едно леко движение с глава, като да го окуражи, и комендантът каза:

— Господата знаят, че моето присъствие тук е само една формалност, изисквана от закона. Не искам да променям каквото и да било на парахода през тези малко дни под моя команда. Параходът е в добри ръце, господа. Господин пръв помощник, продължавайте да командувате парахода, аз не желая да се бъркам в нищо.

— Вижда се ясно, коменданте, че сте стар морски вълк, познавач на морските обичаи. Ще прибъгваме до вашата помощ само ако изникне неочаквано някоя сериозна проблема, изискваща вашите познания, нещо, което надявам се, няма да се случи.

Америко Антунес завърши церемонията:

— Корабът е ваш, коменданте. Аз ви пожелавам от името на компанията едно приятно пътуване.

Наближаваше часът за тръгване и той се сбогува. Васко остана на командния мостик да слуша как помощник-капитанът отправя заповедите си. Вдигаха стълбата, свързваща парахода с пристана, поздравителното изсвирване на сирената се изгуби високо над черковните кули, развяваха се кърпи за сбогом, жени плачеха под дъжда. Параходът започна бавно да се отделя с първите маневри. Васко погледна по посока на Перипери. Навярно там, на плажа, стояха приятелите му и Зегиня Курвело с протегната за сбогом ръка му пожелаваше успех и добро пътуване. Комендантът би искал да поднесе към очите си далекогледа, да ги потърси през дъжда и разстоянието и да ги види по-отблизо. Но не се решаваше дори и да се помръдне в този тържествен час, когато се носеха заповедите за тръгване.

[1] Бакеанки (бакеано) — сведущ, опитен, водач, проводник. ↑

ЗА КОМЕНДАНТА, ПРЕДСЕДАТЕЛСТВУВАЩ МАСАТА В САЛОНА ЗА ХРАНЕНЕ ПРИ РАЗВЪЛНУВАНО МОРЕ, СЪС ЗАПЛАХИ ОТ ВЪТРЕШНА И СТОМАШНА РЕВОЛЮЦИИ

През тази първа нощ салонът за хранене не беше толкова посетен в часа за вечеря. Валеше и духаше силен вятър, развълнуваното море люлееше силно парахода и това обезкуражаваше пътниците, болшинството от които се бяха прибрали по кабините си.

Васко също би предпочел да почива в своята кабина след вълненията през този толкова разнообразен и решителен ден. Също така би бил и по-спокоен: понякога от стомаха му се надигаха някакви заплашителни спазми. Но на капитана се падаше да председателствува голямата централна маса в салона за хранене. Първият помощник, комисарят, пилотите и лекарят се сменяваха при председателствуването на второстепенните маси. Не можеше да отсъства, правеше огромни усилия, и дори глътна две хапчета от стъкълцето, купено в една аптека с подчертана гаранция на продавача. Кой знае може би щеше да срещне в салона дамата с кученцето и да размени с нея една усмивка и няколко думи. Сенаторът от Рио Гранде до Норте, доктор Хомеро Кавалканти, вече чакаше гладен и нетърпелив.

Със сенатора от дясната му страна федералният депутат от Парайба, доктор Отон Рибейро, едър собственик и банкер, от лявата, комендантът даде своята първа заповед на борда: заповяда да сервира вечерята. Огледа салона: много места бяха празни, госпожата е кученцето навярно не се решаваше да излезе при това развълнувано море. Жалко!

Сенаторът и депутатът спореха за политика. През тази 1929 г. борбата за президентството беше в пълен ход с кандидатурите на Хулио Престес и Жетулио Варгас и образуваната Алианса Либерал, обединяваща губернаторите на Рио Гранде до Сул, Минас Жерайс и Парайба. Депутатът от Парайба заплашваше властта с неизбежни и фатални революции, шушукаше, че Сикейра Кампос, Карлос Престес,

Жоаум Алберто и Хуарес Тавора, инкогнито и нелегално кръстосвали Бразилия от край до край и вдигнали на крак въоръженото движение.

Сенаторът се смееше на тия слухове: страната е спокойна и доволна, подкрепя работната програма на бележития доктор Уашингтон Луис, негов продължител и наследник ще бъде не по-малко бележитият доктор Луис Престес от Сан Паулу. Цялото това възбуждение не е нищо повече от буря в чаша вода и няма да отиде подалече от пламенните речи на ораторите гаучос: Жоаум Невес, Батиста Лузардо, Освалдо Араня. Колкото до военните, то тези панаирни революционери, в случай че се осмелят да преминат границата, напускайки политическото си убежище в Ла Плата, ще бъдат безмилостно изловени от полицията и натикани в затвора.

Комендантът се навеждаше почтително надясно и слушаше официалните думи на сенатора.

— Полиция... Затвор... Вижте какво, драги мой сенаторе, не се самоизмамвайте. Тази ваша полиция не струва нищо. Тогава значи моят бележит приятел не знае, че само преди ден-два Сикейра Кампос е бил видян в Сан Паулу? Полицията се шашна и обгради квартала. Докато това става, той излиза от редакцията на в. „Естадо де Сан Паулу“, придружаван от доктор Хулио де Москита, преоблечен като кюре. И премина спокойно между полицаите... Това знаят всички...

— Приказки... Не вярвам нито една само думичка. Тия контета и хвалипръцковци се намират в Буенос Айрес и само се карат едни с други. Не се осмеляват да стъпят в Бразилия и прекарват времето си да пращат молби за амнистия. Това са едни безразсъдни младежи с объркани глави. От които все пак се възхищават, след като дори един Артур Бернардес се издокарва като революционер... Няма да се осмелят...

— Няма да се осмелят ли? А границата не е ли при Рио Гранде до Сул?

— Жетулио Варгас не е луд, няма да се захване с тия фантазори. Значи ли, че ще предприемат едно революционно движение, за да изхвърлят на боклука Варгас? Защото ако те имат някаква възможност, не е Жетулио, който ще управлява — ще бъдат или Исидоро, или Престес. Не мислите ли така, коменданте?

Васко би предпочел да не мисли, най-вече да не поглежда към супата, някакъв отвратителен бял крем, в пълно противоречие с

морските условия през тази вечер. Ще трябва да обърне внимание на комисаря да не се повтаря такава небрежност — менюто в кораба трябва да държи сметка на предвижданията за времето. Побутна чинията, направи някакъв неопределен жест в отговор на сенатора и вече губеше надежда за идване със закъснение на господарката на кученцето. Депутатът наново се хвърли в атака, след като „несъзнателно“ беше омел чинията със супа:

— Впрочем продължавайте да не вярвате, стойте впрегнат в колата на тоя дебелоглавец Уашингтон и когато си дадете сметка, ще бъде късно, огънят ще бъде запален под краката ви. При последното мое пътуване на север, с един ИТА, също като тоя, знаете ли кой беше на борда и остана в Ресифе? Жоаум Алберто — да, господине! Мога да ви кажа също, че той вече не се намира там, това зная със сигурност. Пътуваше като търговски пътник на една фирма от Рио де Жанейро, но аз веднага го познах. Всички тия моряци — й той сочеше коменданта — са с нас, с Революцията. Превозват конспираторите, скрити в техните кабинни. С други думи, с тях е целият народ. Не е ли истина, коменданте?

Една чиста и възмутителна провокация беше това второ блюдо: едно парче риба, плуващо в сос от домати и скариди, гарнирани с пюре от сладки картофи, където се виждаха жълти резени масло. Достатъчно беше да спре поглед на този ужас и стомахът му се преобръщаше. Комендантът, за да избегне упорития поглед и опасния въпрос на депутата, направи едно отчаяно усилие и поднесе с вилицата една хапка в огорчената си уста. Този депутат от Парайба видимо беше повърхностен човек: разправяше за революции и конспирации и лакомо гълташе парчета риба, скариди и масленото пюре. Малко пъти е падала толкова ниско човешката природа, помисли си комендантът при това противно зрелище. Като изтъкна с едно мляскане на езика си прекрасното качество на рибата, депутатът продължи настойчиво да свързва конците на предсказанията си:

— Възможно е дори и тук, в този параход, да се намират или Престес, или Сикейра. Скрит в кабината на лекаря или на машиниста, или пък в кабината на нашия храбър комендант. Защо пък да е невъзможно?

Сенаторът потрепери: въпреки неговото привидно спокойствие и неговото доверие в силата на правителството, тези слухове го

смущаваха. Впрочем не бяха ли му потвърдили в самата полиция, че преди не много време беше минал през Натал Хуарес Табора? А той не конспирираше ли с млади поручици като Хураси Магалхаенс и агитатори като Кафе Фильо? Та нали той знаеше, че те се бяха събирали съвсем наблизко до двореца? Полицията откри следите на този революционер едва когато той вече беше заминал за Парайба, където къщата на Хосе Америко де Алмейда беше известна като център на конспирация. Защо този Америко не останеше само да пише своите романи? Депутатът може би имаше право, че в парахода с възможно да се намира някои от тия фанатични смутители на обществения ред. Хвърли един недоверчив поглед на коменданта и намери странна неговата физиономия. Депутатът упорствуваше тревожно:

— През някои от близките дни на пристана в Натал спира невинно някой от тези ИТА и вместо да стоварва пътници, изхвърля из улиците група революционери. Те се отправят към двореца и започва пукотевица — бум, бум, бум... Не се мамете, всичките тези хора от крайбрежното параходство са с поручиците. Не е ли истина, коменданте?

— Аз не принадлежа към кадрите на крайбрежното параходство. Винаги съм бил на кораби за далечно плаване, докато се пенсионирах. Тук се намирам поради злополучното...

— Ах! Вярно, бях забравил! Да, вие спасихте нашето положение... Иначе трябваше да чакаме пристигането на друг капитан от Рио де Жанейро. Да, господине, много добре! Не че аз имах нещо против да прекарам някой ден в Байя. Не бързам като господин сенатора, който има нужда да стигне по-скоро в Натал. Аз имам време и ми харесва Байя. Хубава земя, само че Либералният съюз там е много слаб с Витал Соарес като кандидат за вицепрезидент... Но в замяна има едни такива привлекателни женички...

Комендантът се усмихна с усилие в знак на съгласие. Сенаторът, доволен от новата насока на разговора, отдалечаващ революционерите, които му развалиха вечерята, използва да отклони темата:

— Далечно плаване, далечни морета... Видяхте ли много страни, коменданте?

— Фактически целия свят, пътувал съм под най-различни знамена.

— Съблазнителна професия, но малко нещо монотонна, нали? Дни наред по море и особено при дългите пътувания... — философствуваше сенаторът.

— Но навярно е пипвал от време на време по някое парченце, нали, коменданте? — Депутатът изостави конспираторите за жените.

Печеното пиле беше съблазнително, Васко фактически не беше ял още нищо, освен хляб. Мъчно беше обаче да нареже пилето поради люлеенето на парахода. Да хване с ръка не беше прилично.

— На борда капитанът е като отшелник.

— Хайде, коменданте, на мене не минават тия истории...

— На пристанищата впрочем човек се измъква на сушата и...

— Из целия този свят, по който пътувахте, капитане, къде намерихте най-добрите жени, най-топлите?

Не беше време за такъв разговор, пилето заплашваше да скочи от чинията, изискваше пълно внимание и големи грижи. Васко се отказа от него.

— Мъчно е да се каже. Зависи...

— Е, добре, кой не знае, че англичанките са студени, французойките искат само пари, испанките са много горещи... Дори и аз, който още не съм излизал от Бразилия...

— Да, истина е, има разлика. По мое мнение най-горещите от всички... — той позамълча и понижи глас, сенаторът и депутатът се наведоха, за да чуят по-добре тайната... — най-добри от всички са арабките.

— Горещи? — въздъхна сенаторът.

— Цял пожар!

— Когато още бях момчурляк, имаше една туркиня с отворена къща в Кампина Гранде. Една прелест! Но вземаше много каймета и това не беше за джобовите на момчетиите, а само за богатите чифликчии — спомни си депутатът.

Салатата от плодове с нейния захаросан сироп за малко не предизвика катастрофата. Комендантът едва глътна първата и последна лъжица и беше му нужна цялата воля, за да я задържи в стомаха си. В неговите вътрешности имаше някакво объркване, нещо като нежелание да живее, някакво разочарование. За щастие любезната и хубавичка дама с кученцето не дойде в салона за хранене. Не би могъл да

разговаря с нея, не изпитваше желание за нищо и единственото, което искаше, беше да дойде по-скоро краят на вечерята.

— Почти не ядохте, коменданте — каза депутатът и унищожаваше всичко пред себе си.

— Не се чувствавам добре, имах някакво усложнение вследствие на едни зелени смокини, които ядох. Сега не искам да се насилвам.

— Помислих, представете си, че е морската. Един комендант и морска болест, какъв абсурд!

Тримата се разсмяха на това невъзможно и комично хрумване. Васко реши да не рискува с кафето. Той почака, напрягайки сили, докато свършат вечерята всички, за да стане и с това да даде знак, че вечерята е приключила. Депутатът се опита да го задържи при дюнетката:

— Ако откриете, коменданте, някой от тия революционери, скрит във вашата каюта? Какво ще сторите? Ще го предадете ли на полицията или ще запазите тайната?

Какво би сторил? Знаеше той как да постъпи при такъв случай. Не се месеше в политика от края на управлението на Хосе Марселино и след убийството на дон Карлос I, цар на Португалия и Алгарвес. Не искаше да знае за революционери и революции, нито за разни Уашингтон, Хулио Престес или Жетулио и нищо не може да му попречи сега да се прибере бързо в своята кабина. Нито дори усмихнатото създание с кученцето, ако се появеше отнякъде. Искаше да остане сам, легнал, с глава, положена на една възглавница.

— Извинете, докторе, но трябва да заема моя пост на командния мостик. Трябва да видя как върви пътуването.

— Впрочем отивайте и после се върнете, за да си поговорим. Ще бъда в читалнята.

Васко забърза нагоре по стълбата и дъждът яростно шибаше кувертата, запазена за офицерите. Някакъв човек пресече пътя му към кабината.

— Добър вечер, коменданте.

Беше бордовият лекар, който пушеше една байянска пура.

— Ще отидете на мостика да смукнете от лулата си? Не предпочитате ли една пура?

Той извади от джоба на куртката си една черна и силно миришеща пура.

— Много благодаря, но пуша само с лула...

— Господинът е роден в самия Байя?...

— Да...

— И не обича пури? Това е едно престъпление... — разсмя се лекарят.

— Въпрос на навик. Извинете ме ще отида да почина малко.

— Още толкова рано?

— Имах един уморителен ден...

— Тогава лека нощ!

Вятърът натика дълбоко в носа му миризливия пушек на пурата и една по-силна вълна разклати парахода. Васко избърза към каютата си. За щастие лекарят слизаше по стълбата. Защото не му остана време да стигне до жадуваната врата. Наведе се до самата вътрешна стена и от устата му започна да излиза на струи честта и животът му, изпитваше усещането, че е настъпил последният му час, чувствуваше се мръсен, унижен, сведен до състоянието на някакъв парцал. Огледа се със страх — нямаше никой наоколо. Придвижи се към кабината си, заключи се отвътре и се тръшна на кушетката, без сили да се разсъблече.

ЗА ИТА, ПЛАВАЩА ПРИ СЛЪНЦЕ, ГЛАВА ПОЧТИ ФОЛКЛОРНА, КОЯТО ТРЯБВА ДА СЕ ЧЕТЕ С МУЗИКАЛЕН АКОМПАНИМЕНТ НА „КАЧИХ СЕ НА ЕДИН ИТА НА СЕВЕР“ ОТ ДОРИВАЛ КАЙМИ

Съмна се с едно толкова блестящо и топло слънце като на Втори юли, с чисто небе, а морето като някакъв блестящ стоманен чаршаф, прерязван от гордия ИТА с вирната носова част. Когато комендантът излезе от банята и намери сутрешното кафе сервирано в кабината му, а бордовият прислужник да му се усмихва много угоднически, той наново беше с вдигната грива и поемаше дълбоко морския въздух, като във времената на неговите кръстосвания из морските пътища към Азия и Австралия. Облече бялата униформа, тананикайки си мелодията на онази песен на танцърката Зорайя, в която се говореше за море и моряци.

Из салоните, заслоните и коридорите беше се пръснала характерната за онези крайбрежни параходи публика, която в продължение на толкова много години се качваше и слизаше по бразилския бряг от Порто Алегре до Белем де Пара. Годиците, когато аеропланите още не кръстосваха из небето, съкращавайки разстоянията, намалявайки времето и отнемайки на пътуването всяка поезия и всяко очарование. Когато времето беше по-бавно и по-малко прахосвано, по-малко похабявано в безполезния стремеж да се стигне колкото е възможно по-рано, с жажда да се живее толкова бързо, че животът се превръщаше в някаква жалка авантюра, без цвят и без вкус, в надбягване, блъсканица и умора.

Имаше три вида параходи ИТА — големи, средни и малки, с известна разлика в комфорта и бързината, но и едните, и другите бяха еднакво весели, чисти и приятни, а пътуванията с тях — цяло удоволствие: там се създаваха връзки, приятелства, започваха влюбвания и ставаха годежи и нямаше по-хубав меден месец за младоженците — на борда всичките дни бяха празници.

Големите ИТА спираха само на пристанищата на важните градове и тръгвайки от Рио де Жанейро на север, спираха на

пристанищата Байя, Ресифе, Натан, Форталеза и Белем. Средните включваха в своето разписание Витория, Масейо и Сан Луис. Малките ИТА удължаваха пътуването, спирайки също в Илеус, Акараху, Набелело, Парайба, стоварвайки и приемайки пътници. Параходът, предаден под командването на капитана далечно плаване Васко Москосо де Арагаум, беше един от най-големите.

В този параход се движеха, неспокойни и весели, обичайните за ИТА пътници: политици, посещаващи своите изборни райони или завръщащи се от някое бързо пътуване до Рио де Жанейро. През тази година на кампания за президентските избори политическите дейци непрекъснато пътуваха насам-натам, изпълнени с надежди и амбиции. Търговци и индустриалци, които се завръщаха със семействата си от разходка до столицата на републиката — екскурзия за удоволствие и за сделки. Девойки и госпожи на връщане, след като са прекарвали някое време при роднини в Рио де Жанейро или Сан Паулу. Студенти на групи, връщащи се от класическото пътуване на юг по средата на годината за държавни изпити, спомнящи си сред висок кикот подробности от гуляите, от кабаретата, от разходките, от жените и понякога от видените пейзажи. Оздравяващи от тежки операции или болести, отишли в столицата да търсят болнични условия, несъществуващи в техните щати, и знанията и грижите на лекари с национална слава и високи цени. Стари моми с надежда за някакъв годеник, изникнал от вълните; кюрета в отпуска; монаси, определени да проповядват в тропическия лес; столични литератори, насочили се към пазара на Севера със сонети и сказки в куфарите; преместени чиновници от Бразилска банка, любопитни да научат нещо за градовете, където отиваха да служат. Професионални играчи на покер, които при всяко пътуване се местеха от параход на параход, от един ИТА на някой АРА, от един АРА на някой Лойд Бразилейро, за да измъкнат парите на чифликчиите, производители на какао и памук, на скотовъдци и собственици на захарни фабрики, завръщащи се от първото и незабравимо посещение на Паум де Асукар, на Корковадо, на Кобакабана и Ботафого, на Асирио — кабарето в подземията на Общинския театър, на Манге. Търговски пътници на големите фирми с техните репертоари от анекдоти. И вдъхновяващото присъствие на проститутките, обикновено настанени във втора класа, чиито погледи

също са обърнати към чифликчиите и търговците, появяващи се призори от дюнетките и кувертите на първа класа.

Параходът беше един от тези ИТА, от които слязоха от Север и от Североизток политиците и управниците, поетите и белетристите, неустрашимите и бедни „дебели глави“, с открити гърди и несломима издръжливост на суровостта на живота, хора, направени от жизненост, от въображение, от силна воля, надарени със способност да импровизират и сила да творят, родени в неплодните земи, опустошавани от сушата, или край бреговете на гигантските пълноводни реки, хората от Парана и Байя, от Пернамбуко и Сеара, от Алагоас и Сержипе, от Рио Гранде до Норте. Онези, които превърнаха в популярна песен стиховете на поета и певец на прелестите на Байя и на всички ИТА:

*Взех един ИТА на север,
да отида в Рио така.
Сбогом, татко, моя майко,
сбогом Белем де Пара.*

Тези, които сега се завръщаха, под командата и грижите на Васко, бяха същите, отпътували преди много години, в друг някой, който и да е ИТА, търсещи на юг богатство, успех, власт или само възможност да припечелят, за да живеят.

Между тях се движеше в своята безупречна бяла униформа комендантът Васко Москосо де Арагаум. Преди това той беше на командния мостик, където първият пилот го осведоми, че всичко е в ред, без новини, че пътуването протича нормално, че ще стигнат в Ресифе на следната сутрин и че ще потеглят, ако той е съгласен, в 17 часа.

— Аз вече казах, че не желая да правя никакви изменения, нито да се бъркам да давам заповеди там, където всичко се намира в добри ръце. Ще направя една обиколка натам...

— Много добре, коменданте. Вашето присъствие ще зарадва пасажерите, те обожават да разговарят с вас, да ви задават въпроси относно пътуванията ви.

Той любезно раздаваше „добър ден“ и усмивки. Помилва по главата едно дете, което тичаше по палубата. Запали си лулата: ако морето се запази все така, това пътуване ще бъде наградата на неговия живот. Неколцина почиваха в разтегателни столове. Младежи и девойки, сред шумно оживление, играеха на пинг-понг и палубен голф.

В салона за почивка започнаха да се организират маси за покер. Комендантът обходи с поглед столовете и видя само един познат — сенатора. Отправи се към неговата маса.

— Ах! Добър ден, коменданте! Как върви пътуването? Знае ли се часът на пристигане в Ресифе?

— Ще осъмнем на пристанището, ако е рекъл господ. И ще потеглим в 5 часа следобед.

— Достатъчно време, за да обядвам с губернатора и да обсъдя с него някои политически проблеми. Той много ме слуша, всъщност всички губернатори от Североизток се вслушват в моето мнение и ми искат съвети. То е, защото знаят колко ме уважава доктор Уашингтон.

— За мене е чест, че ви имам на борда, господин сенаторе — комендантът седна на празния стол до парламентариста. — Чест и удоволствие.

— Благодаря... В Ресифе ще остане Отон.

— Кой?

— Депутатът, който седеше от лявата ви страна. Талантлив момък, но крайно безразсъден. Да се забърка той в тоя налудничав Либерален съюз! Представете си той и други някои увличат Парайба към тая лудост, един малък щат, който за всичко зависи от президентията на Републиката. И понеже знае, че изборите са загубени, той започва да измисля преврати и революции.

— Признавам, че бях малко изплашен снощи от това хрумване за конспиратори на борда...

— Един младеж с бъдеще, което той проваля. Също пие много и не пропуска нито една фуста. Още от рано сутринта е в движение с артистките...

— Какви артистки?

— Качиха се в Рио де Жанейро. Една посредствена трупа, която отива да дава представления в Ресифе. Един малък ансамбъл от четири жени и четирима мъже. Жените не бяха снощи в салона за хранене, затова вие не сте, ги забелязали — и посочи с движение на устата. —

Ето ги и тях с Отон. Това ли е начин на поведение на едни федерален депутат?... Да се разпуска с жени от театъра... и то пред всички.

Комендантът погледна натам: три млади жени, две от тях бяха облечени в тесни панталони, една почти скандална дързост за времето си, а третата — в една лека и почти прозрачна рокля. И трите се смееха, заобиколили депутата.

— А четвъртата?

— Тя е една стара жена, играе роли на слугиня... Трябва да е някъде натам да плете... Цял ден прекарва с иглите в ръцете.

Отон ги беше видял. Депутатът ги посочи с ръка и започна да се приближава, придружен от артистките.

— Елате да се запознаете с нашия нов капитан.

Сенаторът поздравя с ръка, без да стане от стола. Не обичаше да бъде видян на публично място във весели разговори с хора от театъра. Васко стана и се поклони леко при ръкуване с момичетата.

— Какво удоволствие, капитане!... — усмихна се мургавата с едри гърди, стояща до Отон.

— Кажете ми едно нещо, господин капитане: това животинче ще се люлее ли още като снощи? Никога не съм се чувствувала толкова зле през целия си живот. Това е първото ми пътуване по море — каза едно слабо, русо с големи очи момиче.

— Гарантирам ви прекрасно време до края на пътуването. Поръчах за госпожицата едно море от рози. — Комендантът не беше ходил без полза на баловете в двореца и в пансиона „Монте Карло“, не бе кръстосвал напразно моретата и командувал големи пътнички параходи, превозвайки пътници от Неапол и Генуа до Ориента. Научил се беше той как да се отнася с хубавите и любезни жени.

— Комендантът е много симпатичен... — каза третата с къдрави коси и ямички на бузите.

— Отон... доктор Отон ни каза, че вие сте пропътували света... Че дори и ордени сте спечелили, истина ли е?

— Да, пътувал съм достатъчно. В продължение на четиридесет години.

— Били ли сте в Холандия? — любопитствува тази с ямичките на бузите, на име Рехина.

— Да, госпожице...

— А познавахте ли там една фамилия Ван Фриес. Живеят... чакайте, ще си спомня... Да, в Сасвангент, едно такова име...

— Ван Фриес? Така не мога да си спомня... Познавах преди всичко собственици на кораби и хора на морето. Да не би те случайно да са били свързани с морския живот?...

— Мисля, че не... Тхеун ми каза, че отглеждали лалета...

— А кой беше този Тхеун, отглеждач на лалета?... — полюбопитствува депутатът, чиято ръка почиваше фамилиарно върху рамото на мургавата.

— Това беше едно нейно увлечение... — обясни слабата.

Гърдестата и мургава отпрати един премалял поглед към Отон:

— Човек се увлече и после само страда...

Сенаторът стана. Палубата започваше да се изпълва и той не искаше да бъде видян, че участва в такъв неудобен разговор.

Регина се изповяда:

— Това беше най-хубавият мъж, който съм виждала през моя живот. Той ме шашна... Имаше нещо от господин капитана, само че беше по-висок.

— Видяхте ли, коменданте? — разсмя се депутатът. — Вече правите едно завоевание...

— ... и по-млад, разбира се...

— Какво може да очаква един стар човек на моята възраст?

— Ах, оставете това, капитане, не исках да ви обидя. Вие съвсем не сте стар. Дори сте доста здравеняк и хубавец.

— Комендантът още е мъж, за който една жена може да поеме по лошия път в живота... — пошегува се слабата, чиито очи изпратиха сенатора, докато той изчезна в салона за отдих.

— Не ви ли казах, коменданте? Вие разкъсвате сърцата. — Отоновата ръка се спускаше по закръгления задник на мургавата. Тя хвана ръката му, отхвърли я и се огледа наоколо.

Момичетата се смееха, радостни от слънчевата утрин и спокойното море.

— Кога ще е премиерата в Ресифе? — полюбопитствува Васко.

— Утре вечер, в театъра Санта Исабел.

— Жалко, че аз няма да мога да видя представлението. Ще отида на връщане, ако параходът пренощува... Искам да ви аплодирам...

Джафкането на едно куче прекъсна фразата му. Погледна и видя хубавичката госпожа: облечена в рокля, деколтирана на рамената и къса до колената, вързала с кърпа косите си, тя гальовно гълчеше кученцето си.

— Тая се облича, като че ли е на петнайсет години — каза мургавата.

— Не се разделя от кученцето. Никога не бях виждала толкова обич, та дори да й беше дете...

— То е повече от дете... — каза депутатът.

— Какво е тогава? — любопитствува оная с ямичките на бузите.

— Ще ви го кажа на ухото...

— На моето... — намеси се мургавата.

Отон пошепна нещо с устни, залепени на ухото на мургавата, и тя скандализирана закри с ръка усмивката си.

— Какъв ужас, какъв невъзможен човек!...

— Какво ти каза той? Разказвай...

Васко поздрави с глава дамата с кученцето, жертва на разговора между артистките и депутатата. Тя отговори с усмивка, но след това, съгледала групата край коменданта, с рязко движение обърна гръб. Васко се разтревожи — искаше му се да отиде да й помогне да нагласи разтегателния стол. Но слабата го запита:

— Господинът също ли мисли така?

— Какво, госпожице?

— Това, което казва доктор Отон...

— Не зная какво е... Моля да ми разрешите...

Той избърза, приближи се до дамата и взе стола, който тя не успяваше да монтира, защото под едната ръка носеше кученцето.

— Позволете ми, уважаема госпожо...

Тя поблагодари:

— Защо си правите труд? Много благодаря.

— Беше цяло удоволствие, повярвайте ми. Но седнете, моля ви.

Тя седна и сложи кученцето в полата си, а то ръмжеше и показваше зъбите си на коменданта. Васко се облегна на парапета срещу нея.

— Мирно, Жасмин, уважавай коменданта...

— Той не ме харесва...

— Такъв е с всички първоначално. Ревнува ме. После свиква.

И с ироничен и малко сърдит глас тя каза:

— Вашите приятелки чувствуват отсъствието ви, коменданте.

Вижте как поглеждат и говорят по наш адрес.

Комендантът погледна по посока на артистките и депутатата — те се смееха и слабата му намигна.

— Не са мои приятелки — току-що им бях представен.

— Казват, че били артистки. От трета категория сигурно. Повече приличат на леки жени, още от Рио де Жанейро е тоя скандал — всички мъже се въртят около тях. Тоя така наречен доктор Отон оттогава не се отделя от тях нито за минутка. Изглежда като че за него не съществува никой друг на борда.

— Не е възможно, вие наистина преувеличавате. С вас, госпожо, на борда, как може някой да погледне друга жена?

— Коменданте, за бога...! Вие съвсем ме обърквате.

— Вие също ли оставате в Ресифе?

— Отивам до Белем. Там живея... — и въздъхна.

Комендантът вече беше прегледал ръцете ѝ — не носеше венчален пръстен.

— Отидохте да се разходите до Рио...?

— Да прекарам известно време в дома на моята сестра. Нейният мъж е инженер в Министерството на транспорта.

— И не искахте ли да останете да живеете там?

— Не можех, къщата е много пълна — имат пет деца. Живея с брат ми в Белем. Той също е женен, но има само две деца...

— А вие, госпожо?

— Аз? — тя обърна лицето си и погледът ѝ се зарея към хоризонта. — Аз не исках да се омъжа...

Настъпи кратко мълчание: Васко имаше чувството, че е бил недискретен, невъзпитан, а тя стана замислена и меланхолична.

— А господинът? — запита накрая тя. — Вашето семейство в Байя ли живее?

— Нямам семейство.

— Вдовец?

— Не, ерген. Нямах време да се оженя при тоя морски живот, винаги на някой кораб.

— Никога ли не сте помисляли да се ожените? Съвсем никога?

Комендантът взе в ръка лулата си, неговият поглед също се зарея из безкрайното небе:

— Нямах време...

— Само за това? И нищо друго? — и дамата отрони нова въздишка така, сякаш за да поясни, че тя е имала друга, по-сериозна и тъжна причина.

Въздъхна също и комендантът:

— Защо да си спомняме?

— Също и господинът? — и тя отново въздъхна. — Този свят е тъжен.

— Тъжен за този, който е сам — каза той.

Групата около артистките се увеличаваше сред кикот и шеги. Палубата се изпълваше, сега всички столове бяха заети. Една двойка младоженци премина с хванати ръце. Кученцето излая по тях. Дамата подчерта:

— Не вярвам на мъжете. Всички са лицемерни.

Тя беше учителка по пиано и се казваше Клотилде.

ЗА КОМЕНДАНТА ДА КОМАНДУВА, ЗА ДАМАТА ДА ВЪЗДИША, ЗА ТАНЦЬОРКАТА ДА ТАНЦУВА В ПАРАХОДА, КОЙТО ПЛАВА СРЕД МОРЕ ОТ РОЗИ И ДЕВОЙКИ

Проститутките се изтягаха на кувертата, проснали се като гущери, да си правят ноктите или да четат „Сена муда“ и „Синеарте“ или да си вчесват косите. От първа класа слязоха студенти, наобиколиха жените, накрая поведоха разговор и се сближиха. Един от тях засвири на китара и акомпанира на една проститутка, запяла популярната за епохата песенчица, отнасяща се до изборите:

*Ох, господин Тонико,
с големия млечен сладкиш,
сложи ограда на пътя,
че оня от Сан Паулу е великан,
грабни пушкалото
и стъпи твърдо на пътя,
че с това насам-натам
млякото ще се подкваси.*

Комендантът разходи поглед от височината на командния мостик върху втора класа: би трябвало да слезе там, да се поразговори с тия хора — също и те бяха негови пътници. Той не искаше да признае сам пред себе си интимното му желание да спохожда приятната компания на тия леки жени. От неговите младежки години беше запазил от публичните домове и пансионите в Байя, от авантюрите си из мрачните, загубени из Тихия океан пристанища, приятни и мили спомени за леките жени. С тях той умееше да разговаря, това не му струваше усилия, не се нуждаеше да мери думите си, както беше принуден да прави това с пътничките от първа класа, изискани девойки и госпожи, някои с крив нос. Стигна до заключението, че параходът е

един миниатюрен свят, където имаше от всичко: от богати и всесилни хора — политическите дейци и bankerите, до бедните жени, чиито сделки са тяхната грация и чиито работни инструменти са тяхната съблазнителност и тяхното тяло. И той беше безспорният цар на този свят, той, капитанът, най-голямата власт на борда, без задръжки и без ограничения на тая власт.

Същата тази сутрин, като се изкачи на капитанския мостик преди обед, той се реши на един критичен коментар във връзка с вечерята предната вечер при разговор с корабния комисар. Онази супа, онази риба — нека комисарят има търпение — не бяха ястия за сервиране при бурно море. В големите чуждестранни параходи се обръща много голямо внимание на тези подробности. Първият помощник-капитан, който присъствуваше на разговора, го подкрепи напълно, с настойчивост и пламенност дори прекалени за една такава второстепенна работа:

— Но вие, господин капитан, имате пълно право. Това е една грешка, за която трябва да се съжалева и не трябва да бъде повторена. Това е, което аз винаги казвам: нищо по-важно в един параход от един способен капитан.

— Не че аз искам да се меся... но, сенаторът, например, той бедният почти не опита храната.

Комисарят слушаше навъсен, но вследствие на решителната позиция на първия помощник той промени държането си, стана смирен и се извини:

— Действително, коменданте, забравих да консултирам метеорологическата служба, преди да изготвя менюто. Това няма да се повтори. Всъщност по-добре ще е отсега занапред да ви поднасят за одобрение дневното меню.

— Да, това е най-добре... — подкрепи го помощникът.

— Не, господа, не е нужно. По никакъв начин. Аз повтарям — не искам да се меся в нищо, аз съм тук само...

— Вие сте комендантът.

Това му хареса и най-вече безупречното поведение на първия помощник-капитан. Симпатичен момък беше тоя Гейр Матос и той ще го препоръча на компанията, когато изготви информация за пътуването.

Изминаха толкова малко часове на пътуване и съжителство и неговата популярност сред пътниците вече се затвърдяваше. Той разговаряше с един и с други, информираше върху скоростта на парахода — тринайсет мили в час, морски мили, разбира се — съобщаваше часа на пристигане в Ресифе и на тръгването оттам, ставаше смирен, когато му напомняха неговата морска дейност и го питаха за причината за удостояването му с ордена, той проявяваше скромност, но не поради това трябваше да го молят.

Така следобед той се видя обграден от многобройна група в салона за отдих и хората просто поглъщаха увлекателния разказ за неговите авантюри. Първо разказа за една буря в Бенгалско море, в товарен параход под английско знаме и с екипажа почти само от индуси. Пътували от Калкута за Акиаб край бреговете на Бирма. Това е един винаги опасен път, шибан от мусоните и разбъркван от морските течения. Въпреки това през безбройните му пътувания, кръстосвайки из това коварно море, никога не беше виждал такава фурия на природните елементи. Възрастни госпожи изоставяха плетивата си, развълнувани от разказа. Как да се отдели внимание на иглите, когато комендантът се влачи пълзешком по палубата, рискувайки живота си, застрашен да бъде отнесен от чудовищни вълни, за да измъкне изпод дърветата на мачтата, разчупена на трески от един гръм, един моряк индус със счупени крака и ребра.

Спря се да го слуша, мълчаливо и с уважение и първият пилот. Облегна се на вратата, запали една цигара, но комендантът не успя да го види, увлечен в разказа си... От външната страна минаваше шефът на машинното отделение, първият пилот го повика и двамата останаха да слушат.

Когато привечер той отиде на командния мостик, изненада първия пилот, като коментираше с помощник-капитана, с другите пилоти и с лекаря неговите авантюри. Той дочу само част от изречението:

— ... влачел се по дюнетката като някаква змия...

Като го съгледа, момъкът замълча и помощник-капитанът каза:

— Много добре, коменданте — и ние сме готови да слушаме вашите подвизи. Някоя вечер ще отпусим една бутилка и господин капитанът ще ни разказва тези славни истории. Ние си прекарваме живота нагоре и надолу край тия брегове, където нищо не се случва —

и като го посочи с пръст, добави: — Но господин капитанът ще трябва да ни разкаже за своите пътувания с всичките им подробности...

— Дребна работа, не си струва трудът. Бива ги за развлечение на пътниците. Но за господата, хора на морето...

— Не сме съгласни, коменданте. Настояваме за това.

Той се загледа към проститутките на долната палуба. До мостика достигаше приятният глас на мулатката, която пееше политическа песничка:

*Господни Хулиньо вижда,
господни Хулиньо вижда,
ако ония от Минас Жерайс,
там на върха се отпуснат,
господни Хулиньо вижда,
господин Хулиньо вижда,
вижда, но това коства
на много хора плачът.*

Направи една обиколка из втора класа и слезе в трета. Там пътуваха на връщане към северозапад сред същата драматична бедност селяни, избягали през годините на суша към прехвалените южни земи, където имало работа и пари. Един ден надеждата да променят съдбата си накарала тези мъже и жени да изходят пешком пътищата на катингата^[1], да прекосят сертаум^[2], да преминат пълноводни реки и плодородни полета по посока на Сан Паулу. Сега само им е останало желанието да се завърнат в родната земя, неплодна и бедна, но тяхна земя, там те се бяха родили и там искаха да умрат. Това беше едно потискащо зрелище и комендантът се върна към песничките и самбите във втора класа.

Леките жени, като го видяха да се приближава, се посмутиха, седнаха по-прилично, придръпваха роклите си над коленете и се отстраниха от студентите, насядали по въжетата. Мулатката спря да пее и само китарата продължи своите жалби. Певицата имаше хубавичък глас и комендантът не желаше никому да отнема радостта.

— Бъдете спокойни... А защо оная там спря да пее? Продължете, моля, че мен ми харесва.

— Капитанът е добър човек — усмихна се една състарена жена.

— Един приятел — реши един студент. — В навечерието на пристигането ни във Форталеза ще ви направим една серенада.

Но проститутките не се отпускаха, не изменяха напрегнатите пози и мулатката не започна наново да пее. Жалко, помисли си Васко и се оттегли.

В първа класа пътниците започнаха да идват след следобедната баня, заменили ризите с къси ръкави и ленени панталони и леките рокли с кашмирени костюми и тоалети за вечеря. Също и той трябваше да смени униформата си, да облече синята с ордена.

Все пак се позабави още някоя минута. Защото напарфюмирана, с коси накъдрени на гроздове, чието съвършенство навярно ѝ беше струвало голяма част от следобеда, царствена рокля, с копринено ветрило в ръка, с ония очи, които сякаш криеха някакво тайно огорчение и без кученцето (насърчителна подробност), идваше по палубата Клотилде. Тя вече го беше видяла и му махна с ръка, движение, което същевременно беше и покана. Той се приближи:

— Вие сте една богиня на морето...

— Коменданте... — тя закри очите си с ветрилото, след малко го свали и запита с прималял глас:

— Не искате ли да направим някоя обиколка, за да си отворим апетит?

— Не бих желал нищо друго повече от това. Трябва обаче да сменя дрехите си, за да бъда достоен за вашата елегантност на вечерята... Но, ако ме почакате, след малко ще дойда да ви намеря в салона.

— Ще чакам, но не се бавете, господин ласкателю.

Когато се върна, разстроеното пиано в салона даваше всичко, което можеше от партитурата на „Бохеми“. Васко се възхищаваше от класическата музика с уважение, но не я чувствуваше и не я ценеше истински.

Веднъж, повлечен от полковник Педро де Аленкар, присъствува на една опера в театъра Сан Жоаум, изнесена от една западна италианска компания, загубила се в Байя след мъчителна обиколка по сцените на Латинска Америка. Полковникът обожаваше оперите и имаше грамофон с плочи с ариите на Карузо. Убеди Васко, че това е единственият случай, когато съдбата им предлагаше да чуят баритони

и тенори, един именит бас, сладко сопрано и не по-малко сладък контраалт в представянето на „Бохеми“ с декори и всичко останало. Той се реши, въпреки настойчивите съвети на Херонимо и на Жоржес, защото беше един рядък случай и най-вече, за да се покаже с парадната си униформа и Ордена на Христос, и отиде с полковника. Спектакълът се оказа дори дразнещ, едно ужасно потилите. Сопраното навярно тежеше хубавички сто и двацет кила, за сметка на тенора, който беше крайно слаб, като клечка мъж. Васко изпита желание да се изсмее, когато обемистата куткудячка запитваше:

*Наричаха ме Мими,
но защо?
Не зная.
Моето име е Лусия.*

Полковник Педро де Аленкар се наслаждаваше, той знаеше на памет част от операта. Сърдит от топлината, Васко се гневеше на суетността си, която го накара да приеме поканата само за да покаже униформата си и ордена. Когато сопраното, пращяща от здраве и мазнини, се отпусна във видимо неспособните да я задържат обятия на рахитичния тенор, Васко не можа да задържи смеха си за голямо възмущение на полковника, който го нарече прост и магаре. Оттогава той спазва прилично разстояние до музиката, наречена културна, действително достойна за най-голямо възхищение, но много издигната за него, стояща над неговите възможности. Сега пианото му припомни една от онези арии, оставили му такъв печален спомен. Не се върна обратно само защото Клотилде го очакваше за една обиколка по палубата преди вечеря, с нейната рокля от тафта, къдравите гроздове на косата и многото надежда в примирацията ѝ глас. Опита се да избегне влизането в салона: в качеството му на капитан, възможно е протоколът да го заставя да се забави малко, за да се възхищава на пианистката. Погледна през прозореца, като стоеше с гръб към ъгъла, където се намираше пианото, за да избегне една задължаваща размяна на погледи с изпълнителя. Клотилде не се намираше в салона, не я виждаше. Накъде ли беше отишла? Пианистът изглежда беше обзет от нов порив, защото музиката се засили. Къде ли се беше завряла тази

главозамайваща дама? Реши се да хвърли един поглед към пианото и тя му се усмихна, без да вдигне ръце от клавишите, с наведена глава, поглед, изпаднал в екстаз и подскачащи, в зависимост от нотите, къдриви гроздове. Тя е учителка по пиано, това му каза при сутрешния разговор, но скромността, майка на всички добродетели, както се знае, я накара да премълчи за нейните способности, нейните артистични дарования, нейното високо положение на пианистка, способна да изпълнява класическа музика. Той си я беше представил като обикновена учителка с някакво нечисто пиано, обучаваща в елементарния курс девойки за женитба, за да се научат да свирят маршове, самби, някой фокс и максимум един валс. Не била тя също някаква симпатична изпълнителка на танцова музика на празненствата без оркестър при познатите семейства. И ето сега, с наклонена на една страна глава, разваляйки грижливо изработените гроздове, като превръщаше очи, тя изпълняваше опери — беше една артистка. Почувствува се горд, влезе в салона тъкмо навреме, за да се присъедини към другите слушатели в избухналите аплодисменти, с които приветствуваха дарбата на артистката, или може би фактът, че е спуснала капака на пианото, защото е приключило изпълнението.

Комендантът се отпави към аплодираната и скромна изпълнителка, закрила лицето си с ветрилото, и протегна ръцете си:

— Повече от хубаво! Каква звучност, какво съвършено изпълнение! Какви божествени моменти!

— Обичате ли класическата музика?

— Дали обичам... Имам една колекция плочи, без да се хваля, една от най-големите в Байя, а може би и в Бразилия.

— А оперната?

— Обожавам я. Преди да се пенсионирам, когато пристигнех на някое пристанище, моята първа грижа беше да науча дали има там оперен театър...

През цялото време на този разговор той и държеше ръцете. Тя си даде сметка внезапно и ги дръпна с леко нервно потреперване и тих смях. Той остана малко смутен, без да знае къде да сложи ръцете си. Тя първа поде прекъснатия разговор.

— Никога не съм виждала толкова разстроено пиано като това във вашия параход.

— Толкова ли е разнебитено?

— Ужасно, дори човек няма охота да свири.

— Ще взема мерки и ще пратя да повикат един акордьор в Ресифе. Сега нека направим нашата разходка.

Но не остана време, звънеште камбаната за вечеря. Отправиха се към салона, разговаряйки върху „Бохеми“. Тя била луда за Пучини. Той я увери, че не са по-малки неговата адмирация и възхищение.

Разходката по палубата направиха след вечеря и преди томболата в салона. Движеха се с отмерени крачки, тя си играеше с ветрилото, той подръпваше от лулата и разговаряха за Рио де Жанейро, който град тя обожаваше, за Байя, който според него бил добър за живеене град, за Белем, където валеше всеки ден в същите часове. От време на време някой пътник ги прекъсваше, за да поздрави коменданта, да му поиска някое сведение. Говореха и за Ресифе, чиято водна география я беше очаровала при пътуването на отиване. За нещастие малко нещо могла да види от столицата на щата Пернамбуко — валяло поройно, а също и нямало кой да я разведе из местата, заслужаващи да бъдат посетени. Утре ще бъде различно, каза тя и се усмихна, ще има коменданта под нейните заповеди, за да я води по мостове и плажове, из булеварди и паркове.

— Само че и аз също не познавам Ресифе.

— Как не го познавате? Капитан на параход и навярно сте минавали оттук десетки пъти.

— Точно така. Минавал съм оттука... Без да се задържам никога през времето, необходимо за едно задълбочено проучване, както бих желал, за да мога да ви служа за чичероне. Като казвам, че не познавам, искам да кажа, че познавам повърхностно града. И вече има няколко години, откакто минах оттам последния път. После е имало големи промени.

— Всъщност вие не искате да ме придружите. Може би имате някоя любов в Ресифе и не искате да бъдете видян в моя компания — и тя отново се разсмя със своя възбуден и къс смях.

Комендантът се спря и я хвана за ръката:

— Не казвайте това, моля ви. Това време мина, откакто се пенсионирах. Стигнах дотам да мисля, че никога вече няма да погледна някоя жена, но сега...

— Какво?

Един пътник спря при тях и съобщи:

— Томболата ще започне. Само чакаме господин коменданта.

Дамата въздъхна, Васковите пръсти леко стиснаха нейната ръка и се отправиха към салона. Тя вървеше, загледана в звездната нощ и зелената водна шир, като неравномерно развяваше ветрилото; той чуваше думите на недискретния пътник, но без да разбира смисъла им, завладян от отделящия се от нея парфюм, още усещащ на върха на пръстите си потреперването на нейното тяло. Малко преди да влязат в салона, той я има в своите обятия. Клотилде, унесена в мечтите си, не си даде сметка за тръбата, пресичаща заслона, и сблъскването я отхвърли върху коменданта, той я задържа и в продължение на част от минутата — цяла вечност от вълнение — нейните гърди се притиснаха на гърдите на Васко, косите ѝ на гроздове опираха на лицето му и дори почувствува топлината на нейния корем.

Седнаха заедно на масата, където сенаторът с два картона за томбола пред него поглеждаше неодобрително виковете на съседната маса, около която депутатът Отон и артистките настояваха с виковете да започне играта. Намръщени госпожи, в знак на недоволство, даваха гръб на шумната театрална група. Деца искаха високо карамели и бонбони. Всички пътници бяха се събрали в салона. Дойде един камериер и продаде два картона на коменданта — един за него и другия за Клотилде:

— Вие, капитане, ще ми помогнете да намирам номерата нали?

Комисарят, застанал до пианото, с торбичката с номерата до него, оповести премиите, общо пет на брой. Първата премия, която ще бъде дадена за хоризонтална томбола, беше едно стъкло одеколон. По сигнал на комисаря камериерът показа парфюма. Следващата ще бъде вертикална томбола и победителят ще спечели сребърна верижка за ключове, която беше изящна. Комисарят правеше хумористични бележки върху премиите, с което предизвикваше смях и прекъсвания от страна на присъстващите, докато камериерът държеше вдигната верижка, за да я видят всички. Следваше я един пепелник с герба на тази параходна компания и на дъното гравирани снимката на същия кораб ИТА. Това беше третата премия. Четвъртата, върху чиито превъзходни качества обърна внимание комисарят, ще бъде дадена на една светкавична томбола, като трябва да се попълни целият картон. Отнасяше се до статуя в миниатюрни размери — на едно канапе Людвиг XV седяха двама влюбени, хванали се за ръце, и се гледаха.

Този върховен израз на дребнобуржоазния вкус изтръгна възклицания на възхищение от страна на госпожи и господа, на момичета и момчета, на сенатора и Клотилде. Всички я пожелаха и камериерът, при такъв ентузиазъм, разнесе статуйката почти от маса на маса, тъй като всички искаха да я видят, като се започне от артистките. Клотилде въздъхна:

— Ах, защо не мога да я спечеля...

Последната премия, за една томбола на кръст, беше изненада, нещо по-ценно и красиво дори от вълшебната вещ, показана преди малко. Там беше тя, сложена върху пианото, завита в копринена хартия. Това беше голям квадратен пакет, навярно някаква кутия, която предизвиква любопитство и коментари. Комисарят помоли за внимание — щеше да започне томболата за първата премия. Отправи призив и към децата, „тези ангелчета“, като ги помоли за малко тишина. Започна „да пее“ номерата. Одеколонът беше спечелен от един чифликчия с козя брадичка, който заяви сред ръкоплясканията:

— Ще го отнеса на стопанката ми там, в Крато...

Сребърната верижка за ключове попадна в едно около тринайсетгодишно девойче, след допълнително теглене на базата на най-високия номер, между нея и още двама играчи, които бяха попълнили едновременно картоните си. Пепелникът попадна на мургавата артистка, която го подари на депутатата, пред строгите и с упрек погледи на някои семейства и на сенатора. И дойде вълнуващият момент на „светкавичната томбола“. Първият, който попълни картоната си, ще вземе канапетото с влюбените, „това съвършенство, това изящество, това произведение на изкуството“ — както казваше комисарят. Настъпи мълчание, когато започна извикването на номерата.

Клотилде, чиито въздишки при всяка загубена премия вълнуваха коменданта, достигна връхната точка на нервно напрежение, объркваше номерата и позволяваше на Васко да докосва всеки момент ръката ѝ, за да ѝ обърне внимание за някой „изпят“ номер, който тя е пропуснала да отбележи. Изведнъж тя каза:

— Липсва ми само един номер...

Но след това някакъв субект, седнал близо до пианото, заяви:

— Попълнено!

Това беше един тип, смятащ се за елегантен, много приказлив, представящ се за капиталист по панаирите, предприел това пътуване, за да опознае столиците и пейзажа на Севера, една стара мечта, която сега осъществява. Въпреки това морският пейзаж изглежда ни най-малко не го интересуваше, тъй като дните и нощите прекарваше около масата за покер, печелейки от чифликчии и търговци. Комендантът същия този следобед се задържа няколко минути да наблюдава играта и почувствува, че той става нервен, като че присъствието на Васко намаляваше късмета му, пресичаше успехите му. Действително започна да губи и комендантът, дълбок познавач на покера и на маниите на играчите, внимателно се отдръпна.

Клотилде само оставаше да заплаче от мъка:

— За един номер... А аз толкова исках този спомен...

Васко я успокои: да не тъгува, ако статуйката е трябвало да бъде нейна, все още може би ще попадне в нейните ръце.

— Но как, като онзи господин я спечели? Антипатичен... — и тя почукваше с обувките си по пода и преобръщаше очи.

Васко имаше една идея, но не я откри. Комисарят започна да вика номерата за последната премия — изненадата. Тя се падна на една наскоро омъжена жена, винаги прегърнатата с мъжа си. Те се целуваха при всеки кът на парахода, притискаха се и си казваха гальовни думи като: „моята клекава женичка“, „мое животинче“, „мое обожавано котенце“ и ставаха прицел за усмивки и злостни тълкувания. Насъбраха се около нея и съпруга и, за да видят отварянето на пакета. От него извадиха една кутия, от нея друг пакет, и от този пакет друга кутия и още пакети и още кутии, докато стигнаха до малко пакетче, което, след като го развързаха, се оказа, че съдържа едно биберонче. Хората избухнаха в овации, смехове и закачки. Премираната се усмихваше безсмислено, а мъжът ѝ беше сърдит. Доктор Отон каза високо:

— Щастието знае да избира...

Мургавата, гърдеста артистка допълни на нисък глас:

— Но всъщност напразно, тя ще има поне близнаци!...

През цялото време на играта комендантът хранеше надеждата да се върне с Клотилде под заслона, да продължат разходката и разговора си. Той се чувствуваше романтичен и смутен. Канеше се да ѝ предложи да напуснат салона, с претекста за горещината, предлагайки ѝ морския

бриз и звездите на ясното небе, когато при масата се приближи една група от девойки и младежи.

— С ваше позволение, коменданте — и като се обърнаха към Клотилде, казаха: — Госпожата би ли могла да изсвири някои парчета, за да потанцуваме?

Тя се почувствува важна и поласкана:

— Не обичам да свиря танцова музика. Изпълнявам само предпочитаните от мене...

— Ох! — каза с умоляващ глас една около осемнадесетгодишна девойка, цвете на негърките от Пернамбуко. — Това е последният ден на парахода поне за мене. Ние искахме да потанцуваме малко. — До нея един момък молеше с очи и се усмихваше на Клотилде.

— Посвирете ни, бъдете добричка... — помоли се друга девойка с бронзова кожа, с изопнати черни коси — красавица със смесена индианска и бяла кръв и пламенни очи.

Младежите настояваха и тая младеж, едва започнала да живее, развълнувана и крехка, трогна коменданта, той пожертвува очакваната разходка и също настоя:

— Посвирете, да! Толкова обичам да ви слушам...

— В такъв случай... Само за да ви угодя, коменданте.

Отиде към пианото, придружена от младежите, като предупреди:

— Не мога да закъснявам... Жасмин ме очаква...

Под едва започналите да се извишават звуци на пианото негърката от Пернамбуко вече се въртеше в прегръдките на атлетическия влюбен — познанство по пътя, светкавично увлечение. Той пътуваше за Форталеза, където живееше и работеше в една банка. Обещал беше да я посети в Ресифе към края на годината по случай коледните празници.

Девойката със смесена кръв и дълбоки, огнени очи, се отправи към коменданта и направи закачлив поклон:

— Ще ми направите ли честта, коменданте, за този танц?

Васко стана и хвана девойката за ръка. Той е бил забележителен танцьор на валс, популярен на времето си в пансиона „Монте Карло“. Неговата слава на танцьор и досега се спомня от моряците, негови съвременници по бреговете на Средния и Далечен Изток, на Средиземноморието и на Северно море. Имаше два начина на танцуване: „грубиянски“, при който телата са притиснати лице с лице

и двойките се възбуждаха от горещия контакт. Така той е танцувал в пансиона „Монте Карло“, в кабарето „Жълтият дракон“ в Хонконг, в мистериозния вертеп „Синият Нил“ в Александрия. И вторият е „семеиният“ начин, при който кавалерът едва докосва с пръсти гърба на дамата, спазва една педя разстояние между двамата, държи се сериозно и води разговор с дамата. Така танцуваше на празненствата в двореца, на приемите в обществото на Байя, на баловете на големите пътнически параходи, които поддържаха линията между Европа и Австралия. И той така започна да танцува с девойката с индианска кръв, със смущаваща странна красота. Защо тя му напомняше за Дороти, като не си приличаха? Но имаше нещо общо между двете, между проститутката от Фейра де Сант Ана и тази госпожица от Белем: неспокойните и пламенни очи, зле задържаното страстно желание, една спазма при всяко движение, дори и при най-обикновените и същото нетърпение и алчност за любов. Едната и другата бяха просто жени, самки.

И после я почувствува прилепена до него, бедрата и го допираха, усещаше твърдия ѝ бюст, черните ѝ прави коси докосваха лицето му. Девойката притвори очи, хапеше долната си устна и Васко изпита страх. От пианото Клотилде поглеждаше навъсено, той се опита да отдалечи това нуждаещо се и лудо тяло, но тя го държеше близо до себе си. Той разбра, познато му беше това от покорното смирение на Дороти, че не на него, на шестдесетгодишния и с бели коси Васко, към когото тя се притиска и му се отдава при танца. Това беше само мъжът и тя не се интересуваше от възрастта, цвета, елегантността, красотата му.

За щастие музиката не продължи много. Клотилде избърза да спре да свири, двойките се разделиха и Васко благодари:

— Много благодаря, госпожице!

— Танцувате добре, коменданте, и аз съм, която благодари.

Той отиде до Клотилде при пианото и тя каза:

— За това ме помолихте да свиря, нали?

През тази нощ нямаше повече разходки. Когато най-последно младежите я оставиха да стане от пианото, за да си отиде, вече беше близо полунощ и Клотилде се тревожеше за кученцето, останало самичко в каютата. Нагласиха се да разгледат заедно Ресифе на

следния ден. Тя все още беше малко раздразнена и нарече момичето „безсрамница“.

Васко отиде в игралния салон. Младежи играеха домино и работеха три маси за покер. На една от тях блестеше „капиталистът“, пътуващ за удоволствие, и на един стол беше оставил статуетката. Другите му партньори бяха търговци и чифликчии. И тримата губеха. Васко премести един стол и седна до щастливия играч:

— Ще ми позволите ли?

— Разбира се, коменданте, моля ви... — отговори един от чифликчиите.

— Познавате ли играта, коменданте? — запита младият човек с щастие в играта.

— Не зная да играя, не разбирам. Но обичам да гледам... Кой печели?

— Не виждате ли — каза друг от губещите, — доктор Стенио. Никога не съм виждал такова щастие в играта — печели непрекъснато.

Посоченият доктор Стенио се засмя доволно може би на казаното, а може би и от новината за невежеството на коменданта в играта покер. Васко се застоя седнал там, като от време на време задаваше някой идиотски въпрос относно стойността на играта и на залозите. Следеше с интерес Стенио при раздаване на картите.

— На кое пристанище ще слезете, господин Стенио?

— В Белем. Там ще остана за някой ден и може би ще продължа до Манаус с някой от параходите „Ватикано“. Ще трябва да се върна с парахода „Алмиранте Хасехуай“ на Лойд — и удвои залога на един чифликчия: — Вашите 32 плюс още 64.

Около един и половина часа призори един от играчите, чиято загуба възлизаше на няколко контос де рейс, предложи последен, огнен кръг. Васко присъствува при уреждане на сметките и при сбогуването. Един от чифликчиите щеше да остане в Ресифе и съжеляваше, че няма да продължи пътуването си, за да си възвърне загубеното. Доктор Стенио прибра печалбата си и се готвеше да прибере статуетката и да се отправи към каютата си. Комендантът междуременно, след като отпрати другите играчи, му каза:

— Още е рано, докторе, нека поговорим малко...

— Умирам за сън, коменданте. Нека оставим за утре.

— Днес, и още веднага! Слушай, господин скитащ измамник, ти няма да отидеш до Белем, ще прекъснеш твоето пътуване в Ресифе...

— Но, коменданте, какво е това?

— Това, което аз ти казвам. От рождение играя покер, скъпи мой. Четиридесет години прекарах на параходи, двадесет години командувам параходи в Азия, познавам цялата корпорация на картоиграчите по параходите... Слизай мълчаливо, ако не искаш да отидеш в затвора.

— Но аз съм си платил билета.

— Добре вложен капитал, който вече ти даде приходи повече, отколкото трябва. Тогава?

— Ако господинът заповяда... — Той не спореше, случилото се беше част от правилата на играта в неговия живот. Щеше да почака друг параход, за да продължи до Белем.

Васко стана, взе порцелановата статуетка и си тръгна.

— Лека нощ!

— Но, коменданте, извинете, но онова нещо, което вземате, е мое...

— Ваше? Кое нещо?

— Това хубавичко нещо. Спечелих го на томбола и беше само късмет. Без измама.

— Без измама? Възможно е... Но това нещо носи лудо нещастие в покера. Впрочем вие вече имате доказателство за това. И по-добре е да остане при мене.

Компетентният професионалист си излезе с проклетия: за какъв дявол трябваше да вземат, за да замести умрелия капитан, един стар моряк далечно плаване, един ловък познавач на всички хитреци? Вдигна примирен рамене: ще покаже майсторството си и в Ресифе, там имаше едни захаропроизводители, пълни със захар и луди за покер. Само съжаляваше за порцелановото канапе с влюбените — толкова хубаво беше и искаше му се да го отнесе подарък на Даниела, неговата съпруга. Защото той беше женен, имаше четири деца, две момчета и две момичета, всичките прелестни, обожаваше семейството си и от него нямаше по-добър съпруг и баща.

Комендантът въздъхна, взе статуетката и излезе, за да го лъхне нощният вятър.

[1] Катинга — пустинна местност, обрасла с бодливи храсти. — Б.пр. ↑

[2] Сертаум — пустинна безводна и далече от водни басейни местност. — Б.пр. ↑

ЗА КОМЕНДАНТА, ПОТЪНАЛ В ДЪЛБОК РАЗМИСЪЛ, И ЗА ТОВА, КОЕТО МУ БИЛО СЪДЕНО ДА ВИДИ В СЯНКАТА НА СПАСИТЕЛНАТА ЛОДКА

Тази много ранна утрин комендантът беше потънал в дълбок размисъл на кувертата на парахода. Постави внимателно до себе си статуетката, от време на време откъсваше очи от звездите, които сякаш бяха на някаква безмерна поляна, подхранваща мечтите, и поглеждаше към двойката влюбени, седнали на порцелановото канапе. Целият негов живот е бил изпълнен със самота и едно дълго очакване. По моретата, като в този момент, той смучеше лулата си сам сред ветровете и светлините на брега, от пристанище на пристанище, сменящ корабите и жените. Неговият дом беше тясната каюта. Никой ден не беше ден на окончателно спиране на пристанище, където го чака семейство с измъчена от очакване съпруга, с деца, любопитни за подаръците, донесени от екзотични и далечни страни. Никога, в никое пристанище той не беше имал свой дом. Уморената си глава слагаше на платени възглавници в публичните домове, неговото горещо сърце почиваше на гърдите на непознати жени и беше сам в света, сам със своя параход. Сам, със своите пътувания.

И може ли един човек да живее така, завинаги самичък? Къщата на Барисовци никога не е била едно домашно огнище, от смъртта на баща му и майка му — образи, вече избледнели в паметта му. Израсна в писалището и в склада, между денкове и полици на длъжници, между сушено месо и писмата до клиентите. Влюбванията, характерни за всички юноши: крадливите погледи, плахите усмивки, отпраденият отдалече поздрав, беглото ръкостискане, целувката, открадната в тъмнината на някоя врата, нищо от това той не е имал нито в писалището, нито по море, където като юнга гледаше отдалече, гордите и красиви пътнички. Когато смъртта на дядо му го освободи, той вече беше на около тридесет години, изгубил беше романтичното време на въздишките, на сладките страдания по едва разцъфналите девойки. Сам беше дори и сред приятелите си. И когато можеше действително да бъде като един от тях, те си отидоха един по един,

както си отидоха и жените, които се сменяваха в леглото на Барисовци. Някои се задържаха повече, Дороти му остави името и сърцето си на ръката, но все пак бяха като пътнички при едно пътуване с презокеански параход, движещи се все напред по безкрайните следи на водната шир. Какво значение имаха авантюрите, увлеченията в публичните домове, влюбванията в пансионите; за какво струваха авантюрите, неочакваните увлечения при пътуванията, нощите на безумие из пристанищата, потънали в мъгла и тайнственост. Обич, постоянна обич, за да изгради едно домашно огнище в живота си, което да се изрази в деца и да запази името му, привързаността на съпругата му, да го зове гласът на сина му, неговата малка, къдрава главица да се приюти на силните му гърди, това той никога не беше имал, липсваше му време, винаги беше на път, в леглото на Барисовци или в публичните домове, на борда на товарни или пътнически параходи. Винаги сам, на своя кораб, със своите пътувания, корабокрушения, бури, морски течения, ветрове и циклони.

Сега при това негово последно пътуване беше като някакъв корабокрушенец. Защото знаеше, че това беше неговото последно пътуване, нямаше да се върне вече на люлеещия се под на дюнетките и ще следи влизането и излизането на параходите от високите скали на Перипери с далекогледа. И все по-самотен ще бъде, все повече огъван под тежестта на спомените, под товара на този негов безразсъден живот, без да има с кого да го сподели, къде да положи глава на друго рамо, освен това на опаката готвачка, както и по времето на желанията, когато се разсъбличаше в стаята без прозорци на негърката Роса, там, в сградата на фирмата в подножието на Ладейра да Монтаня.

Да, красив и за завивдане е животът на един капитан, командущ своя параход, както той вършеше това на борда на този ИТА. Толкова хора зависеха от него; толкова съдби се осъществяваха от неговата могъща ръка, толкова спонтанен смях и толкова луди надежди! Важни политически личности, богати господари на земята и индустриалци, смирени омъжени жени с установено ежедневие и белязани жени на лекия живот със закрит хоризонт и несигурно бъдеще; младежи, едва започващи да живеят, нелегални професионалисти в хазарта, рискуващи свободата си — всички зависеха от него, от неговите заповеди на комендант.

Един капитан няма право дори и да се ръководи от своите симпатии и трябва безусловно да изпълнява своя дълг. Винаги са му били симпатични професионалните играчи, които живеят от трудната и рискована професия на белязаните карти, от мошеничеството, от измамата при раздаване на картите, от ловкостта на ръцете и пъргавината на ума. През ония бохемски години той се е радвал на благоразположението на мнозина от тях, разговарял е с някои, установявал е, че са щедри, и по свой начин лоялни, умеещи да приемат поражението, когато някоя каква да е подробност превърне постоянната опасност в оскърбления, побои, затвор. Той е практикувал с тях, изучавал е триковете им в часове на откровеност през разгулните нощи. Ако не беше капитан, дължен да командува своя параход, да изпълнява един дълг, Стенио би могъл да изпразни джобовете на всички чифликчии, индустриалци, търговци, захаропроизводители и той, капитанът не би искал да знае, само би се усмихнал и понамигнал съзаклятнически на способния професионалист. Но един капитан не е господар на своите желания, на своите симпатии. Искаше неговите пътници да бъдат защитени от опасностите на морето и от изненадите на света.

Той взе порцелановото канапе с розовичките влюбени с хванати ръце, това Стенио не бе откраднал, спечелил го беше с късмет, без шмекерия. Но за какво можеше да му служи това майсторско произведение? Навярно също като самия него и той е човек без семейство, без домашно огнище, без пристанище за отдих, зависим от капризите на живота. Това вълшебно нещо той навярно би зарязал в някоя стая на публичен дом, в ръцете на първата жена, с която ще преспи. А толкова много я желаше Клотилде...

Дали все още е време? Да скъса ли със самотата, да се свърши ли дългото очакване? Навършил беше шестдесет години, косите му бяха бели, вече не беше господар на онази някогашна сила да пренася денкове със сушена риба и месо, бурета с масло, да държи кормилното колело посред бурите, той; кормчия без съперник! Но на своята възраст запазил беше една изненадваща жизненост и сърцето му беше същото като на онзи юноша без юношество, цялостно и годно за голямата и окончателна любов в неговия живот. Да, все още има време. Има една къща на брега до плажа, със зелени прозорци, разтворени към морето, където липсва една стопанка; има един самотник, с още дълъг живот за

изживяване и едно минало за раздаване, без да има кой да му помага в тази работа, без една ръка, на която да се облегне, когато по-нататък пътят стане тесен. За колко време още ще държи изправен високо своя гребен, няма да позволява да го надвива тъгата, няма да се оставя да бъде пленник зад затворените стени на пренебрежението? Ах, ако тя би пожелала да пренесе своето благородно държание, своята музика и пиано, своята зряла и жадуваща грация, косата на гроздове и кръшния си смях в предградието на Перипери; ако би приела да посади в разочарованото му и тъжно сърце пъпката на една нова любов! Ах, тогава още би било време да се разбият стените на растящата самота и да разцъфтят градините в неговия пристан за отдых на края на последното и окончателно пътуване. Разликата във възрастта не ще да е толкова голяма, той пресмяташе, че Клотилде трябва да е някъде около четиридесет и пет...

Едва сега, когато я срещна, той почувствува колко е бил изпълнен със самота и откри едно дълго очакване в своя живот...

Един задавен шепот, като някакво заглушено охкане донесе до него бриза, идващ от другата страна, откъм сянката на спасителната лодка. Комендантът, винаги на поста си и бдителен, напрегна слуха си, привикнал на тишината и на шума на морето, и се приближи с предпазливи стъпки. Тогава успя да види в сянката на спасителната лодка слабичката артистка и целомъдрения сенатор — тя изпъната и с вдигната рокля, той без сако, с разстроено лице, тежко дишащ при тази щастлива игра.

Комендантът се отстри, за да размисли. Ако иска да бъде справедлив, да действа с неумолима строгост, както стори това с професионалния играч на покер, би трябвало да ги изтръгне от обятията им и да изиска от „бащата на отечеството“ повече уважение на борда. Но един капитан също трябва да бъде по-гъвкав, да избягва скандала, гибелта за своя параход. Освен това как можеше той, човек преживял толкова авантюри, да се гневи на любовници, макар и да са любовници само за кратък момент, в свещения час на празника на любовта? Отново си спомни, облегат на една вътрешна стена, онзи друг комендант — Жоржес Диас Надреу, от военноморския флот. Когато идваха да се оплакват от някой моряк, хванат на местопроизшествието с някоя мулатка из тъмните ъгли на пристанището, той едва се усмихваше и казваше: „Идете да се

оплаквате на владиката, аз не съм ключар на никоя...“ А той самият, комендантът Васко Москосо де Арагаум, не бе ли държал през една известна далечна нощ, в своите обятия, на дюнетката на собствения си параход, разтрепераното тяло на Дороти, неговата любовна треска?

Не мечтаеше ли и сега, при това негово бълнуване, да хване ръцете на Клотилде, да гали нейните коси, да шепне на ухото ѝ страстни думи, да притисне устните си върху тази далечна звезда — нейните устни, да притисне нейното тяло върху пода на неговия кораб?

ЗА ЮНОШИТЕ ИЗ МОСТОВЕТЕ И УЛИЦИТЕ НА РЕСИФЕ И ЗА НЕПРЕДВИДЕНОТО И ИЗПЛЪЗВАЩО СЕ ВИДЕНИЕ

Той ѝ купува магнабас и сапотис на улица „Нова“, предложи ѝ жълти каха и зелени умбу при пристана на улица „Аурора“, червени питанга на улица „Сосиего“, даде ѝ да пие кокосова вода на плажа „Боа Виagem“ и Клотилде прояви голяма лакомия към северните плодове: мангас и анакажу, ананас от всички видове, каймите, каха, гуайба, араза. Те вървяха с подскачания, тя беше забравила строгата си стойка, а комендантът носеше ненужното ѝ чадърче. Те бяха двама юноши, кръстосващи из мостовете, площадите и улиците на град Ресифе, и се смееха, без да има защо. Те бяха „двама стари смешльовци“, според израза на една бързаща проходяща, сякаш разсърдена от младежкото настроение на коменданта и пианистката.

Сутринта бяха слезли на пристанището артистките и депутатът от Парайба. Също и доктор Стенио, когото изгледът на града очаровал толкова много, че го накарал, както сам той оповести, да прекъсне пътуването си и да прекара някой и друг ден тук, за да го опознае по-добре. Когато стъпи на стълбата, той потърси с поглед на упрек коменданта. Но не беше причината разобличаването на неговите измами в покера — капитанът за далечно плаване беше великодушен, не го предаде на полицията, нищо не каза по въпроса нито дори на измамените чифликчии. Този упрек се отнасяше до скулптурата. Къде ще може да намери друга така хубава, за да я поднесе подарък на съпругата си? Слязоха също редица други пътници — ИТА свалеше и приемаше нови пътници на всяко пристанище. Слезе включително и мургавата девойка, чието семейство я очакваше на пристана. За нея пътуването беше кратко и още там, при пристигането си, тя представи атлетическия банков чиновник от Сеара на родителите и на лелите си. Към края на следобед тя щеше да дойде на пристана да се сбогува и нейните очи щяха да придружат с тъга следата, оставена от парахода по водната шир.

Когато комендантът, след като подписа разни книжа, донесени от първия помощник, се освободи и потърси Клотилде, тя вече беше на пристана с други пътници. Тръгнаха в една голяма група и Васко не скриваше своето разочарование. Надяваше се да бъде насаме с нея през сутринта и малко след обедата, тъй като се налагаше да се върне на парахода относително рано, за да подпише други книжа. А се намери обкръжен от виковете на цели семейства, с гроздове от дечурлига. Всички му задаваха най-глупави и абсурдни въпроси, като че той беше нещо като универсална енциклопедия, познаващ не само улиците, ресторантите, баровете, но и цените включително и на пелените за новородени.

Не можеше да следва примера на наскоро женените. Те се държаха, като че се намираха сами и в рая, като че останалите не съществуваха, липсваше само да легнат на някоя пейка из градините и там, на самото място, пред очите на всички, да стигнат до крайните последици. Разменяха си целувчици, опипвания, милувки, и всичко това им беше позволено от държавата и черквата, защото бяха минали пред съдията и кюрето.

Васко проклинаше тази първа част от разходката из града. И най-вече, когато Жасмин — единственият сериозен недостатък, който той забелязваше в Клотилде — се измъкна от ръцете на господарката си, за да вземе участие, явно без никаква възможност за успех в конкуренцията, установена на потъналия в зеленина площад в центъра, за завоюването сред спорове от ревност, една фокс с обикновен ръст и малка расова чистота. Ако Жасмин не разчиташе на своето ориенталско благородство, на своята екзотична красота, за да смае жадуващата женска, три пъти по-висока от него, как би могъл да помисли да се конкурира с един булдог с изпъкнали зъби, един фокс, както изглежда, с права на съпруг и готов да брани и две бездомни кучета? Едно от тях беше огромно, в чиито вени имаше кръв от датска порода, ръмжеше и се зъбеше на булдога, другото, с най-злия вид на света, беше едно най-съвършено куче скитник, с цинични очи и симпатична муцунка. Това последното и фокса, с изглед на съпруг, само наблюдаваха, в очакване на резултата от битката между двата солидни шампиони — булдога и огромното куче скитник. Най-вероятното беше равен резултат с ликвидиране и на двете и задраскване на имената им като претенденти. Междувременно фокса и

по-дребното куче скитник се измерваха и се приготвяха вече за втория двубой, който да реши притежаването на самката. Що се отнася до нея, то тя изглеждаше очарована от този спор за нейното благоволение. Тя окуражаваше всички, също и съпруга и беше цяла мъчителна.

Положението се измени основно, когато Жасмин реши да запише своята кандидатура, като това стори с един показан скок, който го постави сред спорещите. Четирите кучета се обърнаха с ръмжене към новия кандидат. Женската му се усмихна поласкана и го окуражи. За един кратък момент Васко има илюзията, че кученцето ще бъде разкъсано бързо и окончателно от булдога и едрото куче скитник с действена помощ на фокса и дребното бездомно куче. Но това не стана. Тези влюбени изглеждаха като господари на времето, не се решаваха да започнат, продължаваха да ръмжат, да показват зъбите си и от време на време излайваха. Всъщност най-много и агресивно лаеше Жасмин.

Когато го видя в средата на кръга, между четиримата сурови борци, Клотилде сякаш щеше да припадне. От устата ѝ се откъснаха някакви истерични викове, протегна ръце, викна поривисто „Жасмин, Жасмин!“ и се отпусна почти припаднала на една пейка. И се обърна към коменданта:

— Спаси го, бедничкото, за бога!

Нейните умоляващи очи и глас на човек, който иска да получи веднага дадено нещо, накараха Васко да се реши. Това беше едно лудешко искане. Как да навлезе в този кръг на желание и ненавист и оттам да вземе дръзкото кученце, чиято храброст граничеше с безразсъдство? Намери наоколо едно паднало клонче и въоръжен с него, слушащ трогателните викове на Клотилде, той се отправи към кучетата, също както някога средновековните рицари заставаха със своето копие пред змея със седем глави, бълващи огън от всичките, за да изпълнят заповедите на своята дама.

Неговата неочаквана поява причини раздвижване и объркване. Булдогът изостави бойната си стойка, полуобърна се и от това се възползва голямото куче скитник, за да го нападне отзад. Жасмин, почувствувал, че е обект на тези движения на коменданта, се хвърли напред, нападна фокса и двете се отърколиха из зелените площи. От всичко това се възползва другото много хитро по-дребно куче скитник, за да отвлече оттам ухажваната женска и да я отведе в една близка

алея, по-тиха и удобна за любов. Комендантът успя да хване края на кожената каишка и да изтръгне Жасмин от зъбите на фокса, който накрая започна с глупашки вид да търси другарката си. Когато намери следите и се отправи към алеята, беше късно: метисите вече бяха поръчани.

Клотилде даже не благодари. Тя притискаше кученцето към гърдите и лицето си, целуваше наранената му муцунка, опипваше му костите, напълно безразлична към великолепната битка, която продължаваше между булдога и голямото фалшифицирано датско куче, битка, подхранвана сега само от удоволствието на борбата, без женска като награда, която любовно да ближе раните на победителя.

Няма в света нищо, което да няма и своята положителна страна. От този подвиг, предизвикал смеха на другите пътници и злорадото любопитство на няколко улични деца, се появи решението да се отведе Жасмин обратно в парахода. Градът беше изпълнен с прекалено много изкушения и опасности за бедния наивник. Така беше сторено и по този начин Васко се освободи от неудобната и ограничаваща компания на другите спътници.

Понеже вече беше почти време за обед, почакаха на парахода да удари звънецът. Клотилде беше заета да слага йод на белезите от зъби, оставени от фокса на един от краката на Жасмин.

Така стана, че през горещия следобед те се разхождаха из града като двама юноши. Тя, възстановена от сутрешните кучешки вълнения, той с повишено самочувствие от проявения кураж и от бързината, с която изпълни нейната молба.

След като обикаляха из улици и площади, завършиха в едно заведение за разхладителни, където тя, лакомницата, искаше да опита всички специалитети на заведението и да ги сравнява с тези в Белем, които, според нея, били най-добрите в света. Васко се възхищаваше на нейния апетит, когато сърцето му почти спря: беше зареял поглед по посока на моста „Имперадор“ (заведението се намираше на улица „Аурора“ и оттам се виждаше старият и благороден мост) и изведнъж съгледа сред множеството да преминава фигурата на една дебела жена, облечена в черно, с воал на главата, за да скрива белите коси, водеща за ръка едно детенце. Той зърна лицето ѝ само за един кратък миг, но беше сигурен, че това е Карол, стара и нежна баба, усмихваща се на детето. Васко забрави поканената жена до него, забрави своето

положение на капитан на активна служба, неплатените разхладителни и се спусна през вратата да тича по улица „Императрис“, накъдето изчезна изплъзващото се видение. Но не я намери, макар че викаше нейното име на висок глас и накара да се обръщат някои проходящи. Тогава си даде сметка, че беше зарязал Клотилде сама в заведението и бързо се върна.

Намери я разярена и не искаше дори да му говори. Опита се да ѝ обясни, обаче тя си имаше своя собствена версия за станалото: защо той не ѝ каза, че през цялото време е търсел някаква стара любов, чийто адрес, естествено, е бил променен? Ходи с нея из улици и мостове, но с мисъл далече от нея и с очи, проучващи физиономиите на проходящите.

— Не съм мислил такова нещо. Действително, стори ми се, че видях едно лице, за което нямам никакви сведения от близо двамадесет години.

— Жена?

Някой ден той може би щеше да ѝ разкаже всичко, но сега не си струваше трудът.

— Каква ти жена... Един приятел, един пилот, който служи с мене в продължение на десет години в не само един параход. Бяхме близки приятели, като братя... Но той трябваше да изостави кариерата си след смъртта на един роднина в Пернамбуко, по-точно в Гараньоунс, един град из вътрешността. Оставил му беше някакво наследство. Никога вече не научих нещо за него...

Тя би трябвало да прости неговото вълнение, когато съгледал между хората на моста физиономията на изгубения приятел. Те били като братя, толкова привързани един към друг, че ако единият се почувствувал разстроен, също и другият се разстройвал...

Срѣдня между влюбени. Колкото по-бурна е тя, толкова по-сладко е помиряването. Двамата излязоха от заведението, хванати за ръце, и се отправиха към пристанището. Тя малко си поплака, само две сълзи, които той избърса с една копринена кърпичка, на която в един ъгъл имаше бродирана котва. При вратата той я хвана за ръка, за да ѝ помогне да премине прага към улицата, но след това тя не я отдръпна и така се отправиха в мълчание, което беше по-изразително от думите, към пристана, където ИТА приемаше товар и пътници.

От командния мостик помощник-капитанът и първият пилот ги видяха да идват хванати за ръце с подскачащи балетни стъпки и лица, блеснали от слънце и щастие.

— Твоят комендант си хвърля мрежите още отвън... — каза през смях първият пилот.

Гейр Матос, помощник-капитанът запитва:

— Ти виждал ли си някой път един толкова задълбочен и убедителен капитан? Толкова комендант? Единствено Америко, тоя толкова работлив човек, можеше да открие този бисер.

— Морски бисер... От японско море, от китайско море, от пътищата на Изток...

Мощните крикове вдигаха чували със захар, черни носачи ги нареждаха в трюма...

КОГАТО РАЗКАЗВАЧЪТ ПРЕКЪСВА ИСТОРИЯТА БЕЗ НИКАКЪВ ПРЕТЕКСТ, НО С ГОЛЯМО СЪЖАЛЕНИЕ

Нека ме извинят господата за прекъсването и за грешките, ако случайно бъдат забелязани в последните глави. Ако все още продължавам да пиша, въпреки всичко, то е, защото срокът, определен от Обществения архив за предаване на оригиналите (и преписките на пишеща машина) изтича след няколко дена. Но аз дори не зная какво пиша и как да внимавам за стила и за граматиката в един такъв час, когато светът заплашва да се сгромоляса върху моите плещи?

Не, нямам предвид атомната бомба или водородната, нито студената война или пък сериозните проблеми за Берлин, за Лаос, за Конго и за Куба, за някаква база на луната, за да се избие оттам светът. Ако това се случи, ще свършим всички в едно и също време и то е лошо за мнозина и утеха за бедните. Бих желал само да зная точния час, за да се завра с Дондоса в кревата и да умра заедно с нея.

Имам предвид случилото се тук, в Перипери, през последните дни, след преминаване на новата година и тържественото навлизане на 1961 година, приветствувана от мене с надежда за слава и пари благодарение на този мой труд. И на спокойна радост, предвид разбирателството и мира, царуващи в семейното огнище в Дас Трес Борболетас, където следобед Дондоса посрещаше Предостойния и през нощта този ваш слуга.

Да, той разкри всичко и отиде по дяволите сладкият и безплатен живот. Сега господствува най-голямо объркване в тези три души, блъскани от бурята на страстите и на ревността, от стихийния вятър на упреците и на желанието за отмъщение. Стана една дяволска работа: викове и груби думи, оскърбления и обвинения, извинения, молби за прошка, скъсани отношения, спиране на месечната вноска и на подаръците, сълзи, умоляващи погледи и погледи на смъртна омраза, закани за отмъщение, дори и едно набиване.

Като историк, ревнив за своето положение като такъв, трябва да установя един метод на описанието, но не зная дали ще успея, тъй като сърцето ми е разкъсано и изпитвам едно адско главоболие. От

главоболие би трябвало да страда доктор Сикейра, тъй като в крайна сметка буйни, разклонени рога растат на неговата глава, а не на моята, нещо, което би трябвало да ми служи за утеха. И все пак това не ми помогна. Как да се утеша, като върху мене лежи заплахата вече да не виждам Дондоса, да се отстраня от нейния път, да не слушам вече нейния дързък, кристален смях, нейния притихнал звънлив глас, с който ме моли да ѝ разкажа друга история за господин коменданта.

Това стана внезапно, макар че недоверието се носеше из въздуха, личеше в очите и жестовите на юриста. Споменах по-рано за многозначителни изменения, станали в държанието на магистрата, в неговите отношения с мене и с Дондоса. Бедната ранена птица! Един ден му дойде проблясъкът да мирише чаршафа, за да види дали в него няма да почувствува чужд мирис, пот от друг мъж. В отношенията си към мене стана рязък и кратък, гледаше ме упорито и строго, без да се размеква от моите пресилени похвали, както това ставаше по-рано, когато ми се отплащаше дори и с похвали за моите литературни работи. Въпреки че аз бях достигнал до границите на най-пълно умилкване, след едно значително усилие, до степен да възхвалявам една ужасна пижама на черти на Предостойния, изпробвана през онези дни, подарък за Коледа от Цепелина. Дори и с това той не промени муцуната си. Обхвана ни безпокойство, мене и Дондоса, и взехме крайни предпазни мерки до степен, че си служехме с определени чаршафи и калъпки за възглавници едни за следобеда и други за вечерта. Колкото до мене, аз избягвах да придружавам доктор Сикейра при неговите следобедни посещения. Преди аз се появявах или с него, или след неговото пристигане, изпивах едно кафенце и малко си поприказвахме. После дискретно се оттеглях. В края на краищата той пъшкаше с разноските и имаше известни права — аз не можех да прекарвам там целия следобед, за да разделям поравно. И без да говорим за моите исторически проучвания и редакторска работа. И така престанах да се явявам, скрих се в сянка и отивах да го видя само вечер за разговора на тротоара пред къщата му, за да направя благоразумно ежедневната си проверка. Благородният проповедник на „правото“ се намираше във всички свои действия, контролиран от непреклонната диригентска палка на своята достойна съпруга, донна Ернестина, наричана от простолюдието Цепелина.

Но нищо не помогна. Преди четири дни в една гореща нощ, точно когато аз се бях проснал на леглото и започнах да си хапвам една круша от половин дузината круши, донесени от съдията след едно отиване до Байя; и когато Дондоса, при една много харесвана и забавляваща я игра, възседнала като кон гърдите ми, се навеждаше ту, за да целуне очите ми, ту, за да целуне ушите ми или за да отхапе от устата ми парче от плода; точно когато при една от тия сладки игри аз обхванах с ръце бедрата ѝ и я съборих върху мене, на отворената врата на стаята се появи забележителният доктор Алберто Сикейра с разкривена филцова шапка и тъмни очила, смеещ се със сатанински смях, и каза с гробовен глас:

— Значи това е било истина!

Така поне изглеждаше. Защото, ако той ми беше дал време, аз бих могъл да оспорвам въпроса, тъй като, когато се отнася до истината, аз съм истински майстор. При обработване на тези спомени аз се научих от капитана далечно плаване, че е рисковано начинание някой да излезе на улицата и да обяви някаква истина само с това, че притежава конкретни доказателства или разчита на някакво свидетелство, винаги надценявано в неговите собствени очи. Само преди няколко дни дон Касула и дон Пекена, съответно съпругата и балдъзата на Тиноко Педрейра, се хвалеха, че били видели една летяща чиния из небесата на Перипери със същите техни два чифта очи, които щеше да изяде земята. Вдигнаха една лудешка тупурдия, дори дойдоха насам репортери от столицата, за да ги интервюират, и по вестниците се появиха снимките на двете старици, сочещи с пръсти небето. После се установи, че не е било никаква чиния, нито някакъв кръгъл предмет със сребърен цвят, много бърз и с две огнени струи. Морето довякло към плажа едно огромно хвърчило от непромокаема хартия, което от слънцето изглеждало като посребрено и с две червени крила. Загубено хвърчило, откъснало се от канапа и без опашка, докарано от вятъра и превърнато от очите на двете старици, обърнати срещу слънцето, в летяща чиния, мароканска или съветска, в зависимост от тенденцията на вестника.

Впрочем не беше време за такива размишления. В първия момент, признавам това, не схванах цялата сериозност на тази поява, толкова силно впечатление бяха ми направили черните очила и шапката със смъкната на лицето периферия. Очила и шапка, които трябваше да

скрият от някой закъснял жител на Перипери самоличността на съдията. И нека господата видят преднамереността на Предостойния! Беше викът на Дондоса, която скочи от гърдите ми към другата страна на кревата, който напълно ме пробуди за драмата. Глътнах парчето круша и не намерих какво да кажа.

Там на входа на стаята с лявата ръка на дръжката на вратата, която държеше отворена, а дясната, сочеща с вдървен пръст към кревата, със задъхан и разтреперан глас, бележитият юрист беше съвършено олицетворение на оскърбената добродетел, на измаменото доверие, на приятелското коварство, с една дума, съвършеният образ на класическия рогоносец, на безсмъртния Отело. Не беше ми възможно да не му се възхитя.

Не можех да продължавам да стоя легнал в кревата и да гледам с отворена уста разярения рогоносец. Станах, обух пантофите и се разнесе един вик, изтръгнат от дъното на душата откъснал се от едно разнебитено сърце:

— Остави моите чехли, господин развратник!

Събух ги и останах бос върху студената тухлена настилка и тази дребनावост на един толкова забележителен човек ми струва една такава простуда, че дори и до днес заплашва живота ми. Сцената, на която бях свидетел и действащо лице, беше така разположена: при вратата на стаята, трагичен и обвиняващ, беше пенсионираният съдия; на другата страна, близо до прозореца, с ръце, опитващи се да прикрият голотата ѝ в може би малко закъсняла изява на целомъдрие и свян, хълцаше Дондоса; между двамата беше леглото, още топло, място на престъплението, и аз, загледан в пъпа си с едно идиотско изражение на лицето. Мисля, че бихме могли да прекараме там и в тази неподвижна поза часове и дни, ако Дондоса не беше вдигнала красивите си очи към съдията и произнесла с нежен глас:

— Бетиньо! Бебето, моя бучка захар...

Думи с неописуем ефект: помислих, че Предостойния щеше да получи сърдечен удар и там да падне като ударен от гръм — представете си скандал! — или пък да извади револвер и да пусне два куршума, един в Дондоса и друг в мене. Той стана червен, пребледня, тялото му потреперя, като че го шибаха с камшик, опита се да пристъпи към Дондоса и не можа, опита се да говори и едва издаде някакъв гърлен звук, нещо средно между хълцане и оригване. Изглежда

простодушната мулатка с поглед на смъртно ранено животно, отправи към мене заплашителен, пълен с омраза поглед и успя да изрече:

— Куче! Поетченце!

Наведох глава — предпочетох да не отговоря.

— Змия!

Това беше за Дондоса, но тя не премълча като мене.

— Бебезиньо, миличък, прости твоята буболечица...

— Никога! — и като повдигна периферията на шапката си, изхрани се към мене, даде ни гръб и си отиде. От уличната врата хвърли към стаята ключа от къщата. Така си останахме двамата голи и зашеметени...

Дондоса беше неутешима. Свикнала бе с този хубав, приятен живот, имаща всичко: къща, храна, рокли и шоколад. Също и аз бях свикнал с чехлите и държанката на съдията. През тази нощ не притворихме очи, незаети с това, което си мислите, а да обсъждаме нещастията, паднало върху нашите глави. Какво ще стане с живота на Дондоса? Да се върне в мизерната колиба на родителите си, да понася пиянството на Педро Торесмо и да помага на майка си да пере и колосва дрехи? Как да върши това след толкова време, прекарано с лакирани нокти, сред коприна и парфюми, при почти никаква работа и много глезене? Да я поддържам, да ѝ дам положението, което и гарантираше банковата сметка на съдията, беше ми невъзможно. Моите оскъдни доходи едва стигаха за основните ми разходи и ме заставяха да живея в това предградие при моите родители. В случай че получа премията на Обществения архив — чувствавам се окуражен от факта, че за ръководител на архива беше бележитият доктор Луис Хенрике, чието мнение върху моя предишен труд „Склад на полезни сведения“ е добре известно — тогава бих могъл да ѝ поднеса един подарък: плат за рокля, чифт обувки, обеци или пък може би един пръстен. И това, ако внезапно не се появи някои доктор и ми грабне лаврите и чека. Така или иначе, тези двадесет хиляди крузейрос едва биха стигнали да я издържам само за кратко време.

Поставена между любовта и удобствата, Дондоса през цялата нощ се оплаква. Плака в моите прегръдки и накрая заспа на гърдите ми.

На следния ден положението се влоши. Педро Торесмо, след като отишъл, както беше свикнал, да ошципе съдията с пари за ракия, беше

изгонен от работния кабинет, където магистратът, сред тишина и размисъл, пише своите юридически проучвания. Там той приемаше бащата на Дондоса, тъй като, общо взето, дон Ернестина уважаваше неговите часове на просветление. Педро Торесмо пристига самоуверено, за да поздрави съдията и да се осведоми за здравето на превъзходната му стопанка. Но беше осведомен от един доктор Сикейра с мрачно лице, че неговото идване в този дом вече е забранено, че неговата дъщеря е една мизерна проститутка от най-долна класа, която е злоупотребявала с неговото доверие. Колкото до пари, нека той отиде да иска от мене, тъй като, ако някой има задължението да плаща ракията му и да поддържа дъщеря му, то този човек съм бил аз.

— Той няма къде да легне да мре... — отговорил Педро Торесмо и с това направил един свършен баланс на моето финансово положение.

На Предостойния не направило впечатление този аргумент и той затворил вратата под носа на възмутения баща. Оттам пияницата отишъл направо в дома на Дондоса и засегнат на чест, нанесъл й хубав побой, като счупил дръжката на новата метла о кокалите на бедната. Една излишна загуба в един вече толкова сложен момент.

Когато се появи следобед, след като отдалече установих, че съдията се намира в работния си кабинет, опитвах се да лекува рогата си с проучвания на наказанията при случаите на съблазън, намерих Дондоса, легнала по гръб и с ръце, зачервени от ударите. Развълнувах ме нейните сълзи и лекувах това обожавано тяло, като го покрих с целувки и милувки и се помъчих да я утеша. Но проблемът си оставаше в сила: как да се платят сметките? Краят на месеца приближаваше и трябваше да се плаща наемът за къщата, покупките за седмицата, луксът...

В момента нещата изглежда се движеха към едно решение. След изтичане на известно време загрижената майка на Дондоса успя да бъде приета от съдията. Тя му разказа за разкаянието на дъщеря си, жертва на ласкателните думи на един тип, въобразяващ си, че е поет, който ѝ пращал стихове и я посещавал в нейната къща, воден за ръка от самия съдия:

— Вие лично го навряхте в къщата...

Това не беше вярно, но Предостойния не знаеше за него. Останала самотна през нощите, Дондоса е жертва, а не виновница. Аз съм я бил завладял почти насила, тя обаче мислела само за своя обожаван Алберто, неблагодарния „Бебето“, както тя само повтаряла. Докторът би трябвало да види страданията на бедната, как по цял ден плаче, как оплаква своята съдба, отказва да яде и слабее и всичко това, защото вече не вижда доктора... Той би трябвало да я посети, макар и само от някаква проява на милосърдие, за да попречи нещастницата да стори някоя лудост, тъй като за друго и не говорела. Тя, майка ѝ, дори спала там от страх за най-лошото: дъщеря ѝ да залее дрехите си с газ, да подпали тялото си и да умре сред пламъци.

Бележитият учен се трогна, но също се и разтревожи. Ако тая идиотка стори някоя магария и се опита да се самоубие, не би било възможно да се избегне скандалът, злословията, полицията и работата би стигнала до ушите на доната Ернестина, а той дори не искаше и да мисли за реакцията на Цепелина... „Само от милосърдие“, каза си той и се върна в Дас Трес Борболетас.

Помирението стана, да, но като бях пожертвуван аз. Дадена ми беше възможност за една последна среща с Дондоса, но не насаме: в кухнята беше Педро Торесмо, въоръжен с остатъка от дръжката на метлата, за да осигури морала и частната собственост на съдията. Дондоса, с търкалящи се по лицето сълзи, ми разказа, че Бебето и простил този път, но при условие че тя никога вече няма да говори с мене. Какво можеше да стори тя, бедната нещастница? Най-лошото бе взетото решение, според което майката и бащата ще отидат да живеят с нея, като се настанят в стаичката в дъното на двора — кучета пазачи на целомъдрието на проститутката и на нейната пълна вяроност към съдията.

— Но нека минат няколко дни и ще се намери някой начин, мили.

„Нека да минат няколко дни“, това е лесно да се каже. Педро Торесмо, когато ме срещне на улицата, ме гледа остро и заплашително. Майката оповести на съседите решението си да ме прогони с метлата, ако стъпя в къщата на Дас Трес Борболетас. Как да отида да я видя?

Ето сега съм без жена, дългите нощи мъчително минават, а никога не бях желал и обичал толкова някоя жена, колкото тази с позлатена кожа мулатка с лакоми устни. Никога не съм имал толкова свободно време, разполагам дори и с часовете, посветени на разговор

със съдията, тъй като Предстойния сведе до просто поклащане на главата отношенията си с мене, неговия безусловен почитател. Въпреки това работата ми върви бавно и мъчно, изреченията ми излизат недодялани, събитията се объркват в главата ми, не успявам да се съсредоточа върху коменданта и неговата възлюбена, зрялата и стара мома Клотилде. Зряла, добре узряла, има една летовничка на плажа, чиито очи ме преследват. Вдовица, тя дойде за пръв път да прекара тук летните месеци с едни племеннички. Не може да ме погледне, без да стане неспокойна, повежда разговор, открива ми пътя, само остава да се хвана. Но който е държал в ръцете си малките, твърди гърди на Дондоса, нейните моделирани бедра, който е милвал нейния огнен корем, как би могъл да почувствува, макар и от обяснимо любопитство, и най-малкото желание към тази развалина, която се нуждае по спешност от пластична операция?

Как да обследвам истината относно коменданта и неговите авантюри, като в този момент единственото, което желая да открия и да си изясня, да ми стане напълно ясно, това е как можа Предстойния да научи за моите нощни посещения в Дас Трес Борболетас? Съмнявам се да не е било някакво анонимно писмо. Някои от тия крайградски клюкари като Телемако Дореа или Отониел Мендоса, завивдащ на моите успехи в историческата литература и на моето място в леглото на Дондоса. Породата на Чико Пачеко не е изчезнала в Перипери. Ех, но ако аз открия истината, няма да покана подлеца на един дуел, както това стори комендантът. Още при първата среща ще му разбия мутрата.

ОТНОСНО НАУЧНАТА ТЕОРИЯ ЗА БАКЕАНКИТЕ

— Ето там минава комендантът, конвоиращ своята бакеана... — каза адвокатът от Парана, доктор Фирминио Морайс, с претенции на литератор и с широк обществен престиж. Връщаше се от едно пътуване до Рио де Жанейро, където защити пред Върховния федерален трибунал искането на една фирма, износителка на каучук. Това му беше донесло разходката и повече от сто контос де рейс.

Голяма беше групата в салона, събрана около сенатора, едно кюре, преподобния Климако и една възрастна госпожа, с бели, навити на ролки коси, и любезно държание, чиято красота трябва да е била смайваща, но която умееше да остарява с достойнство и такт. От време на време нейните внуци идваха да сложат глава на коленете ѝ, да получат някоя милувка, една дума или целувка. Младоженците бяха в групата, също двамата студенти от Форталеза и момичето с индианска кръв, седнала до симпатичната стара жена, която понякога се усмихваше на девойката, възхищавайки се на нейната сурова красота. Там бяха събрани също и други госпожи и мъже, насядали по меките столове, доволни, че са в компанията на видни личности като сенатора, големия адвокат, кюрето и старата жена, чиято фамилия, синове и зетьове бяха познати из цялата страна. Всички гледаха коменданта, като минаваше с Клотилде под заслона.

— Балзакиана, иска да каже господинът... — поправи адвокатът един от студентите с естественото за възрастта му самочувствие.

— Жената на Балзак... — допълни сенаторът, подчертаващ своите познания по литература (класическа — това добре да се разбере).

— Не. Искам да кажа именно бакеана. Едно нещо са балзакианките и друго съвсем различно нещо са бакеанките. Клотилде Мария да Асунсаум Фогейра е една бакеана...

— Име дълго, като благородническо... — каза младоженката.

— Бащата беше търговски представител и забогатя. Брат ѝ разшири фирмата и е много добре.

Госпожата с белите коси вдигна ръка, на която един великолепен пръстен изпъкваше още повече поради финеса на нейните пръсти. Тя стори един жест към адвоката и нейното продълговато лице се разкраси от усмивката:

— Кажете ми, доктор Морайс, каква е разликата между балзакианките и бакеанките?

— Нима случайно не познавате, дона Домингас, теорията за бакеанките? Това е една прочута теория, базираща се на проучвания на психолози и психиатри, и съществува цяла библиотека по въпроса. Мисля, че дори и Фройд му е посветил една своя книга... — адвокатът се усмихваше доволен, че може да блесне.

— Бакеанка? — прекъсна го преподобният отец Климако, като затвори молитвеника. — От Бах ли? — в неговата далечна енория, навътре по течението на Амазонка, грамофонът и плочите бяха и утеха и самият живот, а Бах, неговата земна страст.

Параходът пореше зелените и спокойни води успоредно на свежата линия на плажовете. Малки платноходки дръзко навлизаха навътре в морето и пътници, облегнали се на перилата, наблюдаваха тия далечни миниатюрни лодчици. Комендантът се спря, посочи с пръст една платноходка и даде бинокъла на Клотилде.

— Не, пресвети отче, бакеана не идва от Бах. Голяма е разликата, дона Домингас, между тях и балзакианките. Малките подробности установяват големи различия — адвокатът имаше в Белем славата, че обича парадоксите. Преди време той беше публикувал един малък том: „Мисли и максими“, много хвален от местния печат, за „оригиналността на схващанията и измъчения стил, напомнящ на Херкулано, Гарет и Камило“, според един местен критик. Неговият адвокатски пръстен, един рубин, обкръжен от брилянти, отправяше светкавици върху черната подвързия на молитвеника.

— Тогава да чуем тази теория, докторе. Не се правете на важен — настоя дона Домингас, настанявайки се по-удобно на стола, за да се наслади по-добре на хрумванията на адвоката, когото познаваше от по-раншни пътувания.

— Тази високо научна теория, както вече казах, се отнася до жените на известна възраст...

— На моята възраст...

— Вашата красота няма възраст, мила госпожо. Колко девойки биха искали да имат грацията на тази баба!... И така: балзакианка е, според Балзак, жената на трийсет години. Днес, с прогреса и изкуството за гримиране, жената на тридесет години е още едно младо момиче. Вижте например съпругата на доктор Хелио, онзи лекар от Натал. Тя е на тридесет и пет години, това ми каза нейният съпруг, а въпреки това изглежда като някаква девойка.

— Тя е една хубавичка госпожа — подкрепи го сенаторът. — И забележителна...

— Лошо използвана: мъжът ѝ е стара отрепка... — каза един от студентите.

Свещеникът го прекъсна:

— Не забравяй християнското милосърдие, сине мой...

— И спомни си за онази заповед: „Не пожелавай чуждата жена“ — допълни адвокатът.

— Многоуважаема госпожо! — сенаторът гледаше с упрек смутения студент. — Съпругът ѝ е много болен. Лекарите в Рио де Жанейро не му дадоха надежда. А и самият той, като лекар, няма илюзии...

— Нека оставим на спокойствие бедната госпожа, толкова достойна за съжаление. Да се върнем на теорията на доктор Морайс, който ще ме умори от любопитство — намеси се дона Домингас.

— Е, добре — днес се казва балзакианка на някоя госпожа на около четиридесет години, нали е така дона Домингас? Когато се намира в пълно... — той изглеждаше като да търси точната дума, помагайки си с вдигнатата си ръка — в... пълна възискателност. Вулканическата възраст...

— За наслада... — каза студентът, явно не на място.

— На четиридесет? — сенаторът обсъждаше въпроса със същия сериозен вид на познавач, с който гласуваше механично всички правителствени проекти.

— Балзакианките разполагат с два начина, с две средства, с два пътя, за да излязат от своето състояние, когато е дошло времето. Първият е начинът „баба“, този, който дона Домингас използва като никоя друга. Тя придава на своята красота достойнството, дължимо на белите коси...

— Това е един тъжен комплимент...

— Другите, всъщност голямото болшинство, преминават от състоянието на балзакианки в състоянието на бакеанки. И така идваме до класическата дефиниция, установена от един виенски учен за бакеанките. Бакеанката, дона Домингас, е балзакианка, която започва да се препъва, спънала се балзакианка. Или казано иначе, когато се прехвърлят четиридесетте, приближавайки се към петдесетте и фигурата вече не отговаря на съдържанието...

— Каква е тази история? — запита, неразбрала момичето с индианска кръв, мълчалива и вдървена на стола си, с очи, устремени в адвокатата.

— Когато външността вече не отговаря на вътрешните нужди... Когато бръчките започват да се превръщат в увиснала кожа. И най-лошото е, че болшинството от бакеанките не си дават сметка за състоянието си, постъпват като девиците или като балзакианки. Като например малката Клотилде... Добре познавам нейното семейство, приятел съм на брат й.

— Но вие сте несправедлив към нея — каза дона Домингас. — Тя още не е в това състояние. Балзакиана да, но не и бакеана. Вие, толкова добре познаващ въпроса, извършихте една грешка.

— Грешка и то сериозна извършихте вие, моя скъпа госпожо. Лошо сте осведомена върху основните положения на една наука и вече се опитвате да поправяте професора... Но аз още не съм разгърнал напълно цялата теория за бакеанките. Никоя стара мома, дона Домингас, в никой момент не принадлежи на класата на балзакианките. Тя преминава направо от момиче към бакеанка.

От заслона достигаха гласове на пътници, спорещи относно играта на голф на борда. Младоженката, за да слуша добре, положи глава на рамото на мъжа си.

— Каква е тая работа? — запита един от студентите. — Аз съм виждал много балзакианки неомъжени и добри за използване... В пансиона на Катете, където живее един мой приятел, има една, ама каква женичка!

— Забележете разликата, която е видима, дона Домингас: балзакианките, омъжени, а понякога и с любовник...

— Заклевам те! — каза преподавателят отец.

— ... са весели, доволни от живота. Започват истински да изпитват голямо безпокойство само когато мъжете вече не им отправят

алчни погледи.

— Това трябва да е тъжно... — каза на нисък глас момичето с индианска кръв.

— Тогава те променят класата си, слизат в адския кръг на бакеанките...

— Тази ваша теория, докторе, не е много християнска — засмя се кюрето.

— Но научна, преподобни отче.

— Почтената жена пази вечната красота на душата, — издекламира сенаторът.

— Оставете доктор Морайс да продължи... — доня Домингас наложи тишина в компанията — той сенатор беше един тъпак!

— Това е така, драги мой сенаторе. Но когато човек погледне някоя жена, не вижда душата, а оглежда краката й... Но да продължа с теорията за бакеанките. Неомъжените от момента, в който преминават границите на двадесет и осем години и загубят надежда за омъжване, веднага преминават в редовете на бакеанките. Тогава е времето, отче, когато започват често да ходят по черквите, да се грижат за олтарите, да се изповядват всеки ден. Вие познавате въпроса по-добре от мене. Те са огорчени, мърморещи; досадни и със зли езици. Принадлежат на категорията на големите бакеанки.

— Какви са пък тези категории?

— Има категории и подкатегории. Учените, които са проучвали въпроса, са разделили бакеанките на две основни категории: големите бакеанки — стари моми, кисели и врагове изобщо на човечеството. И чувствителните бакеанки, категория образувана от омъжените или вдовици бакеанки. Страданието на чувствителните бакеанки произхожда от познанието...

— Познание на какво? — поиска да научи момичето с индианска кръв.

— Познание на причината, госпожице Моема. Страданието на чувствителните, доня Домингас, идва от познанието и се изразява в тъга.

— Това намек ли е? Мога да ви кажа, че не ме засяга.

— Не, за бога! Вие сте от друга класа, класата на красивите и осъществени баби — и той целуна още красивата й ръка. — За

големите бакеанки, старите моми, страданието произхожда от непознанието и се изразява в желание да опитат.

— Трябва да е ужасно... — измърмори момичето с индианска кръв и хвана ръцете на дона Домингас, като че да се защити от страшната хипотеза.

— Да опитат какво? — студентът не улучваше нито една.

— Махни се, сатана!... — каза преподабният.

— Да опитат вкуса на греха...

— Чувствителните бакеанки са, общо взето, разбиращи чуждите грешки, лудориите, бохемството. Те обичат да покровителствуват влюбванията, да гласят сгодявания, женитби. Но само че не бива да им се дава прекалено доверие, защото, ако им се падне случай... Големите бакеанки мразят хубавите жени, влюбените, младоженките като дона Мария Амелия. Една бременна жена за тях е някаква безнравственост.

— Какъв ужас! — усмихна се младоженката, като се притисна към съпруга си и му стисна ръката.

— Клотилде е една голяма бакеанка. Но друга една характеристика за бакеанките, особено от категорията на старите моми, е че запазват надеждата си. И при някои редки случаи става така, че една голяма бакеанка преминава към категорията на чувствителните бакеанки, като се омъжи. Това е, което се опитва да стори Клотилде, наречена от своите ученички по пиано — Тилдиня Чилике.

— Комендантът е ерген, според както той ми каза — забележа свещеникът. — Това би била среща на две самотни души, които си подават ръка в есента на живота им...

— Вие сте цял поет, отче. Никога ли не сте писали стихове?

— Слаби съчинения за възхвала на светата дева и нейния син...

— Видяхте ли как познах? Впрочем Клотилде Мария да Асунсаум Фогейра е един типичен случай на голяма бакеанка с наранено сърце. Отнася се до една подкатегория, дона Домингас. Една от най-интересните подкатегории. Образувана е от големите бакеанки, които са били на път да се омъжат, били са годеници, били са готови да нарушат това греховно състояние на моми...

— Каква ерес, боже мой! — кюрето вдигна ръце.

Момичето с индианска кръв се разсмя доволно, усмихна се и дона Домингас, сенаторът направи някакво парламентарно движение,

което би могло да бъде толкова на одобрение, колкото и на порицание.

— ... и един ден годеникът изчезва и се свършва с годеничеството. Така се случи с Клотилде. Случаят беше много коментиран в Белем. Тогава аз бях на двайсет години, тя трябва да е с две години по-възрастна от мене. А аз имам навършени четиридесет и три.

— Не изглеждате... — не можа да се овладее да не възкликне момичето с индианска кръв.

— Какво се случи?

— Разкажете ни случая, докторе.

— Семейството Фогейра се състоеше от бащата и три деца — един момък и две момичета. Клотилде беше най-голямата от тримата. Момчето беше добро, започна работа с баща си и след като той умря, разшири много неговата търговия. По-малката сестра се омъжи за един инженер и живее в Рио де Жанейро. Клотилде, добре облечена и образована, беше много ухажвана от младежите. Тя се научи да свири на пиано от една полякиня, жена на един англичанин, износител на каучук. Имаше усет към музиката и родителите ѝ бяга очаровани да я слушат като свири на пиано. Ако тя искаше, по онова време можеше да се омъжи и то добре. Не беше грозна и имаше дрехи в изобилие.

— И защо не се омъжи?

— Избираше прекалено. Нейният недостатък беше самомнителността, искаше някакъв вълшебен принц. Когато си даде сметка, нейната по-малка сестра вече беше омъжена и очакваше първото си дете. По това време в Белем се появи, идващ от Сан Луис, един лекар, считащ се за елегантен. Отвори си лекарски кабинет, започна да чака клиенти и докато чакаше, подряза крилата на Клотилде. Завладя я с музиката, на която беше познавач. А също и тя вече не беше толкова взискателна.

— Днес е още по-малко... Комендантът е един старец...

— Не е толкова грохнал. Той е доста представителен мъж...

— Тогава тя беше на около двайсет и една, двайсет и две години, а по онова време, когато жените се омъжваха на петнайсет и шестнайсет, тя вече беше „стара мома“. Сгодиха се след един или два месеца любов. За кратката любов годеничеството беше дълго. Той може би разбираше от музика, но в медицината беше нула. Имаше една мизерна клиентела и не печелеше дори за да преживее. Обядваше и

вечеряше в дома на годеницата си, а живееше в една стая на пансион. Годеничеството се продължи цели четири или пет години.

— Продължителното годеничество никога не е сполучливо...

— Един ден най-после приятели на лекаря, политически дейци от Мараняо, му изчоплили една служба в Рио де Жанейро — лекар в Префектурата или нещо подобно.

— И той заминал и не се върнал вече...

— Спокойствие, сенаторе! Оставете ме да разкажа историята. Сватбата беше насрочена набързо, той трябваше да отиде да приеме длъжността заедно с жена си. Сватба бляскава — семейството беше известно и богато. Младоженците трябваше да заминат за Рио де Жанейро няколко дни след празненството. Сега обърнете внимание на една важна подробност: в същия ден на сватбата заминаваше от Белем на юг един от тези ИТА...

Наново зърнаха през прозореца Васко и Клотилде, разхождащи се все така бавно. Комендантът беше със своята лула, тя с нейното кученце. Той навярно разказваше някаква вълнуваща история, тъй като бакеанката слушаше внимателно. Изчакаха, докато двамата изчезнаха към носовата част на парахода.

— Сватбата трябваше да стане в дома на младоженката както гражданското, така и религиозното бракосъчетание — по онова време беше на мода важни хора да правят сватба само в домовете си. Празненствата биваха шумни, ядене и пиене имаше в изобилие. Лекарят беше обядвал в дома на бъдещите си тъстове, отиде да си смени облеклото и да изпрати куфарите в хотела, където щяха да прекарат първата брачна нощ. Гражданският брак беше определен за пет часа следобеда и веднага след това щеше да стане и религиозният. В четири часа къщата вече беше препълнена с поканени. В четири и половина пристигна и свещеникът, стар приятел на семейството. Десет минути след него дойде и съдията с писаря.

— А годеникът?

— Имайте търпение! Годеникът беше закъснял, тъй като в пет и десет, когато, облечена в елегантната си булчинска рокля, годеницата се яви в салона, той още не беше се появил. Поканените заобиколиха Клотилде, хвалеха булото и гирляндата. Закъснението на годеника достигна границата на толерантност от половин час. Изпратиха един човек в пансиона, където той живееше, и собственичката го осведоми,

че докторът заминал с куфарите си, като ѝ казал, че отива да се жени. Пратеникът се завърна в шест без десет. В шест часа съдията се закарани, че ще си отиде, поканените, почувствували се неудобно, започнаха да кроят разни хипотези. В шест и десет...

— Тя започнала да става нервна...

— ... братът на годеницата отиде до полицията и бърза помощ. Той се завърна в седем без новини, но в шест и половина съдията си беше отишъл с протести. Когато той си отиде и отведе и писаря, Клотилде получи първия припадък, предвестник на голямата бакеанка. След седем часа започна разотиването и на поканените. Те си отиваха любопитни и загрижени — храната и напитките не бяха сервирани. В осем и половина кюрето, опитвал се напразно да утеша годеницата и семейството, също дезертира. В девет часа братът на годеницата, който в осем часа отново беше излязъл да разследва, се завърна с невероятната новина: онзи мизерник бил заминал за Рио де Жанейро, като билета си купил на борда, където стигнал, когато вече вдигали стълбата точно в пет часа.

— Какво нещо...

— Ето така Клотилде Мария да Асунсаум Фогейра се превърна в Тилде-Чилике^[1], постъпвайки направо в подкатегорията на големите бакеанки с наранено сърце...

— Никога ли вече не е имала друг годеник?

— Никога, госпожице Моема. Първо, защото наранена в своята гордост, тя много време не посещаваше празненства и места за разходка. Прекарваше затворена вкъщи и свиреше на своето пиано. После, когато пожела, вече не намери кой да я поиска... Живее с брат си, прекарва някое време при сестра си в Рио де Жанейро, дава уроци по пиано, грижи се за кученцето си — големите бакеанки винаги имат някое куче или котка — възпира своите припадъци, но, както това можем да установим, още има надежди. Тя е една типична бакеанка!

— Тъжна история... каза дон Домингас. — Жал ми е за нея.

— Този лекар не ще да е бил някакъв кристалночист характер, така да се каже — сподели кюрето.

— Ако това ставаше в Натал, не би минало така. Той най-малко би отнесъл един добър бой — отсече сенаторът.

— А годеникът, какво стана с него? — усмихнато и любопитно запита момичето с индианска кръв.

— Ожени се за дъщерята на един богат и важен субект в Рио де Жанейро. Той продължи в Префектурата, но влезе във висшето общество с парите на тъста си и с красотата на жена си. Всеки следобед го виждат на вратата на Жокей клуб — притежава коне за надбягвания... Неговата жена днес е една чувствителна бакеанка. От най-чувствителните, тъй като има едно значително минало. Според както ми разказаха, сред кобилите в конюшната на мъжа ѝ тя била най-прочутата...

— Ох! — възкликна кюрето, докато дона Домингас се смееше от сърце.

— „С кобилите на Фараона аз те сравнявам, о приятелко моя...“ — издекламира адвокатът... — Това е от Библията, отче...

Отец Климако наново отвори молитвеника:

— Аз пък ви казвам, докторе, че понякога божиите пътища са изненадващи. Може би бог я е запазил за коменданта.

— Само че предаването е малко късничко, отче. Плод, прекалено узрял... — замълча за малко, поклащайки глава. Не, нищо такова. Прекалено узрял плод е образ, приложим на чувствителните бакеанки. Големите бакеанки са нездозрели плодове, които не са могли да се развият.

— Нездозрели плодове! Колко тъжно нещо... — каза момичето с индианска кръв.

Групата се разпръсна — беше време да се приготвят за вечеря. Наново преминаха комендантът и Клотилде, смеейки се и двамата, безразлични към погледите на любопитните, към светлините на залеза, започнал да се спуска над морето. Сенаторът и адвокатът, единствените останали на столовете си, следяха с алчни погледи кълченията при походката на момичето с индианска кръв. Тая, мислеше си адвокатът, е пусната на свобода опасност, за да предизвика мъжете. За нея може да се извърши всякаква лудост: да се зареже семейство, жена и деца, професията, уважението на хората, дългът. Сенаторът не мислеше нищо. Само неговите очи се затъмняваха от едно мълчаливо желание.

[1] Тилде — съкратено на Клотилде; Чилике — припадък. ↑

**КЪДЕТО СА РАЗКАЗАНИ ДРЕБНИ СЛУЧКИ,
ПРИВИДНО БЕЗ ЗНАЧЕНИЕ, НО ТЕ ВСИЧКИТЕ
ДОПРИНЕСОХА ЗА ДРАМАТИЧНИТЕ
ЗАКЛЮЧИТЕЛНИ СЪБИТИЯ**

Комисарят, малко раздразнен, почеса главата си:

— Дори не зная дали в Натал има акордьор на пиано... Не зная и дали има изобщо пиано...

Гейр Матос се засмя:

— Вие оскърбявате цялото население на един щат, като подценявате културата на неговата столица. Ако сенаторът ви чуеше...

— Но, вие, Гейр, виждали ли сте нещо подобно? Да се акордира пианото... Пианистът никога не е намирал това за нужно. Има три години, откакто е при нас, свири всеки ден на проклетото пиано и винаги го е намирал за много добро. Сега се появява този комендант на бакалски стоки и настоява за акордьор. Полудял, защото не съм потърсил в Ресифе... Дръпна ми една проповед, че...

— А вие защо не потърсихте акордьор в Ресифе? Заповедите на коменданта са заповеди... Потърсете в Натал.

— Заповед, па макар и от един оперетъчен комендант, който обикаля по палубата с една старица, смешно влюбени. Но пианистът, като казва, че не е нужно?...

— Слушайте, старче: комендантът може да е всичко, което ти казваш, но е капитанът, който ни е нужен и беше единственият в Байя. Но едно нещо е вярно — това за старицата, която впрочем е учителка по пиано и го познава основно. Аз, кюрето, дето там се разхожда, огнярят или който в да е от моряците, разбира повече от пиано, отколкото този твой пианист. Аз мисля, че тази мутра никога не е свирил нито дори някоя грамофонна плоча, преди да дойде на парахода. Когато той започне да свири, това е истински кошмар, старче. С други думи — бордови пианист и лекар... Виж и нашия доктор, ако не е санитарят, той не би могъл да напише дори една рецепта за проста промивка.

— Да, вие имате право. С този капитан съвсем се омаскари тоя лайнен параход. Докато в Лойд...

— Но комендантът си го бива дявола, ето това вие не можете да отречете... С ордена на гърдите и не из пуска от ръце далекогледа... Вие сте човек с лошо настроение, старче. Правете като мене: забавлявайте се. Аз се забавлявам лудешки и мисля да се забавлявам още много, много... — той се разсмя, изпитвайки предварително удоволствие.

— Какво сте намислили?

— Гледайте си живота и другото оставете на мене. И доведете акордъор — най-добрия в Натал.

Онзи разговор, при който комендантът беше направил строга бележка на комисаря във връзка с пианото, беше станал на командния мостик. Та той не беше ли му заповядал, когато параходът спря в Ресифе, да накара да доведат един акордъор, способен да сложи в ред бордовото пиано? Слязъл на суша спокойно, уверен, че неговите заповеди ще бъдат изпълнени. И въпреки това, госпожица Клотилде, една отлична пианистка, дипломирана учителка, специализирана в Шопен и оперни арии, в сложни пиеси, му каза, че пианото е на същото положение — една стара тенекия. За да се изучат някои самби, глупава танцова музика, може да мине. Младежите нямат отношение към фалшивата музика, на тях им трябва да се въртят из салона, да влачат прегърнати краката си. Но истинските пианисти като дона Клотилде? Те нямат ли права? Компанията не им ли е гарантирала ползването на пиано?

— Тая съсухрена старица, капитане, е много взискателна. При миналото пътуване впрочем в Сан Паулу се качи един пианист и човекът дори даде един концерт на борда. И не се оплака от пианото...

Комендантът избухна възмутено.

— Бъдете добър, господин комисар, да се отнасяте с уважение към пътниците. Не си служете с просташки изрази. Що се отнася до онзи някакъв си пианист от Сан Паулу, той навярно е бил някакъв шмекер... И в Натал намерете акордъор. Непременно!

Съсухрена старица... Неуважение, простащина! Девойче не е, безспорно, но също и не е стара, тя му бе признала, че е на тридесет и седем години — няколко години по-малко, отколкото ѝ даваше той. Пресмяташе тя да е на около четирийсет и пет, с една разлика от

петнайсет години между двамата, тъй като той вече беше отпразнувал шестдесетте. И така, разликата не беше голяма. Когато тя, при един разговор, каза, че навлиза в тридесет и седемтях си пролети, той беше принуден да се подмлади и намали своите години на петдесет и пет. Но това бяха подробности без значение — пет или седем години повече или по-малко не значеха нищо. Важно е, мислеше си той, срещата между двама самотници, две жажди за разбирателство и ласки, срещата на две души близнаци, готови да си подадат ръце и да вървят заедно, зараснали раните от миналото, за един непрестанен любовен празник. Комендантът беше увлечен, неговото състояние на влюбен го правеше силен и решителен и нямаше да допусне отпускане при изпълнение на неговите заповеди.

Пътуването преминаваше без инциденти, като не се смята един остър спор върху политиката, в навечерието на пристигането в Натал, обхванал пътници и бордови офицери. Спорът започна по време на вечерята на масата, председателствувана от втория пилот. Привърженици на Либералния съюз, от една страна, и на правителството, от друга, изтъкваха качествата и предимствата на Жетулио Варгас и Хулио Престес, техните възможности при изборите и със силата на оръжието. Вторият пилот се показва като привърженик на Жетулио отвътре и отвън. Беше гаучо, кълнеше се във Флорес да Куня, говореше за войски от щата Рио Гранде до Сул, влизащи в Рио де Жанейро на кон, със сабя в ръце — тъй като сабята е класическо оръжие на хората от пампата — за да режат главите на ония крадливи и гнили политици.

На масата на коменданта, където Клотилде беше заела опразненото място, със слизането на депутатата Отон в Ресифе, достигаше ехото от спора. Сенаторът мърдаше неспокойно, като че гаучовските саби, командвани от генерал Жоаум Франсиско, както оповести това вторият пилот, вече заплашваха шията му. Спорът започна да се разпростира и по другите маси. Дона Домингас, майка на министър и на федерален депутат, възрази от масата на коменданта, противопоставяйки на копията и сабите на кавалерията на Рио Гранде до Сул карабините и автоматите на северните кангасейрос^[1].

— С две-три банди кангасейрос ще се ликвидира с цялото това перчене. На вашия генерал Жоаум Франсиско стига Лампиаум^[2]... Не е нужен дори офицер от армията с униформа и нашивки. Всъщност

ония германци и италианци от юг, ония гринговци, се нуждаят от един урок... — нейният ясен и енергичен глас, свикнал да заповядва, завладяваше и накара да замлъкнат спорещите. Дори и син й, министърът, се огъваше пред нейната воля, когато тя, излизайки от обичайното си спокойствие, повишаваше глас и решаваше.

— Ние сме толкова бразилци, колкото и най-добрите... — възрази вторият пилот.

Студентите изобщо бяха за Либералния съюз. Те повтаряха откъси от речите на ораторите на Жетулио, говореха за обновяване на страната, за промяна в манталитета, за нуждата от реформи.

Сенаторът, без желание да се намеси в спора, се усмихваше с превъзходство, но беше бледен. Наведе се към коменданта, който стоеше неутрален, зает да обслужва Клотилде, и го запита с нисък глас:

— Откога тази параходна компания, субсидирана от правителството, взима на служба агитатори?

— Не зная, сенаторе. Както вече имах честта да ви осведомя, не принадлежа към кадрите на компанията. Тук съм само, за да й направя една услуга, като отведа парахода до Белем...

— Наистина, бях забравил... Но така или иначе, не ми се струва добре един бордов офицер да използва масата, за да прави избори, да подстрекава пътниците, да застрашава обществения ред. В крайна сметка аз съм сенатор на Републиката, принадлежа към правителството, а този младеж проповядва революция, закриване на сената и камарата на депутатите, избиване на управниците...

— Вие имате пълно право, сенаторе...

Спорът продължи и след вечерята, в салона, където младежите искаха да танцуват, за да се сбогуват с ония, които на следната сутрин слизаха в Натал Насядали по столове в един ъгъл, една група крещяха против президента на Републиката, положението в страната, скъпотията, винаги фалшифицираните избори, за нуждата от едно обновление. Сенаторът се оттегли възмутен.

Вторият пилот беше най-екзалтиран от всички. „Ония безсрамници ще има да видят... Ако откраднат и предстоящите избори, ако попречат с насилия на победата на Либералния съюз, резултатите няма да закъснеят. Народът не е разположен да понася повече тиранията, да поддържа вагабонти в парламента. В Рио Гранде

ще засвирят бойните тръби и ще призоват бразилците. Копия и саби...“

Един камериер прекъсна блестящата му пледоарии:

— Комендантът вика навън господина...

— Отивам веднага...

Той набързо прекоси Санта Катарина и Парана, Исидоро и Мигел Коста вече бяха вдигнали Сан Паулу и втория пилот влезе, редом с Флорес да Куня и Жоаум Франсиско, в Рио де Жанейро... Той без охота се озова на повикването на коменданта: „Какъв дявол иска това животно?“ И точно сега, когато момичето с индианската кръв не откъсваше очи от него...

— Мой млади приятелю, нямам нищо против вашите идеи... Всеки мисли както си иска. Аз се намесих в политика тук и дори в чужбина. Тука, когато в Байя управляваше незабравимия Хосе Марселино, на когото имах честта да бъда приятел. В Португалия по повод убийството на краля Дон Карлос, когато, възмутен от престъплението, се поставих на разположение на двореца. Но след това никога вече не исках и да чуя за политика. Вие имате своите основания и аз не съм човекът, който ще ви ги отрече...

— Това правителство води страната към пропаст...

— Не споря... Възможно е... Не го взимайте за лошо все пак, ако ви кажа, че не ми се струва добре това един бордов офицер да подстрекава чувствата на пътниците. Не ви укорявам, далече от мене е такава мисъл. Но вижте: сенаторът ми се оплака. Дори искаше да отпрати едно оплакване до компанията... Мисля, че вие, мой млади приятелю, трябва да избягвате тези разговори.

— Тоя сенатор е от най-лошите... Знам за него едни скандални случаи. Този с пристанището на Натал би бил достатъчен, за да го тикнат в затвора за цял живот. А за проститутката, която той назначи в Сената? Дори Марио Родригес написа статия за случая преди около две години. Вие не я ли четохте?

— Той е пътник и се намира на парахода — това е, което има значение за нас. Умолявам ви да не вземате пак участие в тези разговори.

— Аз съм един бразилски гражданин и упражнявам моите права. Ще говоря каквото си искам и където си искам.

Васко Москосо де Арагаум погледна морето пред себе си и се изпъна върху палубата на своя кораб.

— А аз съм капитанът. Давам ви една заповед. Лека нощ!

Вторият пилот остана смаян, без да знае какво да стори: „Това човече има дързост!“ Първо помисли да се върне в салона, но гневът на сенатора, заплахата за писмо до компанията го накараха да се размисли. Отправи се към командния мостик, за да се разтуши.

Васко влезе в салона, където Клотилде го търсеше загрижена. Той се приближи и каза:

— Почакайте ме един момент, веднага се връщам.

Не видя сенатора и се отправи към игралния салон. Парламентаристът четеше навъсен едно списание.

— Сенаторе, елате да ни правите компания в салона. Вашето отсъствие се забелязва.

— Не съм разположен да слушам обиди и заплахи. Аз съм сенатор на Републиката.

— Можете да бъдете спокоен. Аз взех необходимите мерки.

— Тогава добре. Защото вие не ме познавате, аз съм избухлив. Ако продължавах да слушам дивотиите на онзи момък, много човешки е да загубя разума си и да лепна ръката си на лицето му...

— Не мислете вече за това. В параход под моето командване екипажът е дисциплиниран. В Индия ме третираха като човек с желязна ръка...

Той танцува до полунощ с Клотилде. Разказа ѝ инцидента с много подробности. После — едно нещо води към друго — разказа за своето участие в борбите между монархисти и републиканци в Португалия, движен от благородното чувство на признателност към краля Дон Карлос I. От Португалия отплувал за Индия, където моряците го бяха кръстили Желязна ръка и Златно сърце, тъй като, бидейки мек като бриза и приятел на своя екипаж, той можеше да бъде, ако не му се подчиняваха, и стихията като урагана, безмилостна Желязна ръка.

[1] Кангасейро, — бандит, обирач по пътищата. — Б.пр. ↑

[2] Лампиаум — легендарен шеф на банда кангасейрос. — Б.пр.

ЗА ГОДЕНИЧЕСТВО И КЛЕТВИ ЗА ВЕЧНА ЛЮБОВ, ИЛИ ЗА ТОВА КАК КОМЕНДАНТЪТ СПУСНА КОТВА ПОД ЛУННА СВЕТЛИНА В СЪРЦЕТО НА ГОЛЯМАТА БАКЕАНКА

Първата дума за годеничество и женитба беше произнесена плахо от коменданта в Натал. Вървяха двамата, той и Клотилде, из плажа Арейа Прета и толкова красива беше окръжаващата обстановка и изящността на града, че не можеше да не ги почувствуват и коментират с прилагателни и възклицания. Параходът щеше да престои малко време в пристанището и скоро щеше да се отправи към Форталеза. Те искаха да видят всичко с младежка припряност и голямата бакеанка възклищаваше при завоите на плажа, белите къщи на града, крепостта на „Трес Рейс Магос“, посребрената, от слънцето река.

— Вие сте видели толкова неща, толкова красиви места по света, че навярно вече сте изморени и дори не ви прави впечатление. Не е ли така? — каза Клотилде, когато се спряха да се възхитят на пейзажа от кокосови палми и пясък.

— Да, видях много неща, целия свят. Но малко нещо се забелязва, когато сме сами. Дори не е приятно да се гледа...

— Ах! — въздъхна голямата бакеанка. — Вярно е... Дори не е приятно...

— Беден е, който е сам.

— Ах!

— Кажете ми едно нещо: не мислите ли, че ако един ден...

— Какво?

— Ако срещнете един опитен в живота мъж и сам... Едно любящо сърце... Не бихте ли приели да свържете своя живот с неговия, да си имате свой дом, да бъдете щастлива?

— Страхувам се. Мисля, че никога няма да бъда щастлива.

Тя наведе глава, унесена в своите спомени. Комендантът търсеше думите и мъчно ги намираше. Никога не беше предлагал женитба на никоя жена, неговият единствен опит по въпроса беше валсът с

Мадалена Понтес Мендес, но не успя дори да ѝ заговори. Как да стори това сега?

— Аз, ако бих срещнал една девойка по моя вкус, способна да разбере един старец...

— Вие, господине, старец? Не казвайте това...

— Да, способен съм да...

— Коменданте! Коменданте!

Сенаторът и други двама идваха към тях.

— Антипатичен човек! — сподели Клотилде.

— Кой?

— Тоя сенатор... Нали вече пристигна, какво още иска?

Сенаторът само искаше да бъде любезен с коменданта, чиито авторитет и мореплавателни познания бяха му направили впечатление. Представи приятелите си — един депутат в щата и един полковник от вътрешността, двама изтъкнати местни политически водачи, негови съмишленици.

— Този е комендантът Васко Москосо де Арагаум, човек пътувал много и преживял много авантюри. Скитал е по целия свят... Един герой!

Двамата политици се съгласяваха, усмихваха се и се възхищаваха на героя, представен им от негово превъзходителство сенатора.

— Елате с мене, искам да видите едно забележително нещо в Натал. Едно нещо, което съществува само тук, нещо единствено в цяла Бразилия, едно изключително дело. Вие трябва да го видите, коменданте. Гарантирам, че при всичките ваши скитания никъде не сте видели нещо подобно.

Повлече ги да посетят някакво добре обзаведено домакинско училище, чиято задача беше да подготвя богатите девойки в щата за брака, като ги сдобие с всички необходими неща за облеклото. Отидоха без желание. Комендантът проклинаше вниманието на сенатора, прекъснал разговора му с Клотилде, след като той беше започнал да навлиза в същността и да намира решаващите думи. Клотилде с много романтичен поглед, с унесен и далечен вид вървеше, сякаш плуваше из облаците.

Завърнаха се прибързано в парахода, защото в школата бяха се забавили повече, отколкото очакваха. Директорката не пропускаше и

най-малката подробност: тя показваше всичко, обясняваше всичко, горда от училището, ученичките, от облеклото, от обучението.

— Сега кажете ми, коменданте, видели ли сте някъде, в някое място, откъдето сте минали, нещо подобно? Нещо по-добро или което да се приравни с него? — сенаторът не чака отговор и подчерта: — В целия свят не съществува нищо подобно. С други думи, дори швейцарците! — да, господине, швейцарците признават това. От Швейцария вече дойдоха писма с искания за сведения от училището. От Швейцария, да, господине!

— Забележително дело, много забележително — съгласи се комендантът, обезсърчен за загубата на онзи голям случай, когато Клотилде беше развълнувана от красотата на плажа и моментът беше подходящ.

Но вечерта след вечерята и едно бързо преминаване през салона, където тя опита пианото, настроено от един компетентен акордьор в Натал, Клотилде запита дали комендантът не желае да направят една обиколка.

— Тази вечер е нощ на пълнолуние — разсмя се тя със своя рязък смях.

Сърцето на Васко се развълнува — това беше жадуваната възможност. Изкачиха се на пустата, най-горна палуба.

От кръв и злато беше направена голямата, пълна луна, разстилаща се над морето.

— Гледайте...! — каза тя, отправяйки се към парапета.

Луната излизаше от водата, където беше спала и почивала и започваше прегледа си на влюбени и любовници из плажовете и улиците, по пристаните на Байя, из далечни, загубени пристанища и по палубите на параходите. Плътно лунно миро се разливаше над северните зелени води и североизточните ветрове — Терал от Пернамбуко и Аракати от Сеара — достигаха от юг и от север, за да поздравят луната с кроткия полъх на бриза. Вътре в лунното отражение плаваше ИТА, в тази вълшебна нощ, когато комендантът, застанал зад Клотилде, хвана ръцете ѝ и каза с глас, изпълнен с любов и страх:

— Клотилде! Ах, Клотилде, лоша...

— Аз лоша? — тя потрепери и нейният глас беше само един шепот. — Защо казвате това, коменданте?

— Тогава не виждате ли, не разбирате ли, не чувствувате ли?

— Не вярвам на мъжете...

— Аз също не вярвах на жените... Но сега вярвам на себе си — умирам от любов...

— Не вярвам и ме е страх...

Но тя не отдръпваше ръцете си от Васковите ръце, облегнала се беше на него и усещаше неговия дъх. Без никой да знае как се случи, мистерия на морето в нощ с пълнолуние, тя положи глава на широкото рамо на коменданта, украсено с еполети и котва. Той я прихвана с ръка през кръста, тя потрепери и въздъхна. Обърна я към себе си, устата им се срещнаха и това беше продължителна целувка на дълго незадоволявана жажда, целувка на юношески сърца със стар, незаситен глад.

— Ох! — въздъхна тя, когато още в неговите обятия можа да си поеме дъх. — Какво сторих аз, боже мой! Какъв срам... А сега какво ще стане?

— Ще се оженим, ако вие ме приемете...

Тогава тя му разказа своя тъжен опит, причината за нейното меланхолично безбрачие. Един ден заобичала един мъж, дала му своето девствено сърце, невинно вложила в него цялото свое доверие. Бил лекар, много богат, много прочут, дошъл от Рио де Жанейро в Белем. Клиентелата му била огромна, не успявал да обслужва всички. Той бил най-добрата партия в Белем и бил луд по нея. Голям познавач на музиката, дори свирел малко на пиано, те изпълнявали партитури на четири ръце и душите им се побратимявали в музиката. Клотилде вмъкваше в разказа и въздишки. Сгодили се, клели се във вечна любов и определили дата за сватбата. Тогава тя била на седемнайсет години, свенлива и наивна провинциална девойка. Тя отдала сърцето си на лекаря, уверена в неговото достойнство и неговата любов...

Какво ли се е случило? — питаше се тревожно Васко. Навярно през някоя от ония вечери на пиано на четири ръце, когато семейството случайно не се е намирало вкъщи, той злоупотребил с нейната моминска наивност, сторил ѝ е зло и после побягнал... И я оставил с нейното разочарование и нейния срам. Но той нямаше защо да ревнува. Поради това нямаше той по-малко да я уважава. Тъкмо обратното: неговата пламенна любов ще се увеличи, ще се засили и решението му да ѝ предложи ръката си за съпруг...

... Да, уверена в неговото достойнство и неговата любов... Но мъжете са измамни или поне почти всички... И може ли да си представи той какво се случи в навечерието на сватбата!... Тя не обича да говори за това, то значи да отвори наново незараснала добре рана, а още чувствувала сърцето си наранено: открила, че той озлочестил в Рио де Жанейро едно момиче, едно бедно девойче, шивачка. Нещастницата имала от него момче и той ѝ пращал пари всеки месец. Като научила за годежа и близката женитба, нещастницата писала едно писмо до нея, Клотилде, като ѝ разказала всичко и поставила в нейни ръце своята съдба и тази на детето си. Какво можеше тя да стори? Разкъсвайки собственото си сърце, тя скъсала с лекаря и настояла той да се завърне в Рио де Жанейро и да се ожени за майката на своето дете. Той го сторил. Днес е прочут лекар в Рио де Жанейро, богат и важна личност и всеки следобед е в Жокей клуба. Малката шивачка се превърнала във важна дама... Колкото до нея, то тя се заклела никога да не се омъжи, да не открие наново сърцето си за никой мъж... Никога не беше поглеждала мъжко лице. Но при това пътуване...

Трогна се комендантът от такова благородство на душата, от такава безкористност. Не беше той достоен за нея, нито дори да целуне крайчеца на нейната рокля. Но тъй като любовта издига човешкото същество, той се издигна до нейните очи, нейното лице, нейната ненаситна уста и дълго се целуваха под лунната светлина.

Той също разказа причината за неговия самотен живот, защо никога не беше се женил. Тя се наричаше Дороти и той носи нейното име и едно сърце, татуирани на ръката му.

— Татуирани? Това значи, че няма да изчезнат?

— Никога. Татуировката беше направена от един китаец, майстор в тая професия, в Сингапур.

— Това значи, че не сте я забравили, навярно още ходите след нея...

— Тя умря... — за минутката на трагично мълчание Дороти се очерта на лунната светлина с нейното стройно тяло и треската ѝ за любов.

Умряла в навечерието, преди да се оженият. Тя току-що получила развода, като най-последно мъжът ѝ се съгласил да я освободи.

— Ах! Тя е била омъжена!

Да, беше омъжена, когато той се запознал с нея и я обикнал на борда на „Бенедикт“, един голям параход, който кръстосвал между Европа и Австралия. Това било една страст почти толкова светкавична и дълбока, каквато сега изпитва на борда на ИТА към Клотилде. Тя пътувала със съпруга си, но какво струват договорите и законите пред любовта? Той зарязал парахода, тя мъжа си и слезли на скрито азиатско пристанище в очакване на решението на съпруга...

— Безсрамница... Омъжена...

Не, нека Клотилде да не бъде несправедлива и да не я осъжда. Защото не е имало нищо между тях, нищо не се е случило. Дороти разказала всичко на съпруга си и забягнала само защото онзи егоист не искал да ѝ даде развод. Не отишли по-далече от целомъдрени целувки. Тя останала да чака в къщата на една света мисионерка, сестра Карол. Само след развода и нова женитба щели да принадлежат един на друг. Самата Дороти така беше поискала. Получила най-сетне развода, книгата за женитбата били съответно приготвени, когато треската, онази ужасна азиатска треска, против която той имал имунитет, свършила с нея за три дни. С нея и с неговата кариера. Бил като луд, заклел се вече да не стъпи на параход и ако сега командва този ИТА до Белем, то е, защото законът го застава и не могъл да не изпълни дълга си, в който се е заклел тържествено, когато получил след блестящ изпит диплома за комендант. Ето защо той никога не се е оженил и затворил завинаги своето сърце. Но при това пътуване...

Тя поиска време, за да помисли. Преди да стигнат в Белем, тя ще му отговори — сега още е объркана и замаяна. Освен това трябва да получи съгласието на брат си. И от Жасмин, добави тя усмихнато...

Параходът се хлъзгаше през тази нощ на пълнолуние, небе и море бяха окъпани в сребро и злато. На палубата, опрени на вътрешната стена, комендантът и Клотилде си разменяха клетви за любов. Смееха се без причина, въздишаха, казваха си несвързани думи, открадваха си целувки, стискаха си ръцете. Дочуха шум по стълбата и потърсиха прикрытие в сянката на спасителната лодка. На палубата се появи друга двойка. Първо видяха фигурата на доктор Фирминио Морайс, адвокатата от Пара. Огледа се наоколо, изкачи се горе и направи знак, за да повика някого. Тогава се появи с протегнати към него ръце Моема, момичето с индианска кръв, веднага се прегърнаха и почнаха да се целуват буйно и припряно като луди.

— Безсрамница... — промърмори Клотилде. — Той е женен...

— Любовта — отговори ѝ комендантът — не зачита разни споразумения, любовта е като бурята.

Той я хвана за ръка, излязоха от другата страна и отидоха да се присъединят към пътниците в салона. Клотилде го помоли да пази в тайна годежа, в който се клеха под лунната светлина. Искаше да се омъжи без поканени, без съобщения, без празненство, само тя, Васко, нейния брат и снаха ѝ. И ако трябва да стане това, трябва да го сторят в кратко време — тя не е съгласна да се протака годежът.

— Времето, необходимо за снабдяване с книгата...

С нея искаше той да се завърне в Перипери, със съпругата, намерена по морето, тази, за която беше чакал толкова време по командните мостици на параходи, в блеснали в светлини трансатлантици или черни товарни параходи из далечните самотни пътища. При един отблясък на луната тя видя разкъсана завинаги самотата си, свършено дългото очакване.

ГЛАВА МАЛКО ГЛУПАВА И МНОГО ЩАСТЛИВА, С ПРАВО ЗА ПОСЕЩЕНИЕ НА МАШИНИТЕ И ТРЮМА И ДА СЕ ОТПРАВИ ЕДНО SOS

Щастлив е комендантът. Щастлива е и голямата бакеанка. Дватама се смееха из ъглите на парахода, разменяха си нежни погледи и плахи усмивки, скришно си стискаха ръцете, шепнеха си нежности, възраждаха се единият и другият в откраднати целувки и проекти.

Тя беше романтична и много беше страдала. Страданието я направи възискателна и недоверчива, нейната романтична природа обожаваше тайнствеността. Поради всичко това тя не каза на коменданта нито своето цяло име, а беше само Клотилде. Нито подробности върху семейството си, освен мъглявото споменаване за един брат, женен и с две деца, в Белем, и за сестрата с пет деца и мъж инженер в Рио де Жанейро. Освен това беше му забранила да разпитва пътниците от Белем за нея — искаше да постави на изпитание неговата любов.

— Ще те представя на моя брат на пристанището в Белем. Той ще ме чака.

— Но, Кло...

Той познаваше една Кло преди повече от двайсет години, руса с млечнобяло тяло, почти без косми, вече не си спомняше къде, дали в Исландия сред айсберги и фиорди, в някой публичен лом в Байя, или пък в пансионите на Карол и на Сабина. Имаше нещо общо между онази Кло от лед и гейзери и непорочната Клотилде: може би обемистите гърди, може би нещо детско в говора и жестовете. Когато казваше Кло на Клотилде, той не можеше да избегне спомена за онези ноци в миналото, за бялото и незабравимо тяло.

— ... Спомни си, че аз не мога да изляза заедно с тебе, радост моя. Трябва да остана, за да подписвам разни книжа. Това е последното пристанище, завършва пътуването и аз ще бъда пленник на палубата...

Тя обожаваше тайнствеността:

— В момента на слизане ще ти предам едно листче с моето пълно име и моя адрес. Дори вече съм го написала и е тука... — тя посочи деколтето си. До топлината на гърдите си пазеше листчето, което беше ключът за отваряне вратата на нейното семейство, за новия дом на коменданта. — Ще те чакам вкъщи, можеш да дойдеш на вечеря с брат ми и снаха ми. Ще накарам да приготвят едно лакомство от раци. И така дори е по-добре — имам време да говоря с брат ми...

— Но защо е тази мистерия, цялата тази тайнственост?

— Искам да изпитам твоите чувства. Да разбера дали ти харесвам за самата мене или за моята фамилия...

— Но ти още ли не знаеш това?

— Правя опит...

Търпение, тя иска това и нека така да бъде. Всъщност няма значение, той няма да се жени за нейното презиме или за роднините ѝ. Тя имаше право. Но въпреки това не можеше да не прави догадки около тази тайнственост. Със сигурност Кло принадлежеше към видно и добро семейство, от високо общество, от елита на Пара, много богата и с претенции за благородство като Мадалена Понтес Мендес. Впрочем в началото на пътуването, когато едва беше спрял поглед на нея, беше чул някакъв пътник да коментира отличното финансово положение на брата на Кло. Трябва да са милионери, мислеше си комендантът; господари на земи, просторни като държави, с огромни каучукови гори, остров в Амазонка, с индианци, ягуари и двайсетметрови змии. Кой знае дали цялата тази тайнственост не беше от съмнение, дали брат ѝ няма да се противопостави на женитбата на една толкова богата наследница с един прост комендант, пенсиониран капитан далечно плаване? Можеха да си помислят, че е някакъв авантюрист, хитър мошеник, който иска да сложи ръка на богатството на булката си.

Но като е толкова богата, защо дава уроци по пиано? Навярно за развлечение, за да убива времето и от любов към музиката. При първия случай той ѝ съобщи, че неговите доходи и имущество не се ограничават само с пенсията. Има собствена и прекрасна къща в Перипери, един от най-елегантните плажове в Салвадор, добро количество държавни ценни книжа, рента, повече от необходимото, за да им осигури — и на нея — дълъг и комфортен живот. Кло му протегна ръце:

— Все едно дори ако беше беден като Йов.

Във Форталеза по онова време параходите не акостираха, защото нямаше пристан. Слизането на пътниците беше цял спектакъл: те скачаха от стълбата, спусната над водата, в малки платноходки. Носеха се подвикванията на жените, кикотене, колебания, а лодкарите с мускулести гърди и бронзови кожи задържаха лодките си близо до стълбата. Адвокатът от Пара, застанал на носовата част на една платноходка, пазещ равновесие с полуразкрачените си крака, направи една демонстрация на сила: Моема, момичето с индийска кръв, беше застанала на последното стъпало, той я прихвана с две ръце за кръста, вдигна я във въздуха и положи треперещото тяло до себе си. В продължение на една минута двамата останаха прави, стъпили твърдо, въпреки полюляването на вълните, красиви и силни, брулени от вятъра. Такова нещо комендантът не би могъл да направи. Не защото не разполагаше със сили и не само че усмихнатата бакеанка беше по-едра, но и не беше прилично.

Преди, когато още беше на командния мостик, дойде дона Домингас да се сбогува и да му благодари за грижите:

— Господинът беше един съвършен комендант, приятно е да се пътува с вас. — Протегна му хубавата си ръка, на която проблясваше пръстенът. Тя поздрави първия помощник-капитан и пилотите и подчерта: — Господата са щастливи да имат един капитан със способностите на коменданта Васко.

— Един ден ще получи заслуженото... — отговори първият помощник и фразата беше малко своеобразна, навярно поради сложността на маневрите.

Дойде да се сбогува също и атлетичният банков чиновник. Остатъкът от пътуването той прекара в писане на писма на момичето от Пернамбуко и в Натал напълни пощенската кутия.

— Госпожицата е очарователна... — похвали я комендантът, като прегръщаше влюбения момък.

От парахода до сушата те много се смяха. Греблата пръскаха с вода пътниците и голямата бакеанка, за да избегне капките, се притискаше към коменданта. Отидоха да разгледат града, после плажа Ирасена. Там Клотилде си купи дантели за „едни нови ризи за спане“, както обясни, като криеше засрамена лицето си над ветрилото. С това тя предизвика Васко при една внезапно избухване на желанието му —

той видя другата Кло с гърди, подскачащи под дантелите на ризата — и я разцелува несдържано пред рибарите и продавачките на дантели. След като се върнаха в центъра, тя пожела да се помоли в една църква. Замислена, с наведена глава, се молеше голямата бакеанка. Комендантът се възползва от това, за да изчезне. Когато тя свърши да се моли, потърси го и не намери и следа от него, почувствува, че сърцето ѝ спира. Сълзи бликнаха от очите ѝ, докато го търсеше наоколо с растящо безпокойство. Най-после го съгледа, че идва забързано. Гласът ѝ беше дрезгав:

— Къде отиде? Заряза ме тука...

Но той я хвана под ръка, накара я да се върнат в празния храм, отведе я до едно осветено място и извади из джоба си една кутийка с два годожни пръстена, току-що купени. По този начин запечатаха своето годеничество в този час на тишина в църквата. Но я целуна само навън — в църквата тя не се съгласи да я целуне, обвинявайки го, че е атеист и еретик. Той, комендантът, беше само щастлив.

В предпоследния ден на пътуването — пристигането в Белем беше определено за следния ден, в три часа следобед, и там ИТА щеше да преспи, предприемайки пътуването си на връщане едва следобед на следния ден — един каприз на голямата бакеанка предизвика раздвижване и объркване в парахода. Клотилде оповести своето желание да види парахода отвътре, да слезе в машинното отделение, да види трюмовете, да се запознае с неговите вътрешни помещения. Не са ли били параходите домашния кът на Васко в продължение на четирийсет години? Това беше романтично и понятно желание, естествено за една годеница, жадуваща да се добере максимум до всичко, което се отнася до бъдещия съпруг. Така тя му се изповяда и след една целувка той ѝ обеща.

Беше очевидно: комендантът бе толкова объркан в страстта си, че забрави за мъчнотиите на такова мероприятие. Разбира се, те не се дължаха на обявите на прикритите врати, съобщаващи, че „входът е забранен“. Това естествено не се отнасяше до коменданта и неговия гост. Но как не помисли тон, старият моряк, за опасните стълби. За късите гащета на голите огняри? И така, двадесет и четири часа преди крайното пристанище той хвана любимата си за ръка и се отправи към търбуха на парахода. Отвори една малка забранена врата, пред тях се откри цяла пропаст до дъното, а желязната, тясна и почти вертикална

стълба беше забодена в пропастта. Кло издаде лек вик „ай!“. Но той започна да слиза и протегна ръката си. Как двамата не се сгромолясаха, това е една мистерия, която още веднъж доказва съществуването на един бог на влюбените.

Шефът на машинното изкриви уста и даде някои обяснения. При пещите настана объркване: въглищари и огняри, практически голи, се смаяха, като видяха внезапно тази дама сред тях. Вторият машинист се хвана с ръце за главата. Клотилде, стигнала до върха на възбуждението си, пожела да хвърли една лопата въглища в червената пещ. Беше пламнала от горещината. Комендантът ѝ помогна, като ѝ каза, че така си припомнял времето, когато бил юнга и идвал понякога да работи с огнярите.

Отидоха в складовете, претъпкани със стоки. Комисарят, повикан по спешност, слезе с кисело лице. Представяше си, ако минеше през обърканата глава на тоя луд капитан далечно плаване да програмира една екскурзия на пътниците из вътрешността на парахода!... С него всичко беше възможно. Но комендантът едва го поздрави и не му обърна ни най-малко внимание. Комисарят се отпрати към командния мостик и каза на първия помощник:

— Твоят комендант развежда старицата вътре из парахода. Вече е бил в машинното и при пещите. Аз не поемам отговорност...

— Откога комендантът няма право да показва парахода на някой пътник? И особено на влюбена жена? Остави го...

— Ще паднат от някоя стълба и ще се пребият...

— Това ще бъде вторият комендант, когото ще погребем при едно пътуване. Един рекорд...

Едва свършили разговора и на капитанския мостик се появиха Васко и Клотилде. Първият помощник и комисарят едва успяваха да задържат смеха си. Тя беше с изцапани от въглища лице и ръце, неговата бяла униформа беше станала мизерна.

— Водя госпожица Клотилде на обиколка из парахода. Ще я отведе в залата за радио.

— Не искате ли да ѝ покажете командните съоръжения?

— След това може би.

Комисарят слезе по стълбата, като тръскаше ръцете си. Васко се отпрати към стаичката на радиотелеграфиста. Той беше полегнал, за да отпочине, и веднага се изправи, като видя коменданта.

— Оттука ли се отправя SOS, когато параходът е в опасност?

— Оттука, уважаема госпожице.

Ами ако тя поиска да отправят драматичното SOS? — помисли си Васко. Но хрумването му се стори весело, не го изплаши — това би било забавна игра.

Пътъом той ѝ показа своята кабина, домашния кът на коменданта. Тя погледна, като подаде глава през вратата, без да влиза вътре. На масата имаше една фотография: хубава госпожа със сребърни коси, усмихната и двама младежи до нея — единият на около петнайсет години, другият по-голям.

— Коя е оная? — запита Клотилде подозрително.

— Жената и децата на починалия капитан...

Когато слизаха по стълбата, тя му каза:

— Всъщност онова, което ми е харесвало, бе да се омъжа за един комендант.

— А аз какво съм?

— Да, зная... Но да се омъжа за него и да живея на парахода. Да пътувам с неговия кораб навсякъде, да обикалям света, от град на град.

— Забранено е да се взима жена на борда. Помисли ли си за опасността? Дни наред из морето, в някой товарен параход, с екипаж от сурови груби мъже — не видя ли огнярите? — и жената на капитана на борда. Помисли ли си това?

— Имах един филм с една такава история на капитан, който води жена си. Беше много хубав, но аз го загубих...

Комендантът се усмихна. Един ден, когато ще живеят в къщата със зелени прозорци към морето, в Перипери, през тихите, спокойни нощи, тя ще плете, а той ще дърпа лулата и ще ѝ разкаже какво му се е случило, когато при бреговете на Турция една влюбена и неразумна мохамеданка беше се скрила в неговата каюта и той я открил, когато параходът беше навлязъл в открито море. Много истории ще ѝ разкаже тон, за тревожни SOS, за опасности в пристанищата, за контрабанда на опиум — той има бурен живот, който ще ѝ предаде, ще го положи на нейните гърди, за да го сподели с нея. На следния ден той ще бъде представен на нейното семейство, ще вечеря в нейния дом и ще поиска официално ръката ѝ.

ЗА ПЪЛНОТО И ГАДАТЕЛСКО ПОЗНАВАНЕ НА МОРЯШКАТА НАУКА

Сутринта на този последен ден на пътуването, когато калните води на река Амазонка вече навлизаха в морето и надалече се носеше грохотът от нахълтването на морските води из речното корито, комендантът Васко Москосо де Арагаум за първи път през своя дълъг и бурен живот извърши една кражба. След това той щеше да постъпва с най-голяма коректност, да тъпче в краката си своето голямо любопитство и да поддържа напълно обещанието си за дискретност.

Кражбата се извърши в салона, все още празен в утринния час, когато комендантът предприе своята последна инспекция из парахода. Беше се привързал към парахода. През време на пътуването не се случиха инциденти, заслужаващи да бъдат отбелязани, нямаше заплаха от корабокрушение, нито бунт на екипажа, нито да се решават сериозни навигационни проблеми — полудели стрелки на компаса, капризен секстант. Дори не откри на борда и някакви какви да е революционери, както заплашваше депутатът от Парайба. Но поддържаше дисциплината, водеше парахода и там намери мечтаната жена, ще се завърне с нея в Перипери сред приятелите си, с изправен като никога гребен, тъй като сега кой би могъл да се съмнява в неговата титла и в неговите дела? В този именно момент идеята за кражба прекоси съзнанието му. Обичаше този ИТА и искаше да има сред своите мореплавателни инструменти, върху голямата маса в салона в неговия дом, някакъв спомен от това негово последно пътуване под негова команда. На връщане той щеше да бъде при положението на пътник, на почетен пътник, разбира се, третиран с цялото уважение, дължимо на един капитан далечно плаване, сторил такава голяма услуга на компанията. Но няма да бъдат поставени в неговите ръце съдбата на парахода, на екипажа, на пътниците. Искаше един прост спомен, някаква каква да е глупост, нещо, което да му припомня щастливите дни на борда. Един от онези пепелници например с герба на компанията и снимката на парахода, гравирани върху керамиката. Един от тях беше определен като премия на

томболата, други се намираха върху масите за пушачи. Васко плъзна поглед наоколо и не видя никого. Пепелникът изчезна в десния джоб на сакото му. И тъй като, за да привикне човек, достатъчно е да започне, друг пепелник се намери в левия му джоб. Това не беше внезапен пристъп на клептомания, а просто беше си спомнил за онзи добър и предан Зегиня Курвело. Какъв по-добър подарък можеше да му отнесе, какво по-добро доказателство за приятелство?

След като извърши кражбата с такава ловкост и ефикасност, комендантът не изпита угризения. Богата беше Националната компания за крайбрежно плаване, за нейния бюджет не бяха нищо два пепелника повече или по-малко. Той не би ги отмъкнал, ако в парахода се продаваха други като тези пепелници. За това той се беше осведомил от самия комисар и научи, че като премия на томболата бил даден последният пепелник от получената пратка. Угризения беше му причинила статуетката, предложена му донякъде насила от фалшивия доктор Стенио. Все пак не се отнасяше до кражба. И достави такава голяма радост на Клотилде. Тя му беше казала снощи още преди да се стъмни, преди да отидат да гледат луната и морето за сбогуване, че разбрала неговата любов тъкмо в момента, когато той ѝ донесъл порцелановото канапе, с романтичната двойка влюбени.

Той крачеше под заслона, унесен в тези мисли, когато срещна адвокатата от Пара, доктор Фирминио Морайс. Адвокатът беше се облегал на парапета с разсеян поглед, унесен в дълбок размисъл. Обърна се поради шума от стъпките на коменданта, поздравиха се и поведоха разговор. Любезният пътник изглеждаше загрижен и неспокоен. Хвана се за коменданта, сякаш се нуждаеше от присъствието на някой, който да му попречи да мисли и да остане сам с проблемите и мъката си. Придружи го при неговата разходка:

— Значи, коменданте, днес ще бъдем в Белем...

— В три часа следобед, доктор Морайс — той погледна часовника си, беше седем часа сутринта. — След осем часа...

— Беше едно хубаво пътуване, приятно...

— Спокойно, най-спокойното от всички мои пътувания досега.

— Спокойно? — запита адвокатът. — Дали е било така?

— Но защо? Не са ни връхлитали нито бури, нито урагани.

— Може би са станали други бури... В душите на пътниците, коменданте.

Дали не беше някакъв намек за неговата любов с Клотилде? Може би това беше и злонамерено, като искаше да подметне за евентуални сексуални интимности, за мръсотии под заслона като неговите, на доктор Фирминио, с момичето с индианска кръв?

— Колкото до мене, докторе, винаги съм се държал най-коректно. И ако ме е нападнало някакво чувство, то е било почтено и чисто и с най-честни намерения.

Дали това не беше намек на коменданта за неговите скитания с Моема, разходките по палубата при лунна светлина, разговорите насаме из дюнетката, изоставянето на другите пътници из улиците на Форталеза? Адвокатът не можеше да очаква, че ще мине незабелязана, без злостни коментари, неговата интимност с момичето, тази забранена идилия. Какво щеше да стане сега, когато пристигнат в Белем? Да престане да я вижда, той знаеше, че това му е невъзможно — тя беше проникнала надълбоко в неговата кръв, тази луда и безсрамна девственица. Той нямаше в главата си място за друга мисъл, очи, за да гледат друг пейзаж, освен нейното лице и нищо друго в света не желаше толкова, колкото това да я има като жена поне един път. Дори ако след това ще трябва да я убие и да се убие, за да не понася срама и угризенията, плача на жена си и ужаса на дъщеря си, вече доста голямо момиче. Защо тоя комендант не хване кормилото на своя параход да измени курса и да насочи парахода навътре из океана без определен път и насока, в пътуване, което никога няма да свърши?

Толкова отчаян беше, че почувствува нужда да бъде лош, като че за да си отмъсти за своята мъчителна дилема. Навярно Тилде-Чилике, голямата бакеанка с наранено сърце (с Моема всичко започна, когато той разгърна своята любима теория) нищо не е казала на влюбения комендант за оная смешна история около нейната женитба. Ако той му я разкаже, така може би ще се облекчи и неговото скръбно сърце.

— Какво друго чувство, освен почтено, може да се крие във вашите гърди, коменданте? Ще се жените, предполагам. И ще се ожените много добре, в семейство достойно за най-голямо уважение. Аз съм приятел на брата на Клотилде, той е...

Комендантът го прекъсна остро:

— Моля ви, не продължавайте! — Той много би искал да научи онези подробности, пазени така скъпернически от Кло. Но обеща и

неговото обещание е свещено. — Не желая да чуя нито една дума относно семейството на Кло, на Клотилде, нито относно нея...

— Но защо? Щях да ви разкажа неща, които само възвишават.

— Благодаря ви. Но аз дадох клетва, която не желая да наруша.

И за да предотврати каквато и да е недискретност, той си измисли някаква заетост и остави адвоката сам с неговото мъчително отчаяние.

Заслонът започна да се оживява, Клотилде се появи, водеща Жасмин, екваториалната горещина се противопоставяше на морския бриз. Комендантът се приближи до бакеанката със съзнанието на човек, който се е държал на висотата на своето славно минало.

Този ден беше един нервен ден. Нервни бяха пътниците, докато си стягаха куфарите и често поглеждаха часовниците си, нетърпеливи да пристигнат по-скоро. Тези последни часове минаваха най-бавно. Нервна беше Клотилде, мислейки си как да каже на брат си за годежа, как да обясни годежния пръстен на ръката си. Нервен беше комендантът, незнаещ как да се държи с това важно семейство в щата Пара, тези благородници, „достойни за най-голямо уважение“, както успя да чуе от адвоката. Часовете се влачеха и горещината се увеличаваше.

На масата, по време на обеди, по искане на останалите пътници, доктор Фирминио Морайс вдигна кратка наздравица за коменданта, във връзка с успешното пътуване и положените към всички грижи. Васко се трогна и благодари, като пожела на пътниците, девойки и момци, госпожи и господа, много щастие. Чукна чашата си с тази на Клотилде. Тогава стана от масата красивото момиче с индианска кръв, приближи се до коменданта и го целуна по лицето.

Сега сушата беше близо и настъпи момент, когато в далечината започнаха да се виждат къщите на Белем. Васко стисна ръка на Кло и се изкачи на командния мостик.

С бинокъла той разгледа града, къщите с португалски фаянсови плочки, живописното възбуждение на пазара Вер о Песо, пристана Порт оф Пара, където щеше да спусне котва ИТА. Бордовите офицери, също и комисарят, всички бяха на командния мостик. Първият помощник-капитан издаваше заповеди и параходът се приближаваше. Васко разглеждаше знамената на товарните и пътнически параходи, спуснали котва. Техният ИТА, според както всичко показваше, щеше

да се нареди до един английски товарен параход, по-нататък се намираха един малък параход на Лоил Бразилейро, една яхта, дошла от Френска Гвиана, и множество малки речни корабчета. От английския параход руси моряци поздравяваха с ръце. Комендантът си помисли, че неговата мисия е приключила, тъй като машините намаляваха ритъма си и почти престанаха да работят. Параходът пристигаше до крайната цел. Оставаше само да подпише документите и ще може да слезе по стълбите, да отиде при Клотилде и да получи от нейните ръце онази книжка с нейното пълно име и адрес, парфюмирана от допира с нейните девствени и страстни гърди; документи, които представителят на компанията, изправен на пристана, стискаше в ръка. Между толкова хора, очакващи пътниците, кой ли беше братът на Клотилде? Васко търсеше сред множеството да го открие да вика към парахода, да прави нетърпеливо знаци. Носачи предлагаха услугите си и сочеха номерата на гърдите си. Всичко премина добре, помисли си комендантът. Тъкмо в този момент, когато една усмивка на пълно задоволство цъфна на лицето му, в ушите му отекна гласът на първия помощник-капитан, заобиколен от всички офицери, включително и комисарят:

— Коменданте!

— Какво?

— Сега, коменданте, стигнахме до края на нашето пътуване.

— За щастие всичко премина добре.

— За щастие. Сега остава господинът да даде последните заповеди — застана тържествено пред него и повиши глас: — С колко въжета, коменданте, ще привържем парахода за пристана?

— Как?

— С колко въжета, коменданте, ще завържем парахода за пристана в Белем? — повтори той още по-тържествено и сериозно.

— Но аз ви казах, приятелю, че не желая да се меся в нищо, не искам да давам никаква заповед. Тука дойдох, за да запълня една нужда, но параходът се намира в добри ръце.

— Извинете, коменданте, но вие, стар моряк, който така добре познава морските закони, навярно не си спомняте, че това е последното пристанище на пътуването, че на последното пристанище се полага на коменданта, само на коменданта и на никой друг да заповяда броя на въжетата, с които трябва да бъде привързан параходът за пристана.

— Последното пристанище! Имате право, не си спомних...
Въжетата...

В Байя, преди да тръгне параходът, беше му се сторило, че долавя някаква размяна на погледи между първия помощник-капитан и онзи Америко Антунес, представител на компанията в Байя, който между впрочем беше му се заклел и обещал...

— Коменданте, очакваме — ние и пътниците. Машините са почти спрели. С колко въжета ще привържем парахода?

Васко го изгледа с чистите си очи:

— С колко въжета? — и гадателският дар на поетите освети неговото чело — не, не е възможна грешка. — С колко ли?

Замълча и после произнесе с глас на командир, свикнал да заповядва:

— С всички!

Изненадани, офицерите за миг се спогледаха смаяни. Не беше този отговорът, който те очакваха. За да се каже истината, те не очакваха отговор въобще, а объркване, смущение и демаскиране. Но след кратък миг на сливане първият помощник се усмихна — сега подигравката ще бъде пълна — вдигна високоговорителя до устата си и предаде на екипажа ужасната заповед:

— Заповед на коменданта: да се върже параходът с всички въжета!

Офицерите разбраха и едва задържаха усмивките си. Комисарят се спусна тичешком по стълбата: нужно беше да се предотврати нетърпението на пътниците, да им се обясни.

Екипажът се разтича насам-натам. Започна се зрелището, което щеше да събере толкова много хора на пристана, довеждайки пред ИТА офицери и моряци от всички други параходи, включително и от речните корабчета.

Застанал пред коменданта, първият помощник запита отново:

— Колко котви, коменданте?

— Всичките!

И гласът на помощник-капитана повтори във високоговорителя:

— Заповед на коменданта: всички котви?

— Колко вериги, коменданте?

— Всичките!

— Заповед на коменданта: всички вериги! — предаде помощникът.

На борда настъпи кошмарен грохот — спускаха се котви с адски шум. В първа класа комисарят отиваше от човек на човек и обясняваше.

— Колко теглици, коменданте?

— Всички!

— Заповед на коменданта: всички теглици.

Моряците влачеха тегличите, хвърляха ги на носачите на пристана, които ги привързваха за дебелите железни стълбове: всички въжета, без да липсва нито едно, и свободните им краища се поклащаха във въздуха.

— Колко „стрингс“, коменданте.

— Всичките!

— Заповед на коменданта: всичките „стрингс“!

Бяха изпънати и стоманените въжета и траверсите, с които окончателно привързаха парахода за пристана. Като че той и без това не беше напълно пленник, с пуснати дълбоко корени, като че котвите, веригите и телените въжета не го осигуряваха дори повече от необходимото срещу най-лошите бури и най-бруталните тайфуни. Бури и тайфуни, каквито не предвиждаше никоя метеорологическа служба, нито пък и най-опитното око на най-закаления и стар моряк. Предвижданията бяха за хубаво и спокойно време, за свеж, прохладен ветрец.

Един омировски смях се надигаше над пристана, смях долиташе също и от първа класа на парахода. Първият помощник продължи:

— Малката котва също ли, коменданте?

— Също! — Той чуваше засилващия се смях, разбра в каква клопка беше попаднал, но вече беше хванат и не можеше да спре.

До командния мостик достигаше гръмовит смях, един универсален смях.

— Вързана с швартово или стоманено въже?

— С двете.

— Заповед на коменданта: да се спусне малката котва и да се свърже с швартово и стоманено въже? Пред него се поклони помощник-капитанът:

— Благодаря, коменданте, връзването е приключено. Васко Москосо де Арагаум наведе главата си с паднал гребен. Станал беше за подигравка на всички. Смехът, който се разнасяше далече зад пристана, достигна до града и караше хората да дойдат тичешком, за да видят спектакъла на ИТА, завързан за пристана на Белем, като че беше настъпил денят на второто пришествие и светът щеше да се свърши сред бури и тайфуни.

С паднал гребен той мина между бордовите офицери, които прималяваха от толкова смях, отиде до своята кабина; където вече беше стегнал куфарите си, за да може навреме да достигне Клотилде. Взе куфарите си. На кого в Байя би могъл да изпрати една телеграма, да го помоли да продаде къщата в Перипери и да купи тази в Итапарика? В столицата нямаше приятели, отминало беше времето на незабравимата дружина, а от Зегиня Курвело не можеше да иска такова нещо. Нито пък някога ще се появи пред него, за да го погледне в лицето. Кикотенето образуваше един-единствен чудовищен кикот и влизаше вътре в кабината.

Слезе към заслона на първа класа с посърнал гребен. Стълбата за слизване беше поставена. Дойде навреме, за да чуе комисаря като обясняваше на Клотилде и се превиваше от смях:

— ... ама така е, както ви казвам, уважаема госпожице...

Тя държеше в ръката си една хартия. Техните погледи се срещнаха, тя го изгледа с презрение и накъса на парчета още топлатата от нейния бюст хартия с името и адреса ѝ. Пътниците сочеха Васко, смееха се и го гледаха накриво. Клотилде му даде гръб, отправи се към стълбата, за да срещне роднините си. Но като стъпи на първото стъпало, спря се, отправи му нов презрителен поглед, извади от пръста си годежния пръстен и го хвърли по посока на него. Пръстенът се отърколи по заслона и издаде ясен звън. Погледът на Васко се замъгли и той се задържа за парапета. Той се придвижи със залитания към стълбата, когато някаква ръка го прихвана, за да му помогне:

— Нещо не ви ли е добре, коменданте?

Беше Моема, момичето с индианска кръв. Измежду цялото множество в парахода и на пристана само тя не се смееше и му каза:

— Не обръщайте внимание...

Той нито благодари: загубил беше гласа си, загубил беше радостта да живее, гривата му беше паднала. Приближаваше се до

стълбата, когато наново го задържаха — беше представителят на компанията с книгата, които трябваше да подпише. Надраска името си, тъй като надделя неговото чувство за дълг.

— За господина има запазена една стая в Гранд хотел. Параходът ще тръгне утре в 17 часа и има запазена за вас една каюта в първа класа. — Той правеше усилия, за да задържи смеха си.

Не отговори и заслиза по стълбата заедно с последните пътници. На непознатата земя моряци и офицери от другите параходи, хора от митницата, от пристанищните складове и много още други дошли от града се възхищаваха на здраво завързания за пристана ИТА. Така щеше да остане той до следния ден до часа на заминаване. Целият град щеше да има време да отиде до пристанището и да види това необичайно зрелище.

Сочен с пръст, придружаван от безкрайния смях на хората, Васко се приближи до един носач:

— Можете ли да ми кажете къде мога да намеря един евтин пансион?

— Само този на Дона Амааро, но се намира малко далечко...

— Можете ли да ми посочите пътя?

— Ако искате, ще ви нося куфарите и ще ви отведа... Ще ми дадете колкото искате...

От високото на командния мостик първият помощник-капитан и пилотите видяха да изчезва зад един ъгъл на улицата комендантът, с приведени плещи, с несигурни крачки, като някой загубен корабокрушенец, изведнъж станал старец. Смяхът из пристана още продължаваше.

КЪДЕТО ИСТИНАТА Е ИЗТРЪГНАТА ОТ ДЪНОТО НА КЛАДЕНЕЦА ОТ РАЗВИХРИЛИ СЕ ЯРОСТНИ ВЕТРОВЕ

Около пет часа следобеда Васко пристигна в пансиона на дона Ампаро, сърдечна беззъба мулатка. Получи стая с една мрежа и симпатиите на дона Ампаро, на която видът на Васко напомняше един услужлив познат от Акре. Запита го дали не е болен. Горещината беше задушаваша, Васко седна под мрежата и се замисли. Болен? Не, просто беше празен, не успяваше дори да сложи ред в мислите си, в проблемите за решаване, отнасящи се до неговото завръщане в Байя, продажбата на къщата в Перипери и купуването на другата на остров Итапарика. На улицата, натегнала от тежка задуха, царуваше дълбока тишина, но той продължаваше да чува онзи висок кикот, който никога нямаше да престане да чува и да отеква в гърдите му. Това беше една остра болка, остра и вечна. Този път нямаше право комендантът Жоржес Диас Надреу: разкъсан беше отвътре старият моряк и никога вече нямаше да се изправи наново неговият гребен. Прегърбен беше от мъка, от смеха на целия град.

Когато дона Ампаро дойде да го повика на вечеря, намери го в същото положение — проснат под мрежата. Дори и дрехите не беше си свалил.

Не, не, той не иска да яде. Дона Ампаро беше жена с дълъг житейски опит, признат от клиенти и съседи. Това, от което той страда, не ѝ се струваше да е телесна болка — определи тя сполучливо и със сигурност диагнозата. Неговото беше огорчение и то от големите. Смъртта на единственото дете може би. Но по-вероятно е може би напускане на дома от жената. Женен за някоя млада жена, навярно той пристига вкъщи и намира само новината, че тя е отлетяла, като отнесла покъщината и радостта на бедния човек. Дона Ампаро знаеше няколко такива случаи.

Не би ли искал поне да пийне една глътка, за да си възвърне силите и да се бори с горещината? За горещината и болката от побягналата жена няма нищо по-добро от една ракийка. Една глътка?

Той прие с едно движение на главата си. Тя обаче донесе бутилката — за неговите нужди не беше достатъчно една чашка.

На своето време Васко е бил прославен пияч. Напоследък обаче се беше ограничил с топлия грог, приготвян с такава изисканост в неговия дом в Перипери. Надигна бутилката, както правеше това като млад, и пи без мяра и без колебания. Все още беше запазил нещо от онази някогашна издръжливост и можа да се държи на краката си, да отиде в салона за хранене, за да търси още ракия. Клиентите, каучукови работници от вътрешността, го изгледаха с любопитство. Когато той, взел новата бутилка, излезе в коридора, дона Ампаро обясни:

— Нещастния! Един случай, просто да ти е жал. Един човек като този: възрастен, униформен и всичко, а жената някаква скитница, избягала с един сержант, субект без никаква полза от него. И бедният човек остана така... Този свят е измамен и тъжен.

Васко заспа дълбоко и без сънища благодарение на горещината и на ракията. Едва успя да си смъкне обувките и дрехата. Не успя само да си смене панталоните и ризата. Последната глътка изпи вече полузаспал.

Така той беше единственият от жителите на град Белем до Граум Пара, който през тази нощ не изпита в сърцето си върховен ужас, студенината на смъртта, чувството за неотменимия край. Защото, когато дона Ампаро и останалите гости избягаха навън, объркани и сънени, молещи се на господата, дори и не се сетиха за неговото съществуване. Рядкост бяха хората, които в този фатален час се сетиха за баща и майка, за жена и деца.

Защото през тази нощ, неочаквано и светкавично, без никакво предупреждение, побеждавайки учените от метеорологическата служба, противопоставяйки се на предвижданията за времето, изненадвайки суровите и стари моряци, върху пристанището и град Белем се развихри никога невиджана буря, безподобен ураган, най-голямата стихия през цялата история на тези морета при екватора.

Дойде горещият самум с огъня на пустинята, издигайки пясъците като някаква ужасна стена. Мусоните пристигнаха от Индийския океан, през където толкова беше плавал комендантът, идваха в стегната група, изтръгваха къщите из техните основи и ги въртяха като мъртвите листа на дърветата. Черният свиреше една

песен за смърт. Харматан дойде от Африка на вихрушки, откъсна от въжетата параходи и ги захвърли върху пристаните, изпочупвайки им мачтите и вентилаторите. Пасатите потапяха параходи, платноходки и салове. Мистралът подхвана яхтата, дошла от Френска Гвиана, и с една мъртвешка игра го постави да плава наново, като разкъса платната му, изтръгна кормилото и го захвърли към остров Марахо, където изплашените костенурки нахлуваха из селищата. Смъртоносният студ, надвиснал над града, беше дошъл от сибирските степи на белите крила на ветровете от ледовитата зима. Идваха отдалече, с половин час закъснение, но когато пристигнаха, сякаш настъпи краят на света. Североизточните ветрове Терал и Аракати се заеха с английския параход и този на Лойд, скъсаха недостатъчните им въжета и ги заблъскаха един о друг със страшен трясък на разбитите им корпуси: Вятърът Аракати захвърли парахода на Лойд навътре в морето без мачти, без куверта и дюнетка. Вятърът Терал, страстен националист, се спря, за да тероризира английския товарен параход, като прокараваше острия си като нож език през гърлата на русите моряци, неговия език на северняшка смърт. С една вихрушка Терал потопи товарния параход близо до пристана, за да остане там забучен като спомен и предупреждение.

С ветровете дойдоха и дъждовете, пристигнали оттам наблизко, от линията на екватора, където спяха във влажните гори, донасяйки всички застояли води с малария, тифус и черна шарка. Дойдоха и превърнаха града в хиляди реки, рекички, ручейчета и гълове. Реката Амазонка започна да се издува, да яде земя със своите алчни водни зъби и да фабрикува острови и трупове. Нахлуването на океанските води нагоре по течението на Амазонка ставаше с такъв ужасен вой, че неговият страхотен рев се носеше на километри далече и беше чул по бреговете на Африка, в град Дакар и из далечните загубени селища, където разтрепераните диваци в този рев разпознаха войнствения вик на Чанго.

Хората напускаха домовете си, гръмотевиците ръмжаха, електрическото осветление беше заменено от светкавиците. Проблясъците на светкавиците бяха толкова много, така следваха една след друга, че можеше всичко ясно да се види: срутването на къщите, носените от водата каруци и автомобили, платноходки, отправящи се навътре в реката без екипаж, за да спрат на някой от току-що

създадените острови от земята, откъсната от бреговете... Народът се луташе отчаян из улиците, раздвижиха се свободно крадците и убийците, мъже и жени коленичиха да се молят с измислени от тях молитви, едно кюре се опита да организира набързо една процесия, черквите се препълниха — настъпил беше хаосът на второто пришествие.

Параходите, преди привързани към пристаните, попаднали в ръцете на ветровете от всички квадранти, изтръгнати от въжетата си, бяха изоставени на капризите на стихията. А дъждът валеше, бедните плачеха, богатите скърцаха със зъби.

Всичко трая само два часа и ако това беше продължило още само един час, щеше да изчезне от картата град Белем, с неговите португалски фаянсови плочки и неговата старинна прелест.

Щеше да изчезне град Белем, погълнат от потопа, отнесен от тайфуна, но щеше да продължава да стои ИТА, вързан на своя пристан с всички ония въжета, заповядани от коменданта Васко Москосо де Арагаум, капитан далечно плаване, единственият между всички стари моряци, който можа да предвиди бурята и да предпази срещу нея своя параход. Там, на пристана, стоеше непоклатим ИТА, незасегнат и недосегаем, вързан с всичките свои въжета.

Бурята, така неочаквано и рязко както дойде, така и внезапно си отиде. Въздухът стана чист и лек и тогава истината се разнесе по света.

След като премина страхът, бедните хора започнаха да броят умрелите и изчезналите, богатите — да броят загубите си. Мъртвите бяха малко, изчезналите мнозина, а щетите се изчисляваха на много милиони. В останалия без канализация град имаше опасност от треска. Пристанът Порт оф Пара беше купища развалини. Но сред разрушенията стоеше неустрашим, с гордо изправена носова част ИТА, спасен от своя капитан.

Когато късно сутринта представителите на компанията, бордовите офицери и народът най-после дойдоха до пансиона на дона Ампаро, чието откриване им струваше толкова много, Васко още спеше, неподозиращ нищо. Народът, който предния ден беше плакал от смях, сега, при слънчевата утрин, викаше ура. Дона Ампаро почука на вратата на стаята на Васко, съвзела се вече от снощния ужас.

Той се събуди, но като дочу многото гласове, помисли, че тия хора са толкова зли, че са го открили и тук и идват да го оскърбят.

Толкова чукаха на вратата му, толкова го викаха по име, че най-сетне реши да отвори: брадата му беше небръсната, по чорапи, панталоните измачкани, езикът му надебелял и лепкав от ракията. Пред него стоеше първият помощник-капитан, народът се притискаше в коридора.

В този час вече националният телеграф и подводният кабел предаваха на цялата страна и на петте континента новината за огромния, катаклизъм и за гения на коменданта Васко Москосо де Арагаум, единственият, предвидил бедствието, и спасил своя параход. Телеграмите бяха публикувани в маншети от вестниците в Байя, в продължение на много дни, жадно четени в Перипери и събирани и подреждани от Зегиня Курвело. Включително и ония, в които се разказваше за чествуването, организирано от компанията в чест на непобедимия капитан далечно плаване: вълнуващо празненство на борда на ИТА, спасен от него, и в който се завръща в Байя.

Връчена му беше една диплома, отразяваща извършеното, и един възпоменателен медал от чисто злато. От командния мостик той гледаше морето: скромно, но с изправена грива, той се усмихваше.

ЗА МОРАЛА ОТ ТАЗИ ИСТОРИЯ И ЗА ОБИКНОВЕНИЯ МОРАЛ

И тук предлагам края на този мой труд, на това изследване на тази толкова оспорвана история. Какво мога да добавя? Новините за пристигането на коменданта в пристанището на Байя, посрещнат с музика, от представител на губернатора, от капитана на пристанищата и от Америко Антунес с възторжена радост? Да разказвам за снимките му из вестниците, за речта, която беше заставен да произнесе по радиото, още в парахода? За неговото триумфално пристигане в Перипери с влака в два часа под фойерверки и ура, носен на раменете от приятелите си до къщата със зелени прозорци към морето? Предишните врагове сега бяха негови най-възторжени почитатели, с изключение на Чико Пачеко. Той предпочете да се премести — там не се побираха в едно и също време той с неговото дело и коменданта с неговата слава. Да разказвам за вълнението на Зегиня Курвело при получаване на пепелника със снимката на ИТА, гравирана върху керамиката? За безразборно отправяните му въпроси? За настояването да разказва всичко, с всички подробности, без да забрави нито една? За разговора вечерта, в големия салон с телескопа, когато си спомни за Клотилде? Това беше един лиричен момент:

— Толкова хубава... И с толкова младежи на борда, тя спря поглед на мене, обзета от страст... Нямахше повече от двацет години, аз я наричах Кло, при лунната светлина на горната палуба, косите ѝ бяха на гроздове, кожата бронзова — момиче с индианска кръв от Амазонка... Представете си — дойде да ме покани да танцувам с нея. Появи се на пристана, за да ми каже сбогом в часа на заминаване.

Както виждате, наново става мъчно да се види истината, да се отдели от воала на фантазията. В края на краищата кого обичаше комендантът, кому се беше обяснил в любов вечерта? На Клотилде, голямата бакеанка, зряла и с припадъци, или на първобитната и безсрамна Моема, чиято ръка подкрепи неговата десница в тежкия час, момичето с индианска кръв, нетърпеливо да стигне до своята

драматична съдба? Що се отнася до мене, аз не зная и се отказвам да го разбера.

Едно нещо ми се струва вярно, все пак, и заслужаващо да се отбележи: ако съдбата остана на страната на коменданта и го облагодетелствува, не бива да се забравя в тази помощ и развалянето на неговия годеж с Клотилде. Можете ли да си представите голямата бакеанка в Перипери, превръщайки в ад живота на предградието, като свири оперни арии и сонети, да превърне славната старост на капитана далечно плаване в някакво мизерно, ден за ден съществуване, с дребни свади, ограничения, припадъци и интриги? Той не би доживял, почитан и щастлив, до осемдесет и две години, които живя, ако беше се осъществил годежът и бракът и нещастната идея да я довлече със себе си.

И така, няма нищо повече за разказване, моята задача е свършена. Ще изпратя този труд — той ми струва усилия и страдания — на журито, назначено от Директора на обществения архив. Ако получа премията, ще купя една рокля на Дондоса и една ваза, в която да се слагат цветя. В къщичката на уличката Дас Трес Борболетас липсва едно такова нещо в светлото салонче.

Не се плашете и позволете ми да ви разкажа последните събития на този фронт от моята битка за живота. Предстойният видя ползата и сега тримата живеем в съвършено разбирателство и мир. Случило се беше така, че дока Ернестина, достойна и дебела съпруга на бележития учен, открила (навярно някое анонимно писмо) онова нощно отиване на доктор Сикейра в дома на Дондоса. Не го спасили нито черните очила, нито нахлупената шапка. Цепелина била обзета от ярост и приличала на бурята в Белем. На пенсионирания съдия не оставало друго решение, освен да лъже. Да, вярно е, че онази къща била със съмнителен морал. Но той го сторил, за да изпълни един дълг и да помогне на един приятел. Дългът бил да предотврати един скандал в Перипери; приятелят, комуто трябвало да помогне, е този скромнен провинциален историк. Не знае ли тя, Ернестина, че бащата на тази жалка проститутка, Педро Торесмо, се заклел да нахълта в къщата, където дъщеря му и любовникът ѝ съжителствуват? Като научил за тази заплаха и неспокоен за живота и репутацията на младежа, той отишъл, насилвайки своята природа и своите принципи, за да го предупреди. Благородно поведение и той не се срами от него.

Но Цепелина настояла за доказателства. Предстойният беше принуден да се влачи в краката ми, да иска извинение и да ме моли да се върна да дели с него леглото и прелестите на Дондоса, като в замяна аз поема върху себе си пред разгневената матрона, неговата съпруга, пълната отговорност за мулатката. Приех, за да му услужа, като го накарах да мисли той, без да позволя да се види моята радост, щастието, изпълнило моите гърди. Защото бях почти готов да падна в обятията на онази чувствителна бакеанка, онази доста зряла вдовица и летовничка, чийто профил очертах в предишни страници. Такава голяма нужда имах! Но моя глад наситих в обятията на Дондоса.

Оттогава живеем в най-хубавия от световите, ние сме три братски души — Предстойния, Дондоса и аз. Разговаряме, смеем се и живеем този живот, докато ни позволят това държавниците, които ни заплашват с ракети и водородни бомби. Някои ден, по невнимание, ще избухне някоя бомба и ние ще платим разносните по процеса.

Но нека да се върнем на коменданта и на неговите авантюри, единствена цел, повтарям, на тези бледи страници. Изповядвам, че стигам до края на неговата история, потънал в объркване и съмнение.

В крайна сметка ще ми кажат ли господата с техните знания и техния опит къде е истината, пълната истина? Какъв морал може да се извлече от тази понякога противна и просташка история? Дали истината се намира в онова, което става всеки ден, във всекидневните случки, в посредствеността и тъпотата на живота на огромното болшинство от хората, или истината се крие в илюзията, за която ни е дадено да мечтаем, за да избягаме от тъжното положение, в което се намираме? Как човекът се издига при своето преминаване из света: посредством постоянни мизерни и дребнавости, или чрез свободни, без граници и ограничения мечти? Кой отведе Васко да Гама и Колумб на палубите на каравелите? Кой направлява ръцете на учените да движат лостове при излитане на спътниците, създавайки нови звезди и една нова луна на небето, на това предградие на вселената? Къде е истината, моля ви отговорете ми; в малката истина на всеки един или в необятната човешка мечта? Кой води истината навън по света, осветявайки пътя на хората: Предстойният съдия или крайно бедният поет; Чико Пачеко с неговата чистота или комендантът Васко Москосо де Арагаум, капитан далечно плаване?

Рио де Жанейро, 1961 г.

ЗАСЛУГИ

Имате удоволствието да четете тази книга благодарение на *Моята библиотека* и нейните всеотдайни помощници.

МОЯТА БИБЛИОТЕКА

<http://chitanka.info>

Вие също можете да помогнете за обогатяването на *Моята библиотека*. Посетете **работното ателие**, за да научите повече.